

გენიბნობარი

გენიბნობარი
გენიბნობარი

1610
2011

'11

გენიბნობარი
150

მწიგნობარი

'11

საქართველოს
ილია ჭავჭავაძის
სახელობის
მწიგნობართა
ასოციაციის
ყოველწლიური
ორგანო

გამოდის
1980 წლიდან

თბილისი
2011

ალმანახი „მწიგნობარი“ მოგვითხრობს
წიგნებსა და წიგნის შემქმნელებზე,
ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილებზე,
ძიებებზე წიგნის სამყაროში, სკვადსკვა
ქვეყნისა და მხარის მწიგნობრებზე.

მთავარი რედაქტორი
ნოდარ ტაბიძე

სარედაქციო საბჭო:

ლალი ავალიანი

რეზაზ ბალანჩივაძე

შოთა კობიაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი)

ალექსანდრე ლორია

ლადო მინაშვილი

ლია ნადარეიშვილი

მიხეილ ქავთარია

აპოლო ლელუშვა

როსტომ ჩხეიძე

ზურაბ ჭუმბურიძე

იოსებ ჭუმბურიძე (მთ. რედაქტორის მოადგილე)

მხატვარი

ანზორ თოდრია

გარეკანზე: ვაჟა-ფშაველას ფოტო.

იუზა ევგენიძე

„ღვთიური ბრძნობითა და ზიქრით“ მადლმოსილი მარად უკვდავი მგოსანი

150 წელი შეუსრულდა ქართული მწერლობის მშვენიერებას – „ღმერთთან მოლაპარაკე“ მგოსანს – ვაჟა-ფშაველას.

ლამაზია ფშავი და ჩარგალი, მაგრამ მხილველის თვალში კიდევ უფრო მაღლდება ამ გარემოს სილამაზის ხიბლი, როცა გავიხსენებთ, რომ მის წიაღში იშვა დიდი პოეტი.

დაბადებიდანვე შუბლზე თმებჩამოშვებულ, იშვიათი გარეგნობის ლუკა რაზიკაშვილს მეზობლები არაჩვეულებრივ მომავალს უწინასწარმეტყველებდნენ, მაგრამ ფშაველთა ცხოველმყოფელი ფანტაზიის მიუხედავად, ალბათ, მაშინ ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ ეს უცნაური პატარა ბიჭი კარგა ხნის შემდეგ უდიდეს პოეტად იქცეოდა და თავისი შემოქმედებით უკვდავების მარგალიტს შესძენდა არა მხოლოდ ფშავის, არამედ მსოფლიოს თვალში დედასაქართველოს სახელსაც.

დიდებისა და აღიარების მოსვლას კი დრო დასჭირდა, დრო, რომელიც არის ყველაზე ობიექტური მსაჯული უკვდავებასთან შერკინებული შემოქმედის გენიოსად კურთხევისათვის.

4 წლის შემდეგ 100 წელი შესრულდება ვაჟას გარდაცვალებიდან და ამ ხნის მანძილზე არ შერყეულა ხალხის რწმენა ილია ჭავჭავაძის მიერ თავის დროზე განცხადების ფორმით მოწოდებული აზრის მიმართ: „რუსთაველის შემდეგ ჩვენ ასეთი პოეტი არ გვყოლიაო“. სხვა შემთხვევაშიც უთქვამს დიდ ილიას: „ვაჟა-ფშაველა არის გენიალური ფიგურა და ყველაფრით განირჩევა თანამედროვე პოეტებისაგან“.

დრომ დასტურჰყო „ერის მამად“ წოდებული ბრძენი ილიას ამ შეფასების ჭეშმარიტება. ამიტომაცაა, რომ კაცობრიობის რჩეულ-

თა შორის დამკვიდრდა ვაჟას სახელი და საერთაშორისო ფორმალური ზაცია იუნესკოს დადგენილებით აღინიშნება ქართველი მწერლის იუბილე.

გენიოსის უპირველესი თვისება, ცხადია, გამორჩეულობაა; ვაჟაც გენიოსია და მომავლის პოეტი, რომლის შემოქმედებით თავისებურებათა ახსნას დრო სჭირდება, მაგრამ რანაირ დონეზეც უნდა იყოს ჩვენი მიმართება ამ შემოქმედისადმი, სადღეისოდ მაინც დგას კითხვა: რა ნიშნების მიხედვით გადალახა მან ლოკალური და დროითი ჯებირები, არ დაიბინდა წარმავლობის ბურუსისაგან და იქცა ჩვენი სულიერი ცხოვრების მუდმივ თანამგზავრად?

ვაჟა-ფშაველამ ქართული მთა, კერძოდ, ფშავი და ხევსურეთი მოაქცია საზოგადოების ინტერესების სფეროში, სათანადოდ და შთამბეჭდავად დაგვიხასიათა მისი წარსული, აწმყო, ცხოვრების წესი და ადათები. ერთ მწერალსა და მოღვაწეს ისტორიაში შესვლისთვის ესეც ეყოფოდა, მაგრამ უკვდავებისათვის კიდევ მეტი იყო საჭირო. საერთო ეროვნული ამოცანების ასპექტით მე-19 საუკუნის საქართველოსათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა იმასაც, რომ ვაჟა-ფშაველა განუხრელად იცავდა და ახორიელებდა დიდი ილია ჭავჭავაძის მიერ დასახულ გეზს, სიტყვით თუ საქმით ქადაგებდა ჩვენი ქვეყნის ერთიანობას. მაგრამ პოეტური უკვდავების საფუძველი მაინც გახდა ის, რომ მან განსაკუთრებული სიღრმითა და სიფაქიზით გამოხატა ქართველის სული, მისი უშრეტი შემოქმედებითი ენერგია და სასიცოცხლო პოტენციალი. ამიტომაც იყო, რომ ჯერ კიდევ სიცოცხლეში მას უკვე უწოდეს „ქართული ხელოვნების სულის განმასახიერებელი გენიოსი“, რომლის „თხზულებებში ყველაფერი ქართულია და მხოლოდ ქართული“ (არტურ ლაისტი).

პოეტის თვითდახასიათებაზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვაჩვენოთ, თუ როგორ უყურებს თვით ვაჟა პოეზიას, ხელოვანს და ხელოვნების ამოცანას, ცხოვრებას და ადამიანის მოვალეობას, ე.ი. მთელ სამყაროს, ეს კი უპირველესად მის პოეტურ მრწამსშია გადმოშლილი, მრწამსში, რომელიც გარდა ცოდნისა, რისამე რწმენასაც გულისხმობს. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია, რომ ვაჟასთვის, როგორც ამას თვითონ ამბობს, „გარეშე ბუნებისა და ადამიანთა ცხოვრებისა არ არის პოეზია“, მწერლის შემოქმედების საგანი ყველაფერია, „რასაც ბუნებრიობა ეტყობა“, „სიძულვილი თუ სიყვარული, შური, მტრობა, სიამამაცე და სიმხდალე, ქველობა

თუ სიძუნწე და სხვა". ვაჟა გვაუწყებს, რომ „ტირილისად და მღერისად“ მას უღევი მასალა თვით ცხოვრებამ მისცა. ამიტომაც ვაჟას აზრით შემოქმედს „თუკი სჭირს სახიერება ერისა, არ დაელევა არასდროს შნო და უნარი მღერისა“. სწორედ ამ ნიშნის მიხედვით მისდევს ხელოვნება ცხოვრებას, როგორც თავის წყაროს, და გასაგებია, თუ რატომ მოითხოვს ვაჟა ჭეშმარიტი შემოქმედისაგან „მოძულეზულ, ოხერ წუთისოფელთან“ სიახლოვეს. მწერლის ამოცანაა იყოს შინაგანად აქტიური, აკვირდებოდეს, სწავლობდეს, აანალიზებდეს, განიცდიდეს, ე.ი. თავის „სულიერ ქურაში“ ატარებდეს ყველაფერს, რაც ცხოვრებაში ხდება და მისგან მომდინარეობს.

სხვაზე გავლენა რომ მოახდინო, შენეულად უნდა აქციო გარედან მიღებული შთაბეჭდილებანი, მაგრამ ისე, რომ მისი ნამდვილობა კი არ შეანელო, არამედ განამტკიცო და გაამკვეთრო. ვაჟას მრწამსის გამომხატველიც მხოლოდ ისეთი პოეტური ნიჭია, რომელიც „ბუნებრივ, წმინდა ქმნილებას“ არ დაარღვევს.

რის გაკეთებას ვცდილობ? რას ვაკეთებ? – კითხულობს ვაჟა და თავისი შემოქმედების დამახასიათებელ ნიშნებს შემდგენაირად აცნობიერებს: „უსულო საგნებს სული ჩაებერე, ავასაუბრე ლოდები კლდისა“.

ეს კლდის ლოდების ასაუბრების უნარი კი შეიძლება ჰქონდეს მომადლებული მხოლოდ ისეთ შემოქმედს, რომელიც ჭეშმარიტი პოეტის თვალთ ჭვრეტს სინამდვილეს. ამ მხრივ ვაჟა-ხელოვანი ყველა საგანსა და მოვლენას უნარჩუნებს თავის ღირებულებას და და მათში აღმოაჩენს იმას, რასაც სხვები იშვიათად ამჩნევენ. ეს ჩანს მგლისადმი მიმართვაშიც: „მიყვარხარ ისე, როგორც კი ნადირი შეიძლება უყვარდეს კაცსა, რათა? იმიტომ რომ შენს ცხოვრებაში სილამაზეს ვხედავ!“ ესაა ვაჟას ესთეტიკის მთავარი პრინციპი, მისი პოეტური პოზიცია და ეს პოზიცია მყარია მგოსნის შემოქმედებითი ცხოვრების მთელ გზაზე.

შემოქმედს, პირველ ყოვლისა, საკუთარი თავის რწმენა უნდა ჰქონდეს. შინაგანი რწმენისაგან დაცლილი ადამიანი ორიგინალურს ვერაფერს შექმნის.

ვაჟა კი სულ ცდილობს, რომ „ორიგინალური რამ თქვას ორიგინალურადვე“, ისეთი რამ თქვას, „სამყაროს განათება“ რომ შეძლოს.

ვაჟას სახით გულგაუტეხელ, მტკიცე რწმენის ხელოვანთან გვაქვს საქმე. „მტკიცე ვარ“, „გულითა გაუტეხელი“, „მოვკვდები ნამუსიანად“, – აი, ვაჟას თვითდახასიათება, რომელიც ასახავს მის

ცხოვრებას მთლიანად და, კერძოდ, მისი შემოქმედების დინებას. როგორც ყოველ დიდ ხელოვანს, ვაჟასაც მაძიებელი და მწიფე მდეგობათა გადამლახავი სული აქვს. „ნამდვილ ნიჭს ჰფიქრობთ, რომ მოჰკლავს ლახტი ცხოვრების ძნელისა?“ – კითხულობს პოეტი და მთელი თავისი შემოქმედებით ადასტურებს, რომ ნამდვილი ნიჭი დაბრკოლებებს ერევა ხოლმე. ამ აზრითაა გამსჭვალული ვაჟას პოეტური მრწამსი.

მძიმეა ტვირთი ხელოვანისა. ვაჟა გრძნობს, რომ „ფრთებს უკვეცს აღმაფრენასა ამბავი ყოველდღიური“, მაგრამ „ამაყის გულითა“ და „ამაყის სულით“ შემკობილი პოეტი რწმენას არასოდეს ჰკარგავს: „ის მასაზრდოებს, რომ დიდი ტრფობის ჭირის ვარ მთმენელი“ – ამბობს და მოთმინების, ამტანობის ნიმუშად გვევლინება.

ვაჟა-ფშაველას პოეტურ განწყობილებებს ღრმა მოქალაქეობრივი აზრები და შეხედულებები კვებავდა, რადგან ვაჟა თვით იყო თავისი დროის დიდი მოქალაქე. ამ მხრივ იგი ღირსეული მემკვიდრეა ილიასა და აკაკის სახელოვანი მამულიშვილური ტრადიციებისა, „მოქალაქეობრივი სიმამაცის“ ასპარეზად პოეტს მაინც ინტელიგენციის მოაზრე ცხოვრება მიაჩნია, რადგან ინტელიგენციას თვლიდა იგი ერის წინამძღოლად. ვაჟა ყოველთვის მომავლის თვალთ ზომავდა წარსულისა და აწმყოს მნიშვნელობას თავისი ხალხისათვის და სწამდა, რომ ერის სასიცოცხლო ფაქტორთა შორის „დედა ენა“ ისეთი კუთვნილებაა ერისა, რომ თუ იმას დასთმობს ერი, სხვა ყველაფერსაც უგულვებელყოფს, ტერიტორიაზეც ხელს აიღებსო. ვაჟას მრწამსით, სამშობლოს ფხიზელი გუშაგი ინტელიგენცია უნდა იყოს, მშრომელ მასას უნდა თავკაცობდეს და გონებრივად გზას უკაფავდეს ჭეშმარიტი ინტელიგენტი. იგი, პირველ ყოვლისა, უნდა იცავდეს ბურჟს ეროვნებისას – ენას.

ვაჟას მიაჩნია, რომ „საქართველო რუსეთის სხეულში, რუსეთის ორგანიზმში კი არ უნდა იყოს გათქვეფილი, როგორც უსულო სანოვაგე, არამედ მას ედგეს გვერდით, როგორც ცოცხალი, საღი არსება, რუსეთთან ერთად მოსიარულე პროგრესის გზაზე, თავის თავის მცნობელი, თავის თავისა და კარგის მგრძნობელი“. როგორც ვხედავთ, ვაჟა ამ შემთხვევაში და საერთოდ, არასოდეს იზღუდება ვიწრო პატრიოტული განზრახვით, იგი შორსმჭვრეტელი მოაზროვნეა, რომელიც საკაცობრიო ნუხილზე ნუხს, თანასწორობის იდეას ქადაგებს და ამავე დროს სამშობლოს ტკივილს აქცევს მუდმივი სევდის წყაროდ.

ძირითადად ასეთია ვაჟას მრწამსი, რომელშიც გამჟღავნებულია მისი ცხოვრების საზრისად ქცეული ეთიკურ-ესთეტიკური პრინციპი. მაგრამ შეუდარებლად უფრო რთულია თვით ვაჟას მხატვრულ სამყაროში გადაშლილი გრძნობები და იდეები.

ვაჟა-ფშაველა ოჯახთან ერთად

ამ თვალსაზრისით ფართოა ვაჟას – ხელოვანისა და მოაზროვნის თვალსაზიერი. ამიტომაცაა, რომ ის შეუწელებელ ინტერესს აღძრავს ენათმეცნიერებსა და ფილოსოფოსებში, ეთნოგრაფ-ისტორიკოსებსა და ფოლკლორისტებში, სხვა სფეროს წარმომადგენლებში. განსაკუთრებით ძვირფასია ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურათმცოდნეთათვის. ჩვენს სინამდვილეში სწორედ ვაჟამ და არა სხვა ხელოვანმა, მისმა დიადმა მხატვრულმა ქმნილებებმა მისცა გარკვეული საფუძველი გემოვნებაგაფაქიზებულ მკითხველებსა და მკვლევარებს ემსჯელათ ვაჟას ჰომეროსისებურ მხატვრულ ხედვაზე, შექსპირულ ვნებებზე, ნიცშეანური ინდივიდუალიზმისა და რელიგიური უნივერსალიზმის, ინტელექტისა და ინტუიციის პრობლემებზე, გოეთესებრ, ფაუსტურ ძიებებსა და მითოსური ხილვის არსზე. ვაჟას შემოქმედების მაგალითით შეიქმნა საჭიროება ყურადღება გაემახვილებინათ სალიტერატურო ქართულთან ვაჟას ქართულის მიმართებაზე, დიალექტიზმის მხატვრულ ფუნქციაზე, საგანგებო შესწავლის საგნად იქცა პოეტის დამოკიდებულება ფოლკლორთან და ა.შ. ვაჟას შემოქმედებითა თავისებურებებმა წამოჭრა, ჩვენს სინამდვილეში პირველად, ისეთ სპეციფიკურ, ფილოსოფიურ საკითხებზე მსჯელობის აუცილებლობა, როგორიცაა: ანიმიზმის, ჰილოზოიზმის, ანთროპომორფიზმის, პანთეიზმის, წარმართობის, პანესთეტიზმის და ა.შ. რთული პრობლემები. მოცემულ შემთხვევაში ამ საკითხთა მცდარობა-მართებულობის აღიარებას და მათ რაგვარობას კი არა აქვს მნიშვნელობა, არამედ იმას, რომ ვაჟა-

ფშაველამ, როგორც მოვლენამ, ამ ურთულეს ლიტერატურულ ფენაში, ლოსოფიურ პრობლემებზე მსჯელობის პრეცედენტი შექმნა და თავისი მხატვრული ხედვის სწორედ გენიალური უნარით ქართული ჰუმანიტარული აზროვნების განვითარებას განსაკუთრებული სიღრმე და განი მისცა, რითაც აამაღლა ლიტერატურათმცოდნეობის, როგორც მეცნიერული დისციპლინის პრესტიჟი.

53 წელი იცოცხლა ვაჟამ, აქედან 35 წელი ჭეშმარიტი ხელოვანის ნიშანდობლივი დაძაბული და მჩქეფარე შემოქმედებითი ცხოვრებით იცხოვრა. ამ ხნის მანძილზე იგი ხან გორშია, ხან თბილისში, თონეთსა და პეტერბურგში. მაგრამ ყველაზე დიდი დრო, 27 წელი, მან თავის მშობლიურ სოფელში გაატარა ერთობ მძიმე ფიზიკური შრომისა და ჯაფის პირობებში. ქართული საზოგადოებისაგან არ ყოფილა იგი დიდი ყურადღებით განებივრებული. მიუხედავად ამისა, პოეტის შემოქმედებითს პროცესებზე შემაფერხებელი გავლენა არ მოუხდენია ცხოვრების ტვირთის სიმძიმეს. მან ამ პირობებშიც შეძლო შეექმნა 37 პოემა, 400-ზე მეტი ლირიკული ლექსი, 118 მოთხრობა, რამდენიმე დრამატული თხზულება, მრავალი ათეული კრიტიკულ-ლიტერატურული და პუბლიცისტური წერილი; ვაჟა თარგმნის აგრეთვე რუს და უცხოელ მწერლებს: მ. ლერმონტოვს, ჰ. ჰაინეს, ფრ. შილერს, ლ. ბერნეს, და ერთი პირველთაგანი აცნობს ქართულ საზოგადოებას ედგარ პოს „შავ ყორანს“. ყველაფერი ეს ერთად აღებულ 10 მოზრდილ ტომშიც არ ეტევა, მკვლევრები კი კვლავ ავლენენ ჩვენი ძველი პრესის ფურცლებში ჩამარხულ ვაჟას მივიწყებულ პუბლიკაციებს.

ცხადია, ამ უხვ მასალაში ვაჟამ მეტად მრავალფეროვანი შემოქმედებითი ინტერესები გამოავლინა, რომელთაგან ქართველმა მკითხველმა მაინც მისთვის ყველაზე უახლოესი და სათუთი პატრიოტული გრძნობის განსახიერების ვაჟასეულ მანერას მიაქცია ყურადღება. მართალია, ჩვენს ლიტერატურას ამ მხრივ მდიდარი ტრადიცია ჰქონდა, მაგრამ ვაჟა-ფშაველამ მნიშვნელოვნად გააფართოვა მისი გამოსახვის დონე და ფარგლები. პატრიოტული გრძნობების ასახვისას ვაჟას შემოქმედებითი ინტერესები განსაკუთრებით მიმზიდველი ხდება. თითქოს პროზაულია ის სინამდვილე, რომელშიც მის გმირებს უხდებოდათ ცხოვრება, მაგრამ ეს სრულიადაც არ უშლის ხელს მათს პოეტურ სიყვარულს თავისი მიწისადმი. თავიანთი ზნეობრივი პრინციპების ერთგულების გამო აღუდა და ჯოყოლა მოკვეთილი და ფაქტობრივად განირუღნი

არიან იმ ადამიანებისაგან, რომლებიც მათი სამშობლოს საზოგადოებრივ აზრს განასახიერებენ. მაგრამ თანამემამულეთა უმადურობის გრძნობა კი არ კლავს და ჩქმალავს სამშობლოს სიყვარულს, არამედ უფრო ამძაფრებს და ამწვავებს. ამ გრძნობის გასაღვიძებლად ვაჟა ხშირად მიმართავს ჩვენს გმირულ წარსულს. „ჩემს ტურფა მხარეს მკერდს დავაკერე სიტყვა საგმირო, სიტყვა ლამაზი და ამ ჩემს მღერას ყურს რომ უგდებენ ქართლელ-კახელნი, იმერ-აფხაზნი, მამა-პაპათა აკლდამებიდან გამოვინვიე გმირთა აჩრდილი“, – წერს ერთგან ვაჟა და წარსულის ხსოვნის დიად ზნეობრივ ცნობიერებას ამკვიდრებს, რომელიც ადამიანის არსებობის განმამტკიცებელი ფაქტორთაგანიცაა ამ სამყაროში. პოეტმა ანწყო ხიდად გასდო წარსულსა და მომავალს შორის, როცა 1892 წელს „ბახტრიონი“ შექმნა. ამ ნაწარმოებში ვაჟამ კიდევ ერთხელ დაამტკიცა, რომ იგი ღირსეული მემკვიდრეა ჩვენი დიდი კულტურულ-ისტორიული, ხალხური და ლიტერატურული წარსულისა. მძაფრი ისტორიული და მითოსური პასაჟებით დატვირთული ამ პოემით კიდევ ერთხელ დასტურდება, რომ ქართველი კაცის რაინდული სული, პირველ ყოვლისა, პატრიოტულ მიზანსწრაფვას ეყრდნობა და მთელი სიგრძე-სიგანით მასთან კავშირში გამოიხატება. ვაჟას თქმით, „ციური გრძნობაა“ სამშობლოს სიყვარული და კიდევ უფრო დიადია მისი მნიშვნელობა, როცა იგი სხვა გრძნობათა შემაპირობებელ მოტივად იქცევა და სათავეს უდებს ზნეობრივად ღირებულ დიად გრძნობებს: გრძნობას გმირობისას, სიყვარულისას და სიბრალულისას...

ვაჟა-ფშაველა პატრიოტიზმის გარდა, ჩერდება სოციალურად აქტუალურ პრობლემებზე. პოეტის ცხოვრების მთელ მანძილზე ჩანს შეუწელებელი ინტერესი სინამდვილის ყოფითი მხარისადმი. ისეთი ნაწარმოებებით, როგორიცაა: „გლეხის სიმღერა“, „სვინდისის სიმღერა“, „ვის ქვია კაცი“, „ბოქაულს“ და ა.შ. მოთხრობებით – „სურათები“, „ბაგრატი ზახარიჩის სიკვდილი“, „ავტობიოგრაფია ურიადნიკისა“ და სხვ. ვაჟა ერთვის იმ საერთო, ტრადიციულ ლიტერატურულ ატმოსფეროს, რომელიც ჩვენში დიდმა წმინანელებმა შექმნეს. მაგრამ სოციალურ საკითხთა გაშუქებისას ვაჟა მომეტებულად მაინც მარადიულ პრობლემებს ეტანება. აქ თვალსაზრისით, საგანგებოდ განიხილავენ ვაჟასთან პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის პრობლემას: რა ხასიათის წინააღმდეგობა არსებობს ინდივიდსა და საზოგადოებას შორის? რა ხდე-

ბა კონფლიქტის მიზეზი? ამ მეტად მტკივნეულ კითხვებს მთელი თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე დასტრიალებს თავს ვაჟა. სხვადასხვა ასპექტით განიხილავს და წარმოგვიდგენს პოეტი ამ საკითხს „აღლდა ქეთელაურში“, „სტუმარ-მასპინძელში“, „მოკვეთილსა“ თუ „გველის მჭამელში“. ამ ნაწარმოებებში ხედვის განსხვავებული წერტილებისდა მიუხედავად, „ვაჟა-ფშაველა... მოითხოვს საზოგადოებრივი ურთიერთობების გაადამიანურებას, ვაჟა მოითხოვს, რომ ცალკეულ ადამიანთა ინტერესები და მიდრეკილებები შეხვდეს საზოგადო ინტერესებს. ამიტომ მის ნაწერებში ინდივიდის პრობლემა ინდივიდუალისტურ სიბრტყეზე კი არ დგას, არამედ სოციალურ ფონზე იშლება“ (გრ. კიკნაძე). პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის ფონზე განსაკუთრებით მკაფიოდ იგრძნობა სწორედ ძლიერი, გაუტეხელი პიროვნების ფასი და ღირებულება. როცა დასახელებულ თხზულებათა პერსონაჟებს ვეცნობით, მათში გვხიბლავს ზნეობრივი სიმტკიცე, გულგაუტეხელობა, ამტანობა, ვაჟკაცური სული, მათი სულიერი ძლიერება გვითაცებს.

1901 წელს ვაჟამ შექმნა „გველის მჭამელი“. პოეტმა მინდიას პიროვნებაში წარმოგვიდგინა სხვაგვარაგან განსხვავებული ბუნების ადამიანის ტრაგედია, „გველის მჭამელში“ უფრო მეტად იგრძნობა, რომ პოეტი ცდილობს გაეპასუხოს საუკუნის წინაშე მდგარ ურთულეს ფილოსოფიურ-ლიტერატურულ პრობლემებს, კონკრეტულად კი გააფართოოს ჩვენი წარმოდგენა ადამიანის მიერ სამყაროს წვდომის შესაძლებლობათა გზებზე.

ყველა შემთხვევაში ვაჟა რაინდული სულის ხოტბას იძლევა. მე-19 საუკუნის დასასრულსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში კაცობრიობის ისტორიას ვაჟა-ფშაველას სახით მოევლინა ხელოვანი, რომელსაც ადამიანის სიცოცხლე უშინაარსოდ მიაჩნია რაინდული სულიერი იდეალების გარეშე ანუ მხოლოდ ზნეობრივად ღირებული სიცოცხლე აღიარა ფასეულად. რაინდის ნიშან-თვისებათა დახასიათებისას ვაჟა-ფშაველა ქართველი ხალხის ცნობიერებაში, მის ფსიქიკაში ღრმად შეჭრილი და განმტკიცებული სულიერ-ზნეობრივი წარმოდგენებიდან და შეხედულებებიდან ამოდის და „კაი ყმის“ ანუ რაინდის ისეთ მოდელს ქმნის, რომლის ფესვები განტოტვილია ქართველის ფსიქოზნეობრივ სამყაროში, საუკუნეებით განმტკიცებულ არსებობის ფორმად ქცეულ მეომრულ ბუნებაში,

მამაცობის ისტორიასა და ღრმა პიროვნულობის წარმოქმნისათვის მასტიმულირებელ ტრადიციებსა და ადათებში.

ზნეობის არდალუპვის, ადამიანის მაღალ სულიერ შესაძლებლობათა გადარჩენის წყურვილით არის აღსავსე ვაჟას დიადი მხატვრული სამყარო, რომელშიც გამოკვეთილ ადგილს იჭერს ამ ნიშნით დატვირთული „კაი ყმის“ ანუ რაინდული სულის მარადიულობის, მისი უკვდავების თემა.

„აღუდა ქეთელაურის“ სახით ვაჟა რაინდული ხასიათის ახალ, მანამდე უცნობ სამყაროს გადაუშლის მკითხველს, მისი აზრით, მხოლოდ ქრისტიანი კი არ შეიძლება იყოს „კაი ყმა“, ანუ რაინდი, არამედ არაქრისტიანიც, თუკი იგი ადამიანური ღირსების, ზნეობრივი სიმტკიცის და კაცური შეუვალობის მაგალითს იძლევა. ეს არის სწორედ ჩვენი დროისათვის ეგზომ პრობლემური ე.წ. „სულის რაინდობა“ (ნ.ბერდიაევი), რომელიც კაცობრიობის სულიერ-ზნეობრივი ღირებულების გადასარჩენად სანუკვარ იდეალად დაუსახავს მრავალ თანამედროვე მწერალსა და მოაზროვნეს. უმაღლეს რწმენად ვაჟა-ფშაველამ ადამიანის ღირსების აღიარება, მისდამი პატივისცემა ჩათვალა, რომელ ეროვნებასა და სარწმუნოებასაც უნდა ეკუთვნოდეს იგი. „სტუმარ-მასპინძელშიც“ ჯოყოლასა და ზვიადაურის ხასიათები გარკვეულად ამიტომაც გამოხატავს პიროვნული ღირსების დაცვის, საკუთარი ძალისა და ღირსების რწმენის თუ სხვათა ღირსების დაფასების გრძნობებს.

ვაჟა წუხს, რომ ახალმა დრომ რაინდული იდეალის დაკნინება გამოიწვია და არავის აინტერესებს ადამიანის „მკლავი და სულით დიდობა“.

სულიერი ამაღლებისაკენ სწრაფვა ნივთიერი, მატერიალური დოვლათის მოხვეჭის სურვილმა შთანთქა, რაინდული სიყვარული – ანგარებიანმა ურთიერთობამ შეცვალა, ვაჟკაცობა – ვაჭრულმა გარიგებამ. ადამიანთა ცხოვრებაში მაღალი სულიერი იდეალების სამსახურის მაგივრად ადგილი დაიჭირა ხორციელმა ტკბობამ და ნაყროვანებამ. იმის მაგივრად, რომ ადამიანმა, ვაჟას სიტყვით, „ხორცი დაამჭლეოს და სული გაახაროს“, „ძალიან გალოთდა ხალხი, ძალიან. მუცლები თავზე აქვთ ჩამოცმული ეხლანდელ ხალხსა“. ვაჟა აჩვენებს, ახალი დრო, რანაირად ცვლის, აკნინებს რაინდულ იდეალს, რაინდულ ქველმოქმედებას. პოეტის ცხოველმყოფელი ფანტაზია, სიცოცხლისა და მშვენიერებისადმი მისი ჯანსაღი სიყვარული ცხადყოფს ერთ ჭეშმარიტებას, რომ ადამიანის შესაძლებლობებისადმი რწმენის, გმირული სულის და საზოგადოდ რაინდუ-

ლი იდეალის კვდომა მოასწავებს პიროვნების მაღალი სულიერი წრთობის დალუპვასაც. ამიტომაცაა, რომ ჩვენს ეპოქაში ასე მნიშვნელოვნად დგას ამ მაღალ სულიერ ღირებულებათა გადარჩენის, მისი სიცოცხლის გახანგრძლივებისა და შენახვის მოთხოვნა.

ვაჟა-ფშაველა ბუნების განუმეორებელი მხატვარია. ბუნების თემა ვაჟა-ფშაველას დიდი თემაა და შეიძლება ითქვას, იგი უშუალოდ სავსე ამ ხელოვანის ბუნების, მისი ფილოსოფიური ხედვის გამომხატველიცაა. ვაჟას მხატვრული აზროვნების წარმმართველი პრინციპი ჰუმანურობაა. ამ ტიპის ნაწარმოებთა დედააზრი სიცოცხლის წყურვილი და სიცოცხლით სიხარულია. აქ კეთილშობილი სევდა არის სალი ფიქრის აკვანი. ვაჟას სევდას მრავალი ფაქტორი განაპირობებს: უფიცობა შობს უმადურობას, პოეტი ყველგან ახსენებს მკითხველს, სილამაზე ნიჭია ამქვეყნად, მას, როგორც ყოველგვარ ნიჭს, მოვლა და სათუთი მოპყრობა სჭირდება. სილამაზის შთანთქმა სამყაროს გაღარიბებაა. ესაა ყველაზე არაადამიანური ფაქტი. ვაჟას მიერ თავის შემოქმედებაში საილუსტრაციოდ მოხმობილი მასალა, მართალია, მცენარეთა და ცხოველთა სამყაროდანაა, მაგრამ ეს ვრცელდება საზოგადოებაზეც. მწარე სინამდვილეა ვაჟას ბუნების თემაზე შექმნილ ქმნილებებში თავჩენილ სევდიან განწყობილებათა სათავე. მართლაცდა, რატომ უნდა იყოს დიდის ფარული მიზანი პატარას და ლამაზის შთანთქმა (მაგალითად, „მთის წყარო“). ამ დიდი შემოქმედის ქვეტექსტიც ის არის, რომ კვლავ და კვლავ ადამიანია დამნაშავე იმაში, რომ ირღვევა სამყაროს წონასწორობის პრინციპი, რადგან იგი ცდილობს თავისი ეგოიზმის დასაკმაყოფილებლად ბუნების მშვენიერების წაშლას. ასე შეიძლება გაბატონდეს სამყაროში დისჰარმონია, რაც კაცობრიობას დალუპვისაკენ უბიძგებს. მაგრამ, ცხადია, ამგვარი განწყობილების დანერგვა კი არ არის ვაჟას ამოსავალი თვალსაზრისი, არამედ სევდიანი სინამდვილის ფონზე ამოზრდილი სიცოცხლის ტრფიალით ავსებული ის ჯანსაღი ოპტიმიზმი, მაგალითად, „ხმელ წიფელში“ უკვდავების მოტივის შინაარსს რომ განსაზღვრავს, როცა მრავალქართეხილგამოვლილი ხმელი წიფელი იმედით დასცქერის ფესვზე დასახულ ერთ პატარა ყლორტს, როგორც თავისი სიცოცხლის ნუგეშსა და გაგრძელებას.

21-ე საუკუნის დასაწყისში, გლობალიზაციის აღზევების ეპოქაში, ატომისა და რაკეტების დროში, ადამიანთა სულში შეიჭრა და განსაკუთრებით გამძაფრდა შიშის ფსიქოზი.... სამყაროს დალუპ-

ვისა და წარღვნის აპოკალიფსური განცდა ადამიანთა ყოველდღიურობის თანამდევ განცდად იქცა. ამ მხრივ, როგორც ცნობილია, თანამედროვე დასავლური ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწაროებები სავსეა კომმარულ-კატასტროფული ხილვებით. სინამდვილის ამ თვალთ დახახვის პროცესში საყოველთაო შიშის გრძნობა ადამიანთა გათიშვის პირობად გამოდის, ხდება ე.წ. „გაუცხოება“. ვაჟას ცხოველმყოფელი სიცოცხლის რწმენა და სიყვარული სძლევს ამგვარ განცდებს, ადამიანებს კი არ თიშავს ერთმანეთისგან, არამედ აახლოებს, იგი დაასკვნის, რომ „სიყვარულზე მეტი ჭირი და ღვინო, ღმერთს არ გაუჩენია“, ამიტომაც მოგვიწოდებს დიდებული მგოსანი: „გიყვარდეთ, კაცნო ერთმანეთი“...

ვაჟას ფენომენი ქართულ ეროვნულ ენერგიას და ეროვნულ სულს გამოხატავს და ჩვენი ხალასი ნიჭისა და ძლიერების ეტალონია. ასეა დანახული ვაჟა-ფშაველა ყველა იმ უცხოელის მიერ, რომელსაც ადრიდან და დღესაც ამ დიდი ქართველის ლიტერატურულ მემკვიდრეობასთან შემოქმედებითი კონტაქტის ბედნიერება ჰქონია.

ვაჟას ზოგიერთი თხზულება პოეტის სიცოცხლეშივე თარგმნა არტურ ლაისტმა. რუსი საზოგადოებისათვის ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ერთ-ერთი პირველი წარმდგენი დიდი ხელოვანი, ალექსანდრე სუმბათაშვილი-იუჟინი იყო. 1902 წელს მას საჯაროდ წაუკითხავს ვაჟას ნაწარმოებთა ა. ხახანაშვილისეული თარგმანები. 1911 წელს ვაჟას შესახებ რუსულ პრესაში გამოქვეყნდა გრიგოლ რობაქიძის საყურადღებო ნარკვევი. ამ დროიდან მოყოლებული ვაჟასადმი ინტერესი რუსულ ლიტერატურულ სამყაროში უფრო და უფრო იზრდება. შეიძლება ითქვას, რომ არც ერთი ქართველი პოეტის ნაწარმოებთა იმდენი თარგმანი არ არის შესრულებული რუსულად, რამდენიც ვაჟასი. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი ნიმუშები თარგმნილი აქვთ გამოჩენილ რუს პოეტებს: ბ. პასტერნაკს, ნ. ზაბოლოცკის, მ. ცვეტაევას, ო. მანდელშტამს, ნ. ტიხონოვს, ვ. დერჟავინს, ა. ტარკოვსკის, ბ. სერებრიაკოვს, ე. ევტუშენკოს და სხვ.

ჩვენს დროში ვაჟას კითხულობენ უკრაინელები და ბელორუსები, სომხები და აზერბაიჯანელები, აფხაზები და ოსები, ლატვიელები...

ჯერ კიდევ ვაჟას სიცოცხლეში იყო ცდები, პოეტი ეთარგმნათ ინგლისურ, ფრანგულ და ესპერანტოს ენებზე. ამჟამად ნათარგმ-

ნია გერმანულად, ინგლისურად, ფრანგულად, იტალიურად, ჩინურად, ბულგარულად, უნგრულად, პოლონურად, ვაჟას იცნობენ ინდოეთში, ვიეტნამში, მსოფლიოს თითქმის ყოველ კუთხეში...

***

„სულის კრიზისის“ (პოლ ვალერი) სახელით ცნობილ ეპოქაში, ნაირ-ნაირ სოციოლოგიურად პროგნოზირებად, ზოგჯერ საღ და უფრო მეტად უმწიფარ მოძღვრებათა მოზღვაგების ხანაში, როცა „უკულტურო ცივილიზაციის“ ფესვებზე ამოზრდილი ფართო მასშტაბით გაშლილი მასონური, როგორც პოეტი ბრძანებს, „მახინჯი კოსმოპოლიტიზმი“ წამოეძალა ძველი კულტურის „ჯანსაღი წვენებით“. (ს. ბულგაკოვი) თავშენახულ პატრიოტიზმს, ვაჟა-ფშაველა მრავალსაუკუნოვანი ქართული კულტურის დინამიკის გათვალისწინებით, მისი წინ წამოწევით, ეროვნული ცნობიერების მაორგანიზებელ და ფხიზელ გუშაგად მოგვევლინა; ასე, რომ პოეტი „სამარიდანაც კი ხელს უწვდის“ თავის ქვეყანას, როცა ღრმა ქრისტიანული ოპტიმიზმით აღსავსე შეგვახსენებს, რომ „წინაპარნი ვართ მომავლისათვის“... „გამოცდა არის ჩვენი სიცოცხლე“ და „უნდა ეცადო კაცურ-კაცობა მამაცად ჰზიდო“ („საასპარეზოდ მოგვცა უფალმა“).

ლაშარის „პერმუხის ანგელოზი“ ვაჟა-ფშაველას შეფასებით

ფშავის (ფხოვის) ცხოვრების სოციალურ-ეთნოგრაფიულ, მითოსურ-რელიგიურ, ადათობრივ და ფოლკლორულ სინამდვილეს თუ ვინმე მრავალმხრივ ჩასწვდომია, ასეთი ერთადერთი გამორჩეული მოაზროვნე ვაჟა-ფშაველა ბრძანდებოდა. იგი გახლდათ ის პიროვნება, რომელსაც ფშავის ტრადიციული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული თავისებურებები, ფშაველთა ზნეობრივ-ფსიქოლოგიური ხასიათი არამარტო ეთნიკური ან ეროვნული ასპექტით, არამედ საკაცობრიო ღირებულებათა თვალსაზრისითაც კარგად ჰქონდა გათვალსაზრისოებული. საკმარისია გავისხენოთ პოეტის მიერ ოცდაოთხი წლის ასაკში ილიას გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებული პირველი ეთნოგრაფიული ნარკვევი „ფშაველები“, რომ ნათელი გახედეს ავტორის საკვლევადობო მიზნების სიღრმე და სიფართოვე. იგი ფშაველთა ყოფის უძველეს მოვლენებს პარალელებს, ანალოგიებს დედამიწის სხვადასხვა კუთხის ეთნოგრაფიულ მასალებში და თვით ბიბლიაში უძებნიდა. ნარკვევი ცხადყოფს, რომ პოეტი საფუძვლიანად არის შემზადებული ეთნოგრაფიული მოვლენების, ფშაველების ცხოვრების მითოსურ-რელიგიური და ფოლკლორული მხარეების შესასწავლად. იგი სხვადასხვა ხალხების ყოფაში და ნახული მსგავსებების შესაფასებლად თამამად იშველიებს მსოფლიო სახელის ისეთ მოაზროვნეებს, როგორიც იყვნენ სპენსერი, ტილორი, ლებოკი, ვილიამსი, კონტი. სხვა დროს და სხვა პრობლემების საანალიზოდ ვაჟა-ფშაველა მოიხმობდა სიმართლეს კანტის, ჰეგელის, გარტმანის და სხვა ფილოსოფოსთა შემოქმედებიდან. ასე რომ, მწერალი, როგორც ისტორიკოს-ეთნოგრაფი, რელიგიათმცოდნე და ფოლკლორისტი, უბადლო ნიმუშებს იძლეოდა ფშავის ცხოვრების თავისებურებათა ამსახველი მასალის არამარტო მოპოვებისა და ჩანერის, არამედ, მათი სანდო და ზუსტი შეფასებისას.

ვაჟა-ფშაველას თვალსაზრისით, მითები, სხვადასხვა შინაარსის გადმოცემები, რელიგიური რწმენა-წარმოდგენებთან მტკიცედ დაკავშირებული ადათ-წესები, საღმრთო რიტუალები და ხალხური ზეპირსიტყვიერი პოეტური ნიმუშები ის ცოცხალი სარკე იყო ყოველი ერისა და ტომის ცხოვრებისა, რომელშიც უტყუარად აისახე-

ბოდა ხალხის სულიერ ინტერესების მიმოქცევის მთელი მრავალფეროვნება.

პოეტი გულმოდგინედ ირჯებოდა, რათა მშობლიურ ფშავში მკვიდრად ფესვადგმული, ფშაველთა გვაროვნულ-თემურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში მოქმედი თუ უბრალოდ, ხალხის მეხსიერების მიერ შემონახული რწმენა-წარმოდგენები, ტრადიციული ქცევის ნორმები, მათი ყოფის მდიდარი ეთნოგრაფიული თავისებურებები მუდმივი დაკვირვება-შესწავლის საგნად ექცია. ამისი მაუწყებელია მწერლის მრავალი ეთნოგრაფიული, რელიგიური, ფილოსოფიური, ლიტერატურული და ფოლკლორისტული ნარკვევი. ბუნებრივია, შეუძლე-

ბელია მცირე მოცულობის წერილში აღნიშნული პოლითემატური ნააზრევის ყოველმხრივი დახასიათება. ამიტომ, ამჟამად მხოლოდ მოკრძალებული სურვილი გვაქვს იმისა, რომ შევაფასოთ ვაჟა-ფშაველას თვალსაზრისი ფშაველთა უმთავრესი სალოცავის, ლაშარის ჯვრის („ბერმუხის ანგელოზის“) ისტორიულ-ეთნოგრაფიული საზრისის შესახებ.

ვაჟა-ფშაველამ ეთნოგრაფიულ წერილებსა და, მხატვრულ ქმნილებებში დამაჯერებლად გამოკვეთა ლაშარის წმინდა გიორგის, ანუ „ბერმუხის ანგელოზის“ ისტორიული დანიშნულება; აჩვენა ისიც, თუ რა როლს ასრულებდა „ბერმუხის ანგელოზი“ ფშაველთა რელიგიური რწმენისა და ყოფიერების განსამტკიცებლად. მწერლის თვალსაზრისით, ფშაველთა ისტორიული ყოფა და რელიგიური რწმენა ერთმანეთთან შეწონასწორებულად, შეთანხმებულად გამოავლენდა მათს გრძნობებსა და იდეალებს. სრულიად ახალგაზრდა პოეტი ბეჯითად ცდილობდა ფშაველთა რწმენა-წარ-

მოდგენების უღრმესი საფუძვლების ახსნა-გაგებას. მიაჩნდა, რომ ამ კუთხის რელიგიური და სამეურნეო საქმიანობა მრავალი იდეოლოგიური და ფილოსოფიური კონფლიქტის საფუძველი იყო ერთმანეთთან დაკავშირებული. ამიტომაც პრაქტიკული ცხოვრება და რელიგიური მრწამსი განუყრელნი იყვნენ და ერთიანად გამოხატავდნენ ეპოქალურ მნიშვნელობის ცვლილებებს. მწერლის თვალსაზრისით, „ფშაველები, როგორც ნამდვილი ქართველნი, რა თქმა უნდა, მართლმადიდებელნი არიან, ხოლო ფშაველების მართლმადიდებლობა არ წარმოადგენს განწმენდილს, შემუშავებულ რჯულს; იგი შემდგარია სხვადასხვა წარმართულის და ქრისტიანულის წეს-რწმუნებისგან, და ზოგიერთში ებრაულ რჯულს მოგვაგონებს. ეს შერევა სხვადასხვა რჯულისა ერთმანეთში ადვილად წარმოსადგენია, რადგან ხალხი, როდესაც ახალს რჯულს ეკიდება, ასე მალე ვერ ანებებს თავს ძველს რჯულსა. მართლმადიდებლური მოძღვრებაც არ არის აქ განვითარებული იმიტომ, რომ ქრისტიანობის მქადაგებელების, მღვდლების ხსენება მალე გამქრალა აქ. ამის მიზეზად ჩაითვლება ათასნაირი ლენამტვრევა, რომელმაც საქართველოს თავზე გადაიარა“ (ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტ. IX, 1964 წ., გვ. 26). მაშასადამე, მწერლის შეხედულებით, ფშაველთა რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების სინკრეტული ხასიათი ქვეყნის ბოლოქარმა ისტორიამ შეაპირობა და მათი მაგვარი თავგადასავლის შესახებ კი მემპტიანენი მაინცდამაინც დიდად არ დაინტერესებულან.

ვაჟა-ფშაველას სიტყვით, „ძველ დროში ფშაველებს ფხოველებს ეძახდნენ; თვითონ ჩვენი მემპტიანენი ამ სახელით იხსენიებენ, ხოლო ძლიერ იშვიათად შეხვდებით მათზე ლაპარაკს „ქართლის ცხოვრებაში“. ფშაველების ჩვეულებასა და სარწმუნოებაზედ ჩვენ ვერაფერს ვპოვობთ მემპტიანეთა მოთხრობაში; სხვა ქართველების ჩვეულებასზედ ძლიერ ცოტას გვეუბნება „ქართლის ცხოვრება“ (IX, 8). მწერალი, ემყარება რა „ქართლის ცხოვრებას“, განმარტავს ფშაველების, ანუ ფხოველების უარყოფით დამოკიდებულებას ქრისტიანული რელიგიის მიღების ფაქტისადმი. იგი ასევე, იხსენებს მათზე გადმოცემას: „როდესაც პომპეიმ გამოიარა ურიცხვის ჯარით, მაშინ „ფხოველნი“ რიცხვით სამასი კაცი, დაუხვდნენ წინ ანანურში და გზა შეუკრეს“ (IX, 8). მათმა გამბედაობამ და იარაღის მარჯვე ხმარებამ გააკვირვა პომპეუსი. უძლიერესი ჯარის სარდალმა ისინი თავისთან იხმო, დაასაჩუქრა და მშვიდობით გაისტუმრა.

ვაჟა-ფშაველა ერთ-ერთი პირველი შემოქმედი იყო ^{ეროვნული} ~~ეროვნული~~ ^{ლიტერატურის} ~~ლიტერატურის~~ ^{მემკვიდრეობის} ~~მემკვიდრეობის~~ ^{და} ~~და~~ ^{მრავალმხრივ} ~~მრავალმხრივ~~ ^{შეაფასა} ~~შეაფასა~~ ^{ფშავის} ~~ფშავის~~ ^{გვაროვნულ-თემური} ~~გვაროვნულ-თემური~~ ^{ცხოვრების} ~~ცხოვრების~~ ^{სოციალურ-ზნეობრივი} ~~სოციალურ-ზნეობრივი~~ ^{არსება,} ~~არსება,~~ ^{რელიგიური რიტუალების ფუნქციები და სტრუქტურა.} ~~რელიგიური რიტუალების ფუნქციები და სტრუქტურა.~~ იგი წერს: „ფშაველები შეადგენენ თორმეტ თემს: გოგოჭური, გაბიდაური, უძილაური, გოგოლაური, ჭიჩუელი, ახადელი, უკვენაფშაველი, ნითელაური, ქისტაური, წონკურაული, ტურანი და მისრიანი. თვითელს თემს ჰყავს საკუთარი ხატი, გარდა საზოგადო ხატისა. საზოგადო ხატი, რომლის სამსახურიც ყველა ფშაველს ადევს კისრად, არის თამარ დედოფალი და ლაშარის ჯვარი. ეს ჯვარი არის შეწირული ლაშა გიორგისაგან ალბად ეკლესიისათვის, როგორც ნიშანი ერთმანეთის ერთგულებისა: მეფისა ფშაველების მიმართ და ფშაველებისა მეფის მიმართ. ესე მოგვითხრობს ზეპირი გადმოცემა... ფშაველებს სწამს ქრისტიანული წმინდანებიც: მთავარანგელოზი, ღვთისმშობელი, წმინდა გიორგი და სხვა. გარდა ამისა, ხატებად ჰყავს გამხდარი ზოგ-ზოგი გმირებიც, მაგალითად: სულა-კურდღელა, პირცეცხლი, პირქუში“ (IX, 28).

მწერლის მიერ ჩაწერილი მასალაც და მისეული კომენტარებიც ქეშმარიტია, მაგრამ დღევანდელი მკითხველისათვის ზოგი რამ მაინც განმარტებას მოითხოვს. ვაჟა-ფშაველა ასახელებს ფშავეში მის დროს რეალურად არსებულ თორმეტ თემს და მათ სათემო გვარებს. მან ორი თემი სათემო გვარების ნაცვლად, ალბათ, უნებლიეთ, სოფლის სახელით მოიხსენია.

ისმება კითხვა: რას ნიშნავდა და რას ნიშნავს დღესაც ფშავეში სათემო გვარი? ეს კითხვა ძალიან მნიშვნელოვანია. ვაჟა-ფშაველამ, და მის შემდეგ ცნობილმა მეცნიერებმა ვ. ბარდაველიძემ, ს. მაკალათიამ და სხვებმა აღარ დაასახელეს ფშავის ტომიდან ზურაბ არაგვის ერისთავის მიერ სამგზის ლაშქრობის დროს აყრილი სამი თემი – გიგაურების, სამხარაულებისა და ბულალაურების. ეს თემები არაგვის ერისთავის მოსაზღვრენი იყვნენ და გაშმაგებული ფეოდალის შემოტევებს ველარ გაუძლეს.

ფხოვში რომ თხუთმეტი სრულუფლებიანი თემი იყო, მოწმობს „ხოშარის სახუთმეტო ძელისანგელოზის“ სალოცავის სადიდებელი ტექსტი. „სახუთმეტო ძელის ანგელოზი“ ნიშნავს, რომ ამ ჯვარს მთელი ტომი, ე.ი. თხუთმეტივე ფშაური გვარ-თემი ლოცულობდა. ამ სალოცავის ხევისბერთა სადიდებელ ტექსტში სიტყვებს „ხოშარის სახუთმეტო ძელის ანგელოზი“ არათუ ხევისბერები, არამედ

თვითონ ღვთისშვილიც არ შეცვლიდა, რადგან ყველამ უნყოფა, რომ სახუთმეტო ძელის ანგელოზისადმი ვედრება ფხოვის ყველა თემისა და გვარის მუდმივი ვალი იყო. ამ სალოცავის მსგავსად ფხოვის ტომის ყველა სათემო გვარი ღოცულობდა საერთო საფშავლო ცენტრალურ ღვთისშვილებს ლაშარის ჯვარს („ბერმუხის ანგელოზს“), თამარ მეფის სალოცავს ანუ „აქიმ თამარ დედუფალს“, იგივე მზის ღვთაებას, სიცოცხლისა და ნაყოფიერების მფარველ ღვთისშვილს კვირიას და „დარ-ავდრის მოურავს“, ანუ გამრიგეს, დამასტურს. დასახელებულ საერთო საფშავლო, მთავარი ანუ, როგორც ვაჟა იტყოდა, საზოგადო სალოცავების გარდა ყოველი ფშაველი საკუთარი სათემო გვარის ერთ ან ორ სალოცავს ევედრებოდა.

ფშაველი, ორმაგად დაცული თუ მიკუთვნებული გახლდათ თემის ჯვარ-ხატსა და საზოგადო საფშავლო მთავარ სალოცავებს. თუ რაღაც მიზეზების გამო ახალ საცხოვრებელ მხარეში გადასახლდებოდა, უსათუოდ, საკლავის შეწირვით გამოითხოვდა წინაპართა სათემო გვარის ჯვარის და ლაშარის ჯვარის ნიშებს, წააბრძანებდა და დაარსებდა იმ სხვა სამოსახლო გარემოში. ასეთი ვითარების მიუხედავად მას მაინც ევალებოდა, დროდადრო მამა-პაპის ჯვარ-ხატებს სალოცავად ძველ ადგილზე ხლებოდა. ამგვარი წესების დაცვით ფშაველი თითქმის არასოდეს კარგავდა ძველ წინაპრებს და მაშასადამე, არ ივიწყებდა არც საკუთარ ჩამომავლობას.

1888 წელს ვაჟა-ფშაველა წერს: „ლაშარობა წელს 17-18 მკათათვეს მოხდა. იგი ორი დღე გრძელდება. სალოცავად მოსულნი იყვნენ: თუშები, ფშაველები, ქისტები, ხევსურები და ბარელი ქართველები სოფ. ყვარელიდამ და ქართლიდამ. ბარელნი, ვისაც კი შეთქმული ჰქონდა, იყვნენ ჩაცმულნი თეთრს ტანისამოსში, ფეხშიშველნი....თუმცა ხევისბერები ემდურებოდნენ მლოცავის სიცოცხლეს, მაგრამ ხალხი მაინც ბევრი იყო: ლაშარის გორზე დაუტევლობის გამო, ბევრნი გორის ძირს, ჭალაში დაბინავებულიყვნენ“ (IX, 55).

პოეტის ყურადღებას იპყრობს მლოცავთა ტომობრივი სიჭრელე და ხალხის დიდი რაოდენობა. ვაჟა-ფშაველას მიაჩნია ასეთი ვითარება მლოცავთა დიდი აქტიურობის ნიშნად და ლაშარის ჯვარი დიდი სატომო თუ ტომთაშორისი ურთიერთობის მაორგანიზებელი ღვთაებრივი ძალის გამოხატულებად. ამგვარ სიბრძნეს უფასებდნენ ლაშარს მეფეები და მათი შთამომავლობა.

მწერლის აზრით, „მუდამ წელს ბარელების მოსვლა სალოცავად ლაშარის ჯვარსა უმიზეზო არ არის. აშკარაა, რომ ისინი გადასახლებულნი არიან ფშავიდან და არ ივინყებენ თავისი მამაპაპის ძველს სალოცავს. ეს დასაჯერებელია, მით უმეტეს, რომ ფშავში არის სოფ. ყვარა. გადასახლებულთ თავისის სოფლის სახლი თან წაუღიათ. ხალხიც ამტკიცებს ამ გადასახლებას და მიზეზად ზურაბს ასახელებს, რომელსაც დაუწიოკებია ხალხი და გაუბნევია, დაუქსაქსია (IX, 57). მწერალი იმასაც ხედავს, რომ ლაშარის ჯვარში, როგორც სრულიად ფშაველთა სალოცავში, ძალიან შორი მანძილიდან მოსულან ძველად ქართლ-კახეთში გადასახლებული ფშაველები და ამგვარი მოქმედება მათს მუდმივ მოვალეობად მიაჩნია.

ფშაველთა მიერ აღიარებული რელიგიური მართვის სისტემა რთული და უნიკალური მოვლენაა. ამგვარ სისტემაში უშუალოდ იყო ჩართული ფხოვის თხუთმეტივე სათემო გვარის როგორც კერძო, ასევე საერთო სატომო სასიცოცხლო ინტერესები. ტომისა და თემების ინტერესთა ერთობას განაპირობებდა ის, რომ ცხოვრების სოციალურ-რელიგიური და სამართლებრივ-მორალური მონესრიგების ისტორიულ პროცესში ყველა ადამიანი, თემის ყველა წევრი ერთნაირად მონაწილეობდა. ფშავის ეთნოგრაფიული თავისებურებები ნათელყოფს, რომ ფშაველთა რელიგიური რწმენა და დასაბამიერი თხუთმეტი სათემო გვარი სასიცოცხლო ძალით იყო ერთმანეთთან შეკავშირებული. ფშავის თხუთმეტი სათემო გვარი, რომელიც ისტორიული ფშავის ტერიტორიაზე ზურაბ არაგვის ერისთავის ლაშქრობების გამო თორმეტილა დარჩა, მაინც დიდ ძალას წარმოადგენდა.

სათემო გვარი ფშავში განსაკუთრებული ფენომენი იყო, რომელიც განუზომელ საკრალურ მნიშვნელობას ითავსებდა. ეს ღვთაებრივი შინაარსი სათემო გვარებისა გამოიხატებოდა მათი ცხოვრების შინაარსში. სათემო გვარებს საკუთარი თემ-სოფლის სალოცავები მფარველობდნენ; თემს საკუთარი სალოცავებისათვის, საჭიროების გათვალისწინებით, ორი-სამი ხევისბერი ჰყავდა. თემის სოციალური, სამართლებრივი და რელიგიური მართვისათვის ხევისბერები ხალხის მიერ არჩეულ გონიერ, ანუ, როგორც თვითონ იტყოდნენ, „კაცთსაკითხავ კაცებს“, ბჭეებს, იხმობდნენ სათათბიროდ. ყველა წევრი თემისა საკუთარი გვარის სალოცავის ყმად თვლიდა თავს. სათემო გვარი სათემო სალოცავების საყმოდ ითვლებოდა. სათემო გვარი სისხლით ნათესავი გვარის ერთობა

იყო. სათემო გვარში, ერთი ხატისყმების გვარში ერთიმეორეზე დაქორწინება სათემო სალოცავის მოთხოვნით და ლაშარის ჯვრის დასტურით სამუდამოდ აღკვეთილი იყო. ამასთანავე, პარალელურად ყველა სათემო გვარი თავის თავს საერთო სატომო, ანუ სრულიად საფშავლო მთავარი სალოცავების ყმად მიიჩნევდა. ეს სატომო სალოცავები გახლდათ: „ბერმუხის ანგელოზი“, ანუ ლაშარის ჯვარი, კვირია, მზის ღვთაება, ანუ თამარის ხატი, ხოშარის სახუთმეტო ძელის ანგელოზი და ამინდის გამრიგე, ანუ „დარ-ავდრის მოურავი“ დამასტური. საერთო სატომო ცენტრალური ღვთისშვილების წინაშე ყველა ფშაურ სათემო გვარს განსაზღვრული ვალი ეკისრებოდა და ამასთანავე, სრულიად ფშაველთა საერთო სალოცავების საყმოდ აღიარებდნენ თავს. ყოველ ფშაველს ორმაგი, ანუ სათემო და საერთო სატომო ღვთისშვილთა ყმობა წმიდათაწმინდა მოვალეობად მიაჩნდა. თვითონ ფშაველთა სათემო და სატომო ღვთისშვილთა ურთიერთდამოკიდებულებებიც წმინდა საყოველთაო რელიგიური იდეალების სფეროში იყო შეთანხმებული.

ფხოვის სატომო ცენტრალურ ღვთისშვილთა იერარქიული კიბის უმაღლესი საფეხური ლაშარის ჯვარს ეკავა. მისი ადგილი დამბადებლის მიერ იყო განწესებული. სწორედ ლაშარში იყო დაფუძნებული ფხოვის დასაბამიერი რელიგიური ცენტრი, ანუ აქ მოქმედებდა სრულიად ფშაველთა სატომო „ხევისბერთა საბჭეო დარბაზი“, რომელსაც ევალებოდა ღვთაებათა სახელით მთელი ფშავის ცხოვრების მართვა, აქ არსებული უძირითადესი და ზოგადი საკითხების გადაწყვეტა.

ხევისბერთა საბჭეო დარბაზის საქმიანობის მონაწილე იყო ყველა თემის ერთი ხევისბერი. საერთოდ კი, „ხევისბერთა საბჭეო დარბაზს“ ხელმძღვანელობდა ლაშარის ჯვრის თავხევისბერი“. საბჭეო დარბაზის წევრთა რაოდენობა განისაზღვრებოდა თემების საერთო რაოდენობით. ყველა სათემო გვარის ხევისბერს დარბაზის კენჭისყრაში ერთი ხმა ჰქონდა. ერთი ხმა ჰქონდა პიროვნულად ლაშარის ჯვრის თავხევისბერს. რაკი დარბაზობაზე საკითხი ერთი ხმის უპირატესობით წყდებოდა, ამიტომ ბჭეთა რაოდენობა უსათუოდ კენჭი უნდა ყოფილიყო. ბოლო საუკუნეებში ლაშარის ბჭე-ხევისბერთა დარბაზი ცამეტი კაცისაგან შედგებოდა. გადასატრელი პრობლემა თუ ძალიან მძიმე იყო, მაშინ დარბაზი ნიშნავდა სახალხო ყრილობას, რომელში მონაწილეობისათვის იწვევდნენ

ყველა თემიდან ზნეობითა და ჭკუა-გონებით ცნობილ ადამიანებს! კენჭისყრა სახალხო უნდა ყოფილიყო. ანალოგიურადვე წყდებოდა საკითხები ცალკეული თემის შიგნით; თუ თემს გაუჭირდებოდა რომელიღაც ამბის გადაჭრა, მაშინ დახმარებას ლაშარის ჯვარის თავხევისბერს სთხოვდნენ. მისი გადაწყვეტილება საბოლოო იქნებოდა.

ფშაველთა გვაროვნულ-თემური ურთიერთობების ორგანიზების საქმეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა სათემო გვარის შიგნით არსებულ მტკიცე ნორმებს. უძველესი ადათები და საურთიერთო ნორმები სათემო ჯვარ-ხატებისა და საზოგადო სატომო სალოცავების მოთხოვნებისა და სანქციების დაკმაყოფილებას ეფუძნებოდა. სათემო და სატომო სალოცავები ცხოვრების ბევრ წესს ერთმანეთთან შეთანხმებით ადგენდნენ. ასეთ პირობებში ფშავეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა „სათემო გვარის“ და „ერთი ხატის ყმობის“ ცნებათა შინაარსის ზუსტ ისტორიულ – ეთნოგრაფიულ გაგებას.

სათემო გვარი სისხლით ნათესავთა ისეთი ერთობა იყო, რომელსაც სათემო-საგვარო სალოცავი მფარველობდა. მფარველობა გულისხმობდა სათემო გვარის რწმენის, ზნეობის, ცხოვრების წესების ღვთაებრივი შინაარსის დაცვას.

უძირითადესი და მარადიული ფუნდამენტი ანუ ჯვარის და სათემო გვარის თანაარსებობის უკვდავების საწინდარი სათემო გვარის შიგნით ქორწინების აკრძალვა იყო. გვარში სისხლის აღრევისაგან მარადიულად თავის დაცვა უღრმესი მნიშვნელობის სოციალურ და რელიგიურ მოვლენად მიიჩნეოდა. თავისი შორსგამწვდომი აზრით, იგი ხატისა და მისი საყმოს მუდმივად თვითმყოფადი სახით თანაარსებობას გულისხმობდა.

ფშავეური თემი და მისი წევრი არასოდეს ივინწყებდა საკუთარ სათემო გვარს, საკუთარ სათემო ჯვარ-ხატებს და საერთო სატომო სალოცავებს: ლაშარის ჯვარს, კვირიას, მზის ღვთაებას თამარს და ამინდის ღვთაება დამასტურს. მათი მუდმივი ხსოვნა ათასწლეულთა მსვლელობაში წმინდად ინახავდა სისხლით ნათესავი გვარის ერთობას. ამ წესის დაცვა გვევლინებოდა ფშავის სათემო და სატომო სალოცავთა სინამდის მარადიულ უზრუნველყოფად. მართალია, ფხოვის ტომში უხსოვარი დროიდან თხუთმეტი სათემო გვარი არსებობდა თავის მყარი ადგილმამულითა და სალოცავებით, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავდა ფშაური გვარების სიმცირეს.

ფშაველი ყოველთვის და ყველგან ორი გვარის, კერძოდ, სათემო გვარის და მამიშვილობის გვარის მფლობელი იყო. სათემო გვარი ნაწილი თემის წევრებისა ინარჩუნებდა ბოლომდე უპირველესი სახით და მას არ უქმნიდა მამიშვილობის პარალელურ გვარს, ხოლო სათემო გვარის უმრავლესობა კი სახელოვან მამა-პაპათა დასაფასებლად აწესებდა მამიშვილების ახალ-ახალ გვარებს, თუმცა ახალი გვარები არ ივიწყებდნენ დამაარსებელ უძველეს სათემო გვარს და მის მფარველ ჯვარ-ხატებს, როგორც საკუთარი მეობის და შთამომავლობის საფუძველს.

ასეთი დამოკიდებულება წინაპართადმი იყო სისხლის ნათესაობის მტკიცედ დამახსოვრების საწინდარი. აღნიშნულიდან ოციდან ორმოცამდე მამიშვილობის გვარი წარმოიშვა. დროთა მსვლელობაში წარმოშობილმა მამიშვილობის ახალმა ფშაურმა გვარებმა დაასახლეს ივრის ხეობა სოფ. კოჭბანიდან ივრის სათავეებამდე, კერძოდ. სოფ. ყვარამდე. მათვე დაასახლეს ილტოს ხეობა და პანკისის ხეობის დიდი ნაწილი.

ფშაველი მოქმედებდა, იბრძოდა, ეძიებდა ცხოვრებისათვის ხელსაყრელ და მშვიდობიან ცხოვრების გარემოს. მას მამა-პაპური სათემო გვარისა და მათი ჯვარ-ხატების რწმენისა თუ ვედრების დაფასების გარეშე ცხოვრება არ შეეძლო. ამის გამო ყველგან და ყოველთვის რწმენის სინმინდის უკვდავსაყოფად ახალ გარემოში მამა-პაპათა სალოცავების ნიშები უნდა დაემკვიდრებინა. „სიძველისადმი გრძნობა-პატივმა“, წინაპართა სიყვარულმა და გულითადმა თაყვანისცემამ ფშაველს სიკეთე მოუტანა. უფალმა მადლიანი თვალი მიაპყრო მისი ცხოვრებისაკენ და ისეთი რელიგიური ლოცვა-ვედრების სისტემა შეაქმნევინა, რომ თავისი ჩამომავლობის ისტორია, სისხლით ნათესაობის სინმინდე არასოდეს დაჰკარგვოდა.

თეოკრატიული მმართველობის სათავეში ფხოველთა სატომო ღვთიშვილები იმყოფებიან, ხოლო მათგან უმთავრესია ლაშარის ჯვარი. ლაშარის ჯვარის, ანუ „ბერმუხის ანგელოზის“ ისტორია სრულიად ფშაველთა სათემო გვარების ცხოვრების ისტორიის განსახიერებაა. ამიტომაც ლაშარის ჯვრის წმინდა ისტორიულ-სოციალური და რელიგიური ფუნქციები ერთმანეთთან მუდმივსა და განუყრელ კავშირს ეფუძნებოდა.

ფშავის რელიგიური მართვის სისტემა საკმაოდ რთული მოვლენაა. მას ღრმად აქვს გადგმული ფესვები მსოფლიოს ძველი რელი-

გიების წიაღში. პროფ. ვ. ბარდაველიძე წერს: „ველზე მოშრეპული მასალის შესწავლის შედეგად გაირკვა, რომ ქართველი ხალხის სარწმუნოებაში ჯერ კიდევ შემონახული ყოფილა მაგიის, ტოტემიზმის, ანიმისტური მსოფლმხედველობისა და კულტის უხვი გადმონაშთები“ (ვ. ბარდაველიძე, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული საზოგადოებრივ-საკულტო ძეგლები, ფშავი, ტ. I, 1974 წ., გვ. 4). მეცნიერის აზრით, ფშავის პოლითეისტური და ასტრალური რელიგიის პანთეონები პირველყოფილ თემური საზოგადოებიდან იღებენ სათავეს და შემდგომი რელიგიური აზროვნების განვითარების ნაირგვარ შრეებს ცხადყოფენ. მისი სიტყვით, „სრულიად ფშავის ცენტრალური ჯვარი – ლაშარის წმ. გიორგი იყო არა მარტო ფშავის სალოცავი, მას ევედრებოდნენ აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა მთიელები, ბარიდან ამოსული ქართველები და არა ქართველი ტომებიც. აქვე უფრო მეტად, ვიდრე ხევსურეთსა და თუშეთში გვხვდება ქრისტიანული ხანის შედარებით ადრინდელი ძეგლები“ (იქვე, გვ. 9). მთიელთა პოლითეიზმის დიდი მკვლევარი ლაშარის ჯვარის საყოველთაო სახელის აღიარებისას იზიარებდა ვაჟა-ფშაველას შეხედულებებს ამავე მოვლენებზე.

ფშავის ჯვარ-ხატთა სახელები მათდამი ვედრების ტექსტებისა და საღვთო რიტუალების ნაირგვარობა, რელიგიურ თქმულება-გადმოცემათა არქაული შრეები ნათლად გამოკვეთს არა მარტო ხალხის რელიგიური რწმენა-წარმოდგენებს, არამედ მათი სოციალური ყოფის ცვალებადობის თვითმყოფად სურათებსაც. ცხადია, ყველგან და ყველა ღვთაებას საკუთარი ორიგინალური სახე და ფუნქციები ჰქონდა. ასე იყო ფშავშიც. ამიტომაც ლაშარის ჯვარი, ანუ „ბერმუხის ანგელოზი“, ბოლო საუკუნეების მის თაყვანისმცემლებს ძირითადად წმინდა გიორგის ფუნქციით წარმოესახებოდა, თუმცა მის სადიდებლად კი ეკლესიისაგან განსხვავებულ რიტუალებსაც ასრულებდნენ. ეს იმას ნიშნავს, რომ ლაშარის ჯვრის წინა ისტორია ძალიან ხანგრძლივი, რთული და მრავალეტაპობრივია, ე.ი. უძველესი რწმენის ელემენტების მომცველი. თვითონ სახელდება „ლაშარის ბერმუხის ანგელოზი“ მიგვანიშნებს მის მტკიცე კავშირზე დედამიწაზე ფართოდ გავრცელებულ ხეთა თაყვანისცემასთან. იგულისხმება, რომ ხეთა თაყვანისცემა უშუალოდ უკავშირდება პირველყოფილ ანიმისტურ და ტოტემისტურ წარმოდგენებს. ალბათ, მუხის ღვთაებად, ანუ კულტად გადაქცევას წინ უსწრებდა ფშაველთა ტომის მიერ მუხის ტოტებად აღიარე-

ბა. ქართველ ტომთა უძველესი წარმოდგენით მრავალი ხე მიიჩნეოდა სალოცავ საგნად. ფშავის ჯვარ-ხატთა მიწიერი საბრძანისებო უხსოვარი დროიდანვე გამშვენებულნი იყვნენ საკულტო ხეებით. ფშავში, თუ სალოცავი მთის ისეთ მწვერვალზე არ იყო დაარსებული, სადაც ხე აღარ იზრდებოდა, ყველგან მათი საარსებო წმინდა ხეებით იყო შემოსილი. ასეთ წმინდა ხეებად კი მიიჩნეოდა: მუხა, იფანი, ცაცხვი და ქორაფი. ამ ხეებს ხატის კარზე არათუ მოჭრიდა ვინმე, არამედ ქარისაგან ნაქცეული და გამხმარი რომ ენახათ, მაშინაც გამოსაყენებლად ხელს არავინ დააკარებდა.

ფშავლების წარმოდგენით, გასაოცარი სიმაღლისა ყოფილა „ლაშარის ბერმუხა“, რომელიც ოქროს შიბით (ჯაჭვით) ცასთან ყოფილა დაკავშირებული. იგი სამი სკნელის კავშირს და ერთობას განასახიერებდა. მისი ოქროს შიბის მეშვეობით უკავშირდებოდნენ ფხოვის ხეობის ღვთისშვილები დამბადებელს. აღნიშნულ სასწაულებრივ კავშირზე იყო დამყარებული, ფშაველთა რწმენით, მათი გამარჯვებები. ამიტომაც ზურაბ არაგვის ერისთავმა მზაკვრული ხერხით მოაჭრევინა ბერმუხა, რათა ფშაველთა საბრძოლო ილბალი უკულმა წარმართულიყო და ისინი საკუთარ ყმებად ექცია. ერისთავის თავგამოდებული ბრძოლები ამოა გამოდგა. იგი მაინც დამარცხდა.

დრომ მოიტანა და ფშაველებმაც სხვა ხალხების მსგავსად ოდესლაც შორს გაიხედეს სამყაროში და „ბერმუხას“ მთვარის ღვთაება შეანაცვლეს. მნათობთა თაყვანისცემა მათთვის ახალ საარსებო მოვლენად იქცა. ლაშარის ჯვრის ხევისბერები თამარ მეფის სალოცავსა და ლაშარის ჯვარს ტრადიციულ „მოდე-მოდმე“ ღვთისშვილს უწოდებდნენ. ამ სიტყვებს საფუძვლად ედო ქართველთა უძველესი წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ მზე და მთვარე და და ძმა იყვნენ. ხალხური ლექსი „მზე და მთვარე“ გვაუწყებს; „ნათელმა მთვარემ ბრძანა – ბევრით მე ვჯობივარ მზესა... მზეს რო კაცი მოუვიდა, მზე ძალიან გაჯავრდესა – მე და ვარ და ის ძმა არი, რად ვძულდებით ერთმანეთსა“. მრავლის მთქმელია ეს სტრიქონები.

ბევრ ვინმეს კი არცოდნის გამო თამარ მეფე და ლაშა გიორგი და და ძმა ეგონა. აქ წმინდა გიორგი მეფე ლაშა გიორგის სახელს არ ეფუძნება. უფრო გამოკვეთილია ის, რომ ლაშა, ანუ მანათობელი, ბრწყინვალე, ნათელი მხოლოდ მთვარის ღვთაების უძველესი ეპითეტები იყო და მათ წმინდა გიორგის, ასევე, მეფე გიორგი ლაშას, ალბათ, უფრო აქეთ კი გიორგი ბრწყინვალის სახელებზე

გადმოინაცვლეს. დიდი ლექსიკოლოგის სულხან-საბას განმარტებით ლაშა მანათობელს ნიშნავს. ჩვენი დიდი ისტორიკოსის ივანე ჯავახიშვილის აზრით, „წმ. გიორგის საქართველოში მთვარის ღვთაების ადგილი უკავია“. ეს ჭეშმარიტი აზრია. როგორც ჩანს, ისტორიამ ლაშარის გორზე თანმიმდევრობით აღმართა ტოტემურ-ანიმისტური, მუხის ანგელოზის, მთვარის ღვთაების და ბოლოს ქრისტიანული წმინდა გიორგის სახეების წარმომჩენი ნათლის სვეტები. ეს მითოსურ-რელიგიური ფენომენები აქ ლაშარის, ანუ მანათობელის საერთო შინაარსით შეიკრა. ფშაველთა უძველესი წარმოდგენები ლაშარის გორის ღვთაებათა საუფლოს ყოველთვის ზეციური ყოვლისშემძლეობისა და ზედროულობის თაყვანისცემით მიემართებოდა.

ხალხის ამგვარი მყარი განწყობა ვაჟა-ფშაველასაც დამატებით ენერგიას მატებდა, რათა უფრო ღრმად გაეაზრებინა ლაშარის ჯვრის მრავალმხრივი დანიშნულება და მისი ძალის რწმენა საერთო ეროვნული, მარადიული ღირებულებების მწვერვალზე აეზიდა. პოეტის მრწამსით, ლაშარის წმინდა მთაზე „შადგომის“ ღირსი იყო ყველა ამაღლებული ეთნიკური, ეროვნული და საკაცობრიო მიზანღირებულებებით მომადლებული არსება.

ვაჟა-ფშაველა თავის ეთნოგრაფიულ და მითოსურ-რელიგიურ ნარკვევებში განსაკუთრებული სიმარჯვით აკავშირებდა ერთმანეთთან ფშავურ მითოსსა და რელიგიურ უნივერსალიზმს. პოეტს არ სჭირდება დიდი დაბრკოლებების გადალახვა იმისათვის, რომ გენიალური ინტუიციის დონეზე ბუნებრივად შეახამოს ერთმანეთთან ფშავური მითოსი, რელიგია და ტრადიციული ნეს-ჩვეულებებით გაჯერებული ყოფიერება. აღნიშნულ ფენომენთა იდეალური ურთიერთმიმართებების უბადლო სამყაროდ წარმოსდგება ფხოვის სატომო ღვთიშვილთა ლაშარის „ბერმუხის ანგელოზის“, კვირიას, თამარის სალოცავისა, დამასტურისა და ასევე თორმეტი სათემო სალოცავის მიწიერი საარსოები. დასახელებული სალოცავები სინკრეტული სახით მოიცავენ ფხოვის ტომის დასაბამიერი ისტორიიდან მომდინარე და დღემდე შემონახული კოსმოგონიურ-მითოსური და რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების მთლიან სპექტრს. ამ ურთულესი და უძველესი მითოსურ-რელიგიური ერთიანობის მაორგანიზებელ უმაღლეს ძალად ფშავლებს აღიარებული ჰყავდათ ლაშარის ჯვარი, იგივე „ბერმუხის ანგელოზი“.

ვაჟა-ფშაველა ლაშარის ჯვარის მნიშვნელობას მრავალი თვალ-საზრისით აფასებდა თავის ეთნოგრაფიულ-თეოლოგიურ ნარკვევებში. მეცნიერული განსჯისას მწერალი შეუვალე კრიტიკოსი იყო და ფშაველებს ზოგჯერ ცრუმორწმუნეებსაც უწოდებდა. ამის საპირისპიროდ თავის მხატვრულ ნაწარმოებებში ხალხური ნაირგვარი მასალის მიმართ პოეტს უკრიტიკო, სიმპათიკური და ყოველთვის მოსაწონი დამოკიდებულება აქვს გამოკვეთილი.

საგანგებოდ აღსანიშნავია, ვაჟა-ფშაველას ლაშარის ჯვრის სიდიადესთან პოეტური მიმართების მრავალფეროვნება. საკმარისია გავიხსენოთ მწერლის ისეთი მხატვრული ქმნილებები, როგორიცაა: „გალაშქრება ლაშარის ჯვრის დროში“, „ბახტრიონი“, „მოკვეთილი“, „ფშაველი ჯვარისკაცის წერილი“ და სხვა. ეს თხზულებები შექმნილია 1889-1915 წლებში, რაც იმას მოწმობს, რომ პოეტი მთელი სიცოცხლის მანძილზე მუდმივად განიცდიდა, აფასებდა და მხატვრულადაც წარმოისახავდა ლაშარის „ბერმუხის ანგელოზს“, როგორც ფხოვის მითოლოგიურ-რელიგიური და სოციალური სახის გამომხატველ ერთ-ერთ უბადლო ფენომენს.

საგულისხმოა, რომ პოეტი წმინდა გიორგის წინამორბედ ღვთაებათა მითოსურ-რელიგიურ შრეებს და საერთოდ ფხოვის ტრადიციულ მოვლენებს ძალიან ღრმად სწვდებოდა. კ. გამსახურდია ბრძანებდა: „ვაჟამ გაგვიხსნა ახალი და ახალი საუნჯენი ხალხის ხსოვნაში დაგროვილი მითოსისა“ (კ. გამსახურდია, თხზულებანი, ტ. VI, 1963 წ. გვ. 319).

ლაშარის ჯვარი ვაჟას ეთნოგრაფიულ ნარკვევებს და პოეტურ ქმნილებებში არ წარმოჩნდება იზოლირებულად სხვა ფშაურ სატომო და სათემო ჯვარ-ხატებისაგან. იგი მთელი ფხოვის ღვთისმკლთა მოთავე, ანუ, ხვეისბერთა სიტყვით, „ხელმწიფე ლაშარის ჯვარია“, მისი სიბრძნე და ძალმოსილება განსაზღვრავს ფშაველთა ბრძოლებში გამარჯვებას და დავლათიანობას. ლაშარის „ბერმუხის ანგელოზის“ მაღლი და სიბრძნე ფხოვის მმართველმა „ლაშარის ბჭე-ხვეისბერთა საბჭეო დარბაზმა“ ბრძნულად უნდა აითვისოს და ამსახუროს მთელ სამშობლოს.

ლაშარის ძალა და დავლათი სწამდათ არა მარტო მთის ეთნოგრაფიულ მხარეებს, არამედ ქართლ-კახეთსაც. ამიტომ, მრავალი ისტორიული წყაროს მიხედვით, ქართველ მეფეებს, მათ შთამომავლებს, დიდგვაროვან სამეფო კარის წარმომადგენლებს ძალიან ეფასებოდათ ლაშარის ჯვარისა და ფშაველების საერთო საქვეყნო

ძალისხმევა და ამაგი. ლაშარის ჯვარს უწოდებენ ცამდე ამდღე
ბულ მოძმე სალოცავს, ასევე ხოტბას ასხამდნენ მას და სრულდ
ფშაველთა მამულიშვილურ თავგანწირვას. ამის გამო „ლაშარის
ბერმუხის ანგელოზს“ და სხვა ფშაველთა სალოცავებს უხვად სწი-
რავდნენ სავენახე მამულებს კახეთის ბარში.

ეს იცოდა ვაჟა-ფშაველამ და ამგვარი პატრიოტული პათოსი,
წინაპართა რწმენა-წარმოდგენების საერთო თავყანისცემა განუმ-
ტკიცებდა მარჯვენას პოეტს პოემა „ბახტრიონის“ შემოქმედები-
თი პროცესის ჟამს. პროფესორ აკაკი განერელიას აზრით, „არც
ერთი ქართველი პოეტი არ დასწაფებია ქართულ ხალხურ (კერძოდ
ფშაურ)“ მითოსს ისე ძლიერ, როგორც ვაჟა-ფშაველა... მითოლო-
გიურ ასპექტში აქვს ნაწვენები პოეტს თავისი ეპოსის გმირთა ვნე-
ბანი და ფიქრები; დაბოლოს, მითოლოგიური ხასიათისაა თვითონ
ჩარჩოც ზოგიერთი პოემის ტრაგიკული კოლიზიისა“ (აკ. განერე-
ლია, ვაჟა-ფშაველა და ქართული მითოსის, 1966, გვ. 143). ამ აზ-
რის დადასტურებაა „ბახტრიონს“ სიუჟეტი და ლუხუმის მხატვრუ-
ლი სახის მითოსურ-რელიგიური შინაარსი.

ვაჟა-ფშაველას მხატვრულმა წარმოსახვამ პოემა „ბახტრი-
ონის“ პოეტურ სახეთა მითოსურ-რელიგიური თავისებურებების
გამოსაძერწად მოიხმო უძველესი აზროვნების მრავალი ელემენ-
ტი. საქართველოს მფარველი ლაშარის წმ. გიორგი ანუ „ბერმუხის
ანგელოზი“ უხვად დააჯილდოვა წმინდა ხეებისა და მნათობების
თავყანისცემისათვის დამახასიათებელი მითოსურ-რელიგიური
ელემენტებით. წმინდა გიორგიმ უნდა გადაარჩინოს მტრისაგან
საქართველო, მისი თავისუფლებისათვის მებრძოლი დაჭრილი
გმირი ლუხუმიც. ამ მიზნის მისაღწევად ლაშარის ჯვარს პოეტმა
დაუკავშირა უძველესი მითოსურ-რელიგიური ატრიბუტები: ზესკ-
ნელ-ქვესკნელის წყობა, ხე, ხარი და გველი. ნათლის მარავანდე-
დით მოსილი, ლურჯაზე ამხედრებული, ფარხმლით აღჭურვილი
ღვთაება ლაშქარს თვალხილულად მიუძღვება წინ და „უქადის გა-
მარჯვებას“.

ფშაველი ხევისბერი ასე იწყებდა მისდამი ვედრებას: „დიდო
ხელმწიფევ, ლაშარის ჯვარო, საქართველოს დამრიგებელოო“ და
მას მხოლოდ ფშავის კი არა, მთელი ქვეყნის მფარველად წარმოად-
გენდა. იპ. ვართაგავასთვის გაცემულ პასუხში თვითონ პოეტიც
„ლაშარის ბერმუხის ანგელოზს“ საქართველოს და ლუხუმს თავი-
სუფლების მფარველ ღვთაებად მიიჩნევს.

ლაშარის ჯვარი მფარველად ევლინება ქართველ ჯარს სხვათა ომშიც. სიცოცხლის ბოლოს, 1915 წელს, დაწერილ ლექსში „ფშაველთა ჯარისკაცის წერილი“ პოეტმა ერთხელ კიდევ გააცოცხლა საქართველოს ბედისწერაზე დაფიქრებული ლაშარის ჯვარი, ამ განსაცვიფრებელ შედეგში პოეტმა იგი ევროპულ-რუსულ ომში მონაწილე ქართველი ჯარის მფარველად წარმოადგინა. მაგრამ თუ სხვაგან ლაშარის ჯვარი ლალი და ხალისიანია, იქ, რუსეთის მიწაზე, მეზობლებს იგი ნალვლიანი ეჩვენება: „როცა ომი გვაქვ ქართვის ჯარს, /ნათელი გვიძღვის ლამითა; /კაცი რამ ლურჯცხენიანი, /ამაღლებულის ხმალითა, /მაღლიდან თავზე დაგვბრუნავს, /ტურფა იერიით, ტანითა. /სახე აქვს შავად მოცული /მას დიდის კაეშანი-თა. /ეს ჩვენი ჩუმი მფარველი /ლაშარის ჯვარად ვსცანითა“.

ფშაველ ჯარისკაცსაც კვლავ საბრძოლველად იწვევენ რუსეთის ველზე, მისი მინიშნებით ქართველთა ჯარის მფარველის, ლაშარის ჯვარის ღრმა კაეშანი ქართველ მეზობლთა ეჭვმერეული კითხვითაა შეპირობებული: „ნეტავ, თუ არ გვატირებენ /ბოლოს ვაჟკაცურ შრომაზე?! /ნეტავ, თუ დაგვიფასდება /ქართველთა შვილებს ამაგი, – /არ იქცა საყოფ-ყორნება/ჩვენი ლამაზი ალაგი“. ვაჟა-ფშაველას პოეტური იდეალის კარნახით, სადაც კი ქართველი ჯარი იბრძვის, იქვეა ლაშარის წმინდა გიორგიც.

აკაკი ბაქრაძის აზრით, „ბახტრიონის“ ავტორის მიერ დახატული ლაშარი ასტრალური სინათლეა. რაკი ასტრალური სინათლე სიცოცხლის მაგიური ძალაა, ბუნებრივია, რომ ლუხუმს ლაშარი უბრუნებს სიცოცხლეს. ისიც ბუნებრივია, რომ ლაშარი ლუხუმს გველის სახით გამოეცხადება. გველი ხომ ასტრალური სინათლის ხტონური ჰიპოსტაზია, რომელიც სოცოცხლეს განასახიერებს.

შემთხვევით არ არის ნათქვამი „ბახტრიონში“ – „ერთ დღესა გველი,/ვით ნისლი,/განოლილიყო ხეზედა...“ ნისლი ლაშარის ფერია, ხოლო ხე მისი საცხოვრისი. მაშასადამე, ნისლისფერი ლაშარი ცხოვრობდა გველის სახით ხეზე და, რა იხილა მომაკვდავი ლუხუმი, უშველა მას“ (აკ. ბაქრაძე, ფიქრი და განსჯა, 1972, გვ. 112-113). ვაჟა-ფშაველას მრწამსით, ლაშარის „ბერმუხის ანგელოზი“ საერთო ქართული სალოცავია. მან ერთიან საქართველოსათვის ბრძოლაში მკერდგაპოხილ გმირ ლუხუმს უნდა აღირსოს ლაშარის გორზე კვლავ „შადგომა“, რაც, თავის მხრივ, საწინდარი იქნება სამშობლოს მარადიული თავისუფლების დამკვიდრებისა.

„გაუქრობელი სანთელი...“

ძარტველ სტუდენტთა ხმა

ვაჟა-ფშაველას გარდაცვალებისა და გლოვის დღეებში თბილისში ქართველი სტუდენტების ინიციატივით სტამბა „ცხოვრებაში“ გამოიცა პატარა კრებული შავ ჩარჩოში ჩასმული სათაურით – „უკვდავ ვაჟას – ქართველი სტუდენტებისგან“. წიგნის პირველ გვერდზე დაბეჭდილია პოეტის სურათი თარიღებით 1861-1915წ.წ., შიდა ორ გვერდზე კი მოცემულია ვაჟას ბიოგრაფიული ცნობები. „მან, – ვკითხულობთ შესავალში, – მთის ფიქრი გაგვიზიარა, საოცრად ამაყი მთა ბარს დაუახლოვა და გააერთიანა მტკიცედ. მთის მიერ შენახული საღი სული ქართველებისა ვაჟამ ბარში ჩამოგვიტანა. მთიელთა წმინდად შენახული ფიქრი, ზრახვა საქართველოსი ჩვენც გაგვაგებინა და ასე დაგვანაფა საღ ნაკადულს ეროვნული სულისა“.

მსოფლიო სხვადასხვა ქვეყნის საუნივერსიტეტო ცენტრების ქართველი სტუდენტები აღნიშნავენ, რომ ვაჟა-ფშაველამ, ამ ეროვნულმა გენიამ, ქართულ ეროვნულ ჰანგებში შეიტანა მძლე საღი ტონი, მოგვცა მცნება სამშობლოს სიყვარულისა:

„სამშობლოს არვის წავართმევთ,

ჩვენც ნურვინ შეგვეცილება,
თორემ ისეთ დღეს დავაყრით,

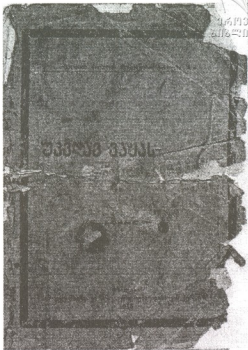
მტერსაც კი გაეცინება!

ეს მოგვცა მცნებად და ჩვენც მის ხსოვნას მაშინ ვცემთ პატივს, როდესაც მის აღთქმას ღრმად აღვიბეჭდავთ გულის ფიცარზე და ვეცდებით მის სასურველად განხორციელებას“. ეს უკვე ჩვენი სტუდენტი ახალგაზრდობის სამშობლოს სამსახურისათვის მზადყოფნის განაცხადი იყო.

წიგნის მცირე შესავალს მოსდევს ვაჟა-ფშაველას 12 ლექსი-შედევი: „სიმღერა“ („როცა იქნება, მოგვკედები...“), „ფშავლის სიმღერა“, „არწივი“, „სიმღერა“ („კიდევაც ვნახავ გაზაფხულს...“), „მხედართა ძველი სიმღერა“, „სიმღერა“ („გაზაფხულს ია ამოდის...“), „სიყვარული“, „სიმღერა“ („ბაღლი რასაცა ვხედავდი...“), „ქეიფი“, „დიდი თამარი“, „ფშაველი ჯარისკაცის წერილი“ და „ერეკლეს სიზმარი“.

ამ კრებულის შემდგენელ-
ორგანიზატორები ყოფილან
მიხეილ საყვარელიძე, ქრისტე-
ფორე რაჭველიშვილი, იოსებ
მჭედლიშვილი, გიორგი მელი-
თაური, ვასილ ეგნატაშვილი
და სხვები. დასახელებულ პირ-
თაგან მხოლოდ გიორგი მელი-
თაურს მოვესწარით. ის კარგა-
ხანს მოღვაწეობდა თელავში და
საქართველოს დამსახურებული
მასწავლებელი იყო. მოგონე-
ბა მან 1965 წელს გადმოგვცა
(ხელნაწერი და ფირზე ჩაწერი-
ლიც ჩვენთან ინახება. - გ.ჯ.).

მოგონებაში ვკითხულობთ:
„1915 წლის 23 მაისს ვაჟა-ფშა-
ველას, პატივსაცემად გაიმარ-
თა სალამო, რომლის შესახებ გა-
ზეთი „სახალხო ფურცელი“ წერდა: „ვაჟა-ფშაველა ეს მთის არწივი

ქართული პოეზიისა, - დიდი კაცია და მას, რასაკვირველია, უფრო
მეტი საზიემო დღესასწაული ეკუთვნის, ვიდრე 23 მაისს გაიმარ-
თა სახაზინო თეატრში (ახლანდელი ზ. ფალიაშვილის სახელობის
ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრი), მაგრამ ისიც ცხადია,
რომ ვაჟას ღირსეულად პატივსაცემად დღევანდელი ჟამი შეუფა-
სებელია - ქართველ სიტყვაკაზმული მწერლობის საზოგადოების
გადანწყვეტილებით მცირე დღესასწაული მაინც აღინიშნა თბი-
ლისში დროებით ნაავადმყოფარი პოეტისა და კიდევაც გაიმართა
ჩვეულებრივი სალიტერატურო სალამო იმ დიდი სიყვარულისა და
პატივისცემის გამოსახატავად, რომელსაც ქართველი ერი უკმევს
ჩვენი პოეზიის ნამდვილ ამირანს.

იმ სალამოს მეც ვესწრებოდი და ახლაც თვალწინ მიდგას, თუ
როგორი მგრძნობიარე სიტყვით მიმართა მგოსანს გრიგოლ რცხი-
ლაძემ: „ძვირფასო მგოსანო! ხალხის გულის მესაიდუმლევ, ქარ-
თული პოეზიის არწივო! 30 წლის მანძილზე შენი გრძნეული კალამი
უნწყევტად ჰკრებს ქართველი ერის გულში ჩაბნეულ მარგალიტებს.
ჰკინძავს და ამკობს ქართული პოეზიის ტაძარს“. ორატორმა მგო-

სანს მიაართვა დაფნის გვირგვინი წარწერით: „ქართული პოეზიის არწივს“.

ამის შემდეგ დიდხანს აღარ უცოცხლია სასიქადულო მგოსანს. ელვის სისწრაფით მოედო საქართველოს ეს ამბავი. ყველა კუთხიდან მოდიოდა სამგლოვიარო დეპეშები. მე დეპეშების გამრჩევ კომიტეტში ვიყავი და გაშიფრული ტექსტები მიმქონდა ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებში.

პოეტ-მამულიშვილის დამკრძალავმა კომიტეტმა საზოგადოებას მიმართა, რომ საზოგადოებებს გვირგვინების ნაცვლად შემოენი-რათ ფული. თუმცა გვირგვინები მაინც მრავლად მოგროვდა. ყვე-ლასგან გამოირჩეოდა – „ქართული პოეზიის არწივს – ქართველი ერისგან!“ ქართველმა სტუდენტებმა გადაწყვიტეს, გამოცემულიყო ვაჟას ლექსების პატარა კრებული, რაც დაკრძალვის დღეს უფასოდ დარიგდებოდა... სტუდენტებსავე დაევალებათ პროცესიის დროს წეს-რიგის დაცვა და სამგლოვიარო ფურცლების გავრცელება.

პროცესიაზე ერთადერთი გვირგვინი, წარწერით: „ქართული პოეზიის არწივს – ქართველი ერისგან“ მიჰქონდათ ახალგაზრდა პოეტებს – კოტე მაყაშვილს და სანდრო შანშიაშვილს“.

შემორჩენილია იოსებ იმედაშვილის ასეთი ცნობა სტუდენტების მიერ გამოცემული პოეტის ლექსების კრებულის შესახებ: „პროცე-სიის მსვლელობის დროს ხალხში მრავლად იყიდებოდა ვაჟას ლექ-სები ბიოგრაფიითურთ – „ვაჟა-ფშაველას ქართველი სტუდენტე-ბისგან“ (ი. იმედაშვილი, ჩემი ცხოვრების წიგნი, თბ., 1978წ., გვ. 239). შეგროვილი თანხა კი გადაეცემოდა პოეტის ოჯახს“.

„გაიგეს ვაჟას სიკვდილი...“

ისტორიამ შემოინახა ნატირალები, რითაც ჩვენი ერის სათაყვა-ნებელი შვილები ილია ჭავჭავაძე და ვაჟა-ფშაველა იგლოვა ხალხ-მა. მათ ბიოგრაფიებს სამუდამოდ შემორჩა ხევსური ქალის მუშტა-რასა და ფშაველი ბეროთ ნათელას სახელები.

მუშტარა ილიაზე ასე გოდებდა:

„ხევსურთ ქალი ვარ, ბებერი, სახელად მქვია მუშტარა,
ხელებით დასუსტებული, თვალებითა ვარ უშტარა,
ილიას ვტირი, ილიას, ცრემლი ჩამომდის მდულარა...
ჩვენი ილია აღარ გვყავს, ხევსურეთს ხმალი გამტყდარა,
სტირიან მთელი ხევსურნი: ქალ-რძალი, დიდი, პატარა,
მზეებრ ბრწყინვალე ნათელსა ვინლა მოგვაფენს ნეტარა?“

მუშტარამ ქართველი ხალხის საყვარელი მეფის – ერეკლე მეორის დამტირებლის მსგავსად ილია ჭავჭავაძის მონამებრივი სიკვდილიც „ხმლის გატეხვას“ და „რკინის კარის შეხსნას“ შეადარა.

როდესაც ვაჟა გარდაიცვალა, ჩარგალში, პოეტის ეზოში, ფშაველებმა გამოიტანეს პოეტის ტანსაცმელი, გაშალეს მწვანე მდელოზე და ბეროთ ნათელამ (ხარანაულის ქალი იყო და გათხოვილი ბეროთ ბუთლაზე – გარსევანიშვილზე. მომტირალთა შორის იყო აგრეთვე ცნობილი ხალხური მოლექსის – მიხა ხელაშვილის და სალომე ხელაშვილ-ჟამიაშვილიც. სწორედ მისგან ჩავინერეთ ეს ნატირალი) ასე ამოიგმინა:

„ქალაქ ეშველოს ექიმებსაო... ვაჟა ფშაველა მოგვირჩინესაო...

ვაი, ჩვენ თავს, ვაი, ჩვენ თავსო, მოგვიკვდა ჩვენი ლუკაი – ბადალი ხმელეთისაო...“

სწორედ ამ დატირებაზე გიორგი ლეონიძე იტყოდა ხოლმე: „ხმელეთის ბადალ ვაჟა-ფშაველას დამტირებელიც ღირსეული ჰყავდაო...“

ვაჟა-ფშაველაზე შემორჩენილია კიდევ რამდენიმე დატირებისა და სამგლოვიარო ლექსის ტექსტი – ჩანერილი სხვადასხვა დროს. ერთ-ერთი ჩამწერი და მარად ჭაბუკად დარჩენილი პოეტი მირზა გელოვანი, რომელმაც ეს ჩანაწერები 1940 წელს გადასცა გიორგი ლეონიძეს.

მირზა გელოვანის ჩანერილ ერთ სამგლოვიარო ლექსს, ასეთი მინაწერი აქვს: „ნათქვამი უნდა იყოს ხალხური მოლექსის – გიორგი მგელიაშვილის (ყრუვ გიორგის) მიერ. მღერის რამდენიმე მოლექსე და ყველა ერთნაირად, ისე, რომ ვარიანტი ვერ ვიპოვე“. აი, თვით ტექსტიც:

„გაიგეს ვაჟას სიკვდილი
მთებმა დახუჭეს თვალები,
მიინძრ-მოინძრნენ საფლავში
გმირ მამა-პაპათ ძვალები.
ფერად-ფერადმა ყვავილმა
ტანზე ჩაიცვეს შავები,
ვერხვმა შეწყვიტა შრიალი,
დადუმდა განამწარები,
და გაებუტა ნიავსა
მუდამ მის შენაყვარები.
ვეფხვმა იკბინა თათზედა,
გულზე დაისო ბრჭყალები,
დაიჭრა ხელმეორადა,
ვინ არის შემამბრალეები?!

ბერი აკვნესდა წიფელი,
ამოზუზუნდნენ ქარები,
შველი ახავლდა ხეფშია,
ჩაშავდა მწვანე ჭალები.
ჯიხვი კლდის წვერზე გადმოდგა,
ყური დაუგდო ნიავსა,
იქნებ არ მოაქვს სწორადა
მწარე ამბავი ტიალსა.
ფრინველთ მოსხივეს ჭიკჭიკი,
დადუმდა მინდორ, მთა-ველი,
რადგან მოვიდა ამბავი,
მოკვდარა ვაჟა-ფშაველი".

მირზა გელოვანს ვაჟა-ფშაველაზე სამგლოვიარო ლექსი ჩაუწერია დარეჯან რაზიკაშვილისა და პ. ბატარაშვილისაგანაც.
დარეჯან რაზიკაშვილი მოთქვამს:

„მთამა სთქვა: გლოვნა გულისა
ერთობ შეეკარით პირიო,
აღარ მოველი გაზაფხულს,
ახლა გვენვია ჭირიო!
აღარ გიყოვის გულ-მკერდი,
ბუნება გამოცვლილიო,
აღარა ლახავს ჩვენს კალთებს
მგოსანი – ჩვენი გმირიო,
აღარ გაივლის ვაჟაი,
ცხენ-აბჯრით შემოსილიო,
ლამაზთა შვილთა დახოცას
ვგლოვობთ დედა და შვილიო!"

პ. ბატარაშვილის ვრცელ სამგლოვიარო ლექსში ნათქვამია, რომ ვაჟა-ფშაველამ „გაჰკვერა აზრი ქვეყნისა, შიგ ჩასწყო მარგალიტები...“, „მით გააღვიძე არაგვი – შე-ფშავის-ხევის მალამო...“ „ვინემ ქართველი იქნება, მათ ედგმისთ წმინდა ნათელი, დაურთე ერსა ძეგლათა, გაუქრობელი სანთელი..."

ასე, რომ ვაჟა-ფშაველას გარდაცვალებაზე სახალხო მოქმელის მიერ შექმნილი ლექს-დატირებანის პირველი ჩანაწერები ეკუთვნის პოეტ მირზა გელოვანს და ისინი შემოგვინახა გიორგი ლეონიძემ „ლიტერატურული მატინის“ (წიგნი 1-2, 1940, გვ. 268-272) საშუალებით. კარგი იქნება, თუ გენიალურ ქართველ პოეტზე შექმნილი სამგლოვიარო ლექსები და დატირებები შეიკრიბება და ერთ კრებულად გამოიცემა.

ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებების სიცოცხლისდროინდელი გამოცემები

1. ვაჟა-ფშაველა (ლ. რაზიკაშვილი). მოთხრობანი. – ტფილისი, ქმნ-კგს გამოცემა. тип. Е. Месхи. 1889, გარეკანი, თავფურცელი, 118 გვ. (16X12).

2. ვაჟა-ფშაველა. შალვას ნანახი ხატი. ამბავი. მოხუცის ნათქვამი. პოემა ვაჟა-ფშაველასი. – ტფილისი, გ. კ. ჩარკვიანის სტამბა, 1896, 36 გვ. (16X12). 5კ.

3. ვაჟა-ფშაველა. ბახტრიონი. პოემა. ავტორის სურათით, ბიოგრაფიით და ნახატებით. წიგნი პირველი. – თბილისი, გამოცემა ამხ. ი. იმედაშვილისა და ს. ჭელიძისა. №4. მ. შარაძისა და ამხანაგობის სტამბა. 1897. კანი, XVI, 72 გვ. ილ. (15X11). 20კ.

4. ვაჟა-ფშაველა. ამოდის, ნათდება! და სხვა მოთხრობები ვაჟა-ფშაველასი. – ტფილისი, ქმნ-კგს-ის გამოცემა, №32. „ცნობის ფურცლის“ სტამბა (ვ. გუნიასი). 1898. კანი, 79 გვ. (16X12). 15კ.

5. ვაჟა-ფშაველა. ახუნდი (ძველი ამბავი) პოემა ვაჟა-ფშაველასი. – ტფილისი. „ცნობის ფურცლის“ სტამბა. (ვ. გუნიასი). 1898, კანი, 16 გვ. (15X11). 5კ.

6. ვაჟა-ფშაველა. თხზულებანი ვაჟა-ფშაველასი. – ტფილისი. ქმნ-კგს-ის გამოცემა, №38. წიგნის გამომცემელ ქართველ ამხანაგობის სტამბა, 1899. კანი, 498, III გვ. (21X14). 1მ.

7. ვაჟა-ფშაველა. ნახევარი წინილა – პოემა ვაჟა-ფშაველასი. მკვდრები ჩუმად არიან – მოთხრობა ი. შნიცლერისა. მომხიბლავი ზღაპარი-პიესა ი. პოტაპენკოსი. – ტფილისი, 1905. კანი, 202 გვ. (23X14). /ივერიის ბიბლიოთეკა, არემის №6/. [ფ. ა.].

8. ვაჟა-ფშაველა. ცრემლები. [ლექსები] – ტფილისი, გამომცემლობა და სტამბა „სორაპანი“. 1909. კანი, 223 გვ. (19X15). /ქართული და უცხოელი მწერლები. წიგნი პირველი/. 50კ. – გამომცემლობისაგან, გვ. 223.

9. ვაჟა-ფშაველა. ბახტრიონი. პოემა. /ავტორის სურათით, ბიოგრაფიით და ნახატებით/. გამოცემა მე-2. – ტფილისი, ავტორის გამოცემა. ვ. კერესელიძის სტამბა, 1911. კანი, XVI. 95 გვ. (14X18). [ფ. ა.].

10. ვაჟა-ფშაველა. სამი საყმაწვილო ამბავი. /რვა სურათით და ავტორის მოკლე ბიოგრაფიით. – ტფილისი, ქმნ-კგს-ის წიათურის განყოფილების გამოცემა №1. ბ. კილაძის სტამბა. 1911. კანი, 64 გვ. (19X14). [ფ. ა.].

ამოკრებილია „ქართული წიგნიდან“ (ტ. I, 1941წ.).

მიხეილ ქავთარია

კირიონ II – მკვლევარი და მნიშვნელოვარი

უნმინდესი კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის (საძაგლიშვილის) შემოქმედება საკმაოდ მრავალფეროვანია. მისი მემკვიდრეობა რამდენიმე ათეულ სტატიასა და წიგნს ითვლის. უპირატესად იგი რუსულად წერდა, თუმცა მოღვაწეობის დასაწყისში ქართულადაც აქვეყნებდა წერილებს, არცთუ იშვიათად, ფსევდონიმებით.

კირიონის მემკვიდრეობის სრული ბიბლიოგრაფია შეადგინეს და გამოაქვეყნეს ციური კოჭლაშვილმა და ელდარ ბუბულაშვილმა (იხ. ქართული წიგნი, თბილისი, 2002წ., 4(16) აპრილი).

კირიონის ცხოვრებასა და შემოქმედებას სხვადასხვა თაობის მრავალი მკვლევარი სწავლობდა. ამიტომ მის შესახებ არსებული წერილი-გამოკვლევები, საბედნიეროდ, მრავლადაა. თითქმის ყოველი პრობლემის შესახებაა გამოთქმული მოსაზრებები. ცხადია, ყველა მათგანის მოხმობა შეუძლებელია, მაგრამ მნიშვნელოვანის დასახელება საჭიროდ მივიჩნიეთ, მივიჩნიეთ იმიტომაც, რომ ჩვენი მიმოხილვა არსებითად მათ ეყრდნობა.

კირიონის მდიდარი პირადი არქივის აღწერილობა შეასრულა ხელნაწერთა ინსტიტუტის თანამშრომელმა ელისო აბრამიშვილმა¹.

1 ელ. აბრამიშვილმა საკმაოდ მოზრდილი მონოგრაფია დაწერა კირიონ კათოლიკოსის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე, მაგრამ, სამწუხაროდ, მეცნიერის გარდაცვალების შემდეგ მისი დამთავრებული შრომის ნახევარი დაიკარგა.

მანვე 1971 წელს გამოაქვეყნა კირიონის პირადი საარქივო ფონდის მასალების მიმოხილვა (იხ. მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, ტ. I თბ., 1971წ.) 1988 წელს „საღვთისმეტყველო კრებულში“ (№6) გამოაქვეყნა ვ. გურგენიძემ კირიონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ ვრცელი წერილი. მანვე ცოტა მოგვიანებით კრებულში „წმინდა მარიამის წილხვედრ ქვეყანაში“ (I და II წიგნები, 1995, 1997წ.წ.) გაიმეორა ფაქტობრივად ადრე დასტამბული შრომა. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს პროფ. სერგო ვარდოსანიძის მიერ გამოქვეყნებული წიგნები, სადაც ავტორი ყოველმხრივ ცდილობს სახელოვანი პატრიარქის დამსახურების ჩვენებას. ესენია: „კირიონ II უწმინდესი და უნეტარესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი“, ოზურგეთი, 1994 წელი: „საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1917-1952 წლებში“, 2001 წელი: „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია 1917-1927 წლებში“, 2008 წელი: „ქართველი მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეები)“, 2010 წელი და სხვ. საგულისხმოა ასევე ვაჟა კიკნაძის „სამარადისო შარავანდედი, კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ II-ის ცხოვრება და მოღვაწეობა“, კრებული „ქრისტიანობა საქართველოში“, თბ., 2000 წელი; ელდარ ბუბულაშვილის – „კირიონ II-ის (საძაგლიშვილი) შემოქმედებითი მოღვაწეობის ისტორიიდან“ – „ანალები“, 2000 წელი; ჯემალ გამახარიას – „წმინდა მღვდელმონამე კირიონ II (საძაგლიშვილი) და აფხაზეთი“, თბ., 2006 წელი და სხვ.

რა თქმა უნდა, დასახელებული ავტორებით არ ამოიწურება იმ პირთა სია, რომლებიც კირიონის შემოქმედებითი პორტრეტის წარმოჩენას ცდილობენ. ყველა მათგანის ღვაწლი შესაძლებლობის ფარგლებში გათვალისწინებულია ჩვენს წერილში.

კირიონის შემოქმედება ორი მიმართულებით უნდა წარმოჩინდეს, პირველი – მეცნიერება და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, მეორე – პირადი ეპისტოლეები. ერთი მხარეც და მეორე მხარეც საზოგადოებრივი აზრის მკვლევართათვის ერთნაირად საინტერესოა. კირიონის დამოკიდებულება ორივე უბნისადმი შესაშური აქტივობით გამოირჩევა. ათასჯერ სწორია ის მოსაზრება, რომ კირიონი არ იყო მხოლოდ სასულიერო პირი, რომელიც მარტო წირვა-ლოცვით და საეკლესიო პრაქტიკული საქმიანობით, თავისთავად დასაფასებელი და საჭირო საქმიანობით იფარგლებოდა. იგი, უპირველეს ყოვლისა, იყო შემოქმედი – მკვლევარი, ფართო დიაპა-

ზონის მეცნიერი, დიდი ეროვნული საქმის მოთავე და წარმართ-
ველი იერარქი, საეკლესიო და საზოგადო საქმიანობის წარმომადგენელი.

კირიონის შემოქმედების მთლიანი გააზრება პირადი წერილების გარეშე წარმოუდგენელია, ისევე როგორც ეპისტოლეების აღქმაც პრაქტიკული და მეცნიერული საქმიანობის გარეშე. ეპისტოლეებში კარგად ჩანს ქართველოლოგიასა და, ზოგადად, ქრისტოლოგიაში მისი დიდი ცოდნა, ეროვნული მოღვაწეობის მრწამსი და პრინციპები.

კირიონის პირად არქივში, რომელიც ძირითადად ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია (ყოფილი კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი) დაცული, 400-ზე მეტი პირადი წერილია და მათი ადრესატები XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან XX საუკუნის ოციან წლებამდე მოღვაწეობდნენ¹.

მეუფე კირიონი მეტად აქტიური ცხოვრებით ცხოვრობდა. სამეცნიერო მიზანდასახულება ხშირად პირად წერილებში იწყება და გრძელდება სპეციალურ გამოკვლევებში. ამიტომ ეპისტოლეები მისთვის მხოლოდ მოკითხვის ბარათები არ არის. საგანგებოდ უნდა გამოიყოს საკითხი – მეუფე კირიონი კორესპონდენტი. იგი, სადაც უნდა მოღვაწეობდეს და როგორ სიტუაციაშიც უნდა იყოს, თავი ვალდებულია მიაჩნია, მასთან დაკავშირებული პირადული და საქვეყნო საქმეები აცნობოს ახლობლებს, რომელთა აზრს ანგარიშს უწევს და აფასებს და რომელთაც ქვეყნის სიხარულ-ტკივილზე მაფიქრალად მიიჩნევს. ამიტომ მეუფის თითქმის ყოველ წერილს საზოგადოებრივი ჟღერადობა აქვს.

მეუფე კირიონი თითქმის ყოველ ეპისტოლეში საყვედურობს ადრესატს: „მამაო, წერილების ანგარიში დავკარგე; ყოველ ცისმარე დღეს გწერამ წერილს და შენგან კი არაფერი მოდის“ (კირიონის პირადი არქივი, №248/, „მამაო, შენი საყვედურის გამო არაფერს გწერამ, რადგანაც ზემორე ნათქვამიდან დარწმუნდებოდი, რომ ჩემი სიჩუმის მიზეზი დიდკაცობის მოლოდინი კი არ არის, არამედ

1 ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული არქივის კატალოგი შეადგინა ელისო აბრამიშვილმა. მანვე გამოაქვეყნა ვრცელი მიმოხილვა კირიონის საარქივო მასალებისა. იხ. მრავალთავი, ტ. I, 1971წ., რომელშიაც კირიონის შემოქმედების შესახებ არაერთი საინტერესო წერილია დასტამბული.

სურვილი, რომ ორივეს ერთად შეგვეტყობინებინა ხოლმე საქმის მსვლელობა. კარგად იცოდა, რომ მეტიჩრობას მუდამ სულ ვერიდებოდა. შენთან იანვარში, როგორც კვიტანციებიდანა სჩანს, გამომიგზავნია წერილები შემდეგ რიცხვებში: 5, 5, 7, 9, 11, 12, 29, 31 და 31-ში. 9 წერილი, ზოგი მათგანი მთელი ეპისტოლე იყო“ (№259).

სხვათა შორის, კირიონი ერთგვარი თავმოწონებითაც კი იხსენიებს ლიტერატურულ-ჟურნალისტური საქმიანობის დაწყებას. 1906 წლის 13 თებერვალს იგი მეგობარ მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძეს სწერს: „10 თებერვალს შესრულდა სწორეთ 20 წელიწადი, რაც დაიბეჭდა „Пастырѣ“-ში ჩემი პირველი სტატია: „Характер Грузинской (Иверской) церкви и ее значение для православия“¹. იგივე გაუმეორებია მიტროპოლიტ ანტონთან საუბრისას. იგი წერს: „მიტროპოლიტთან საუბრის დროს ლაპარაკი ჩამოვარდა ლიტერატურულ შრომაზედ. სხვათა შორის, მე გადავეცი, რომ გუშინწინ, ე.ი. 10 თებერვალს, ოცი წლის იუბილე შემისრულდა-მეთქი...“²

პირად ეპისტოლეებში შესანიშნავად ჩანს კირიონის ადამიანური თვისებები – ყურადღება, სითბო, პრინციპულობა, იუმორი, მახვილსიტყვაობა, დიდი სულიერი მხნეობა და ენერგია. პირადი ცხოვრების მოწესრიგება მისთვის ყოველთვის მეორე პლანზე იყო. იგი წერდა: „ფულის გულისათვის მე ჩემს დღეში არ მიმსახურია...“; „მე ქვეყანა და მასზე ზრუნვა ფეხებზე როდი მკიდია... ჩემს სიცოცხლეში ჩემი წარმატებისთვის არ მიზრუნია. არც ოქრო იზიდამდა ჩემს გულს და არც ჯილდო... ბევრი უსამართლობა გამომივლია, მაგრამ თანაგრძნობისათვის არავისთვის თავი არ შემინყევინებია“. „ასი წლის მონობის უღელმა მეტად დააქვეითა ჩვენი ეკლესია. როდესაც გავითვალისწინებ ჩვენი აწმყო, დავრწმუნდი, რომ თუ გვსურს, ჩვენი ხალხოსნობა არ აღიგაოს პირისაგან ქვეყანისა, აუცილებელია ჩვენი ნაციონალური ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა. ამის განხორციელებისათვის საჭირო იყო გაგვემრავლებინა ბერები მაღალის სწავლით აღჭურვილნი, მაგრამ პირველი მძიმე

1 პროფ. ჯემალ გამახარია ამ ადგილს უკეთებს მეტად საინტერესო შენიშვნას: „ეს იყო რუსულ ენაზე დანერგილი კირიონის პირველი წერილი (Пастырѣ, 1886 წ., №3); მანამდე ჟურნალ „მწყემსში“ 1884 წლიდან 11 წერილი ჰქონდა გამოქვეყნებული“. იხ. ჯ. გამახარია, „წმინდა მღვდელმონაწილე კირიონ II და აფხაზეთი“, თბ., 2006 წ., გვ. 441.

2 გამახარიას წიგნი, გვ. 113.

ნაბიჯი ვის უნდა გადაედგა. სტატისკი სოვეტნიკი ვიყავრ/შენსას
ორიოდე წელში დავიმსახურებდი, სახლ-კარი, მამული, საქონელი
მზათ, სხვა უჩემო შეირთავდა ღამაზს ცოლს და მყუდრო ოჯახებ-
რივ ცხოვრებით დატკებოდა, მაგრამ ეს ყველა უარყავ, დავიდგი
თავზე ბაბილონის გოდოლი, შეუდექ საქმეს და საარაკო თავგადა-
სავალი გადამხდა..."¹

მეუფე კირიონის წერილებიდან ნათლად ჩანს, რომ საქვეყნო
საქმეებში იგი უკომპრომისოა. ამავე დროს სხვებსაც მოუწოდებს,
განსჯა-გადაწყვეტის დროს გამოიჩინონ გონიერება, ტაქტი, ასჯერ
გაზომე და ერთხელ გასჭერის პოლიტიკა. „ზოგჯერ სინყნარე გმო-
ბილი სჯობს სიჩქარესა ქებულსა“, – ბრძანებს მეუფე. 1906 წლის
3 იანვარს წერს: „დღეს გაზეთებში დეპეშა იყო, რომ მანდ სამღ-
ვდელოებას გადაუწყვეტია, შეწყვიტონ ყოველი კავშირი სინოდ-
თან 14-ს იანვარს. ძალიან აჩქარებულხართ, ამდენი ხანი ითმინეთ,
თქვე დალოცვილებო, მოითმენდით ორ კვირას მაინც კიდევ, რითი
დაბოლოვდება კომისიის კრებები. სიდინჯე არის საჭირო, სიჩქა-
რით, შეიძლება საქმე გაფუჭდეს.“

ეპისტოლეებში ჩართულია ეპიზოდები, რომლებიც მეუფე კირი-
ონის პოეტურ ნიჭიერებაზე მიუთითებს. არის ადგილები, საიდანაც
ჩანს მისი კრიტიკული დამოკიდებულება თანამებრძოლების მისა-
მართითაც. კირიონი აშკარად პოეტური კაცია, სიტყვის მაღლისა
და ძალის დამფასებელია. მისთვის უცხო არ არის მხატვრული სუ-
რათის შექმნა და ეს ხდება ბუნებრივად. 1906 წლის 13 თებერვლის
წერილიდან კიდევ ვიმოწმებთ ერთ ადგილს: „ამ თვის 5-ს ისაკის
ტაძარში ვსწირე... ისეთი სიცივე იყო ტაძარში, რომ თითები დამძ-
რა... ყველა მხრიდან ქარი უბერამს. დაილოცოს ჩვენი ეკლესიები,
მაღალი და კოხტა გუმბათის წყალობით სინათლით სამსეა, ბნელ
კუთხეს მათში ვერ იპოვის კაცი. რეზონანსიც ჩვენი ეკლესიებისა
სჯობიან. თვით ჩვენი ეკლესიური გეგმა ღვთიურია: იგი ალაფრთო-
ვანებს მლოცველს და მიაქროლებს მას ზეცაში. გეგმა ქართული
ეკლესიისა მოგონილი კი არ არის, არამედ შექმნილია და შექმნი-
ლია წმინდა გულით და წრფელი სულით. ამიტომ მხოლოდ თვალს
კი არა ჰხიბლამენ იგინი, არამედ აღიტაცებენ გულსაც. ჩვენი საყ-
დრები სინმინდეებია, რომლებშიაც არავითარი სახლის სული არ

1 ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონის პირადი არქივი, №295, წერილი
გამოქვეყნებულია, ჯემალ გამახარია ს წიგნში „წმინდა მღვდელმონაშე
კირიონ II (საძაგლიშვილი) და აფხაზეთი“, თბ., 2006 წ., გვ. 237-238.

ტრიალებს... მისწრაფება ზენას, გატაცებული ლტოლვილება ცი-
სადმი. აი, განსაკუთრებული და ძირითადი თვისებები ჩვენი ნაცი-
ონალური საეკლესიო რწმენისა. ამას აქვს თავისი ღრმა ფსიქო-
ლოგიური საფუძველი. ლოცულობა ქართველისა მთელი პოეზიაა,
ქართველი, როგორც თავის ბუნებაში, აგრეთვე თავის გარემოც
ჰხედამს წმინდა პოეზიას, უსიტყვოთაღ შუშდლია მას გამოჰხატოს
ის, რასაც სხვა ვერა შესძლებს გამოსთქვას მრავალი ლოცვითა და
ერთგული მეტანია-პირჯვრის წერით".

კირიონის ეპისტოლეებში მძაფრად გამოხატულია რამდენიმე
პრობლემა. პირველ რიგში უნდა დასახელდეს საქართველოს ეკ-
ლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის პრობლემა; მეორე – კირიონის
დამოკიდებულება ადგილობრივ და არა მარტო ადგილობრივ საეკ-
ლესიო ჩინოვნიკებთან, რომლებიც თავიანთი პრაქტიკული საქმი-
ანობით ხელს უშლიდნენ მთავარი პრობლემის მოგვარებას; მესამე
– ნათლად ჩანს ჩვენი ქვეყნის კულტურულ-შემოქმედებითი ცხოვ-
რების ფაქტები და თვით კირიონის როლი ამ უბანზე.

XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან საქართველოს ეკლესიის
გამორჩეულმა წარმომადგენლებმა აქტიური ბრძოლა დაიწყეს
მშობლიური ეკლესიის ავტოკეფალიის აღსადგენად. 1886 წლის
„Пастыр“-ში(№3) გამოქვეყნდა კირიონის წერილი „Характер
Грузинской (Иверской) церкви и ее значение для православия“,
1887 წელს – „Краткий очерк грузинской церковной истории““(№9,
10, 11)... ამავე ჟურნალში გამოქვეყნდა 1894 წელს კალისტრატე
ცინცაძის „Автокефалия церкви грузинской (исторический очерк
IV-IX в.в.)“ და სხვ. ამ წერილებმა და სხვა ავტორთა წერილებმა რუ-
სეთის სასულიერო უწყების ჩინოვნიკებში განსხვავებული რეაქცია
გამოიწვია, ერთგვარად გაამძაფრა დამოკიდებულება ქართველ და
რუს სასულიერო მოღვაწეთა შორის. ქართველ დასს, რომელიც ავ-
ტოკეფალიისათვის იბრძოდა, სათავეში ჩაუდგა კირიონი, რომლის
მიმართაც რუსეთის სასულიერო მთავრობამ უკიდურესად მწვავე
პოზიცია დაიკავა. რუსული სინოდის ელიტა ხმამაღლა აცხადებდა,
რომ „ყველა მოძრაობის თავი კირიონია და პეტიციებიც სულ მისი
ჩაგონებით არის დაწერილები“. ამ განწყობის გამო კირიონი სი-
ნოდმა 1902 წელს ორიოლისა და სევსკის ეპისკოპოსად გაამწესა.
კირიონი ფიზიკურად მოაშორეს საქართველოს, მაგრამ იგი მაინც
იყო ქართველ ავტოკეფალისტთა იდეოლოგიც და მეთაურიც. რა
თქმა უნდა, მას გვერდით უდგნენ ცნობილი მოღვაწენიც, მაგალი-

თად, მეუფე ლეონიდე ოქროპირიძე, ამბროსი ხელაია და სხვები, მაგრამ შერკინების მთელი სიმძიმე მაინც კირიონს აწვა კისერზე. განსაკუთრებით ეს 1906-1908 წლებში გამოჩნდა.

1906 წლის 4 თებერვალს სინოდის კანცელარიის ობერ-მდივანმა კირიონს ანცობა იმპერატორის გადაწყვეტილება სოხუმის ეპისკოპოსად მისი განწესების შესახებ. ამ ფაქტმა საზოგადოების განსხვავებული პოზიციები წარმოაჩინა. ერთნი და, უპირველეს ყოვლისა, ქართველები მიესალმენ ამ გადაწყვეტილებას, ხოლო მეორენი – შოვინისტი და რეაქციონერი ჩინოვნიკები, მტრულად შეხვდნენ კირიონის სამშობლოში დაბრუნებას. ფლაბიანე – საქართველოს ყოფილი ეგზარხოსი, ი. ვოსტორგოვი და სხვები არ მალავდნენ თავიანთ განწყობას. ფლაბიანეს, როგორც თვით კირიონი წერს, უთქვამს: „Козла загнали в город“. ვოსტორგოვმა 1906 წლის მარტში ჟურნალ „Колокол“-ში (№45) გამოაქვეყნა წერილი „Голос из Сухума“.¹ რომელშიც გადმოაფრქვია რუსი შოვინისტი მღვდელმთავრების განწყობა. იმავე წლის იმავე ჟურნალის 261-ე ნომერში ვოსტორგოვი აგრძელებს ცილისმწამებლურ თავდასხმებს, რამაც განაპირობა 1907 წლის დამდეგს კირიონის სოხუმიდან გათავისუფლება. ბოლოს კი მას ეგზარქოს ნიკონის მკვლელობაში დასდეს ბრალი და 1909 წელს გაუსამართლებლად გადაასახლეს სვინაქსარის უდაბნოში.

ბრძოლა საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის აღსადგენად თავისთავად გულისხმობდა ქვეყნის ერთიანობას. ეკლსია ჩვენი ქვეყნის მთელი ისტორიის მანძილზე ერის გამაერთიანებელი და შემაკავშირებელი იყო. მოგვიანებით კირიონი იტყვის: „ჩვენი ეკლესია მუდამ ედგა დარაჯად ქართველი ერის მთლიანობას და დამოუკიდებლობას, ის იყო დროშა, რომლის ქვეშ ღვივოდა ნაპერწკალი ქართველთა თანხმობის იდეისა“.²

1906 წლის ნოემბერში პეტერბურგში შეიკრიბა სრულიად რუსეთის ეკლესიის კრების წინასწარი სათათბირო, რომელზედაც საქართველოს ეკლესიას ერთი ეპისკოპოსის მივლინების უფლება

1 2005 წელს ნუგზარ პაპუაშვილმა გამოსაცემად მოამზადა, თარგმნა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ამბროსი ხელაიას სტატიას „По поводу статьи „Голос из Сухума“. ამ სტატიაში გაანალიზებულია რუსეთის საეკლესიო პოლიტიკა აფხაზეთში. სტატიაში გაკრიტიკებულია ი. ვოსტორგოვის ცილისმწამებლური პოზიცია კირიონ კათოლიკოსის მოღვაწეობის შესახებ.

2 ჟურნალი „სვეტიცხოველი“, 1917წ., №4, გვ. 3.

მიეცა. ეს პიროვნება იყო ეპისკოპოსი ლეონიდე ოქროპირიძე. ლეონიდემ სიტუაციის შეფასების შემდეგ დაბეჯითებით მოითხოვა თათბიროში ნიკო მარის და ალექსანდრე ცაგარელის მინვევა. მოთხოვნა დაკმაყოფილდა და 1906 წლის 17 ნოემბრის და მომდევნო სხდომებზე მართლაც დასახელებული პროფესორები დაესწრნენ და სათანადო არგუმენტირებული პასუხიც მიაგეს რუს შოვინისტ მომხსენებლებს. 1906 წლის მიწურულისათვის კირიონი დაესწრო წინასაყრილობო კრების მეორე განყოფილების მეშვიდე სხდომას (8 დეკემბერს), სადაც მან მწვავედ გააკრიტიკა პროფესორ ი.ი. სოკოლოვის პოზიცია. ნიგნში „ივერიის კულტურული როლი...“ არ ანელებს თავდაპირველ განწყობას და სხვა სიტუაციაშიც იცავს ეროვნული ეკლესიის პრობლემას. როდესაც განიხილავს პროფესორ ბოლოტოვის მოსაზრებებს, წერს: „ამჯერად საკითხიდან მცირედ გადავუხვევ. II განყოფილების ერთ-ერთ სხდომაზე განაცხადა, რომ პროფ. ს. პალმოვი და სხვები ქართული საეკლესიო საკითხის არასწორ ფორმულირებას ახდენენ. აქ საუბარია არა ავტოკეფალიის მინიჭებაზე, არამედ იმაზე, რომ ქართველებს თავიანთი ეკლესიის კანონიკური მმართველობის აღდგენაში არ შეუშალონ ხელი... ავტოკეფალიის მინიჭება წმ. სინოდის მიღმაა. ეს მოსაზრება ნითელ ხაზად გასდევს ჩემს ყველა მოხსენებას და მსჯელობას“.

1906 წლის 15 დეკემბერს პეტერბურგში დამთავრდა საეკლესიო კრებების ციკლი, ხოლო კირიონი კვლავ გადაიყვანეს საქართველოდან და 1917 წლამდე იგი საქართველოში აღარ დაბრუნებულა.

„მე დავიბადე, – მოგვითხრობდა კირიონი, – ქ. ტფილისში,¹ პაპაჩემის, დედის მხრივ, სვიმონ გორგასანიძის ოჯახში. ქართული ტრადიციის მიხედვით, ქალიშვილის პირველი მშობიარობა მშობლის ოჯახში ხდება. ქვეყნიერებას მოვევლინე 1855 წლის 10 ნოემბერს და მიწოდეს გიორგი...“

კირიონის მამა იერონიმე მოსეს ძე ჩრდილოეთ კავკასიაში დაიბადა, იქ დაიწყო სწავლა ვლადიკავკაზში, ხოლო შემდეგ თბილისში გააგრძელა. კირიონის დედა – სალომე გორგასანიძე 1859 წელს გარდაიცვალა სრულიად ახალგაზრდა, 21 წლის. კირიონმა სწავლა დაიწყო ანანურის სასულიერო სასწავლებელში, ხოლო 1862 წლიდან გორში სწავლობდა. 1880 წელს წარჩინებით დაამთავრა კიევის სასულიერო აკადემია ღვთისმეტყველების კანდიდატის ხარისხით.

1 კირიონის დაბადების ადგილს განსხვავებულად უთითებენ რიგი დოკუმენტებისა.

კიევის სასულიერო აკადემია ქართველთათვის ერთობ ^{გზავნიდა} ზღაპრულ ლი იყო. კალისტრატე ცინცაძე წიგნში „ქვაშეთის წმ. გიორგის ეკლესია ტფილისში“ ახსენებს თითქმის ყველას, ვინც კიევში გაიარა სასწავლო კურსი. მათი რიცხვი 30-ზე მეტია. კირიონი აკადემიის დამთავრების შემდეგ 1880-1883 წლებში მოღვაწეობდა ოდესაში, სასულიერო სასწავლებლის ინსპექტორის მოადგილედ, ხოლო 1883 წლიდან თელავში სასულიერო სასწავლებლის ზედამხედველის თანაშემწედ გვევლინება. იმავე თანამდებობაზე გადაიყვანეს გორში 1885 წელს. გორში კირიონი დაქორწინდა ანეტა თაბუაშვილზე.

კირიონი ოჯახური დიდი ტრაგედიის შემდეგ (ცოლ-შვილი და-ელუბა) ბერად აღიკვეცა. 1906 წ. 30 იანვრის წერილში (№258) ამბობს: „ვლადიმირმა (ყოფილი ეგზარხოსი ბოგოიავლენსკი 1892-1898 წ.წ.) ანაზღეულად მკითხა: თქვენ კირიონის სახელი რად დაირქვითო?... ვუპასუხე: ბერად შედგომა გადაწყვიტე 9 მარტს. ამ დღეს 40 მოწამის მოგონებაა, თქვენ თვით ეს გარემოება რომ მოგახსენეთ, გამოიტანეთ крестный календар-ი და რადგანაც ამ დღის 40 მოწამეში პირველად კირიონია, თქვენის ნებართვით ავირჩიე-მეთქი ეს სახელი“ (იხ. ე. თაყაიშვილის სახელობის კულტურისა და ხელოვნების სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცემა – კირიონ II, წერილები, სტატიები. ნატო ბუკიას გამოცემა, 2006 წ., გვ. 35).

1898 წლიდან იწყება კირიონის საეკლესიო კარიერა. იგი აკურთხეს ალავერდის ეპისკოპოსად, დაინიშნა გორის ეპისკოპოსად და ქართლ-კახეთის პირველ ქორეპისკოპოსად. ამ დროს დაისტამბა კირიონის წიგნი „Назревший вопрос“, რომელშიც საქართველოს ეკლესიის ისტორიის საკითხები მწვავედ იყო დაყენებული. მეუფე მოითხოვდა პეტერბურგის სასულიერო აკადემიაში საქართველოს ისტორიის კათედრის გახსნას, კათედრის გამგედ თედო ჟორდანიას ასახელებდა. კირიონის მოსაზრებები რუსეთის სასულიერო უწყებოსათვის მიუღებელი აღმოჩნდა, ხოლო თვითონ იგი არასაიმედო პიროვნება. ამიტომ გადაიყვანეს კამენეც-პოდოლსკში (1902 წ.), ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ (1904) ორიოლისა და სევსკის ეპისკოპოსად.

1906 წლის დასაწყისში კირიონი დაინიშნა სოხუმის ეპარქიის მეუფედ. 1906 წ. 12 აპრილს მას თედო ჟორდანია სწერდა: „დიდება ღვთის განგებას, რომელმაც თქვენი ბანოვანი თავი დაუბრუნა კავკასიას. მოგილოცავ, რომ თქვენი საწადელი, რომელზედაც ორი თვის წინ მწერდით, დღეს აღსრულდა, თქვენ შემობრძანდით ჩვენს სამშობლოში – აფხაზეთში – ოსანნა!“ (ეპ. კირიონის ფონდი, №1010).

ეს იყო პერიოდი, როდესაც ჩვენს ქვეყანაში ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მეზობლობა მოძრაობამ ფართო მასშტაბები მიიღო. ერისა და ბერის ინტელექტუალური წარმომადგენლები აქტიურად ჩაერთვნენ ამ მართაობაში, განსაკუთრებით კირიონ ეპისკოპოსი. კირიონის წინააღმდეგ ფსევდონიმით „რუსი“ უხამსი კორესპონდენცია გამოაქვეყნა შოვინისტმა ი. ვოსტორგოვმა ჟურნალ „Колокол“-ში (1906 წ. მარტის №45) სათაურით „Голос из Сухума“. იმავე 1906 წ. იმავე ჟურნალში (№261, სექტემბერი) ი. ვოსტორგოვი მორიგ ბინძურ ცილისწამებას აქვეყნებს კირიონზე. 1907 წლის იანვრის 24-ს სინოდმა ცხუმის ეპარქიის მმართველი მეუფე კირიონი გაათავისუფლა.¹

კავკასიის საეკლესიო ცხოვრების საორგანიზაციო საკითხების მოსაგვარებლად კირიონი (და ლეონიდე) სინოდმა 1906 წ. იანვარში დედაქალაქში მიიწვია, მაგრამ ამ ორგანიზაციული საკითხების მოგვარება დამთავრდა იმით, რომ ეპისკოპოსი კირიონი სოხუმის ეპარქიიდან გაათავისუფლეს და გადაიყვანეს ლიტვის ეპარქიის ქორეპისკოპოსად კოვნოში. ამასთან დაკავშირებით კირიონი ი. ჩიჯავაძეს სწერდა: „ჩემთან შემოვიდა ი. ე. ევსევი, ორიოლის სემინარიაში ნამყოფი ინსპექტორად, რომელიც ახლა აქაურ სასულიერო აკადემიაში არის პროფესორად და მას მიწერ-მონერა აქვს ნ. ნ. დურნოვოსთან. იმან გადმომცა, რომ დურნოვოს ჩემი ვიკარის აღვიღზედ ჩამოგდების და ჩვენი ავტოკეფალიის გამო მიუწერია წერილები მიტროპოლიტ ანტონის და ობერპროკურორისათვის. დიდად და მეტად გაბედულად თურმე ჰკიცხავს სინოდის მოქმედებას, ამასთანავე თურმე ვადას უდებს მათ ამ თვის ოცამდის, თუ მანამდე პასუხი არ მიიღო, ემუქრება ორას ათას პირს დავებქდამ ამ წერილსაო, მთელ რუსეთს მოვსდებ და ვაუწყებ ქვეყანას სინოდის უსამართლობასაო“ (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, იხ. კირიონის ფონდი 295; ჯ. გამახარიას წიგნი, გვ. 237).

მეუფე კირიონის შემოქმედებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავა „ივერიის კულტურული როლი რუსეთის ისტორიაში“ „Культурная

1 ი. ვოსტორგოვის შოვინისტურ წერილს გამოეხმაურმა ამბროსი ხელაია (მაშინ არქიმანდრიტი) სტატიით – „По поводу статьи „Голос из Сухума“ (დაიბეჭდა „Духовный Вестник Грузинского Экзархата“, 1906 №9-10). ეს სტატია ქართულად თარგმნა და დაბეჭდა (რუსული ტექსტიც) ნ. პაპუაშვილმა კომენტარებით. იხ. ამბროსი (ხელაია), რუსეთის საეკლესიო პოლიტიკის შესახებ აფხაზეთში, თბ., 2005 წ. ამ წერილთან დაკავშირებით იხ. კრებული „წმინდა მღვდელმონაქი კირიონ II და აფხაზეთი“; კრებული შეადგინა ჯ. მ. ალ. გამახარიამ, თბ., 2006 წ.

პოლ ივერიისტი "Истории Руси", რომელიც 1910 წელს გამოქვეყნდა. ავტორმა ამ წიგნის შექმნას მრავალი წელი შეაღია და, როგორც პირადი წერილებიდან ჩანს, მძიმე შრომის მიუხედავად შედეგით კმაყოფილი იყო. 1907 წლის 21 სექტემბერს კისლოვოდსკიდან იოსებ ჩიჯავაძეს სწერდა: „პეტერბურგის აკადემიის ბივლიოთეკიდან ორი წიგნი წამოვიღე და თითქმის ერთი კვირით უზრუნველყოფილი ვარ საშრომი მასალით. მინდა დავაჩქარო ჩემი საინტერესო ესკიზის გათავება, რომელსაც შემდეგი სათაური მსურს გავეუკეთო: „Культурное значение Грузии в истории России“. ბევრს უმეცარ მკითხველს ღიმილსაც კი მოჰგვრის პირზედ ამ თემის გაგონება, მაგრამ ამისთანა სკეპტიკოსები მალე ნათლად დარწმუნდებიან, რომ დიდი კულტურული ზეგავლენა ჰქონია საქართველოს რუსებზედ. ბევრი მეტად შესანიშნავი და ძვირფასი მასალა მაქვს შეგროვილი. ლიტერატურაში ბევრ ბაასს გამოიწვევს, მტრებსაც გამიმრავლებს, რადგანაც ზოგს სიმართლის თქმა ეკლისავით მიაჩნიათ. ბოლოს ძალაუვნებურად რუსეთის მეცნიერნი მიაქცევენ ყურადღებას ქართულ მასალებს. ცალკე წიგნად მინდა გამოვცე, ასორმოც გვერდამდის გამოვა“.¹

მეუფე კირიონის ეს შრომა, რომელსაც მან მრავალი წელი მოანდომა, თავისთავად არის რუსული ისტორიოგრაფიის შესწავლის საქმეში მნიშვნელოვანი. კირიონი რუსულ ისტორიულ წყაროებს, ისტორიოგრაფიულ მეცნიერებას მიმოიხილავს მასშტაბურად, მიუხედავად მისი შინაგანი განწყობისა და დამოკიდებულებისა. კირიონის მიერ შემუშავებული თვალსაზრისი ქართულ მატრიანისა და რუსული მატრიანის – „გარდასულ წელთა ამბავის“ დამოკიდებულება მთელ წიგნს მამოძრავებელ ძალად გასდევს. კირიონის აზრით, რუსული ისტორიოგრაფია, უფრო სწორად, დასახელებული ისტორიული წყაროები და მატრიანე უპირატესად ქართულ მატრიანეზეა დამოკიდებული. ნათქვამის საილუსტრაციოდ კირიონის წიგნიდან დავიმოწმებთ ერთ პატარა ეპიზოდს: „ან გარდაცვლილ პროფესორ ტერნოვსკის თვალსაზრისის სიამოვნებით დავეთანხმებოდით, თუ საფუძველი გვექნებოდა გვევარაუდა, რომ მემატრიანე ისე განათლებული იყო, შეეძლო საკუთარი თვალსაზრისი გამოეთქვა მეტად საყურადღებო ფილოსოფიურ საკითხზე... მემატრიანემ

¹ წერილი დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, კირიონის არქივში, №314, გამოქვეყნებულია ნატო ბუკიას წიგნში „კირიონ II, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, წერილები, სტატიები“, თბ., 2006 წ., გვ. 56.

ეს თვალსაზრისი ისესხა ქართული წერილობითი ძეგლებიდან ან მათზე დაყრდნობით ჩამოაყალიბა... „გარდასულ წელთა ამბის“ პირველწყარო უდავოდ იყო „ქართლის ცხოვრება“, ძველი ქართული მწერლობის ისტორიული ძეგლი...“ (გვ. 172, 173). „მაშასადამე, „ქართლის ცხოვრების“ რუსულ მატთანთან შეჯერებისა და რუსული მატთანის ბნელით მოცული ადგილების განმარტებათა შემდგომ „გარდასულ წელთა ამბის“ პირველწყაროს საკითხი ჩვენ საბოლოოდ გადაწყვეტილად მიგვაჩნია (გვ. 233)“.

წარმოდგენილი დასკვნა (და სხვა ანალოგიური დასკვნები) რუსი ისტორიკოსების მიერ არამცთუ გაზიარებული არ არის, არამედ საერთოდ არ საუბრობენ ამ თემაზე. თავისთავად დასახელებული მატთანის (და სხვა მატთანების) წარმოშობის საკითხი რუსულ ისტორიოგრაფიაში მწვავედ იდგა. ამიტომ 1910 წელს გამოქვეყნებული კირიონის შრომისადმი ინტერესი თავდაპირველად დიდი იყო, მაგრამ მძაფრი კრიტიკის შემდეგ ეს ინტერესი განელდა და წიგნის იგნორირებაც მოხდა. კირიონმა ქართველებს დიდი ავტორიტეტების შრომებზე და წყაროებზე დაფუძნებული გარკვეული სულისკვეთებით დაწერილი წიგნი დაუდო, როგორც უტყუარი დოკუმენტი, შუასაუკუნეების კულტურულ-ცივილიზებულ სამყაროში ქართველთა იმიჯისა. აჩვენა, ვინ ვიყავით და რით გამოვიჩრდილეთ. ეს ყველაფერი მეუფემ გააკეთა მაშინ, როდესაც ჩვენში ფილოლოგია და ისტორიოგრაფია მეცნიერულ-აკადემიურად იმართებოდა, როდესაც საქართველოს წიგნიერი საზოგადოება ქვეყნის გამაერთიანებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღსადგენად იბრძოდა.

მეუფე კირიონის წიგნში, ბუნებრივია, ქართული ისტორიოგრაფიის საკითხებიც არის განხილული. მაგალითად, მისი წიგნის მეხუთე ნაწილი ეძღვნება პროფ. ვ.ვ. ბოლოტოვის თვალსაზრისის განხილვას „ქართლის ცხოვრების“ წიგნთან დაკავშირებით. ვ.ვ. ბოლოტოვი ცნობილი საეკლესიო ისტორიკოსია (1854-1900წ.წ.), რომელიც თანამედროვეთა შორის დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. იგი იყო ბ-ნ გამრეკელოვის საკანდიდატო შრომის – „Древнейшая история церквей Грузии“ от IV до прибития Сирскихсвятых – შემფასებელი. კირიონი დიდად მიაგებს ბოლოტოვს პატივს და წერს წიგნში: „პროფესორ ბოლოტოვის სუბიექტურ შეხედულებებს ქართული მატთანის თაობაზე არ შეეცხებოდი, სიტყვა რომ არ მქონდეს მიცემული. უწმინდეს სინოდთან დაარსებული უმაღლესი II განყოფილების მეშვიდე სხდომაზე მე ვთქვი:

ქედს ვიხრით პროფესორ ბოლოტოვის, როგორც მეცნიერის, ავტორიტეტის, მაგრამ არა მისი ქართულ მატრიანეზე მოსახლეობის წინაშე. ქართული საეკლესიო ისტორიის საკითხში ის არ არის ავტორიტეტი და ამ საკითხში ბატონ პატკანოვის შეხედულებების გავლენას განიცდის...”

კირიონი პუნქტურობრივად განიხილავს ბოლოტოვის მოსაზრებებს, რუსული მატრიანის – „გარდასულ წელთა ამბის“ ტექსტოლოგიურ საკითხებს, შეუსაბამოებს და ა.შ., საგანგებოდ მსჯელობს ქართული ანბანის წარმოშობის ისტორიის დეტალებზე, სომხურ ანბანთან დამოკიდებულებაზე და სხვა.

ქართული ისტორიოგრაფიის დღევანდელი დონიდან ქართველ ისტორიკოსებს არ შეუფასებიათ კირიონ კათოლიკოსის თავის დროზე ძალზედ გახმაურებული წიგნი. ბევრი პრობლემა, რომელიც წიგნშია დასმული და განხილული, არ არის გამორიცხული, რომ დღეს სხვაგვარად დგას და სხვაგვარად არის გადანწყვეტილი. მონოგრაფიის ზიგიერთი დასკვნა შეიძლება საკამათო იყოს ან საერთოდ მოძველებულიც, მაგრამ პატიოსანი და მიუკერძოებელი მკითხველისათვის ნათელია ის ტიტანური შრომა, რაც მისმა ავტორმა წლების განმავლობაში გასწია... თვითაც წერს ავტორი: „მეტად დიდი ჯაფა მოუწდა ამ ჩემ უკანასკნელ თხზულებას“.

კირიონის შრომა ქართულად ორჯერ ითარგმნა. პირველად დაიბეჭდა მწერალ ზურაბ თორიას თარგმანი „ქართული მწერლობის“ 23-ე წიგნში 2005 წელს (წიგნის თარგმნის ინიციატორი გახლდათ აკაკი ბრეგაძე), ხოლო მეორე თარგმანი 2009 წელს. წიგნი თარგმნეს მონაზონმა ნისიმემ და ია ლადუამ. შენიშვნები დაურთო ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა პროფესორმა ნესტან სულავამ.¹ წინათქმის ავტორია პროფ. ს. ვარდოსანიძე, ასე რომ, ქართველი მკითხველი წიგნს მეორეჯერ ამ უკანასკნელ ხანს გაეცნო.

კირიონ II ამ წიგნის მიხედვითაც წარმოგვიდგება სამშობლოსა და ჩვენი ეკლსიის სიყვარულით გულანთებულ პიროვნებად. არ გამოვრიცხავ, რომ მეუფე თვითაც, ალბათ, გრძნობდა, რომ მისი შრომის პათოსი, მისი განწყობა, ფაქტების მისეული ანალიზი არა მხოლოდ რუსი შოვინისტებისათვის იქნებოდა მიუღებელი, ამიტომაც მოხდა, რომ კირიონის პიროვნებისა და შემოქმედებისადმი,

¹ ჟურნალმა „ისტორიულმა მემკვიდრეობამ“ გამოაქვეყნა რამდენიმე ეპიზოდი კირიონის წიგნიდან. იხ. 2010 წ. იანვარი, №1(3), №2 ნომრები. ტექსტი ახალი თარგმანია, თუმცაღა ვინ თარგმნა, არ ჩანს. გააგრძელებს თუ არა ჟურნალი წიგნის თარგმნას და პუბლიკაციას, მითითებული არ არის.

განსაკუთრებით დასახელებული წიგნებისადმი მთელი რუსული მეცნიერული ელიტა, ერი თუ ბერი დაირაზმა და გაერთიანდა. ტორგოვის მსგავსი ადამიანები ფსევდონიმებს ამოფარებულნი ანთხევდნენ სიძულვილსა და სიბოროტეს. მეუფე კირიონი თითქმის მარტო ცდილობდა მთელი ლაშქრის მოგერიებას და საჯაროდ იმის დამტკიცებას, რომ ძველი რუსული საისტორიო წყაროები ქართული ძეგლებით არის დავალებული, და არა მარტო საისტორიო წყაროები და მათიანები. დღეს ობიექტურმა მკითხველმა მოხმობილი ფაქტებიდან ზოგი შეიძლება მიიღოს და ზოგი არა, მაგრამ მეუფე კირიონის მეცნიერული ძიება სანიმუშოა. მისთვის ქართული ცხოვრების წესი შთამაგონებელი იყო და მისი გავლენის ფაქტებს იგი ხედავდა ძველ რუსეთში.

„ქართველთა ზეგავლენა რუსების ენაზეც უნდა ასახულიყო, რომელთაც ძველ დროში არ შეიძლებოდა ცნებათა გამოსახატავად საკუთარი სიტყვების საკმარისი მარაგი ჰქონოდათ“ (გვ. 105, 106).

მეუფე კირიონის მთელი შემოქმედებითი პათოსი ქვეყნისა და მშობლიური ეკლესიის მომავალზე ფიქრითა და ზრუნვით არის დამუხტული. ამიტომ თავის თვალსაზრისს ყოველთვის თამამად და ხმამაღლა ამბობდა. იგი წერდა: „საჭიროდ მიმაჩნია, აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ რუსი სწავლულები, ჩვეულებრივ, საერთოდ დუმან რუსეთზე ივერიის კულტურული გავლენის შესახებ“ (გვ. 90); „ძველ რუსეთში ცნობილი ხატწერითი ნამუშევრები, შესრულებული გრძელი, სწორი ხაზებით, ორი ან სამი საღებავით, ხატებზე წაგრძელებული, მკაცრი, მაგრამ მშვიდი და დიდებული სახეებით ქართული ხატწერის სკოლის ზეგავლენით გაჩნდა“ (იქვე).

კირიონის წიგნი ქართველ ისტორიკოსთათვისაც იყო სანიმუშო და სამაგალითო. კრიტიკის სუსხი მათთვის საგრძნობი იყო, თუკი მათი პოზიცია არ ეთანხმებოდა კირიონის მოსაზრებას. მაგალითისათვის დავიმოწმებთ ერთ ადგილს მეუფის წიგნიდან.

„არ შემიძლია გავიზიარო პატივცემულ პოლ. კარბელოვის შეხედულება იმის თაობაზე, თითქოს ქართულ სიმღერებზე ებრაულ მელოდებს მოეხდინოს ზეგავლენა... თუ ვინმეს სიმღერა სხვისგან შეეძლო გადაეღო, ებრაელებს ჩვენი წინაპრებისგან უნდა გადაეღოთ და არავითარ შემთხვევაში – პირიქით“ (გვ. 88, 89). მსგავსი ადგილების ამონერა კიდევ შეიძლებოდა, მაგრამ საჭიროდ არ მივიჩნიეთ. მთავარი და უმთავრესი შემდეგია: კირიონის მიზანი იყო რუსულ ისტორიოგრაფიაში ეჩვენებინა, რომ ქართული საისტორიო ძეგლები გახდნენ ნიმუშები რუსული საისტორიო მათიანებისა.

კირიონი გულისტკივილით წერს: „საოცარია, მაგრამ რუსები დღეს ნახევრადველურ ვოგულებსა და კოპარებს უფრო იცნობენ, ვიდრე ერთმორწმუნე ქართველებსა და მათ ისტორიას. და ეს მაშინ, როცა ქართველები თავიანთი ქრისტიანული ღვაწლით, მაღალი ეროვნული კულტურით იმსახურებენ უფრო დიდსა და, რაც მთავარია, სერიოზულ ყურადღებასა და შესწავლას“. კირიონი საგანგებოდ წერს: „იმთავითვე განმაცვიფრა ახალმა სასიამოვნო აღმოჩენამ. რაც უფრო ვულნამავდებოდი ამ მატიანეებს, მით უფრო ვრწმუნდებოდი, რომ „გარდასულ წელთა ამბავი“, როგორც მოიხსენიებენ უძველეს რუსულ მატიანეს, არის უხეირო ანასხლეტი დიდი ქართული მატიანის – „ქართლის ცხოვრებისა“.

ამ განწყობით მუშაობდა მეუფე კირიონი.

კირიონის წიგნი „ივერიის კულტურული როლი რუსეთის ისტორიაში“ თავის დროზე ერთი თამამი და გაბედული ცდა გახლდათ ქართული საისტორიო მატიანეების ფართო მასშტაბით წარმოჩენისა. მონოგრაფია იყო დიდი ობიექტური გულწრფელი სურვილი ქართულ-რუსული კულტურული ურთიერთობის ჩვენებისა. ერთი უეჭველია, კირიონ საძაგლიშვილის ამ შრომამ ისტორიკოსების მთელი პლეადა დააფიქრა წყაროთმცოდნეობის ბევრ პრობლემაზე. თვით კირიონი კმაყოფილებით წერს: „მეტისმეტი გაზვიადებული აზრი გავრცელებულია რუსეთში ჩემზედ, როგორც ისტორიკოსზედ და არხეოლოგზედ. განა მარტო სასულიერო წოდება, ყველა, ვინც კი ბეჭდურ ნაწარმოებს კითხულობს, დიდის მონივნებით მექცევა, ამდენი შესძლება, მამაო, კალმის პატარა წვერს. მეც ვცდილობ, დღე და ღამეს ვასწორებ, რომ მეტი საქმე გავაკეთო“ (ხელნაწათა ეროვნული ცენტრი, კირიონის არქივი, №406, ფ. 4).

და აი, ეს დიდი პიროვნება, სასულიერო მოღვაწე, მეცნიერი და სასიქადულო მამულიშვილი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II, 1918 წლის 27 ივნისს, როცა დასასვენებლად იმყოფებოდა მარტყოფის საკათოლიკოსო საზაფხულო რეზიდენციაში, ვერაგულად მოკლული, ტყვიით განგმირული იპოვეს თავისსავე საწოლში.

პატრიარქის სიკვდილმა ერთიანად შესძრა საქართველო. იგი დიდის ტკივილით დაკრძალა ქართველმა ერმა თბილისში, სიონის ტაძარში იმავე წლის 7 ივლისს, დღის 4 საათზე.

თეიმურაზ ფანჯიკიძე

თომა კემაელის „მიგაქვა ძრისტისი“

ჩვენ უკვე გადავდგით პირველი ნაბიჯები XXI საუკუნეში, მისი პირველი ათეული წელიც გავიარეთ. ამ ხნის მანძილზე, მიუხედავად მსოფლიოში მომხდარი დიდი ძვრებისა, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის არნახული წინსვლისა, უამრავი სიახლისა და წარმატებისა, საზოგადოებაში მაინც სუფევს უიმედობა და შეიმჩნევა ზნეობის სერიოზული დაფიციტი.

სამწუხაროდ, დღევანდელი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი მნიშვნელოვნად უსწრებს წინ კაცობრობის ზნეობრივ ზრდას, რის გამოც მსოფლიოში აშკარად იმძლავრა ყოვლისმომცველმა ეგოიზმმა და მისგან მომდინარე პრაგმატულობამ.

ამ მხრივ, ბოლო ჟამს, თუ რაიმე შეიცვალა და თუ რაიმე კეთდება მის დასაძლევად, მხოლოდ და მხოლოდ ამ მოვლენის შენიღბვას ემსახურება და უზნეობის სამოსელში უკეთ შეფუთვის მცდელობასთან გვაქვს საქმე.

ეს მეტად სავალალოა, რადგან დღეს უკიდურესი გაჭირვების გამო უამრავი გამოწვევით ხელი ითხოვს შემწეობას და მოწყალებას, ძალიან ბევრს სჭირდება დახმარება, განმკითხველი კი ნაკლებად ჩანს.

სამწუხაროდ, დღევანდელი ცხოვრების უმთავრეს მიზნად იქცა პირადი გადარჩენა და გამორჩენა. სულ უფრო მკვეთრად ისმის ლოზუნგი: „მე მინდა“, და სულ უფრო ნაკლებად – „ჩვენ გვინდა“. სულ უფრო მატულობს და ღრმავდება უფსკრული საზოგადოების გამდიდრებულ მცირე ფენასა და გაღატაკებულ უმრავლესობას შორის.

როგორი უნდა იყოს XXI საუკუნის ადამიანი, რა ზნეობრივ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს, რა უნდა შევინარჩუნოთ წარსულისაგან და რა ფასეულობები უნდა დაუშვათ მას?

ანმყოსაგან დათრგუნულნი, მომავალში კი დაეჭვებულნი ისევ წარსულს მივმართავთ. ვიხსენებთ ძველ, გაუხუნარ იდეებს, მის ზნეობრივ იდეალებს ვუბრუნდებით. პირველ რიგში მხედველობაში გვაქვს ქრისტიანული მოძღვრება, მაცხოვრის მიერ ნაქადაგები ზნეობა, მისი ცხოვრების წესი. განსაკუთრებით კი მისი მთის ქადაგება, რომელმაც, ილია ჭავჭავაძის თქმით: „შერყეულ ქვეყანას მოაშორა უღმობელი საძირკველი: „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“ და ამის მაგიერ შთაუდგა „გიყვარდეს მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი“, რაც საფუძვლად დაედო მთელ ქრისტიანულ ეთიკას“.

ამჟამად კი გვინდა ვისაუბროთ მეტხუთმეტე საუკუნეში მოღვაწე გერმანელ მისტიკოსზე თომა კემპელზე (1379-1471 წ.წ.), მის გახმაურებულ წიგნზე „მიბაძვა ქრისტესი“, რომელიც მოგვიწოდებს, ყველაფერში, სიყვარულსა თუ ტანჯვაში, მაგალითად ავიღოთ ჩვენი მაცხოვრის, განკაცებული ღმერთის ცხოვრება, რადგან ეს არის ერთადერთი, ჭეშმარიტი, შეურყენელი, გაუხუნარი და ძირსდაუშვებელი დროშა, რომელიც ყოველთვის წინ უნდა გვიძღოდეს.

ღვთისმეტყველთა აზრით, დაცემული კაცობრიობის უმთავრესი ვალია დავძლიოთ ცოდვა. ცოდვის აზრი კი მდგომარეობს საკუთარი მე-ს მტკიცებაში, დამკვიდრებასა და თვითნებობაში. ამ სენისაგან ზნეობრივი განწმენდა, პირველ რიგში, ეყრდნობა ადამიანის მიერ თავისი სულიერი სილატაკის აღიარებასა და მოკრძალებას.

„მიბაძვა ქრისტესი“ დაწერილი უნდა იყოს 1427 წელს. წიგნი განკუთვნილია არა ღვთისმეტყველ-სქოლასტიკოსებისათვის, არამედ რიგითი მორწმუნეებისათვის. იგი მიმართულია და უფრო ზემოქმედებს ადამიანის გრძნობებზე, ვიდრე გონებაზე. ავტორი ეფექტურად მიმართავს ლიტერატურული ქადაგების ფორმას და ყურადღებას ამახვილებს ადამიანურ სათნოებაზე, თავშეკავებასა და ასკეტიზმზე.

თომა კემპელს თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის განმავლობაში დაწერილი აქვს ასზე მეტი თხზულება, მაგრამ მათ შორის გამორჩეული და წარჩინებული სწორედ ეს წიგნია. სპეციალისტთა განმარტებით, მიუხედავად იმისა, რომ მასში გამოთქმულია ზოგიერთი კრიტიკული შენიშვნა ქრისტიანული ეკლესიის ორგანიზაციის მიმართ, ქრისტიანული სასულიერო წრეები მაინც ხელს უწყობდნენ და უწყობენ ამ წიგნის პოპულარიზაციასა და გავრცე-

ლებას. იგი მეტად პოპულარულია მთელ ქრისტიანულ სამყაროში, თარგმნილია მსოფლიოს მრავალ ენაზე, მათ შორის, რამდენჯერმე ქართულ ენაზეც.

წიგნის პირველი ქართველი მთარგმნელის სახელები, სამ-წუხაროდ, უცნობია, მეორე თარგმანი კი ეკუთვნის კათოლიკე მღვდელს, მამა ა. მღებრიშვილს.

როგორც მთარგმნელი გვამცნობს, იგი შეძრა ამ თხზულების ნაკითხვამ და წინასიტყვაობაში წერს:

„ჰკითხულობთ ამ წიგნს და მისი სიმშვენიერით აღტაცებულმა აღარ იცით რას მიაქციოთ უმთავრესი ყურადღება – აზრთა სიღრმე-სიუხვეს, თუ მაღალ გრძნობათა სიტკბოებას, პოეზიის დიდებულებას, თუ ენის სინარნარეს“...¹

მთარგმნელი თავმდაბლურად შენიშნავს, რომ „...ეს დიდებული წიგნი უფრო მეტად მომზადებულის და ნიჭიერის მთარგმნელის ღირსი იყო. გული მეწოდა, როდესაც ვხედავდი, რომ მთლად დედამიწის ზურგზე თითქმის აღარ არის იმისთანა ქრისტიანი ერი, რომელსაც თავის სამშობლო ენაზედ არ ჰქონდეს მოხსენებული თხზულება. იმათაც კი, რომელნიც ქრისტეს მცნებით განათლებულან ახლოს ხანებში, უკვე ორი თუ სამი თარგმანი ამ წიგნისა შეუძენიათ, და ჩვენ კი, ძველის დროიდგანვე ქრისტესთვის ტანჯულთ და წამებულთა, ვერ შევიძელით ჩვენის ღვთისმეტყველურის ლიტერატურის გამდიდრება ამ წიგნის მიმატებითა; ამ გარემოებამ გამაბედვინა შევსდგომოდი თარგმანსა, ყველაფერი ცოტაცოტაობით ინყება“.²

როგორც ირკვევა, მამა ა. მღებრიშვილს ეს წიგნი რამდენჯერმე უთარგმნია. თითოეულ ჯერზე მას არ სტოვებდა დაუკმაყოფილებლობის გრძნობა, რადგან კარგად ხედავდა, რომ მის თარგმანს ორიგინალის სილამაზესთან ჯერ კიდევ ბევრი რამ აშორებდა. ამიტომ ვერ ისვენებდა, ჩიოდა ნაკლებ ნიჭიერებასა და ქართული ენის ცუდ ცოდნაზე. ბოლო ცდაზე მან დახმარებისათვის მიმართა ცნობილ ქართველ მწერალს ნიკო ლომოურს, რომელსაც მთარგმნელი დიდი მადლიერებით იხსენებს.

წიგნის ბოლო თარგმანი გამოვიდა 1890 წელს. 2007 წელს კი, ამიერკავკასიის ლათინური წესის კათოლიკეთა სამოციქულო ადმინისტრაციამ გაიმეორა. ხელახალი გამოცემის რედაქტორია ა. ჭელიძე.

1 თ ო მ ა კ ე მ ჰ ე ლ ი, მიბაძვა ქრისტესი, თბ., 2007, გვ. 11.

2 იქვე, გვ. 11-12.

„რომელიც შემომიდგეს მე, არა ვიდოდეს ბნელსა, არამედ აქვნდეს ნათელი ცხოვრებისა“ (იოანე 8:12). ამ ციტატით იოანეს სახარებიდან იწყებს თავის წიგნს თომა კემპელი და შემდეგ აგრძელებს:

1. ესენი არიან ქრისტეს სიტყვები, რომლებითაც გვიჩვენებს იგი, რომ ცხოვრებასა და ზნესა მისსა მივებადით, უკუეთუ გვინება ვიქმნეთ ჭეშმარიტად განათლებულნი და ყოველი სიბნელისაგან გულისა თავისუფალნი. მაშ, უმთავრესი მეცადინეობა ჩვენი უნდა იყვეს მიქცეული მასზედ, რომ მარადის ქრისტე იესოს ცხოვრებაზე ვფიქრობდეთ.

2. მოძღვრება ქრისტესი უაღრეს-არს ყველა წმინდანის მოძღვრებაზედ; და იგი რომელსაც ექმნება ჭეშმარიტი სული ქრისტესი, დაფარულსა მანანას ჰპოვებს მას შინა. მაგრამ მოხდება ხოლმე, რომ მრავალნი თუმცა ხშირად ისმენენ სახარებასა, ხოლო მცირედ აღიძვრიან მისგან, რადგან არა აქვთ მათ სული ქრისტესი. რომელსა ჰნებას სრულიად გულისხმა-ჰყოს სიტყვანი ქრისტესი, და შთაჰხედეს მათ, მისთვის საჭიროა მთელი ცხოვრება თავისი ცხოვრებასა მისსა მიამსგავსოს...

3. მაშ, ამოა არს ძიება წარმავალისა სიმდიდრისა და სასოების დამყარება მასზედ. ამოა არის კვლავად ძიება პატივისა და მაღალი ხარისხისა. ამოა არს შედგომა ხორციელთა ნადილთა და ნდომა იმისთანა რისამე, რომლისთვისაც შემდგომში ფიცხელად უნდა დავისაჯნოთ. ამოა არს, რომ კაცი დღეგრძელობას ნატრობდეს და სათნოიან ცხოვრებაზედ კი არ ზრუნავდეს. ამოა არს ზრუნვა მხოლოდ ანმყო ცხოვრებაზედ და უყურადღებოდ დატოვება მომავალისა. ამოა არის შეყვარება მსწრაფლ წარმავალისა, და არ მისწრაფება იქით, სადაც არს სიხარული საუკუნო.

4. ხშირად მოიგონებდე ამ სიტყვებს: „ვერ გაძლება თვალი ცქერითა და არცა ყური აღივისება სმენითა“ (ეკლ. 1:8). მაშ, ეცადე მოაშორო შენი გული ყოველსავე ხილულსა, და მიაქციო იგი უხილავთაკენ. ვინაიდგან, რომელნც მიჰყვებიან გრამნობათა, ივინი გააბიწიერებენ სინდისსა თვისსა და ჰკარგავენ მადლსა ღვთისასა“. ¹

აი, ასეთი სულისკვეთებითაა დაწერილი მთელი წიგნი, რომელიც გვახსნავლის, თუ როგორ უნდა მოვიძულოთ სოფლის ამო-

1 თომა კემპელი, მიბაძვა ქრისტესი, თბ., 2007, გვ. 15-18.

ებანი, როგორ უნდა ვიყოთ თავმდაბალნი, როგორი ჭეშმარიტი მოძღვრებით და მოფიქრებით უნდა იქცეოდეს ადამიანი, როგორ უნდა იკითხოვს საღმრთო წერილი, რომ არ უნდა გაუჩნდეს ურიგო სურვილები, როგორ უნდა ერიდებოდეს ამპარტავნებას და ამოო სასოებას, როგორ უნდა ერიდებოდეს ადამიანი დაახლოებას უზნეო ხალხთან.

წიგნში საუბარია მორჩილებასა და ქვეშევრდომობაზე, იმაზე, თუ როგორ უნდა ერიდებოდეს ადამიანი ზედმეტ ლაპარაკს, როგორ უნდა ვეძიებდეთ მშვიდობასა და გულსვმოდგინეობდეთ წარმატებისათვის; როგორი სასარგებლო არიან წინააღმდეგი შემთხვევანი ადამიანისათვის, თუ რამდენად არის საჭირო მოთმინება საცდურებაში; როგორ უნდა ერიდებოდეს ადამიანი სხვებზე უმართებულო მსჯელობას; ნათქვამია იმაზეც, თუ როგორი სიყვარულით უნდა ვაკეთოთ ყველაფერი, როგორი შეწყნარებით უნდა ვუცქერდეთ სხვების ნაკლოვანებებს. შექებულია მონაზვნური ცხოვრების სიკეთე, წმინდა მამათა სამაგალითო ცხოვრება; მოცემულია დარიგება, თუ როგორ უნდა წვრთნიდეს თავის თავს კეთილი მონაზონი, როგორ უნდა გვიყვარდეს განმარტოებითი ცხოვრება და მდუმარება, როგორ უნდა შევინანოთ ჭეშმარიტი გულით, როგორ უნდა ვფიქრობდეთ მარად ჩვენს საბრალო და უმწეო მდგომარეობაზე, სიკვდილზე, განკითხვასა თუ ცოდვილთა სასჯელზე, მთელი ჩვენი ცხოვრების გასწორებაზე.

წიგნის მეორე ნაწილში გადმოცემულია დარიგებანი, თუ როგორი უნდა იყოს ადამიანი შინაგან ცხოვრებაში. ყურადღება მახვილდება თავმდაბლად მორჩილებაზე, კეთილსა და მშვიდობის მოყვარულ კაცზე, გულის სინმინდებზე და აზრის უმანკოებაზე, თავის თავის განხილვაზე, კეთილი სინდისის მხიარულებაზე, იმაზე, თუ როგორ უნდა შეგვიყვარდეს ყველაზე მეტად იესო ქრისტი და როგორ უნდა ვიმეგობროთ მასთან. ავტორი გვასწავლის, როგორ უნდა ვუმაღლოდეთ ღმერთს მისი მრავალი მოწყალებისათვის და მიგვანიშნებს იმაზე, როგორ მცირეა ჯვარის მოყვარეთა რიცხვი წმინდა ჯვარის სამეფო გზაზე.

წიგნის მესამე ნაწილში ლაპარაკია შინაგანი ნუგეშისცემაზე; ქრისტეს შინაგან დიალოგზე მორწმუნე სულთან; იმაზე, თუ როგორ საუბრობს ჭეშმარიტება სულთან, როგორი კრძალვით უნდა ისმენდეს კაცი ღვთის სიტყვებს, რომელსაც, სამწუხაროდ, მრავ

ვალნი ყურადღებას არ აქცევენ; როგორი სიმდაბლით (თავმდაბლობით) და ჭეშმარიტებით უნდა ვიაროთ ღვთის წინაშე; რაოდენ საკვირველმოქმედია ღვთიური სიყვარული. იქვე მითითებულია იმ ნიშნებზე, რომლითაც იცნობა ჭეშმარიტი მოსიყვარულე ადამიანი. მასში ნათქვამია, როგორი თავმდაბლობით უნდა ჰფარავდეს კაცი ღვთისაგან მინიჭებულ მადლს და საერთოდ, როგორი თავმდაბლობით უნდა ვიქცეოდეთ ღვთის წინაშე, როგორ უნდა მივანეროთ ღმერთს ყველაფერი, რაც მიგვიღია, რადგან იგია ყველაფრის დასაბამი და ბოლო წერტილი.

წიგნი მოგვითხრობს, თუ რა ტკბილია ღვთის სამსახური იმათთვის, ვინც სოფელს მოიძულეს, როგორ უნდა ვიკვლევდეთ და ვაზომიერებდეთ ჩვენი გულის წადიერებას, როგორ უნდა ვისწავლოთ მოთმინება და როგორ ვებრძოლოთ ბოროტ გულისტქმათა, როგორ უნდა ვფიქრობდეთ ღვთის მიუწვდომელ განკითხვაზე, რათა ჩვენი კეთილის მოქმედებით არ გავამპარტავნდეთ. ავტორი გვმოძღვრავს, თუ როგორ უნდა მოვიქცეთ და რას უნდა ვამბობდეთ, როდესაც რამე გულით გვწადია; ჭეშმარიტ ნუგეშისცემას მხოლოდ ღმერთში რომ უნდა ვეძიებდეთ; როგორი მოთმინებით უნდა ვიტვირთოთ ქრისტესავით ამ ქვეყანაზე ყველანაირი უბედურება, როგორ უნდა ავიტანოთ შეურაცხყოფა, რომლითაც იცნობა ჭეშმარიტი მოთმინება; როგორ უნდა ვცნობდეთ და ვაღიარებდეთ საკუთარ უძლურებას და ცხოვრების სივაგლახეს. მხოლოდ ღმერთში უნდა ვეძებდეთ განსვენებას და არა ამქვეყნიურ სიკეთესა და სიამოვნებაში; მარადის უნდა გვახსოვდეს ღვთის უთვალავი კეთილის ყოფანი.

წიგნის ამ ნაწილში საუბარია იმ ოთხ მნიშვნელოვან საშუალებაზეც, რომლითაც შეუძლია კაცს მოიპოვოს დიდი მშვიდობა:

- „1. ეცადე, რომ უფრო სხვისი ნება შეასრულო, ვიდრე შენი;
2. ყოველთვის ცოტა ამჯობინე ბევრს;
3. ყოველ დროს ბოლო ადგილი ირჩიე, რომ ყველაზე უკან იყვი;
4. მარად იმას ნატრობდე და ის ითხოვე, რომ სრულიად აღსრულდეს შენზე ღვთის ნება“.¹

შემდეგ, თომა კემპელი გვასწავლის, თუ როგორ უნდა მოვერიდოთ სხვების ყოფა-ქცევის გამოძიებას და რაში მდგომარეობს

¹ თ ო მ ა კ ე მ პ ე ლ ი, მიბაძვა ქრისტესი, თბ., 2007, გვ. 251.

გულის ნამდვილი მშვიდობა, სულის ჭეშმარიტი წარმატება. აქვე საუბარია სულის თავისუფლების უაღრესობაზე, რომელიც შეიძლება მოიპოვოს კაცმა უფრო გულმოდგინე ლოცვით, ვიდრე წიგნების კითხვით და როგორ გვაკარგვინებს ბედნიერებას ჩვენი თავმოყვარეობა.

წიგნი გვაფრთხილებს, რომ არ ვიდარდოთ იმაზე, თუ ვინმეს ჩვენზე ბოროტი აზრი შეექმნება; თუ სულიერად იცხოვრებ, ყურადღებას აღარ მიაქცევ ქარივით წარმავალ სიტყვებს, რადგან შენი ბედნიერება კაცთა სიტყვებისაგან არ შესდგება; იმათ, თუგინდ ცუდი თქვან შენზე, თუგინდ კარგი, შენ მაინც ისევ ის იქნები, რაც ხარ. გახსოვდეს, რომ ჭეშმარიტი ბედნიერება და ნამდვილი დიდება მარტო ღმერთშია და რომ გულის მოუსვენრობა და გონების დაფანტვა მხოლოდ სიყვარულისაგან და უსაფუძვლო შიშისაგან წარმოსდგებიან.

ამიტომ, მოგვიწოდებს თომას კემპელი, უნდა ვევედროთ და ვადიდოთ ღმერთი განსაცდელსა და შეწუხებაშიც. როგორც იოანე მახარობელი ამბობს: „მიხსენ მე ჟამისა ამისაგან“ (იოანე, 12:27).

წიგნში საუბარია იმაზე, თუ როგორ უნდა ვითხოვდეთ ღვთის შეწევნას და მოთმინებით დაველოდოთ მისი მადლის დაბრუნებას. იმისათვის, რომ ვიპოვოთ ყოველთა დამბადებელი, უარი უნდა ვთქვათ პირად სიამოვნებაზე და ვიზრუნოთ გულისთქმათა მოკვდინებაზე. რადგან ვერ ენდობი შენი გულის გრძნობებს, მის დაუდგრომლობას, ამიტომ, ყოველ საქმეში მიზნად ღმერთი უნდა ვიყოლიოთ, რამდენადაც მისი მოყვარული კაცისათვის ღმერთი ყველაზე უფრო ტკბილია. ადამიანს მხოლოდ იგი უნდა ეიმედებოდეს.

შეუძლებელია ისე იცხოვრო, რომ შიში არაფრისა არ გქონდეს და თუ გულით ღმერთთან მარადის არ იქნები, ვერ გაუძლებ შენს ფიცხელ ომს და ვერ დაიმსახურებ ნეტარების გვირგვინს. ამისათვის უნდა დაითმინო ყოველივე: შრომა, მწუხარება, საცდურობა, დევნილობა, შეწუხება, სიღატაკე, სნეულება, უსამართლოდ მოპყრობა, შეურაცხყოფა, ცილისწამება, დამცირება, ყვედრება, მხილება და მოძულება. აი, ყოველივე ამის შესრულება აძლევს ადამიანს სათნოებას.

თუ ღმერთის მოშიში და უმანკოა ადამიანი, მაშინ კაცთა განკითხვის არ უნდა შეეშინდეს. გულით მთლიანად ღმერთს უნდა მიენდოს. უმიზეზოდ ნუ განრისხდება, რათა მოუთმენლობით სას-

ყიდელი არ შეიმციროს, ბოლომდე მიენდოს ღმერთს და აგებს ყველა კაცს მათი მოქმედებისამებრ.

თუ ადამიანი უარყოფს საკუთარ თავს, მხოლოდ მაშინ იპოვნის ღმერთს, ამიტომ ნურაფერს ნუ ინდომებ, ნურავითარ საკუთრებას ნუ იქონიებს და ამ შემთხვევაში ყოველთვის მეტს შეიძენს.

გარეგან საქმეში და შრომაში ადამიანი უნდა იყოს პატრონი თავისი საქმისა და დაიცვას საკუთარი გული, ხოლო განსაცდელის ჟამს მიმართოს უფალს.

თავის საქმეში კაცი არ უნდა აჩქარდეს, ყველა საქმე ღმერთს უნდა მიანდოს, რადგან, ვინც უარყოფს საკუთარ თავს, სწორედ ის არის ჭეშმარიტად თავისუფალი და მოსვენებული.

ადამიანი ყოველმხრივ უძლური და გლახაკია, ხოლო ღმერთი მარადის ერთი და იგივე, რომელიც ყოველთვის განაგებს კეთილად, სიმართლით და სინამდინდით. გმადლობ, წყაროვ ყოვლის სიკეთისაო, რომელსაც მოუვლენ ადამიანს.

უნდა მოვიკლოთ ყოველივე ჟამიერი პატივი; ნუ დაღონდები, თუ სხვებს აქებენ და პატივს ცემენ და შენ კი დაგამცირებენ და შეურაცხგყოფენ. გულით მიმართე ზეცას და მაშინ აღარ შენუხდები. ცუდია, რომ „ბრმანი ვართ, უფალო, და სოფლის ამაოებით ადვილად ვსტყუვდებით“.

მშვიდობას კაცთაგან, ნათქვამია წიგნში, არ უნდა მოველოდეთ. ღმერთის გარეშე მეგობრობა არაფერში არ არის გამოსადეგი და ვერც დიდხანს გასტანს და არც შეიძლება, რომ სიყვარული იყოს წმინდა. არ უნდა მოვტყუვდეთ კაცთა მშვენიერის და ტკბილი სიტყვებით, რადგან მჭევრმეტყველებით კი ვერ მოვიგებთ სასუფეველს ღვთისა, არამედ კეთილი მოქმედებით (I კორ. 4:20).

კაცი დიდად არ უნდა იყოს გართული გარეგანი საგნებით, ბევრი რამე, სჯობია, არ იცოდეს და უფრო მომეტებულად ფიქრობდეს თავის შინაგან მოსვენებაზე.

ყველა კაცს არ უნდა ვერწმუნოთ. რამდენჯერ მოვტყუებულვართ იმათგან, ვისგანაც დიდი იმედი გვქონდა და ბევრჯერ, ვისი იმედიც სრულებითაც არ გვქონია, ნუგეშისცემა მიგვიღია.

როდესაც ვინმე გვკიცხავს, არ უნდა შეგვეშინდეს, ღმერთის სასოების იმედი უნდა გვქონდეს... „სიტყვისა როგორ უნდა შეგეშინდეს? – გვასწავლის თომა კემპელი, – უბრალო ქარია, რომელიც თუმცა კი ჰაერში გრიალებს, მაგრამ ქვასაც კი ვერას აკლებს. თუ

რამეში დამნაშავე ხარ, ეცადე, რომ ეს შეცდომილება როგორმე გაისწორო... კაცთა მონმობა ხშირად შემცდარია, მაგრამ ღვთის სამართალი ჭეშმარიტია და მარადის შეუცვლელი დარჩება".¹

საუკუნო სასოებისთვის ყველაფერი უნდა მოვითმინოთ, – განაგრძობს იგი, – ცოტა კიდევ მოითმინე და მალე ბოლო მოეღებათ მაგ შენს უბედურებათ... ღმერთი იქნება ადამიანის სასყიდელი. სიკვდილი დაითრგუნება თუ არა, მაშინვე დადგება საუკუნო ცხოვრება, გაქრება ყველა მწუხარება და მის ადგილს დაიჭერს სანატრელი სიხარული...

ზეციურნი მოქალაქენი, ნათქვამია წიგნში, გრძნობენ რაოდენ სასიხარულოა ის დღე, ხოლო ევას გამოდევნილი შვილები კი გოდებენ, რადგან მწარე და დაუთმენელია მათთვის ეს ცხოვრება. როდის უნდა განვთავისუფლდეთ ბიწიერების უწყალო მონობისაგან, როდის მოეღება ბოლო ამოდენა უბედურებას, როდის იქნება, რომ მხოლოდ შენ გვახსოვდე, უფალო?

იმისათვის, რომ შევიძინოთ საუკუნო ცხოვრება, უნდა განვთავისუფლდეთ ხორცის ტყვეობისაგან, რათა დაუბრკოლებლად ვუმზერდეთ ნათელს. ადამიანმა უნდა ითხოვო არა ის, რაც შენთვის სასიამოვნო და სასარგებლოა, არამედ ის, რაც ღმერთისთვის მოსაწონია და მის დიდებას შეეფერება.

კაცმა მწუხარებაში ღმერთს უნდა მიანდოს თავისი თავი. თუკი მაინც ვცოდავთ: „სცემე ბეჭთა ჩემთა და ქედსა ჩემსა, რათა გავასწორო სიმრუდე ჩემი ისე, როგორც უფალს სურს“.

სანამ ადამიანი მოკვდავ სხეულშია, მოწყინებას და მწუხარებას ვერ აიცილებს თავიდან. ამიტომ ზოგჯერ საჭიროა, ღმერთთან მისვლამდე მდაბალი საქციელიც იკადროს და, უნდა თუ არ უნდა, მწუხარებით ზიდოს ამქვეყნიური ტვირთი.

ადამიანი უფრო სასჯელის ღირსად თვლის თავს, ვიდრე ნუგეშისცემის, რადგან ამქვეყნიური ცხოვრებით არ დაუმსახურებია ღმერთის ნუგეში, ჭეშმარიტის გულით შენანება ცოდვილებისა დიდად მოსაწონია უფლის წინაშე.

ღვთის მადლის მოთავსება საქვეყნიერო სიტკბოებასთან შეუძლებელია, რადგან ბუნება მზაკვარია: ბევრს იზიდავს თავისკენ და მახეში აბამს, ბევრს ატყუებს. მას მიზნად ყოველთვის თავის თავი

1 თ ო მ ა კ ე მ პ ე ლ ი, მიბაძვა ქრისტესი, თბ., 2007, გვ. 320-324.

აქვს, ხოლო ღვთის მადლი წრფელად მოქმედებს: იგი ბოროტის ყოველ აჩრდილსაც კი ერიდება.

ადამიანს დიდი მადლი სჭირია იმისათვის, რათა სძლიოს ბოროტ ბუნებას, რადგან კაცის ბუნება, რაკი პირველშივე ადამის მიერ დაეცა და გაიხრწნა, ამ ცოდვის ბრალი ყველა კაცთ ნათესავზე გადმოვიდა.

ამიტომ, საჭიროა, უარყოთ ჩვენი თავი და მივბაძოთ ქრისტეს ჯვარის ტვირთვაში. „ნუ გეშინიათ, ძმებო, ერთად წარვიდეთ წინ და იესოც ჩვენთან იქნება, ის იომებს ჩვენს მაგივრად“.

როდესაც კაცს რაიმე შეცდომა მოუვა, მეტისმეტად არ უნდა დაღონდეს, იმედი არ უნდა დაკარგოს, მთლიანად დაღუპული ნუ ჰგონია საკუთარი თავი, უნდა მოიხსენიოს უფალი და შესთხოვოს, რათა სწორ გზაზე დააყენოს იგი.

ადამიანი უნდა ერიდებოდეს მაღალი საგნების და ღვთის დაფარულ განკითხვათა გამოკვლევას, რადგან ამას კაცის გონება ვერ მისწვდება. იგი იმას უფრო უნდა ეცადოს გულმოდგინებით, რომ სულ უკანასკნელი ადგილის ღირსი მაინც გახდეს სასუფეველში.

მთელი ჩვენი იმედი და სასოება მხოლოდ ღმერთზე უნდა გვექონდეს დამყარებული. მან უნდა დაიფაროს და გადაარჩინოს დაღუპვისაგან ადამიანის სული ამ გამხრწნელ ცხოვრებაში და მიიყვანოს საუკუნო ბრწყინვალეობის მამულში.

წიგნის მეოთხე ნაწილი უწმინდეს ზიარების საიდუმლოს ეხება. ადამიანი მადლობას უხდის კეთილ იესოს, საუკუნო მწყემსს ჩვენსას, რომელმაც ღირსი გახადა გლაზაკნი და განდევილნი თავისი დაუფასებელის ხორციითა და სისხლით გამოზრდისა და მიწვევისა ამ საიდუმლოს (ზიარების) მისაღებად: „მოვედით ჩემდა ყოველნი მაშურალნი და ტვირთმძიმენი, და მე განგისვენო თქვენ“ (მათე, 11:28).

ეს საიდუმლო ცხადყოფს ღვთის ყოვლად დიდს გულკეთილობას და სიყვარულს კაცთა მიმართ.

ხშირად ზიარება ძალზე სასარგებლოა. ისინი, ვინც ამგვარად ეზიარებიან გულმხურვალეობით, დიდ სიკეთეს მიიღებენ. შემოსილი მღვდელი, რომელიც ამ საიდუმლოს ასრულებს და მხურვალე გულით ევედრება ღმერთს, ქრისტეს წარმომადგენელია.

არსებობს მოსამზადებელი ღოცვა მაზიარებელთათვის, რათა ადამიანი ამით ცხონდეს. ხოლო მწირველი მღვდელი დიდი თავმ-

დაბლობით წარსდგეს ღვთის წინაშე, შესწიროს უსისხლო მსხვერპ-
ლი, აილოს და ეზიაროს. უნდა შენუხდეს და იტიროს იმისათვის,
რომ ჯერ ისევ ხორცისა და ქვეყნისაკენ არის მიდრეკილი, ხოლო
ვნებანი ჯერ არ არიან მოკვდინებულნი და უნესო გულისთქმანი
ჯერ კიდევ ადამიანზე უფლობენ.

და თუ იესო ქრისტემ თავისი მოვალეობა პირნათლად შეასრუ-
ლა – აღესრულა ჩვენი ცოდვებისათვის, განა ჩვენ არ უნდა მივბა-
ძოთ მას! აი რას მოგვინოდეbs წიგნი: „მე ხელზე გაპყრობილი და
შიშველი ჯვარს ვეცვი შენის ცოდვებისათვის და ნებით შევწირე
ჩემი სიცოცხლე ღმერთს, მამას ჩემსა ისე, რომ აღარაფერი დავზო-
გე, რათა დამეტკბო შენზედ განრისხებული ღმერთი: აი შენც უნდა
ამგვარადვე შემომწირო ხოლმე შენის ნებით ყოველდღე წირვაზედ
შენი თავი და წმინდა და უბინო მსხვერპლად ყოვლის შენის ძალი-
თა, სულითა და გონებით. მე მხოლოდ იმასა გთხოვ შენა, რომ თავი
შენი მთლად მე შემომწირო. შენის თავის გარდა სხვა რაც უნდა
მომცე, მე ვერასდროს ვერ დამაკმაყოფილებ, რადგან მე შენს თავ-
სა გთხოვ და არა სხვა რაიმე პატივისცემას“.¹

ისევე, როგორც ყოველივე, ჩვენი თავიც უნდა ღმერთს შევწი-
როთ და ყველასათვის უნდა ვილოცოთ: „ღმერთო, აღმოხოცე ჩვე-
ნი გულიდან ყველანაირი ეჭვიანობა, გულგრილობა, მრისხანება,
უთანხმოება, და ყოველივე, რაც რომ სიყვარულის წინააღმდეგია
და რომელიც ძმურს ერთგულებას შეასუსტებენ“.²

უმიზნოდ არ უნდა ვთქვათ უარი საიდუმლოს მიღებაზე. ავტო-
რი გვიჩვენებს: „წირვას ნურც აუჩქარებ და ნურც ძალიან გააგრძე-
ლებ, არამედ საზოგადო რჩევებს მიჰყევი და როგორც სჯობდეს
წირვაზედ დამსწრეთათვის, იმნაირად მოიქეც. ისე არ უნდა მოიქ-
ცე, რომ სხვები გააბრაზო და მოაწყინო, არამედ იმ საზოგადო
გზას დაადექი, რომელზედაც ძველადვე უვლიათ მამებს და უფრო
სხვების სარგებლობას ემსახურე, ვიდრე შენს საკუთარს გულმ-
ხურვალეობასა და სურვილებს“.³

მორწმუნე სულისათვის მეტად საჭიროა ქრისტეს ხორცი და
სალმრთო წერილი. ადამიანი გულმოდგინედ უნდა მოემზადოს და
ხორცის მისაღებად (ზიარებაზეა საუბარი, – თ. ფ.) და ყოვლის გუ-

1 თომა კემპელი, მიბაძვა ქრისტესი, თბ., 2007, გვ. 427-428.

2 იქვე, გვ. 434.

3 იქვე, გვ. 440.

ლით უნდა ნატრობდეს მორწმუნე სული ქრისტესთან შეერთებას ზიარების საიდუმლოს შესრულების შემდეგ. ადამიანს ხომ გულმგონით ხურვალე ნატვრა აქვს ქრისტეს უწმინდესის ხორცის მიღებისა და თუ ჩვენ გვინდა გულმხურვალეობის მაღლი შევიძინოთ, უნდა დავიმდაბლოთ და უარვყოთ ჩვენი თავი, გავაცნოთ იესოს ჩვენი საჭიროებანი და მოვითხოვოთ მისგან მაღლი. მგზნებარე სიყვარულით უნდა ვნატრობდეთ ქრისტეს მიღებას.

კაცი უნდა ერიდებოდეს წმინდა ზიარების გამოძიებას, სიმდაბლით ქრისტეს ბაძავდეს და თავის გონებას უმორჩილებდეს წმინდა სარწმუნოებას.

დაბოლოს, ავტორი ასკვნის: „საუკუნო, განუზომელი, დაუსრულებელი და ყოვლის შემძლებელი ღმერთი ჰყოფს დიდთა საკვირველებათა ცასა და ქვეყანაზედ და გამოუკვლეველ და საკვირველნი არიან საქმენი მისნი. მაგრამ უკუეთუ მოქმედება ღვთის იმგვარისა თვისებისა ყოფილ იყო, რომ ადამიანის გონებას ადვილად შესძლებოდა მისი გაგება, მაშინ ხომ იგი აღარც საკვირველი იქნებოდა და აღარც გამოუთქმელი“.¹

* * *

ჩვენ შემთხვევით არ შევჩერებულვართ ასე ვრცლად თომა კემპელის წიგნზე „მიბაძვა ქრისტესი“. იგი, მართლაც რომ, არის შესანიშნავი, მაღალმხატვრული ლიტერატურული შედევერი და ამავე დროს თვალსაჩინო მაგალითი იმისა, თუ რა ზნეობრივი კრიტიკიუმები იყო პრიორიტეტული იმდროინდელ ქრისტიანულ ეთიკაში, როგორი პიროვნული იდეალი იქნა დაყენებული კაცობრიობის წინაშე. პირველ რიგში ეს იყო მონანიე და გამომსყიდველი ღმერთი, რომელიც ჩამოვიდა ცოდვილ მიწაზე, რათა გამოესყიდა კაცობრიობის ცოდვები და შეერიგებინა დაცემული ადამიანები ღმერთთან.

იესოს შემდეგ ყველა ადამიანს, ვინც ქრისტიანობას აღიარებდა, უნდა მიეზაძა მისი ცხოვრებისათვის, მისი ზნეობრივი კრიტიკიუმებით ეცხოვრა, მისი მაგალითებით განესაზღვრა, თუ რა არის სიკეთე და რა არის ბოროტება, რაში მდგომარეობს სიცოცხლის აზრი და რაშია ადამიანის დანიშნულება, რა არის სამართლიანობა და კაცობრიობის საბოლოო მიზანი.

¹ თ ო მ ა კ ე მ პ ე ლ ი, მიბაძვა ქრისტესი, თბ., 2007, გვ. 474.

მართალია, ადამიანები ყოველთვის საკმაოდ შორს იდგნენ იმ ზნეობრივი მწვერვალებისაგან, რაც მათ იესომ უჩვენა (კაცთა მოდგმა, სამწუხაროდ, ყოველთვის სცოდავდა და ახლაც სცოდავს), მაგრამ ქრისტეს ორიენტირი იყო და ისევ რჩება იმ მიუწვდომელ ზნეობრივ სიმაღლედ, რისკენაც უნდა ისწრაფვოდეს ადამიანი. ქრისტიანული გაგებით ხომ სწორედ ამ გზის გავლის შემდეგ მოხვდება იგი ღმერთის მიერ აღთქმულ სასუფეველში...

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბიბლია.
2. თომა კემპელი, მიბაძვა ქრისტესი, თბ., 2007.
3. ნორმან გეიზლერი, ქრისტიანული ეთიკა, თბ., 2003.
4. თეიმურაზ ფანჯიკიძე, იესო ქრისტე – ლეგენდა თუ სინამდვილე, თბ., 1987.
5. თეიმურაზ ფანჯიკიძე, რელიგიურ რწმენათა კვალდაკვალ, თბ., 1986.
6. Христианская этика – <http://Wikipedia.org/wiki/9/13/2010>.

ქართული საბავშვო ლიტერატურა – ისტორია და თანამედროვეობა

უცნაური ბედი დაჰყვა ჩვენს საბავშვო მწერლობას. საბავშვო წიგნზე, ლიტერატურა იქნება ეს, ილუსტრაცია, მეთოდოლოგია თუ სხვა ასპექტი, არავინ საუბრობს და არასდროს მიმოიხილავს, თუმც ყველა ერთნაირად მნიშვნელოვანს უწოდებს ამ სფეროს. უიშვიათესი გამოჩაქვნილობის გარდა დღევანდელი ცოცხალი ლიტერატურული პროცესი არსად აისახება, შესწავლა-ანალიზზე რომ არაფერი ვთქვათ. მოგეხსენებათ ლიტერატურული პერიოდიკა ამ დარგს არ სწყალობს და თავად საბავშვო ლიტერატურული გამოცემები ხომ საერთოდ არ არსებობს. არადა ქართულ საბავშვო პერიოდიკას, 130 წელზე მეტი ხნის ისტორია რომ აქვს, ისეთი დროც ახსოვს, ერთდროულად 10-ზე მეტი დასახელების გამოცემა რომ გააჩნდა.

რადგან „მწიგნობრის“ რედაქციამ გადაწყვიტა თავის მკითხველთან ერთად თვალი გადაავლოს ბოლო ათწლეულის საბავშვო მწერლობასა და წიგნებს, თავი ვალდებულია ჩავთვალო მესაუბრა იმ ძირითადზე, რასაც ერთი საუბრნაღე სტატია დაიტევს და რასაც ჩემი თვალსაწიერი გასწვდება. თუმც აქვე ვიტყვი, რომ ასეთი წერილები ათ წელიწადში ერთხელ კი არა, წელიწადში ათჯერ მაინც უნდა იწერებოდეს და თანაც ამ საქმის მცოდნენი და მკვლევარები უნდა წერდნენ და არა ჩემნაირი მოყვარულები. და, რადგან საქართველოში ყველა თვალსაზრისით შეინიშნება საბავშვო ლიტერატურის მკვლევართა დეფიციტი, საბავშვო წიგნიც განიცდის უყურადღებობას და მხოლოდ წიგნის ბაზრის მოთხოვნებზეა დამოკიდებული, ვფიქრობ, ზედმეტი მაინც არ იქნება ეს სტატია. სათქმელიც, მე, როგორც თავადვე საბავშვო მწერლობასთან ახლოს მდგომ ადამიანს, აუცილებლად აღმომაჩნდება.

თუ ხის სიმაღლე ფესვიდან იზომება, ლიტერატურამ რაღა დაგვიშავა? ის ჩვენი არ დაწყებულია და საბედნიეროდ, ქართული ლიტერატურა და მწერლობა მრავალსაუკუნოვან მთლიანობასა და უწყვეტობას რომ ინარჩუნებს, როგორც ენობრივი, ასევე ლირებულებების თვალსაზრისით, ეს ჩვენი, როგორც ერის, ცნობიერების, ფსიქიკის, ზნეობისა და გონიერების სიჯანსაღის შედეგი და თავი-

სებური გარანტიაცაა. ეს „ლიტერატურული იმუნიტეტი“ როგორც მთლიან ერს, ასევე ცალკეულ პიროვნებას ეხმარება გაერკვეს საკუთარ გარემოსთან და მთლიან სამყაროსთან თუ მსოფლიოსთან ურთიერთობაში იქონიოს ცოცხალ, არაცოცხალ, სულიერ, უსულო ბუნებასთან, და რაც მთავარია ადამიანებთან, ხილულ და უხილავ სამყაროსთან, წარსულთან, თუ მომავალთან თავისი პირადი დამოკიდებულებათა მთელი სისტემა, დაფუძნებული ზოგადკაცობრიულ ფასეულობებზე.

მრავალსაუკუნოვანი ფოლკლორი და ლიტერატურა, კულტურის ყველა სხვა დარგთან ერთად ქმნის ერის სულიერ სიძლიერეს, ქმნის და აყალიბებს პიროვნებებს. ეს ყველამ ვიცით! მით უფრო ქრისტიანული აღმსარებლობის ხალხებმა, რომელთათვისაც წერილობითი ძეგლები, წიგნები სინამდინდედ მოიაზრებოდა: ბიბლია, სახარება, ფსალმუნები, წმინდანთა ცხოვრებანი და სწავლებანი. წიგნისადმი, როგორც სინამდინდისადმი დამოკიდებულება, არც მარტო ქრისტიანული იყო, თუ გავითვალისწინებთ წინარექრისტიანულ დამოკიდებულებას, როცა ტექსტის ფლობა, ნაკითხვა მხოლოდ ქურუმთა პრიორიტეტი იყო, როცა თუნდაც ზღაპრები საკრალური ტექსტებს წარმოადგენდა და მასზე და მის თხრობაზეც კი, ხელი ყველას როდი მიუწვდებოდა. ეს შორეული ისტორიული ნიაღვრე იმისათვის მოვიხმე, რომ წიგნისადმი პატივისცემა, მონივნება, მოკრძალება არც იდეოლოგიის ხატრით ხდება და არც ჩვენი აღმოჩენილია. ეს კოდი საუკუნეებია დევს ხალხში და ძალიანაც კარგი, რომ ასეა. შევთანხმდეთ, რომ წიგნებს ყველა იდეოლოგია თავის სასარგებლოდ იყენებს, მაგრამ, ლიტერატურა განუმეორებელი თვისებებით აღჭურვილი ფენომენი, ყოველთვის ახერხებს დარჩეს ისეთივე სუფთა და ისეთივე მარადიული, როგორიც ცაა. სიტყვიერებასაც, ღვინოსავით, თვითდანმენდის საკრალური უნარი აქვს.

***

საბავშვო ლიტერატურა ფოლკლორიდან ამოიზარდა. მისი გადამუშავებისათვის არაერთ ადამიანს უღვანია ყველა კულტურულ ქვეყანაში. სხვა ხალხთა ფოლკლორიც გამოუყენებიათ და ასე ნელ-ნელა ჩამოყალიბებულია ლიტერატურის ერთ-ერთ დარგად საბავშვო მწერლობა. საქართველოში ამ დარგის ფუძემდებლად ილია ჭავჭავაძე იაკობ გოგებაშვილს მიიჩნევდა. ქართული და სხვა ხალხთა ფოლკლორის ლიტერატურულ ჩარჩოებში გადმონერგვის,

მისი ახალი ნაწარმოებებით გამდიდრების, მისი ახალი ფუნქციონირებისა და მათ შორის უმთავრესის – აღმზრდელობითი-პედაგოგიური დანიშნულებით გამოყენების, სამყაროს შემეცნების, ზნეობრივი ფასეულობების ჩამოყალიბების, ერთიანი ეროვნული თვითშეგნებისა და სალიტერატურო ენის განმტკიცების სამსახურში სწორედ ლიტერატურა და საბავშვო წიგნი ჩააყენა იაკობ გოგებაშვილმა. მან იმ დროის ყველა მწერალი დაიყენა გვერდით, ამ კუთხით რომ ემუშავათ, ეწერათ თუ ეთარგმნათ. მაშინდელი საბავშვო პერიოდიკა, ხელს უწყობდა ლიტერატურის განვითარებას და თვისობრივად ახალი დარგის გაძლიერებას. „ჯეჯილი“, „ნობათი“, „ნაკადული“ ამ საქმის ავანგარდში იდგნენ. ამას დამატებული წერა-კითხვის გამავრცელებელი ორგანიზაცია და ადამიანები რომლებიც ყველაფერს აკეთებდნენ, რომ ბავშვებს მშობლიური ცნობიერება და ენა არ დაეკარგათ დამონებულ სამშობლოში. ის, რომ იაკობ გოგებაშვილმა „დედაენითა“ და „ბუნების კარით“ ერთხელდასამუდამოდ დასაზღვრა საბავშვო ლიტერატურის სივრცე და გზა, ამაზე დღეს საუბარიც კი ზედმეტია. ის რომ მან სადა ენით, ბავშვებისათვის შეძლო ურთულესი რელიგიური ტექსტების, ბიბლიის, სახარების დანერა და გამოცემა. ან კი რა უნდა გასჭირვებოდა ლიტერატურას, რომლის პატარა მკითხველებისათვის წერდნენ და იღვწოდნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა, ეკატერინე გაბაშვილი, შიო მღვიმელი? დიახ, ჩვენ გვაქვს ტრადიციები, რომლიც შემდეგ კომუნისტური იდეოლოგიის პირობებშიც კი, არ დაკნინდა, არამედ განვითარდა და მსოფლიო ლიტერატურას უსწორებდა მხარს. თუმცა ბევრი რამ იყო საკამათოც, დროების ვალიც, მაგრამ ფაქტია, რომ საბავშვო ლიტერატურას ემსახურებოდნენ ნიჭიერი მწერლები, რომლებმაც ქვეყნის უმაღლესი ლიტერატურული ჯილდო – რუსთაველის სახელობის პრემია სამჯერ დაიმსახურეს – არჩილ სულაკაური, მაყვალა მრეწლიშვილი და რეზო ინანიშვილი გახდნენ ამ ჯილდოს მფლობელები. ამას გარდა საბავშვო მწერლებსა და ნაწარმოებებს არცთუ იშვიათად მინიჭებია შიო მღვიმელის სახელობის პრემიები. გასახარია, რომ გასულ წელს მაყვალა მრეწლიშვილის სახელობის პრემიაც დააარსდა მწერალთა კავშირისა და თბილისის მერიის ერთობლივი გადაწყვეტილებით და ჩამოისხა კიდევ ულამაზესი მედალი (დასანანია, რომ მაყვალა მრეწლიშვილის გარდაცვალების თარიღი ამ მედალზე შეცდომით ამოიტვიფრა. იმედია ეს სამომავლოდ გასწორდება).

სანამ დღევანდელ პრობლემატიკას შევეხებით, მსურს წარსულისაკენ მიგაქცევინოთ ყურადღება, რათა ამ პრობლემებისათვის წარმატება-წარუმატებლობის გარკვეული გენეზისი დავინახოთ და უფრო ჩავუღრმავდეთ საბავშვო მწერლობის წინაშე არსებულ საკითხებს.

1869 წელს ჟურნალ „მნათობში“ წერდნენ: „თბილისში თქვენ შეხვდებით მედუქნეებს, რომელნიც გულმოდგინედ კითხულობენ „ბეჟანიანს“, „ბარამიანს“, „ქალ-ვაჟიანს“ და გადანერაში ერთი ორად ფასს აძლევენ“. მაგრამ დრომ თავისი მოიტანა და თბილისშიც მრავლად გაჩნდნენ იაფფასიანი პატარა წიგნების გამომცემლები. ისინი ბეჭდავდნენ აღმოსავლეთის ფანტასტიკურ მოთხრობებსა და სახალხო მთქმელების პოპულარულ ლექსებს. ამ ხალხურ სიტყვიერებას მფარველობდა და პატრონობდა პეტრე უმიკაშვილი, რომლის მიერ ფოლკლორისადმი გაღებული ღვაწლი მეტად დასაფასებელია. აი, რას წერს იგი თავის ავტობიოგრაფიაში: „1875-77 წლებში, სხვათა გამოცემებით, მაგრამ ჩემი რედაქტორობით დაიბეჭდა „ბეჟანიანი“, „ქალ-ვაჟიანი“, „ალექსიანი“, მეფე თეიმურაზის „ვარდ-ბულბულიანი“. ამ წვრილ მოთხრობათა და ლექსთა ბეჭდვა მრავალი იყო და არც კი ვიცი, ვინ ბეჭდავდა და რამდენს... ზოგი ასეთი გამოცემა, მეოცე და მეორმოცეც კი, ხორციელდებოდა და ათიათასობით ტირაჟით ვრცელდებოდა მდებრიო ხალხში. ვინ იცის, „არსენას ლექსმა“ ან „ქალ-ვაჟიანმა“ რამდენ ადამიანს სურვილი აღუძრა და ასწავლა კიდევ წერა-კითხვა... ნაკლულევანება ამ წიგნებისა კარგად ვიცოდი, მაგრამ ჩემი საყვედური და სხვებისაც იმით გამიქარვებია, რომ ეს პირველი ნაკადული იყო, რომელიც დაიძრა და თუ ჭუჭყიც მოჰყვა, ამას უსათუოდ დრო წარეცხავდა“.

ასეთ წიგნებს, ხშირ შემთხვევაში, არა მარტო წერა-კითხვის უცოდინარი გამომცემლები ბეჭდავდნენ (პირდაპირი მნიშვნელობით!!! მაგალითად, ცნობილია, რომ გამომცემელმა შახბარათოვმა საკუთარი გვარ-სახელის მოწერაც კი არ იცოდა!), არამედ ისეთი მოღვაწე ლიტერატორებიც, როგორიც თუნდაც ზაქარია ჭიჭინაძე იყო, რომელიც წიგნის წინასიტყვაობაში თავს ასე იმართლებდა: „ჩემთვის დიდად სამწუხაროა, რომ ამ წიგნსა ვბეჭდავ, მაგრამ რასა იქმს კაცი, როცა ეს წიგნი ხალხში ძლიერ არის გავრცელებული“.

ხალხს, რომელშიც მართლაც გავრცელებული იყო კითხვის სურვილი, რასაც აწვდიდნენ, იმას კითხულობდა. მიწოდების ძალზე სპეციფიკური ფორმაც კი არსებობდა ძველ თბილისში: ვინმე ესა-

ლოვი, დადიოდა თბილისის ქუჩებში და მოწეული კალათით, შვიდი და ნიგნებს. ანუ ძველი თბილისის ბაზარს საკუთარი მწერლების, მხატვრებისა და გამომცემლების გარდა, ჰყავდა საკუთარივე ნიაღში აღმოცენებული მოხეტიალე ბუკინისტებიც. ხელით ვაჭრობა დღესაც ძალიან პოპულარულია და მთელი მსოფლიოს მსგავსად საკმაოდ დიდი გამავრცელებელთა ქსელი მუშაობს თბილისსა და სხვა ქალაქებში.

იაფფასიან (!) გამომცემებს ხშირად მოსწავლე ბავშვებიც ეტანებოდნენ. ეგებ დღევანდელმა წიგნის მაღაზიებმა დაანესონ კვირაში (ან თვეში მაინც) ერთი დღე, როცა ბავშვებისათვის ყველა წიგნი დიდი ფასდაკლებით გაიყიდება, რომ წიგნის ყიდვის უნარიც გამოვუშუშავოთ ბავშვებს ამგვარი ნახალისების საფუძველზე.

ყველაზე პოპულარული იყო „ქალ-ვაჟიანი“, „ყარამანიანი“ და „შვიდეზირიანი“. ამ წიგნებს ბევრი არა მარტო კითხულობდა, ისმენდა კიდევ, რადგან მაშინ არსებობდა ოჯახური კითხვის ტრადიცია, ანუ სახლში ერთი კითხულობდა და მის ირგვლივ შეკრებილი ოჯახის სხვა წევრები სულგანაბულნი ისხდნენ. თუ გავითვალისწინებთ, რომ უწინ დღევანდელთან შედარებით ბევრი შვილი ჰყავდათ, ეს უტოლდებოდა ხშირ შემთხვევაში ერთი კლასის ოდენ ბავშვებსაც კი, თავისი მოსამსახურეებითა და სტუმრებით: როგორ წაიყვანეს ფერიებმა პაპის საძებნელად „ჰაიართუხუცესი“, რომელიც რამდენიმე დღის ფრენისას ჰაერში ბალთას სწოვდა და ისე იკვებებოდა. ან როგორ ეჭირა სამი დღე ხელში ყარამანს „ყაფის მთა“, რომ თავისი ლაშქარი ქვეშ გაეტარებინა, ან როგორ შესხდნენ ვეშაპებზე სეილან-ჯადო და ქელან-ჯადო და გველეხი მათრახებად დაიჭირეს და ათასგვარი სხვა რამ, რაც დიდ-პატარას ალაფრთოვანებდა და ერთი სულით ელოდებოდნენ ამდაგვარი ზღაპრების გაგრძელებასა თუ ახალ თავგადასავლებს.

სამართლიანად აღნიშნავდა ექვთიმე თაყაიშვილი, რომ ქართულ ენაზე არ არის წიგნი, რომელიც მდებრივ ხალხში ისე იყო გავრცელებული, როგორც „ყარამანიანი“. ის კი არადა, წიგნის კითხვა იმდენად პოპულარული იყო, რომ ალბათ ღირს გავისხენოთ აკაკის მოგონება, თუ დასჯის მიზნით როგორ უკრძალავდა კითხვას დედამისი, რითაც ზრდიდა კითხვისადმი ინტერესს. თუ როგორ არის შეცვლილი დღევანდელი ადამიანის დამოკიდებულება წიგნისა და კითხვის მიმართ ასეთი ფაქტებიც ადასტურებს: შეიძლება დღეს ბავშვი იმით დასაჯო, რომ „კოკა-კოლა“ არ დააღვინო, „მაკდო-

ნალდსში" არ წაიყვანო, ბურთის სათამაშოდ არ გაუშვა, კომპიუტერთან არ დასვა, მაგრამ იმით, რომ წიგნი არ წააკითხო? ეს ხომ წარმოუდგენელია!

ოჯახებში ასევე იკითხებოდა „ბიბლია“, „სახარება“, წმინდანთა ცხოვრებანი, „ვეფხისტყაოსანი.“ და არა მხოლოდ კითხულობდნენ, იზეპირებდნენ კიდევ. ამ მარადიულმა წიგნებმა დროს გაუძლეს და დღევანდელ კომერციულ საგამომცემლო მოთხოვნებსაც აკმაყოფილებენ, რადგან ჩვენ ვხედავთ, რომ უამრავი ვარიანტი გამოიცემა მათი ბავშვებისათვის: საბავშვო ბიბლიას, სახარებებს, იგავებს სახარებიდან თუ ამბებს ვხვდებით სხვადასხვა გამომცემელთა პროდუქციაში, რომ არაფერი ვთქვათ „ვეფხისტყაოსანზე“, რომლის ადაპტირების ურთულეს საქმესაც შებედავს ქართველმა გამომცემლებმა და ალბათ, სერიოზულად მუშაობენ ამ საკითხზე. ისე უნდა ითქვას, რომ ასეთი ადაპტირების პროგრამებიც არახალია საქართველოში და მას დიდხანია მიმართავდნენ გამომცემლები – ვინ კარგად, ვინ ცუდად.

ჩვენ ხელთ გვაქვს ცნობილი მეცნიერისა და მწერლის, არჩილ ჯანაშვილის 1911 წლის წერილი, რომელშიც ის სასტიკად ილაშქრებს ცნობილი მწერლის, ალექსანდრე ყაზბეგის „ელისოს“ ტექსტის დამახინჯებით ადაპტირების გამო. ეს წიგნი გამოუცია „საყმაწვილო წიგნების გამომცემელთა წრეს“ ქალაქ ქუთაისში. „ყაზბეგის მაგივრად, – ხელში შემოჩა ვილაცის ნაცოდვილარი დამახინჯებული და გადაგვარებული და ფალსიფიცირებული ნაწარმოები. დღეს ყაზბეგი გაგვისწორეს, ხვალ ილია ჭავჭავაძეს გაგვისწორებენ და ზევ შეიძლება, „ვეფხისტყაოსანსაც“ შებედონ!“ – აპროტესტებს ადაპტირებას ჯანაშვილი.

თუმცა გავიდა თითქმის საუკუნე და დღევანდელი ქართველი გამომცემლები მართლა სერიოზულად ფიქრობენ თვით ვეფხისტყაოსნის ადაპტირების ვერსიებზე სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფებისათვის. აღმოჩნდა, რომ არც ვეფხისტყაოსნის ადაპტირებაა ახალი საქმე. აი, რას წერს „კვალში“ 1893 გიორგი იოსელიანი „ივერიაში“ გამოქვეყნებული იმ კრიტიკული წერილის საპასუხოდ, რომელიც აპროტესტებს ასეთ პროექტებს: ასეთი ადაპტირებული ტექსტები არსებობს ყველა განათლებულ ხალხთა ენებზე: ფრანგული, ინგლისური, რუსული, ნემენცური. ჰომეროსის „ილიადა და ოდისეი“, შექსპირის შესანიშნავი ტრაგედიები და მრავალი სხვა კლასიკურ მწერალთა ნაწარმოებები გადმოღებულია ყმაწვილ-

თათვის საკითხავად. მათ შესახებ ქება ხშირად წაგვიკითხავს პედაგოგიურ ჟურნალებში და ლანძღვა არასოდესო. და თუკრძალვებში, სადაც ყმაწვილებს პატარაობიდანვე მშობლიურ დედაენაზე ასწავლიან სკოლებშიც და ოჯახებშიც, ეს ესაჭიროებათ, მაშინ რამდენად მნიშვნელოვანია იგივეს გაკეთება ქართველი ბავშვებისათვის, თუნდაც მიმბაძველობით, რომ მათ ასე მაინც შეეაჩვიოთ დედაენაზე კითხვაო? კარგა ხანია, წერა-კითხვის გამავრცელებელი ორგანიზაცია სთხოვს მწერლებს, რომ ვინმემ მაინც ითაოს „ვეფხისტყაოსნის“ საბავშვოდ გადანერა, რადგან ეს ძალიან მნიშვნელოვნად მიაჩნიათ“.

ადაპტირებული ნაწარმოებების გამოცემის პირველი ყველაზე გაბედული და ორგინალური ვერსია შემოგვთავაზა რამდენიმე წლის წინ გამომცემლობა „ლიტერამ“. მათ ბავშვებს მსოფლიო კლასიკა შესთავაზეს. თუმცა ადაპტირებულმა წიგნებმა სხვა პრობლემის წინაშე დააყენა საზოგადოება: ძალიან ხელოვნურად დაჩეხილი და ცუდად თარგმნილი ტექსტები, რაც უნდა ლამაზი ილუსტრაციებით გაამშვენიერო, იგი ვერასდროს ასწავლის ბავშვს ვერც კარგ მეტყველებას, ვერც სიტყვათა მარაგს გამოუმუშავებს და ვერც ფანტაზიას განუვითარებს. დღეს უამრავი კოპირაიტული პროდუქტი სწორედ ასეთი უხარისხო ტექსტებით და ლამაზი ნახატებით გამოირჩევა. ზედმეტად გამარტივებული ტექსტები, ვითომ, წიგნისადმი შიშს გაუფანტავენ პატარა მკითხველებსო, მაგრამ ეს საკითხი აშკარად საკამათოა.

როგორც ვხედავთ, საბავშვო წიგნთან დაკავშირებული პრობლემები ძალიან ჰგავს ერთმანეთს ყველა დროში. ისიც ფაქტია, რომ ფანტასტიკური ლიტერატურისადმი ინტერესი ძალიან დიდი იყო მაშინაც და ახლაც. ერთი მხრივ საინტერესოა, როგორ მიიღებდა ძველ „ბესთსელერებს“ ახლანდელი მკითხველი, რომელიმე გამომცემლობას რომ ეთავა „ყარამანიანის“ ახლებური გამოცემა? ძალიან გასახარია, რომ თავისუფლებისა და საკუთარი თავის ძიების გზაზე ხშირად მიუმართავთ ქართველ მწერლებს, ისევე როგორც უცხოელ მწერლებს, საკუთარი ფოლკლორისათვის. გავიხსენოთ, რამდენად მნიშვნელოვანი მწერლები იღვწოდნენ საკუთარი სათქმელის გამოსახატავად რომ შეერჩიათ, გამოეყენებინათ და სალიტერატურო სივრცეში გადმოეტანათ უძველესი ფოლკორული მასალები. რა თქმა უნდა, იგი სათანადოდ მუშავდებოდა და თანდათან ამდიდრებდა საბავშვო ლიტერატურასაც: მარტო რაზიკაშვი-

ლების ოჯახი რომ ვახსენოთ: ლუკა, თედო, ბაჩანა რაზიკაშვილები, იაკობ გოგებაშვილი, აკაკი წერეთელი, ნინო ნაკაშიძე, ლეო ქიქოძე, შიო მღვიმელი, გიორგი შატბერაშვილი, მაყვალა მრეწველი და კიდევ, ვინ მოთვლის.

კარგია, რომ ეს ინტერესი ფოლკლორისადმი არ ქრება და ჩვენს ყმაწვილებს ქართული ფოლკლორისა და ანდრეზების საფუძველზე შექმნილი თანამედროვე რომანი შესთავაზა სრულიად უცნობმა ავტორმა ნატო დავითაშვილმა – „ლილე იროელის თავგადასავალი“ (ჯორჯ ვაშატელის ფსევდონიმით). მისი წარმატებული დებიუტი კიდევ ერთი ახალი გამარჯვებით აღინიშნა: საბავშვო პროზის კონკურსში „ოქროს ბუმბული“, რომელიც „გია ქარხაძის გამომცემლობამ“ და ბაზისბანკმა დაარსეს, პირველი პრემია მიენიჭა. ორი წლის წინ გამოიცა კიდევ მისი მეორე ფენტეზი „სანამ ფრთოსანი ლომები დაბრუნდებიან“.

საბავშვო ლიტერატურა არ კარგავს უწყვეტობას და მიუხედავად ძალიან ბევრი პრობლემისა, როგორიცაა გამომცემელთა ძალიან დაბალი დაინტერესება ქართველი თანამედროვე ავტორებით, საავტორო უფლებების დარღვევები, მცირე ჰონორარი და ტირაჟები, კონკურსების გასაოცარი დეფიციტი, მწერალთათვის კაბალური პირობები, მაინც წერენ ახალგაზრდები და ქმნიან საბავშვო ცოცხალ ლიტერატურულ პროცესს.

1996 წელს, გამომცემლობა „დიოგენეს“ მიერ ჩატარებულმა საბავშვო პროზის კონკურსმა ნიჭიერი მწერლები გამოავლინეს ახალთაობიდან: თეა ლომაძე, ნანა კაციაშვილი და დავით ზურაბიშვილი, თუმცა მათ მეტნაკლები ინტენსივობით განაგრძეს შემდეგ შემოქმედებითი გზა. 2003 წელს, ჟურნალ „დილის“ კონკურსმაც გამოავლინა გამარჯვებულები: ირმა მალაციძე, ბესიკ კეკელიძე, გული სალუქვაძე და სხვები, მაგრამ აქაც იგივეს გავიმეორებდი. ამ კონკურსებმა თავისი სიტყვა თქვეს იმ წლებში, მაგრამ აშკარაა ჩვენს საბავშვო სალიტერატურო სივრცეში ამდგვარი კონკურსების საოცარი დეფიციტია.

დღეს, თამამად შემიძლია ვთქვა, რომ რამდენიმე ახალი საინტერესო ავტორი შეემატა ქართულ საბავშვო ლიტერატურას: თეა ლომაძე, ირმა მალაციძე, თამარი ფხაკაძე, მაკა მიქელაძე, ირაკლი ლომოური, მანანა ჯოხარიძე, ვასილ გულეური, ოლესია თავაძე, ნანა კაციაშვილი, სანდრო ასათიანი, გივი ჩიღვინაძე, მაია გელუტაშვილი, ირმა ხურცია, მანანა წერეთელი, თეა თოფურია, ლელა

გაბური, ღია რუსიაშვილი, ვანო ჩხიკვაძე, ბონდო მაცაბერიძე, ნანა სუხიტაშვილი, ნესტან კუპრავა, თამარ გაბროშვილი, ვაჟა ხორნაული, ლელა მეტრეველი, მანანა მაჩაბელი, ნანა ლომჯარია, ნათია ჯანაშია, ელგუჯა ლებანიძე, დალი კუპრავა, გვანცა ჯობავა და სხვები. ეს გამოთქმა „და სხვა“ არანაირი გამოსავალი არ არის სიტუაციიდან, როცა გინდა არავინ გამოტოვო, მაგრამ ყველას მაინც ვერ ასახელებ. ეს მწერლები განსხვავებული ასაკის ადამიანები არიან. ზოგმა გვიან მოჰკიდა ხელი საბავშვო ლიტერატურას. ზოგიერთი წარმატებით იყენებს საინტერნეტო ლიტერატურულ სივრცეს, ზოგმა კომპიუტერის მოხმარებაც კი არ იცის (და ძალიან ზარალდება ამით), ზოგს წიგნი არც აქვს გამოცემული და ინტერნეტში მკითხველებით კმაყოფილდება, ზოგი თავად გამომცემელია და საკუთარ გამოცემას წარმატებით ახორციელებს, ზოგი წერს და არც იცის გამომცემლამდე როგორ მიაღწიოს, ზოგი პირდაპირ უცხოეთში გამოიცა პირველად საკონკურსო შერჩევის საფუძველზე და ა. შ. ზოგი მეტად ნიჭიერია, ზოგი – არასაკმაოდ, მაგრამ ფაქტი ერთია: ბევრი წერს და გასახარია, რომ ასეა. თუმცა ის, რომ ამ ნიჭიერი და კარგ ავტორთა წიგნები დღესაც საკუთარი ჯიბის ფულით გამოიცემა, ეს უკვე არა მწერლის, არამედ გამომცემელთა სირცხვილად უნდა ჩაითვალოს.

საბავშვო მწერლებიც მეტს უნდა წერდნენ თანამედროვე პრობლემატიკაზე, მოზარდებზე, სოციალურ თემებზე, ლტოლვილობაზე და ყველაფერზე, რაც დღევანდელი ბავშვის წინაშე დგას გადასაწყვეტად და პასუხს ითხოვს, მაგრამ, მეორე მხრივ, მწერლებს რომ ჰქონდეთ გამომცემელთა და მკითხველთა თანადგომის იმედი, ისინი მეტს იმუშავებდნენ. თვით თეა ლომაძის „წერილი ბოთლში“, თანამედროვეობის ერთ-ერთ გამორჩეული საბავშვო წიგნიც კი, რამდენიმე წელია უქმად ედო მწერალს და ბოლოს, თავადვე გამოსცა. გასახარია, რომ შემეცნებით-მხატვრულ წიგნებს და „კოპირაიტებს“ შორის ორგინალური ქართული პროექტებიც გაჩნდა: „სიმბოლიკათა ილუსტრირებული ლექსიკონი“, დაჯილდოვებული პრემია „პარნასით“ (გამომცემლობა „ბაკმი“), „ძველი ქართველები“ (გამომცემლობა „ელფი“) და სხვ., განსაკუთრებით უნდა გამოვარჩიოთ გამომცემლობა „დილა“, რომელიც ეს ბოლო ათწლეულია ქართული ორგინალური შემეცნებითი ენციკლოპედიების გამომცემის აფანგარდში დგას. მისასალმებელია, რომ საქართველოს ისტორიას, გეოგრაფიას, ეთნოგრაფიას ბავშვები ბევრი

ახალი და კარგად ილუსტრირებული წიგნით ეცნობიან, სხვადასხვა გამომცემლობები რომ გვთავაზობენ („დიოგენე“, „ბაკური“, „ლაკაურის გამომცემლობა“, „ლიტერა“ და სხვ.). ქართული კლასიკური თუ თანამედროვე ლიტერატურის მრავალფეროვან სპექტრს გვთავაზობენ გამომცემლობები: „ანბანი“, „პეგასი“, „შემეცნება“, „პალიტრა“, „ნაკადული“, „სიესტა“, „საქართველოს მაცნე“. ყველა გამომცემლობას, სამწუხაროდ, ვერც დავასახელებთ, რადგან მათი რიცხვი უკვე ორასს აღწარბებს და შესაბამისად საგამომცემლო პროდუქციასაც სრულად ვერც ერთი წერილის მასშტაბი ვერ დაიტევს. თუმცა გვერდს ვერაფრით ავუვლი „გია ქარჩხაძის გამომცემლობის“ წიგნებს. ამ დიდი და დანიშნურებული, გამომცემელთა გვერდით მაინც უნდა აღინიშნოს ისეთი გამომცემლებიც, რომლებიც დიდი რუდუნებითა და მონდომებით თავიანთ განუმეორებელ ნიშას ავსებენ და წარმატებით იმკვიდრებენ თავს, ასეთებია: აკაკი ბრეგვაძის გამომცემლობა – მრავალტომეული ქართული მწერლობის საგანძურით, გამომცემლობა „დედაენა“, გამომცემელი გივი ჩილუნაძე და სხვები.

არსებობს ცალკე კასტა, ეგრეთ წოდებული „ინდგამომცემლობისა“, რომელიც სხვადასხვა მწერლის ნაწარმოებებით თავად ერთპიროვნულად ქმნიან ანთოლოგიებსა და კრებულებს. სხვაზე იაფი, აშკარად პირატული და კონდრაბანდული წიგნებით ბაზრის გარკვეული სექტორის ერთპიროვნული ლიდერი ხდებიან. მაგრამ ვინაა პატრონი? და სანამ ასეთი სიტუაციაა, გამოდის, რომ ავტორებისა და მკითხველების უფლებებს არავინ იცავს.

ცალკე მჯელობის საკითხია საეკლესიო-რელიგიური მიმართულების საბავშვო წიგნები და მათი ბაზარი.

ზემოთ მოგახსენეთ, რომ არც ერთი ლიტერატურული პროფილის საბავშვო ჟურნალი არ გამოიცემა, სადაც გამოქვეყნდებოდა თანამედროვე ქართველი და თარგმნილი საბავშვო ნაწარმოებები, მოხდებოდა მათი შეფასება, საბავშვო მწერალთა სახელების პოპულარიზაცია და გამომცემლებიც მეტი სითამამითა და ხალისით მოჰკიდებდნენ ხელს მათ გამოქვეყნებას. ხოლო ის, რაც გამოიცემა, ლიტერატურის განვითარებისთვის სულაც არ არის გამიზნული. დღეს ლიტერატურული პერიოდიკა ჩაანაცვლეს ინტერნეტ-სივრცეში არსებულმა „ლიტპორტალებმა“, სადაც შეგიძლიათ ბევრი „მოხალისე“ და მათ შორის „სერიოზული“ საბავშვო მწერლის აღმოჩენაც. რა თქმა უნდა, ეს სივრცე დიდ სამსახურს უწევს

ინტერნეტმომხმარებელს, მაგრამ ნაბეჭდ საბავშვო ლიტერატურულ პერიოდიკას მაინც სულ სხვა დატვირთვა ექნებოდა. აქვე მინდა, ვახსენო მწერალთა უფროსი და საშუალო თაობა, რომელიც ერთგულად ემსახურება საბავშვო ლიტერატურას: ცირა ქიტიაშვილი, ქეთევან ჭილაშვილი, ნინო ბეზარაშვილი, დოდო ხიმშიაშვილი, ოტია იოსელიანი, ნუნუ კერესელიძე, ვლადიმერ ასლამაზიშვილი, მზია ჩხეტიანი, გუგული ტოგონიძე, გურამ პეტრიაშვილი, ნაირა გელაშვილი, ტარიელ ჭანტურია, ლალი ჯაფარაშვილი, ჯანსუღ ჩარკვიანი, ნუნუ კერესელიძე, ტარიელ ხავთასი, ლიდა სტივლია, ნუნუ ქადაგიძე, ზაზა აბზიანიძე, თინა ჭეჟია, ლეილა ბაგრატიონ-ბაბადიში, სტიფანე მხარგრძელი, ოთარ შალამბერიძე, ალექსანდრე დიდებაშვილი, შოთა ხოდაშენი, ლია კობალაძე და სხვები და სხვები! რამდენი ადამიანია გასახსენებელი, უახლესი თუ შორი წარსულიდან: ეკატერინე გაბაშვილი, რომლის სახელობის პრემიაც დაამშვენებდა ქართულ საბავშვო პროზას, შიო მღვიმელი, მაყვალა მრევლიშვილი, გივი ჭიჭინაძე, ნოდარ შამანაძე, გიორგი წერეთელი, მერი ბოლქვაძე, არჩილ სულაკაური, ლადო მრელაშვილი, გივი ძნელაძე, ვაჟა ყუბუსიძე, თენგიზ ჩალაური, დავით ჯავახიშვილი, სულხან ქეთელაური.

ყველაზე მეტად მაინც ნოდარ დუმბაძეს გაუღიმა ბედმა და მისი ლექსების კრებულის გარეშე დარჩენილი არც ერთი პატარა ქართველი არ მეგულება დღეს. დასაანანია, რომ ყველა მწერალს არ ჰყავს ისეთი გულშემმატკივარი, როგორსაც იმსახურებს, თორემ როგორ უნდა იყოს გამოუცემელი დღემდე ვაჟა ყუბუსიძის მიერ ბრწყინვალედ თარგმნილი რუსული საბავშვო პოეზიის ანთოლოგია (15 ავტორი), ან ნუნუ კერესელიძისა თუ მაყვალა მრევლიშვილის ინგლისური და ფრანგული საბავშვო პოეზიის უნაკლო თარგმანები? რომ აღარაფერი ვთქვათ მათ ორგინალურ საბავშვო პოეზიაზე.

კომუნისტური მმართველობის პერიოდში, როდესაც უმძლავრესი იდეოლოგიური მანქანა მუშაობდა, ლიტერატურა, მსგავსად ხელოვნებისა, სპორტისა, განათლებისა, ჩააყენეს კომუნისტური იდეალების, უღმერთობისა და „ჰომოსოციალური“ ჩამოყალიბების სამსახურში. ქართველი ავტორების სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ საბჭოთა პერიოდი იყო ერთ-ერთი ყველაზე ნაყოფიერი შემოქმედებითად. სწორედ ამ პერიოდში მოახერხეს ქართველმა მწერლებმა შეექმნათ საუკეთესო საბავშვო ნაწარმოებები. ისინი ხშირად სწორედ საბავშვო ჟანრს იყენებდნენ თავიანთი სათქმელის

გამოსახატავად, უფრო დაცულებიც იყვნენ ცენზურის თვალსაზრისით და ხშირად მწვავე პოლიტიკურ, ეროვნულ, სოციალურ თუ საზოგადოებრივ საკითხებზე საუბრობდნენ ზღაპრის და იგავ-არაკის ენით, გამო-
ნაგონით, ფოლკლორის თემებით. ნუნუ ნაკაშიძის, ლეო ქიაჩელის, არჩილ სულაკაურის, ლევან ბოლქვაძის, რეზო ინანიშვილის, მაყ-
ვალა მრევლიშვილის, გივი ჭიჭინაძის, გურამ დოჩანაშვილის, ოტია
იოსელიანის, გურამ პეტრიაშვილის, გუგული ტოგონიძის, თამაზ
ბიბილურის, გოდერძი ჩოხელისა და სხვათა ნაწარმოებები ამის სა-
უკეთესო მაგალითებია და დღეს უკვე კლასიკა შეიძლება ეწოდოს.

რა თქმა უნდა, იწერებოდა ისეთი ნაწარმოებებიც, რომელთაც
შეიძლება „მწერლის სირცხვილი“ დაარქვა, მაგრამ ეს ყველაფერი
დრომ ნაიღო, ისევე როგორც ბევრი სხვა რამ. განსაკუთრებით მას
შემდეგ, რაც დაახლოებით 1965-67 წლებში მთელ საბჭოთა კავშირ-
ში დადგა ე. წ. „დათბობის ხანა“. რა თქმა უნდა, იყვნენ მეტ-ნაკლე-
ბად კონფორმისტი ან ნონკონფორმისტი მწერლებიც. ამ პერიოდში
მუშაობდა სრულ სახელმწიფო დოქტაციაზე მყოფი გამომცემლობა
„საბლიტგამი“, (შედგომ „ნაკადული“), რომელმაც ისე გააფართოვა
წარმოება და ბეჭდვა, რომ საბავშვო წიგნები ასეულ ათასობით ტი-
რაჟით გამოდიოდა. მწერლები იღებდნენ საუკეთესო ჰონორარებს,
წიგნი უიაფესი იყო, მაშინდელი სამეტიყველო ენით – „სულ რაღაც
კაპიკები ღირდა“. მართალია მათი ხარისხი ჩამოუვარდებოდა
თუნდაც მოსკოვურ წიგნს, მაგრამ მაინც ითვლებოდა აუცილებელ
საყიდელ საგნად. მარტო 11 ათასამდე ბიბლიოთეკა მუშაობდა;
არსებობდა „საბიბლიოთეკო კოლექტორი“, რომელიც ამ ბიბლი-
ოთეკებისათვის იძენდა სულ ცოტა 2-3 წიგნს მაინც, თუ არა 10 და
15 ეგზემპლარს. ეს უკვე ნიშნავდა, რომ ტირაჟის მნიშვნელოვანი
ნაწილი გაყიდული და ათვისებული იყო. და სხვა ბევრი რამ ხდე-
ბოდა, რაც ააქტიურებდა წიგნისა და მწერლის როლს ბავშვის და
ზოგადად, ადამიანის ცხოვრებაში. ახლა კი შეხვალ ბიბლიოთეკაში
და ახალ წიგნს ვერ ნახავ, რადგან შესაძენი თანხა არ გააჩნიათ.

საბავშვო ნაწარმოებს ქმნის ნებისმიერი ადამიანი, ვინც წერს,
ნიჭიერი და აქვს ურთიერთობა ბავშვებთან. ასეა მთელ მსოფლი-
ოში. თუნდაც როკ-ვარსკვლავის, მადონას მაგალითი ავიღოთ, ან
საოცარი სიღვია პლათისა, შეიძლება ბევრმა არც იცოდეს, რომ
პლათი საბავშვო წიგნებსაც წერდა. ასეა საქართველოშიც. ძალიან
ბევრი ცდილობს საბავშვო ნაწარმოების შექმნას, მაგრამ მეტ პა-
სუხისმგებლობას რომ გრძნობდნენ საბავშვო ლიტერატურის წი-

ნაშე, ჰქონდეთ და ეძლეოდეთ საშუალება საქმიანი ერთგულებისა და სემინარებისა, ურთიერთგაზიარებისა, გამომცემლები ყურადღებას რომ უთმობდნენ საკუთარ ავტორებს, სასკოლო სახელმძღვანელოების შემქნელის მხრიდან რომ მეტი დაინტერესება იყოს თანამედროვე ავტორთა მიმართ, დარწმუნებული ვარ, ლიტერატურულადაც და კომერციულადაც ყველა მოგებული დარჩებოდა, რადგან ის პოტენციალი, რაც ქართველ ავტორებშია, ვფიქრობ, რომ აუთვისებელია!

სინანულით უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ბოლო დისერტაცია თემაზე „შოი მღვიმელის მემკვიდრეობა“ ლიტერატურის ინსტიტუტში 1998 წელს დაიცვა მაძიებელმა სოფიო მახაჭაშვილმა, და მორჩა, იმის მერე საბავშვო მწერლობა ან მწერალი ან კონკრეტული თემატიკა აღარასდროს ქცეულა მეცნიერული კვლევის საგნად.. ძალიან კარგია, რომ გვაქვს ახალი „სასკოლო ბიბლიოთეკა“ (გამომცემლობა „ბაკმი“). ძალიან ცუდია, რომ ქართველი და უცხოელი ავტორები არათანაბარ საკონკურენციო პირობებში არიან და გამომცემელთა უმრავლესობა არ ფიქრობს გვერდში დაუდგეს ქართველ მწერლებს, თუნდაც დაუკვეთონ ის პროექტები, რაც მათ თავადვე მიაჩნიათ კომერციულად.

2006 წელს „საბავშვო ლიტერატურის განვითარების ფონდი „ლიბო“ დავაარსეთ მე და ჩემმა მეგობარმა, მწერალმა ირმა მაღაციძემ და ასევე შემოვიღეთ „ქართული საბავშვო წიგნის დღე – 27 ოქტომბერი“ და შეძლებისდაგვარად ვცდილობთ გავააქტიუროთ ყურადღება ქართველი ავტორების მიმართ. ფაქტია, რომ 2006-2007 წლებშივე გამოვეცით „საბავშვო ლიტერატურის აღმანახის“ სამი მოზრდილი ნომერი. ჩვენი აქტივობების შედეგებსაც ვხედავთ თვალნათლივ, თუმცა უხერხულია ამ წერილში საკუთარ საქმიანობაზე საუბარი, რამდენიმე მნიშვნელოვან დეტალს მაინც გავაცნობ მკითხველს: ფონდი პირველად საქართველოდან აღმოჩნდა 2010 წლის „ასტრიდ ლინდგრენის სახელობის პრემიის“ ნომინანტთა სიაში. რაც გარკვეულწილად ევროპელთა მხრიდან ჩვენი საქმიანობის მნიშვნელობის აღიარება იყო.

საბავშვო ლიტერატურის განვითარების ფონდმა ითავა გადაცემათა მთელი ციკლი საბავშვო ლიტერატურასა და ქართველ ავტორებზე საპატრიარქოს რადიოთი და ტელევიზიით და ამით ერთგვარი უნიკალური არქივიც კი შეიქმნა. ამ გადაცემების საფუძველზე ახალგაზრდა მკვლევარმა, ლიტერატურათმცოდნემ, ფილოლო-

გის აკადემიურმა დოქტორმა ნინო ჩხიკვიშვილმა გამოსცა წიგნი „სარკის რეალობა“, რომელიც ოცამდე წერილს აერთიანებს დაშიშვნილი მოიხილავს თანამედროვე საბავშვო მწერლობის ცოცხალ პროცესს და მის უახლოეს წარსულს (გამომცემლობა „პეგასი“). მკვლევარი აგრძელებს მუშაობას და მალე ამ წიგნის მეორე ნაწილის დაბეჭდვასაც უნდა ველოდეთ. თითზე ჩამოსათვლელია რეცენზიები ლიტერატურულ პერიოდიკაში. მინდა აღვნიშნო ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორის, სოფიო ჯაფარიძის გამორჩეულად საინტერესო და ღრმა წერილებით გურამ პეტრიაშვილის ზღაპრების „ვეება ნაბიჯებით“ შესახებ, და მარიამ ნიკლაურის საბავშვო შემოქმედებაზე „ჩემი საყვარელი დევები“ (ჟურნალი „ქართული მწერლობა“). რამდენიმე რეცენზიით გამოეხმაურნენ ლია რუსიაშვილის საბავშვო წიგნს „სალი კოლხელს“. ვთვლი, რომ ეს არ არის საკმარისი საიმისოდ, რომ მნიშვნელოვანი დასკვნები გააკეთონ მკითხველებმაც, პედაგოგებმაც, გამომცემლებმაც თავიანთ არჩევანში.

ზემოთ დასახელებული გადაცემების გარკვეული გამოძახილია ისიც, რომ საბავშვო ლიტერატურაში იყო და არის მცდელობა კონკურსების ჩატარებისა: საქართველოს საპატრიარქოს ახალგაზრდულმა ცენტრმა 2009 წელს გამოაცხადა კონკურსი რამდენიმე ნომინაციაში, ბათუმის მერიამ ყოველწლიურ კონკურსს „ლექსების გამოფენასა და ას სიტყვას“ დაამატა „საბავშვო ნომინაცია“. ლიტერატურული კონკურსებიდან „გალა“ ერთადერთია საბავშვო წიგნის ნომინაცია რომ გააჩნდა, და იმედია, ოდესმე კონკურსს „საბას“ ორგანიზატორებიც გაითვალისწინებენ მრავალწლიან თხოვნას ამ კონკურსსაც დაამატონ საბავშვო ნომინაცია.

ისედაც მწირ სატელევიზიო საბავშვო გადაცემებში, გარკვეული აქცენტები უნდა გაკეთდეს წიგნებზე, მწერლებსა და ილუსტრატორებზე, თორემ თანამედროვე ბავშვი მოწყვეტილია თავისავე თანამედროვე ლიტერატურულ სამყაროს, რაც წიგნისადმი გაუცხოებას უწყობს ხელს. ჩვენთან ისედაც არ არსებობს სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული „კითხვის პოლიტიკა“ და ის მცირედი, რაც ადვილად გაკეთდება და ხალხისათვის იქნება გარკვეული საინფორმაციო და ზოგადი ორიენტირი ამ სფეროში, არ უნდა გვაგინყდებოდეს ამდენი ე.წ. თოქშოუების ფონზე. თორემ იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ჩვენს ქვეყანაში ჟურნალისტებს ეშინიათ მწერლებთან საუბრისა, კი არ ეშინიათ, სენსაციებს ვერ პოულობენ მასში.

დასანანი, რომ არასაკმარისად, ზოგჯერ კი საერთოდ არ ხდება საბავშვო ბიბლიოთეკების ფონდების შევსება. მოგეხსენებათ, რომ ოპტიმიზაციის პროგრამით ბევრი საბავშვო ბიბლიოთეკა ან დაიხურა, ან ფილიალად დაექვემდებარა ქალაქის მთავარ ბიბლიოთეკებს, ფაქტია, საბიბლიოთეკო სექტორს დაფინანსებისა და მოდერნიზაციის უდიდესი პრობლემები აქვს დღეს და ამ მიმართულებით აუცილებლად სერიოზული სამუშაოების ჩატარებაა საჭირო.

ბევრი სათქმელი დაგროვილა თურმე...

ძირითადი ტენდენცია თანამედროვე საბავშვო მწერლობისა არის ნაკლებობა საინტერესო თანამედროვე მხატვრული ლიტერატურისა. თანამედროვე მოზარდის პრობლემებზე ნაკლებად ან საერთოდ არ იწერება. ჭარბობს წიგნები მცირეწლოვანთათვის და აშკარა დეფიციტია მოზრდილთათვის განკუთვნილი ნაწარმოებებისა – 12 წლის ზევით თანამედროვე საკითხავი არ არსებობს (ამირან ჭიჭინაძის, მანანა წერეთლის, თეა ლომაძის და სხვა მწერალთა მცირე გამოწაკლისის გარდა), არადა, რამდენი რამე აინტერესებს დღევანდელ მოზარდს.

თარგმნილი ლიტერატურა კარგია, კლასიკა ხომ საუკეთესო, მაგრამ ცარიელ ადგილებს ავსებენ არა ისინი, არამედ კრიმინალურ სამყაროზე დაწერილი იაფფასიანი (ყველა თვალსაზრისით) რომანები.

წიგნის ბაზარზე შემეცნებითი ლიტერატურა, ენციკლოპედიური ტიპის გამოცემები და ცნობარები აშკარა უპირატესობაშია. თავისთავად კარგია ინტერესი ინფორმაციისადმი, ცოდნისადმი, მაგრამ მხატვრული ლიტერატურის გარეშე მხოლოდ ფაქტებით გაჭირდება მოზარდებთან და ბავშვებთან უმთავრეს ღირებულებებზე: ადამიანობაზე, სიყვარულზე, ზნეობრივ ღირებულებებზე, სოციალურ პრობლემებზე საუბარი, არადა, უამისოდ წარმოუდგენელია. თემატური კონკურსები ძალიან შეუწყობდა ხელს ამ სიცარიელის ამოვსებას. თუმცა ისიც კი, რაც გვაქვს, თუნდაც ნინო ნაკაშიძის „ულუ და თეთ“, გურამ პეტრიაშვილის „ელი და ბრუნო“ და სხვა ნაწარმოებთა მაგალითზე აჩვენებს, რომ ასეთ ნაწარმოებს იშვიათად სწყალობენ თვით წარმატებული გამომცემლებიც კი! ნუთუ მართლა ყველაფერს ბაზარი განაგებს ისეთ სფეროშიც კი, როგორიც ლიტერატურაა?

ბოლო ათწლეული უპირობოდ უნდა შეფასდეს საგამომცემლო ბიზნესის აშკარა წარმატების წლებად. მაგრამ იგივეს ვერ ვიტყ-

ვით თავად საბავშვო მხატვრული ლიტერატურის მიმართაც. ამის მიზეზი სწორედ კომერციულობაში უნდა ვეძებოთ. ზოგადი სოციალური ფონი, ნაკლებად მსყიდველობით უნარიანი მოსახლეობა, საგამომცემლო პროდუქციის სიძვირე, უნდობლობა ახალი სახელების მიმართ, ლიტერატურისადმი არცთუ ისე სერიოზული და „მოდური“ დამოკიდებულება, მსოფლიო სენი – იაფი კოპირაიტული პროექტები იაფი ბეჭდვითი სისტემებითა და ფართომასშტაბიანი კომერციული სქემებით ქმნის ამ არასახარბიელო გარემოს.

კოპირაიტის წინააღმდეგი ვერ ვიქნებით, მაგრამ მშობლიური სიტყვიერება სხვა ძალითა და მადლით მოქმედებს ბავშვებზე. ეთნოფსიქიკის უამრავი ნიუანსის გათვალისწინებით, ჩვენს პატარებს ნუ მივაჩვენებთ „მეორადი მოხმარების ლიტერატურის“ გამოყენებას. ბევრ კულტურულ ქვეყანაში, საერთოდ უცხო ხილია ამდენი საბავშვო ლექსის არსებობა და ზემოქმედების უნარი პატარებზე, ჩვენთვის კი ეს ორგანული რამაა, ამიტომ არ უნდა ვთქვათ უარი კარგ საბავშვო პოეზიაზე, ქართველი ხომ ლექსებით იწყებს ლაპარაკს? ასეც რომ არ იყოს, ჩვენ ძველი ერი ვართ და იმდენად მყარად შემუშავებული და ჩამოყალიბებული ღირებულებები, ასევე სამყაროს აღქმის და მასთან ურთიერთობის ღრმა ფორმები გაგავანჩია. ჩვენი საბავშვო ლიტერატურა ვერაფრით დასჯერდება უმარტივეს, უბრალო და უგემოვნო არაფრისმთქმელ ტექსტებს. არადა ამის საშიშროებასაც შეიცავს მზა უცხოური ტექსტებიანი წიგნების გაქართულების ცდები. საყოველთაო გლობალიზაციის პირობებშიც კი ლიტერატურამ ყველაზე მეტად უნდა შეინარჩუნოს ინდივიდუალურობა, რაც ძირითადად ზოგადადამიანურ ღირებულებებსაც გულისხმობს, მაგრამ ნებისმიერი ეთნოსისათვის უფრო ადვილად გასაგებს და ადვილად მისაღებს ხდის მათ, რადგან სწორედ მშობლიური წიაღის სპექტრში, ეროვნული ცნობიერებასა და დედაენის მადლში გამოტარებული მიენოდება ბავშვებს.

იმედია, მწერლები მაინც ჩვეული შემართებით გაიტანენ თავის ლელოს, მაგრამ ოდნავ მაინც გაუვლთ გულში ბიბლიისეული ეჭვი იმისა, „არიან თუ არა ისინი საჭირონი თავიანთ ქვეყანაში? არის თუ არა მათი ადგილი აქ?“

გაიმარჯვებს ის, ვინც ძლიერი და უღალატო აღმოჩნდება თავისი ზნეობრივი, მწერლური, ეროვნული და ზოგადადამიანური პრინციპების განხორციელებაში, ვისთვისაც უმთავრესი იქნება ბავშვის სამყარო, მისი სულის წვდომის სურვილი, ვისაც ექნება თანაბარი

პასუხისმგებლობა სულიერი მემკვიდრეობისა და მომავლის წინა-
შე. ვისაც აღმოაჩნდება უნარი მარადიულ ბავშვობისა!

მინდა, მოვუბოდიშო მხატვრებს, ურომლისოდაც წარმოუდგე-
ნელია საბავშვო წიგნის და განსაკუთრებით, პატარა ასაკის მკით-
ხველთა გამოცემები. მათ სახელებს უკავშირდება არაერთი წარ-
მატება ქართული წიგნისა და იმედია, მომავალშიც უპირველესად
სწორედ მათი ნახატების წყალობით გადაფურცლავენ ნაცნობი თუ
უცნობი მწერლების ახალ წიგნებს ჩვენი ბავშვები.

წიგნი, რომელიც ყველას გვჭირდება

გივი ბოჯგუას წიგნი „მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა (სწორად თქმისა და წერის კულტურა)“ გახლავთ მეორე, შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა. პირველი გამოვიდა გასული საუკუნის დასასრულს და ერქვა „სწორად ვამბობთ და ვწერთ?“ სხვათა შორის, მასში დასმული ცხოვრებისეული პრობლემატური საკითხების წამოჭრითა და დამუშავებით პირველივე გამოცემამ მიიქცია არამარტო სპეციალისტების, არამედ ფართო საზოგადოების ცხოველი ყურადღება. პრესაში დაიბეჭდა მრავალი დადებითი რეცენზია, ხოლო გაზეთმა „თბილისმა“, სრულიად სამართლიანად, სამაგიდო წიგნი უწოდა. მასში შესული ყველა წერილი გამოქვეყნებული იყო ბეჭდურ მედიაში.

აქედან განსაკუთრებით გამოვყოფდი საბავშვო დამოუკიდებელ ალმანახს „ციცინათელას“, სადაც ავტორი წლების განმავლობაში უძღვება რუბრიკას – „რა ენა წახდეს, ერიც დაეცეს“. ბატონმა გივიმ ზედმინევნით იცის, რომ ძირითადად სწორედ სკოლაში ეყრება საფუძველი ენის გრამატიკული ნორმების შესწავლა-შეთვისებას და, სათანადო პრაქტიკული მეცადინეობის მეშვეობით, მის საფუძვლიანად გათავისებას. ამიტომ იყო, რომ განათლების სამინისტროს მაშინდელმა მესვეურებმა წიგნად აკინძული ეს და სხვა გაზეთებში გამოქვეყნებული სტატიები დამხმარე სასწავლო მასალად დაუშვეს ქვეყნის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების V-XI კლასების მოსწავლეთათვის.

მაგრამ ისიც ცნობილია, რომ ენა მარად მფეთქავი, ცოცხალი ორგანიზმია. ცხოვრებასთან ერთად ისიც იცვლება, ვითარდება და საშიშროებაც სწორედ აქ არის ჩასაფრებული – გლობალიზაციის მოძალებასთან ერთად აშკარად განსაცდელში ვარდება. მის თავანკარა წყაროს ძალუმად ერევა მღვრიე ნაკადი და საჭიროა ერის ყოველდღიური ერთიანი ძალისხმევა, რომ ამ ნაკადმა არ იძალოს, ჭაობად არ დაგუბდეს. როგორც წიგნის ავტორი წერს: „საქმე ის გახლავთ, რომ დღევანდელ ვითარებაში ირლევება ქართული ენის სტრუქტურა, მისი მოქნილი სინტაქსი, მრავალჭირგადანახადი ენობრივი ქსოვილი, ღარიბდება უმდიდრესი ლექსიკური ფონდი; ენაში უწყალოდ შეჭრილი უცხოური წარმოშობის სიტყვათა მძლავ-

რი ნაკადი წალეკვას უპირებს დაფუძნებულსა და დამკვიდრებულს; საგრძნობლად მეჩხერდება საოცრად მრავალფეროვან სინონიმთა სიმრავლე, ენა კნინებდა, უსუსურდება; საზღვარი არა აქვს ბარბარიზმების (განსაკუთრებით რუსიციზმებისა და ანგლიზმების), კალკების, ჟარგონების, ვულგარიზმების, დიალექტიზმების მოძალეებას; ძაბუნდება მხატვრული მეტყველება (ზეპირიცა და წერი-
თიც) და მის ადგილს იმკვიდრებს მჭლე ქართული; ზოგიერთთა თვალში წიგნიერება აღარ არის საამაყო და მისაბაძი".

აი, ასეთი, პირდაპირ ვთქვათ, საგანგაშო, რეალური სურათია დახატული და, რაც მთავარია, ამაში, როგორც წიგნის ავტორი მიუთითებს, უპირველესი დამნაშავენი ისინი არიან, რომლებმაც თავად უნდა მოგვცენ ენის, მოვლა-პატრონობის, დაცვის, მზრუნველობის მაგალითები. ესენი კი, ძირითადად, არიან მასმედიაში მოღვაწე ჟურნალისტები. ამის დასტურად, მკითხველი თუ არ შემომწყრება, ერთ ნაწყვეტს შევთავაზებ: „სამწუხაროდ, ყველა კალმოსანს (რომ არაფერი ვთქვათ სხვებზე) როდი ესმით (ან სულაც არ ეპიტნავენ) თავის ნაწერში სალიტერატურო ნორმების სავალდებულო დაცვა, რის გამოც ჩვენი გაზეთების აბსოლუტურ უმრავლესობაში მეტ-ნაკლებად უგულვებელყოფილია მართლწერის, პუნქტუაციის, სინტაქსის, სტილისტიკის მდიდარი ეროვნული ტრადიციები. ამ მხრივ სშირად სცოდავენ რადიო და ტელეგადაცემებიც. ორატორთა გამოსვლები ხომ ხშირად იმდენად ამაზრზენია, რომ ყურები უნდა დაიხშო. ენობრივი წუნის მომრავლება კი მომავ-
დინებლად მოქმედებს საზოგადოებაზე, განსაკუთრებით – ახალ-გაზრდობაზე“.

და მხოლოდ ამის აღნიშვნა, ფიქსაცია არ არის მთავარი. აი, მართლაც, სამაგიდო წიგნის ღირსებად ისიც მიმაჩნია, რომ ავტორს, მოაქვს რა ენობრივი ნორმების დარღვევის, უგულვებელყოფის თვალსაჩინო მაგალითები, იქვე მიუთითებს, თუ როგორ შეიძლე-
ბოდა უნაკლოდ გამართულიყო ესა თუ ის წინადადება; გამოყე-
ნებული უცხო სიტყვის ნაცვლად მდიდარი ქართული ლექსიკური ფონდიდან შერჩეულიყო არა ერთი, არამედ რამდენიმე სიტყვა. პო-
ეტის თქმისა არ იყოს – სხვისი სამათხოვრო რა გვჭირს...

ცალკე აღნიშვნის ღირსია წიგნში შეტანილი კრიტიკული სტა-
ტია „ასე არ წერენ დიდი მწერლები! ღია წერილი მწერალ გურამ
დოჩანაშვილს“, სადაც ავტორი მართლწერის პოზიციიდან განი-
ხილავს მწერლის ხუთასგვერდიან მოთხრობას – „ისედაც დასავე-

ლეთელები ომარა და გივია და პლანეტა ჰოლივუდი“. მაგალითად მოაქვს ნაწყვეტები ნაწარმოებიდან და გულისტკივილით აღნიშნავს: „დღეს უმძიმეს მდგომარეობაშია ქართული ენა. მას აშკარად გადაგვარება ემუქრება. მე არ მინდა, რომ თქვენც შეუწყოთ ხელი მის გავერანებას. არადა, ხშირად უცნაური სიტყვათწარმოქმნით, ხელოვნური კომპოზიციების შექმნით, ორთოგრაფიისა და პუნქტუაციის მოურიდებელი შელახვით, სიტყვათა მრავლობითი რიცხვის განელილად წარმოდგენით, სკაბრეზული გამონათქვამების უხვად გამოყენებით და ა.შ... თქვენ ვნებთ მშობლიური ენის განვითარებას, თქვენსავე შემოქმედებას...“

გივი ბოჯგუას ამ მართებული დასკვნის საილუსტრაციოდ, მოდით, ჩვენი მკითხველისათვის მოთხრობიდან ერთი პატარა ნაწყვეტი ჩვენც წარმოვადგინოთ: „ჩემო და ჩემგან და ამასთანავე აქეთრემთვისაც სატანჯოვ, მკითხველო, ორმხრივულათგვააქ ესი ტანჯვა, ტანჯვა ესი, მაგრამ თქვენი არ ვიცი და ხოლო მე სულელი ვარ და აბდალი მე აბა რა ორ რო თლათ ჩემითე ამოვირჩიე აიეს იი აი დარგი, აი ის დარგი, აქეთიქითი სატანჯი გადმომცემისაც და წამკითხველისა, ორმხრივად, პროზა, მაგრამ, სიმართლე გითხრათ თქვენიც კარქათაც მიკვირლარიანი და ძალიანაც...“

თუმცა, ნულარ გავაგრძელებთ. მგონი, საერთო სურათი ნათელია. დასკვნის სახით კი ვთქვათ, რომ გამომცემლობა „შემეცნების“ მიერ დასტამბული გივი ბოჯგუას წიგნი „მე ისეთ ქართველს რა ვუთხრა (სწორად თქმისა და წერის კულტურა)“ დიდ სამსახურს გაუწევს ნებისმიერი სპეციალობის ქართველ მკითხველს და განსაკუთრებით – მოსწავლე-ახალგაზრდობას.

თამარ შაიშველაშვილი

თემატური კონფერენცია: ქართული ენა და თანამედროვეობა

„ქართული ენა და თანამედროვეობა“ – ამ სახელწოდებით გამართა საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაციამ თემატური კონფერენცია. ქართული ენის დღისადმი მიძღვნილი თავყრილობა გახსნა ასოციაციის თავმჯდომარემ ლია ნადარეიშვილმა.

მისი თქმით, გლობალიზაციამ ჩვენი ცხოვრების ყველა უბანი მოიცვა და დამანგრეველი კვალი დატოვა. „საზოგადოება თაობებად გაიხლიჩა, ის თაობა, რომელიც საბჭოთა პერიოდში აღიზარდა, უგულებელყოფილია და უფუნქციოდ დარჩა. საშიშროება დაემუქრა ეროვნულ თვითმყოფადობას და ცნობიერებას. ფასი დაკარგა ზნეობამ, მორალმა და პროფესიონალიზმმა. დღითი დღე კნინდება და ნადგურდება ქართული მეცნიერება. საუბედუროდ, სასახელო მეცნიერული სკოლები დაიხურა და დღეს ეს სფერო სავალალო დღეშია.

უარეს დღეშია ქართული განათლება. ოდესღაც მწყობრი სისტემა დაიშალა და განვითარებადი ქვეყნების განათლების დონეს გაუთანაბრდა. ალბათ, არ შევცდები, თუ აღვნიშნავ, რომ ის უწინდელი განათლების მე-7-8 კლასების მონაცემებს არ სცდება.

საგულისხმოა ისიც, რომ ასეთ ვითარებას ჩვენი საზოგადოება მორჩილად შეჰყურებს, ხმას არ იმაღლებს, გამონაკლისების გარდა. ეტყობა, შიშმა და უიმედობამ დაისადგურა ჩვენში, მაგრამ ასე გაგრძელება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება...”

საგანგაშო ვითარებაა ლიტერატურული ქართული ენის შესწავლის თვალსაზრისით.

„ასეთ ვითარებაში არ შეიძლება გულგრილი იყოს წიგნის მოყვარულების, მნიგნობართა ასოციაცია, რომელიც საკუთარ თავს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ერთ-ერთ მემკ-

ვიდრედ მიიჩნევს. ამიტომაც გადავწყვიტეთ ენათმეცნიერების მხარდაჭერით ამ კონფერენციის ჩატარება და ჩვენი ასოციაციის აქტიურ წევრებთან ერთად მსჯელობა თემაზე: რას უქადის დღევანდელი დღე ქართულ ენას".

ქართული ენის ფუნქციონირების ზოგად და კერძო პრობლემებზე იმსჯელა აკადემიკოსმა გუჩა კვარაცხელიამ. მისი თქმით, ქართული ენის განვითარება ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა ქართველი ხალხის საზოგადოებრივ ცხოვრებას, რომელიც დროთა შესაბამისად, სულ უფრო მრავალმხრივი ხდებოდა. ქართული სალიტერატურო ენის ძალთა ამოქმედებისა და სასიცოცხლო უნარის განმტკიცებისათვის განუზომელი მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, რომ ქართულად აიდგა ფეხი ყველა მეცნიერებამ. მეცნიერების სათანადო ცნებათა აღმნიშვნელი ტერმინები, ცხადია, ძველ ქართულს არ ექნებოდა. „ამის გამო იყო, რომ საშუალო და უმაღლესი განათლება ქართულ ენაზე, ვთქვათ, 1916 წელს, ვერ განხორციელდა, თუნდაც რომ შეუძლებელი რამ მომხდარიყო და ამის ნება დაერთო მეფის მთავრობას, – წერდა არნოლდ ჩიქობავა, – მაშინ ორად ორ ქართულ გიმნაზიაშიც კი – თბილისსა და ქუთაისში – ქართულად მხოლოდ ქართული გრამატიკა, ქართული ლიტერატურა და საქართველოს ისტორია ისწავლებოდა, ყველა სხვა საგანი – რუსულად: ფიზიკა-ქიმიის, მინერალოგია-ბოტანიკისა, ალგებრა-გეომეტრიისა თუ ფსიქოლოგიის საკითხებზე მსჯელობა ქართულ ენაზე არ შეეძლო ახალგაზრდას, რომელსაც ქართული გიმნაზია ჰქონდა დამთავრებული. ქართულად აზროვნება ამგვარ სპეციალობაში ჩვენს ახალგაზრდობას პირველად თბილისის უნივერსიტეტმა შეაძლებინა. და ეს მოასწავებდა ქართული სამეცნიერო აზროვნების აღორძინებას“.

გუჩა კვარაცხელიას თქმით, ქართულ ენაზე სწავლებამ დაწყებით, საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში, ცოდნის ყველა დარგისთვის ნაშრომთა ქართულად შექმნამ და მასმედიის როლის გაზრდამ მნიშვნელოვნად გააფართოვა ქართული ენის ფუნქციონირების დიაპაზონი, რამაც ახალი ასპარეზი მისცა მის ამოქმედებას. გამოყენების მრავალმხრივმა სფეროებმა ქართულის პოლივანტოვნობა განსაზღვრა, რაც აისახა ქართულ ფუნქციურ სტილთა (სამეცნიერო, საგაზეთო-პუბლიცისტურ, ოფიციალურ-საქმიანი, საკანონმდებლო, ყოფითი...) სისტემების ჩამოყალიბებაში.

პროფესორმა ავთანდილ არაბულმა ყურადღება გაამახვილა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დაცვის მდგომარეობაზე. ბერძნული სიტყვა ეკოლოგია ძირითადი მნიშვნელობით „სახლს“ აღნიშნავს და ამ სიტყვის არა ვიწრო (გვიანდელი), არამედ ფართო (პირვანდელი) შინაარსი იმაშიც ჩანს, რომ ის ამავე დროს „მამულს“, სამშობლოს გამოხატავს. ერთნაირად უკავშირდება როგორც ბუნებას, ისე სამშობლოსა და „სახლს“: ის „სახლი“ თუ „სამშობლო“, რომელსაც ეკოლოგია გულისხმობს, უწინარესად, ენობრივი სინამდვილეა და მასთან ტრადიციული მიმართებების დარღვევა, მისგან „გასვლა“ სწორედ ენობრივი ეკოლოგიის რყევას მოასწავებს, ვინაიდან არაფერი ხდება გარესამყაროში ისეთი, რაც ენაში არ ჰპოვებდეს ასახვას“.

ქართულ ენას წარმეული აქვს ის უფლებრივი ტახტი, საბრძანისი, რაც ტრადიციულად ჰქონდა, ან ემუქრება ასეთი რამ. ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის, სიცოცხლისუნარიანობა, უწინარესად, ეროვნულ სკოლასთან არის დაკავშირებული: „ჯერ ერთი, სწორედ აქ, მშობლიური ლიტერატურის ნაყოფიერ ნიაღში იწყებს და უნდა იწყებდეს გაღვივებას ის ენობრივი დვრიტა, რომელიც ყოველ პიროვნებას თან დაჰყვება, მეორეც – სხვადასხვა მეცნიერებათა საფუძვლების სასკოლო პროგრამის დაუფლების დროს მოზარდი აქტიური მონაწილე ხდება სახელმწიფო ენის პოლივალენტოვანი ფუნქციონირებისა. შესაბამისად, უპირველესად ენობრივად ყალიბდება იგი როგორც მოქალაქე, როგორც საზოგადოების წევრი. ბოლოდროინდელი სტატისტიკა ამ მხრივ სანუგეშო სურათს ნამდვილად არ იძლევა.“

ამ სფეროში პრობლემათა მთელი კომპლექსი იჩენს თავს:

საერთო ენობრივი ნორმატიული სტანდარტის არ არსებობა; სასწავლო-ტექსტობრივი რესურსების ენობრივი ადაპტაციის პრობლემა; ენისა და ლიტერატურის ინტეგრირებული სწავლების არაერთგვაროვანი ინტერპრეტაცია; მშობლიური ენის სწავლებისადმი მიდგომათა მნიშვნელოვანი გასხვავება; მთარგმნელოგიის ერთგვაროვნობისა და სისუსტის პრობლემა; სახელმძღვანელოების გამართულობის საკითხი სალიტერატურო ენის მოთხოვნათა თვალსაზრისით; ცალკეულ ავტორთა კვალიფიკაციის პრობლემა.“

ენათმეცნიერის თქმით, ერთ-ერთი უმთავრესი პრობლემა საერთო-ენობრივი, ნორმატიული სტანდარტის არარსებობაა. უპირველესად, სასკოლო მიზნით არის აუცილებელი სტანდარტიზაცია

როგორც გრამატიკული (ენათმეცნიერული ტერმინოლოგიის) ისე სალიტერატურო ენის იმ ნორმებისა, რომელთა თავისუფალი გამოყენება და ინტერპრეტაცია უკვე ყოველგვარ ზღვარს სცილდება.

ავთანდილ არაბულმა ყურადღება გაამახვილა სახელმძღვანელოთა გამართულობის პრობლემაზე, იმაზე, რომ ქართული ენისა და ლიტერატურის, სხვა საგნების სახელმძღვანელოები სავსეა გამოგნებელი შეცდომებით. ისაუბრა იმ არასასურველ ტენდენციაზე, რომელიც გულისხმობს ძველი ლიტერატურული ძეგლების შესწავლას ახალი ქართული ენით, „თარგმნილი“ სახით. „ვფიქრობ, ამის წახალისების დროს სერიოზული სტრატეგიული შეცდომა დაუშვეს. გამოდის, რომ ჩვენ ხელოვნურად ვწყვეტთ იმ ისტორიულ კავშირს ძველსა და ახალ ქართულს შორის, რისი განწყვეტაც თვითონ ისტორიამ არ იწევა. უკვე კარგა ხანია კომერციულ ბაზარზე არსებობს თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“, აგიოგრაფიული ძეგლები, ყველაფერი, რაც კი ძველქართულად არსებობდა. მეტიც, ამგვარი თარგმანები დამტკიცებულ ვიზირებულ სახელმძღვანელოებს ამშვენებს. განსაკუთრებულ „ღირსებად“ უნდა წარმოვიდგინოთ ის, რომ ეს თარგმანები საქმეში ჩაუხედავად არის შესრულებული“.

თანამედროვე ქართული ენის სახელმძღვანელოებში არსებული წარუმატებელი ექსპერიმენტების შესახებ მოხსენებით გამოვიდა პროფესორი ინეზა იამანიძე. მან მაღლობა გადაუხადა ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნივნობართა ასოციაციის მესვეურებს კონფერენციის ჩატარებისთვის და იმისთვის, რომ მათ პირველებმა გაბედეს და თქვეს, ქართული ენა საფრთხეშიაო.

„ჩვენ არ უნდა დაგვაბნიოს უცხო ქვეყნებისა და მისი ცივილიზაციების შემოჭრამო, – ბრძანებს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, – და იქვე დასძენს: – დიდი ძალა და საუნჯეა ქართული ენა. ისაა საშუალება, რითაც ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, ესაუბრება უფალს, ლოცვებს წარმოთქვამს. ენაა უდიდესი ძალა, ჩვენ მუდამ ვიცავდით ამ ჩვენს საუნჯეს, კვალავაც დავიცავთ!“.

დიახ, ენა საუნჯეა ყველასთვის და ქართველი ერისთვისაც, მაგრამ უნდა მოგახსენოთ, რას ფიქრობენ ამის საპირისპიროდ მსოფლიო საერთაშორისო ორგანიზაციები, და მათ შორის, პირველ ყოვლისა, რა იგეგმება გაეროს კონცეფციაში საქართველოსთვის.

ყველანი ვგრძნობთ, რომ ჩვენი ცხოვრება ჩვენს იქით იგეგმება.

ინტეგრაციამ და გლობალიზაციამ გამოიწვია ჩვენთან პროცესები, რითაც მცირე ქვეყნების ფასეულობები კნინდება. „რასაც ჩვენი წინაპრები ქმნიდნენ, უფასურდება – თითქმის აღარაა საჭირო და საქმე იქამდეც კი მიდის, რომ შედეგების შემქმნელთა სახელებიც ნელ-ნელა მივიწყებას ეძლევა“.

ინება იამანიძემ ყურადღება გაამახვილა მსოფლიო საერთაშორისო ორგანიზაციებზე, მათ შორის, უპირველესად, რა იგეგმება გაეროს კონცეფციაში საქართველოსთვის. პრესაში გამოქვეყნებული სტატია „გლობალური განათლება დემოკრატიისთვის“, ხოლო კონცეფცია დასათაურებულია ასე – „ათასწლეულის განვითარების მიზნები საქართველოში.“

მანვე წარმოადგინა ამ დოკუმენტიდან ამონარიდები, რომლის მიხედვითაც უნდა მოხდეს „განათლების ხარისხისა და ინსტიტუციური მოწყობის გაუმჯობესების გზით საქართველოს განათლების სისტემის ინტეგრაცია მსოფლიო საგანმანათლებლო სივრცეში; სასკოლო განათლების 12-წლიან ციკლზე გადაყვანა; 2015 წლისთვის პროფესიული განათლების სისტემის შრომის ბაზარზე ორიენტირებულ საქონლად გარდაქმნა“. სწორედ ამ მიზნის განხორციელებას ეძღვნება ის საატესტატო გამოცდები, რომლებიც ტარდება ყოველგვარი საკანონმდებლო ბაზის არ არსებობისა და ქაოსის სიტუაციაში.

გაეროს კონცეფციაზე კომენტარი გააკეთა პროფესორმა ჯონ პატრიკმა ინდიანას უნივერსიტეტიდან. იგი განმარტავს, რომ გაეროს კონცეფცია ეს არის 21-ე საუკუნის სკოლის სამოქალაქო მისია დემოკრატიის, გლობალური, საერთაშორისო და შედარებითი სწავლების მიზნით. და იქვე თვითონვე სვამს კითხვებს: რა არის 21-ე საუკუნის სკოლების ტრანსნაციონალური და ტრანსკულტურული მისია? როგორ ვახორციელებთ მას დაწყებით და ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში? რას ვაკეთებთ მასწავლებელთა მოსამზადებლად? – ვაკეთებთ ამას? – აგრძელებს თავის შეუვალ აზრებს პროფესორი ჯონ პატრიკი და დასძენს: „ვფიქრობ, აქ განხილული საკითხები სავსებით შეესაბამება 21-ე საუკუნის სამოქალაქო განათლების მისიას როგორც აშშ-ში, ასევე მთელი მსოფლიოს სხვა დემოკრატიული ქვეყნების სკოლებში.“

ყველა სასკოლო დეფინიცია უნდა განისაზღვროს – ისევ მისი სიტყვებია! – მსოფლიო სტანდარტების მიხედვით, პროგრამებში დემოკრატიის გლობალური ინტეგრაციის საერთაშორისო ფორ-

მეხტო; პროგრამა სკოლაში გლობალური და ინტერნაციონალური უნდა იყოს! უკანასკნელი აზრი მასწავლებელთა მომზადების მთელ ცვლას უნდა მოიცავდეს (აი, რატომ ვერ აბარებს საატესტაციო გამოცდებს 10 ათასი მასწავლებლიდან 1000-ზე მეტი). თუ მომავალ მასწავლებელს არ ვასწავლეთ შედარებითი სწავლების, საერთაშორისო და გლობალური დემოკრატიის სიკეთე, ის ვერ შეძლებს მსოფლიო მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის მქონე პიროვნებების აღზრდასო, გვიმტკიცებს ამერიკელი პროფესორი. ასე რომ, ჩვენმა რეფორმატორებმა იციან, ვის ზრდიან მოსწავლის სახით..." – დასძინა ინეზა იამანიძემ.

საქართველოს განათლების სიტემაში მიმდინარე რეფორმაში განსაზღვრულია ქართული ენის სტატუსი, მაგრამ არასრულფასოვნადაა წარმოდგენილი ენის კონსტიტუციური გარანტიები, კონკრეტულად სწავლების ენა, რაც შედეგში მდგომარეობს: სახელმწიფო დაფინანსება უნარჩუნდება იმ სკოლებს, რომელთათვისაც სწავლების ენა არ არის სახელმწიფო ენა, უფრო მეტიც – თითოეული მოსწავლის სწავლების ხარჯები დაფინანსებული იქნება თუ მოსწავლის მშობლიური ენა არ არის ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში სწავლების ენა! ანუ ეს ნიშნავს: უცხოელს უნდა ასწავლო მისი მშობლიური ენა სახელმწიფო დაფინანსებით! სად ხდება ეს, რომელ ქვეყანაში? პრეცედენტი არ არსებობს! ის, რომ ქართული ენა სახელმწიფო ენაა, ეს კონსტიტუციური მუხლი ძალადაკარგულად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან „პრაქტიკულად, ასეთ გარემოში ქართული ენა მეორეხარისხოვან ენად იქცა, რადგან პრივილეგირებული ენა ჩვენს ქვეყანაში უკვე არის ინგლისური, რომლის უცოდნელადაც ქართველი სამუშაოზე ვერსად ვერ მოეწყობა. მეტიც, უმოკლეს დროში სამსახურიდან დაითხოვენ ყველა მასწავლებელს, ვინც ინგლისურენოვან ტესტს ვერ ჩააბარებს, ანუ ეს იგივეა: ვინც ვერ მიიღებს სერთიფიკატს, ვერ მოიპოვებს უფლებას იმუშაოს მასწავლებლად!".

„დანაგვიანება ენას არ კლავს. ენას კლავს ერის კვლა. საქართველოში სწორედ ამას ცდილობენ... ენას ავიწროებს მისი გამოყენების შევიწროება. უნდა მუშავდებოდეს კანონი: ქართულის უცოდინარობა არავის ათავისუფლებს მოვალეობისგან, რომ გაიგოს წარწერა „შესვლა აკრძალულია“ და ა. შ. კანონი უნდა ამბობდეს: „ღია სივრცეში არსებული ყველა ტექსტი (წარწერა, მენიუ...) გასაგები უნდა იყოს იმისთვის, ვინც ქართულის გარდა სხვა ენა არ

იცის; გადაუდებელი ამოცანაა, ასევე, ქართული ენის საკომპიუტერო ანალიზი და მისი მომზადება საკომპიუტერო პროგრამებისთვის", – დასძინა ნოდარ ნათაძემ.

ჯანსუღ ჩარკვიანმა აღნიშნა, რომ ვერავინ გაუბედავს ბალტიის-პირელს, თავისი ენა უარყოს, ვერც სომეხს და აზერბაიჯანელს. „ალარაფერს ვამბობ, რისი უფლება აქვს ფრანგს, ინგლისელს, ჩინელს, გერმანელს, იაპონელს... მაგრამ რალა ჩვენ გამოვიკვეთეთ. რალა ჩვენ გვიბედავენ ამას. სწორედაც რომ ჩვენ თვითონ ვუბედავთ საკუთარ თავს. აქამდეც უნდა შევკრებილიყავით და სათქმელი გვეთქვა, მაგრამ არის ერთი საოცარი რალაც – არც პენსიას მოგიმატებენ იმიტომ, რომ ღატაკი და უბედური ადვილად სამართავია. დღეს აღარ არსებობს წიგნიერება. ათასჯერ მითქვამს და ახლაც ვიმეორებ: არ შეიძლება რვა წიგნი გამოსცე იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ მიხედვით და სკოლას უბოძო. შე უბედურო, რა აქვს გოგებაშვილს შენი მისახედი. უნდა მიხედო საერთოდ დედა ენას..."

ჯანსუღ ჩარკვიანის თქმით, ერთობა არის ღმერთობა. ვერ გავერთიანდით, რომ ჩვენი ენაც დავიცვათ, საკუთრებაც, კაცობაც და მეობაც. ბევრმა უნდა ამოიღოს ხმა, რომ შევუძახოთ. „განა მე ინგლისურს უარვყოფ. როგორ გეკადრებათ. მაგრამ როცა შენ აი, აქ „ივერიას“ „ბლუს“ არქმევ, ან შენ აღარ იცი ქართული და ბლუყუნებ, ანდა ცისფერი ხარ... ინგლისურად „ბლუ“ ლურჯს ნიშნავს".

ქართული მედიის ენა, სტილი და მორალი, – ასე ერქვა პროფესორ იოსებ ჭუმბურიძის მოხსენებას.

„დიდი სურვილი გვქონდა, პირდაპირ გვესაუბრა განათლების მინისტრთან". – ეს ეკა ბერიძის საავტორო გადაცემის რეკლამა-ანონსია, ტელეკომპანია „მაესტროს" ეთერში დღეში ათჯერ მაინც რომ გაისმის...

ბავშვებისათვის განკუთვნილი, ერთობ საჭირო და საკმაოდ სიმპათიური არხით („ენკი-ბენკი") ასეთივე სიხშირით გადაიცემა სიუჟეტი, სადაც გამოჩენილი კინორეჟისორი ამბობს: „ბავშვობის შთაბეჭდილება ყველაზე ძლიერია, ერთადერთია და ყოველთვის გახსოვს ადამიანებს".

ამავე არხით პერიოდულად აჩვენებენ ქართულად გახმოვანებულ მულტფილმებს, საიდანაც პატარებს, ხშირად, ასეთი „ქართული" ესმით: „გვჭირდება კაკალი „პეჩენიის" გამოსაცხობად..."

ენის ნახდენის ფაქტი უთვალავია. უბრალოდ, ყურადღება იმაზე გავამახვილეთ, რაც მრავალგზის მეორდება და ამიტომაც განსაკუთრებით საშიშია. თორემ ზღვაში ქვიშას უფრო ადვილად დაითვლი, ვიდრე ამგვარ ფაქტებს.

მართლაც, მისაბაძი მაგალითია: ქალბატონ ნანა გამყრელიძეს, პროფესიით ფილოლოგს, „სამზარეულოში ჩართული ტელეყუთიდან“ მოსმენილი „მარგალიტები“ ჩაუწერია და ჟურნალ „ლიბერალიზმი“ გამოუქვეყნებია (№66; 6-13 მარტი, 2011).

სურათი მართლაც შემაშფოთებელია!

ვინ აღარ მონანილეობს ენის ნახდენაში – რა პროფესიის, სტატუსისა თუ ჩინის მქონენი. გავეცნოთ ზოგიერთს.

პარლამენტარი (დავით დარჩიაშვილი): „ამჟამად ვართ წლისთავის მდგომარეობაში“ („მომამბე“; 08.08);

თეა თუთბერიძე (სტატუსის მითითება, ვფიქრობ, საჭირო არ არის – ავტ.): „მან გამოვიდა და გააკეთა განცხადება“ („მაესტრო“; 03.12);

ოპოზიციონერი პოლიტიკოსი (ლევან გაჩეჩილაძე): „რომ ავმაღლდეთ ერთმანეთის ამბიციების წინააღმდეგ“ (19.11);

ისევ თეა თუთბერიძე: „პიარზე დაასხამს წყალს“ (სტუდია „რე“; 27.12);

მინისტრი (მომღერალი) (გოგა ხაჩიძე): „გვექონდა საკმაოდ ბევრი ბილატერალური შეხვედრები“ (21.12);

რექტორი (გია ხუბუა): „უნივერსიტეტის გამომცემლობა გამოსცემს ამ გამოცემას“ (23.10).

ამგვარი „მარგალიტების“ ჩანერას ყველა მოახერხებს. მთავარი ის კომენტარია, ქალბატონ ნანას მათთვის რომ წარუმძღვარებია: „რეგალიები და ხარისხები არ გამაჩნია... მაგრამ ასე გაგრძელება აღარ შეიძლება... ვიღაცამ (თუნდაც უჩინომ) სათქმელი უნდა თქვას... ვიცი, რომ პრობლემა ბევრია, მაგრამ ენა არის ქართული იდენტობის პირველი ნიშანი. ებრაელებისთვის და სომხებისთვის იდენტობის ნიშანი არის აღმსარებლობა, ქართველებისთვის – ენა“.

აი, ასე მსჯელობს უჩინო ფილოლოგი.

და აქ გამახსენდა ფრიად ჩინიანი ფილოლოგის (რეგალიები და ხარისხები რომ არ აკლია) სრულიად საპირისპირო აზრი, რომელსაც თავის დროზე საკმაოდ მწარედ გამოვეხმაურე – ენა არ არის ერის იდენტობის განმსაზღვრელი. „რა ენა ნახდეს, ერიც დაეცეს“

– ეს მხოლოდ პოეტური ფრაზაა და მეტი არაფერიო, – აცხადებდა ის ჩინიანი ფილოლოგი, რომელიც იმ დროს პრეზიდენტის მრჩეველი ბრძანდებოდა. სანყენია, როცა ამას ფილოლოგი ამბობს.

საშიშია, როცა ამას პრეზიდენტის მრჩეველი ამბობს, – დავწერე მაშინ. დღეს უკვე თვალნათლივ ვხედავთ, როგორ ინვესს ენის ნახდენა ერის დაცემას. ამას ეკრანზე ვხედავთ.“

იოსებ ჭუმბურიძემ დაიმონმა თბილისის ზაქარია ფალიაშვილის სახელობის ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრის დირექტორის, რეჟისორ დავით საყვარელიძის („ცხელი შოკოლადი“, №69, მარტი, 2011, გვ. 66) სიტყვები: „ქართული არხების ყურებისას, კლასუსტროფობია მეწყება. ტელევიზია გახდა სამომხმარებლო და არა შემოქმედებითი მედია. ტოკშოუებზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია – ეს ძალიან ბრიყვული და ზედაპირული პროდუქტია. ეკრანით სულიერ საზრდოს ვერ მიიღებ. ამიტომ ვცდილობ, ჩემ გარშემო ყველას შევუშალო ხელი ტელევიზიის ყურებაში. მინდა, ჩათვალონ, რომ საღამოს ეკრანთან გატარებული საათები, ესაა მათი სიკვდილის საათები. ტელევიზია ჩვენი მტერია. მასში შემოქმედებითი არაფერია“.

„რატომ ვამახვილებ ყურადღებას ტელევიზიაზე, განა ბეჭდურ მედიაში იგივე არ ხდება? – განაგრძო ჭუმბურიძემ, – ვფიქრობ, ეს ადვილად ასახსნელია: იმიტომ, რომ ტელეაუდიტორია განუზომლად დიდია.“

საქართველოში კი არა, იტალიაშიც ასე ყოფილა.

მოვეუსმინოთ უმბერტო ეკოს: „ბერლუსკონის მტკიცება იმის შესახებ, რომ დღეს გაზეთებს აღარავინ კითხულობს და მხოლოდ ტელევიზორს უყურებენ, მისი გამომწვევად სულელური გამოხდომების კიდევ ერთ გამოვლინებად აღიქვეს, მაგრამ სინამდვილეში ასე როდია. ბერლუსკონის სიტყვები ქედმაღლობას უფრო ადასტურებენ, ვიდრე სიბრიყვეს. იტალიის ყველა გაზეთის ტირაჟი რომ შევკრიბოთ, ტელემყურებელთა რაოდენობასთან შედარებით, მართლაც სასაცილო ციფრს მივიღებთ, ხოლო თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ იტალიის დღევანდელი მთავრობის კრიტიკით იტალიური პრესის მხოლოდ ერთი ნაწილი გამოდის, ხოლო ყველა ტელეარხი ხელისუფლების აზრს ახმოვანებს, ოდნავი ეჭვიც აღარ დაგვრჩება, რომ ბერლუსკონი მართალია: პრობლემა მხოლოდ ტელევიზიების კონტროლია. გაზეთებმა კი, დაე, რაც უნდათ, წერონ“.

ფრიად საგულისხმო კონტექსტია, თუმცა, ამჯერად, სულ სხვა მიზნით მოვიხმეთ.

„ბილნსიტყვაობას ქვეყნისათვის ნარკომანიაზე არანაკლები ზიანის მოტანა შეუძლია“, – წერდა ანა კალანდაძე. რასაც დღეს ტელეეკრანზე ვხედავთ, ბილნსიტყვაობაზე გაცილებით მეტია. ეს უკვე ბილნი ქმედებაა და არა მხოლოდ სიტყვა. განმკითხავი კი არავინაა. მედიაკრიტიკა ნინია კაკაბაძის, ნოდარ ლადარიასა და შალვა რამიშვილის იმედადაა დარჩენილი. ამათი იმედი კი მტერს ჰქონდეს. შალვა რამიშვილს კიდევ რა უჭირს – ეკლესიის (სარწმუნოების) თემაზე მაინც არ ქილიკობს. ლადარიას პრესმზუმდსმენობა ისეთივე გაუგებრობაა, როგორც „24 საათის“ ფურცლებზე (და მხოლოდ აქ!) ლაშა ბულაძის ოპოზიციონერობა (?!). ნინია კაკაბაძე კი თავისივე სქესის პოპულარულ ტელესახეებზე და საპატრიარქოზე ერთნაირი სარკაზმით წერს, თანაც ისეთი სტილით, რომ მართლა გასაკრიტიკებლის კრიტიკასაც აზრი ეკარგება.

აი, მაგალითები (ჟურნალი „ლიბერალი“, №65; 28 თებერვალი – 6 მარტი, 2011): „ძაან ჟიზნენი ლაპარაკი იყო. მერე, ძალიან „პრადვინუტად“ მიჩნეულმა დოდოშკამ თქვა... აი, პროსტა დაგლიჯა, რაა! მაგრა მომეწონა! აი, რაღაც პონტში ფილმი რომ არის, სერიალი კი არა „სექსი დიდ ქალაქში“, გოგოები რომ მექსიკაში მიდიან. ის გამახსენდა და ძაან მომინდა მეც. ღმერთო, მეც გადმოხედე“.

ვითომ გადმოხედავს?

„საქართველოს მთებში გაგაჩინა ზენამ, ხმათა ხავერდების და ღმერთების ენავ“ (ლადო ასათიანი).

ენა ხომ უცოდველია და იქნებ თავის გაჩენილს და უცოდველს გადმოხედოს. მაგრამ ეს რომ გვკითხოს, თავად რას აკეთებთ „ხმათა ხავერდების და ღმერთების ენის“ გადასარჩენადო, რას ვუპასუხებთ?..“

იოსებ ჭუმბურიძის დასკვნით, აუცილებელია შეიქმნას სპეციალური საბჭო, რომელიც მასმედიაში მორალურ-ეთიკური ნორმების დაცვას უზრუნველყოფს. ღმერთმა დამიფაროს, რაიმე ცენზურის გაჩენის სურვილი მქონდეს. რაღაც მორალურ-ეთიკური ნორმები მაინც აუცილებელია მასმედიისთვის.

პროფესორმა რევაზ ბალანჩივაძემ პირველდაწყებითი განათლების დედაენაზე მიღების აუცილებლობის შესახებ წარმოადგინა მოხსენება. მისი თქმით, უცხო ენაზე სწავლების დაწყება, აკაკის

აზრით, არა მარტო „საუკუნოდ ღუპავს“ ადამიანს, ანუ აჩლიქებს მას გონებრივად, არამედ სწავლისადმი ინტერესს უკარგავს. „ნუ-თით წარმოვიდგინოთ ქართველი, რომელიც სწავლას უცხო ენაზე (მაგალითად, ინგლისურზე) იწყებს, — განაგრძო ბატონმა რევაზმა, — ქართული მას, უკეთეს შემთხვევაში, საყოფაცხოვრებო დონეზე, ანუ ქუჩის დონეზე ეცოდინება. შესაბამისად, ის ბარბარიზმები, ჟარგონები, ვულგარიზმები, კალკები, დიალექტიზმები... რომლებსაც ის ქუჩაში ითვისებს, მისთვის ბუნებრივი ქართული იქნება და მათი ხმარებისას არავითარ უხერხულობას არ იგრძნობს. ხოლო რაკი ქუჩაში არავინ ლაპარაკობს შედარებებით, მეტაფორებით, ეპითეტებით, ე. ი. არავინ იყენებს მხატვრულ სახეებს და იდიომებს... ეს შექმნის იმის წინაპირობას, რომ ვერ დაინერება ქართული ლექსი, ქართული მოთხრობა, ქართული პიესა, ვერ დაიდგმება ქართული ფილმი და სპექტაკლი, ვერ შეიქმნება ქართული მეცნიერული ნაშრომი“.

მისი თქმით, ჩვენი რეფორმატორები ხშირად მიჰყვებიან უცხოელ ექსპერტებს, რომლებიც, არსებითად განვითარებადი ქვეყნების განათლების საკითხებზე მუშაობენ. „ისინი, ცხადია, არ იცნობენ და, შესაბამისად, არ ითვალისწინებენ ქართულ პედაგოგიურ მეცნიერებაში დაგროვილ დიდძალ ცოდნასა და გამოცდილებას. ათეული წლების განმავლობაში გამოთქმულ თეორიულ მოსაზრებებს თუ მეთოდურ რეკომენდაციებს. საერთოდ უგულებელყოფენ პედაგოგიკის საკვლევ-სამეცნიერო ინსტიტუტისა და პედაგოგიკის მეცნიერებათა აკადემიის არსებობას და, ეს უაღრესად საპასუხისმგებლო საქმე არსებითად არაპროფესიონალ და გამოუცდელ გოგო-ბიჭებს ჩაუგდეს ხელში.“

შედეგად კი მივიღეთ შეცდომათა ის კასკადი, რომელსაც ჰქონდა და აქვს ადგილი განათების სფეროში. პირველდნაყებითი განათლების მიღების მცდელობა უცხო ენაზე და ხუთი წლის ბავშვების შეყრა სკოლაში — იმ მრავალრიცხოვან შეცდომათა ნაწილია მხოლოდ.

მე მიმაჩნია, რომ ყველა ეს შეცდომა ერთ საერთო მიზანს ემსახურება და ერთ წერტილში იყრის თავს. ეს არის ქართული ეროვნული ცნობიერების მოშლა. ამას მაფიქრებინებს არა მარტო ის, რაც ზემოთ იყო აღნიშნული, არამედ ისიც, თუ როგორ მცირდება ქართული ენისა და ლიტერატურის საათები სკოლაში და გამოსაკითხი მასალები მისაღები გამოცდების პროგრამაში. გამარტივებულმა

სასწავლო პროგრამებმა და შეფასების კრიტერიუმების დადგენებამ კი საქმე იქამდე მიიყვანა, რომ მოსწავლეთა და სტუდენტთა საერთო განათლების დონე კატასტროფულად დაეცა. ასე მაგალითად, ჩემ მიერ გამოკითხულმა ასზე მეტმა პირველკურსელმა არ იცის, თუ ვინ იყო ირაკლი აბაშიძე, გურამ ფანჯიკიძე, სიმონ ჩიქოვანი, პოლიკარპე კაკაბაძე, დავით კაკაბაძე, თენგიზ მირზაშვილი, ნიკო სამადაშვილი, ტერენტი გრანელი,... ლაპარაკი არაა პოეტთა ლექსების დასახელებაზე, მითუმეტეს მათ ზეპირ ცოდნაზე".

განათლების სისტემის და რეფორმის ერთ-ერთი ნაკლი ისაა, რომ განათლების სისტემა მეტად პოლიტიზებულია. განათლება არასოდეს ისეთ ზეწოლას არ განიცდიდა სახელისუფლო შტოებიდან, როგორც დღეს განიცდისო, დასძინა ბატონმა რევაზმა.

განათლების სისტემაში ვითარების შესაცვლელად აუცილებელია თავის კანონიერ უფლებაში აღდგეს პედაგოგიკა როგორც აღზრდის თეორია, რომელიც ახლა ყველა ოფიციალური დოკუმენტიდან არის ამოგდებული. შესაბამისად, გასათვალისწინებელია მთელი ის ცოდნა, რომელიც პედაგოგიკამ და ფსიქოლოგიამ დააგროვა მოსწავლეთა აღზრდის საქმეში. „როგორც იაკობ გოგებაშვილი ამბობს, ბავშვმა ენის შესწავლაც და სკოლაში სწავლებაც უეჭველად მშობლიურ ენაზე უნდა დაიწყოს, თუ ეს ენა იქნება რუსული, თავისი ქართული წარმომავლობის მიუხედავად, ბავშვი რუსად ჩამოყალიბდება თავისი მენტალიტეტით, ხასიათით, ცხოვრების წესით, თუ ეს ენა იქნება ინგლისური – ინგლისელად ან ამერიკელად. როცა წარმოშობით (მშობლებით) ქართველი ბავშვი ქართულ ენაზე არ იწყებს „წერას, კითხვას და ლაპარაკს“, როცა იგი ასცდება ადამიანად ფორმირების ბუნებრივ გზას, ეს არა მარტო უცხო ენის ათვისებაში შეუშლის ხელს, არამედ გონებრივადც დააზარალებს, დააჩლუნგებს".

აკადემიკოსმა მარიამ ლორთქიფანიძემ აღნიშნა, რომ შუა საუკუნეებში უცხოეთში ქართველოლოგიურ ცენტრებში მნიშვნელოვანი გამოცემები ქართულად ითარგმნებოდა და ტერმინოლოგია გვექონდა. მართალია XIX საუკუნეში ეს ტერმინოლოგია დავკარგეთ, მაგრამ როდესაც ივანე ჯავახიშვილმა პეტერბურგში სტუდენტი – ახალგაზრდების წრე ჩამოაყალიბა, სწორედ ტერმინების შეკრება დაიწყო. უნივერსიტეტის გახსნისთანავე ყველა მუშაობდა თავის დარგში ტერმინოლოგიის შექმნაზე, და ამ დიდმა მეცნიერებმა ეს საქმე დიდებულად შეძლეს.

„მაღელვებს სახელმძღვანელოების პრობლემა. ყველა საგანს ვგულისხმობ, მაგრამ ამჯერად მე-7 კლასის ისტორიის სახელმძღვანელოზე გავამახვილებ ყურადღებას. თუ სკოლაში სამი მე-7 კლასია, სამივეში სხვადასხვანაირად ასწავლიან.

აუცილებლად უნდა გამოცხადდეს სახელმძღვანელოების კონკურსი და ძალიან მკაცრი განხილვის შედეგად გამარჯვებული დამტკიცდეს. და ამ სახელმძღვანელოს დაენეროს, რომ პასუხისმგებელია განათლების სამინისტრო“.

საქართველოს განათლების ლიგის თავმჯდომარემ მანანა ნიკოლაიშვილმა აღნიშნა, რომ ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის, სტატუსი ირღვევა. „ზოგადი განათლების კანონის მიხედვით, სახელმწიფო დაფინანსება უნარჩუნდებათ იმ სკოლებს, სადაც სწავლების ენა არ არის სახელმწიფო ენა, ამის გამო სომხურენოვანი და აზერბაიჯანულენოვანი მოსახლეობის ინტეგრაცია ქართულ გარემოსთან დღემდე ვერ მოხერხდა.

კონსტიტუცია ირღვევა იმიტაც, რომ პრეზიდენტმა გამოაცხადა სავალდებულო სახელმწიფო გამოცდა ინგლისურში მაგისტრატურასა და ბაკალავრიატისთვის, ანუ მაგისტრატები და ბაკალავრები დიპლომს ვერ აიღებენ, თუ არ ჩააბარეს გამოცდა ინგლისურ ენაში. ასევე, მასწავლებლებმაც უნდა ჩააბარონ გამოცდა ინგლისურში და მათ ხელფასზე 125 ლარს უმატებენ, ხოლო სხვა საგნებში სერტიფიცირების გასვლისას მხოლოდ 60 ლარს აძლევენ“.

მანანა ნიკოლაიშვილმა წუხილი გამოთქვა იმაზე, რომ ქართული ენისა და ლიტერატურის ერთ საგნად შეერთების შემდეგ, ქართული ენის გრამატიკის სწავლება საშუალო სკოლის სივრცეიდან გაქრა. I-XII კლასებში საათები მკვეთრად შემცირებულია, პროგრამები და სახელმძღვანელოები უვარგისია.

პროფესორმა რაფიელ ჩიქოვანმა წაიკითხა მოხსენება „ქართული ენის გამოყენების პრობლემები სამეცნიერო ლიტერატურასა და ტექნიკაში“. თუ ენის შენარჩუნება ეროვნულობის შენარჩუნების აუცილებელი კომპონენტია, მაშინ მკვეთრად უნდა დაისვას საკითხი ენის სინმინდის დაცვის მექანიზმის შემუშავების შესახებ. ასევე, საჭიროა, რომ ახალი ტერმინების შემოტანა ენაში მოხდეს ღრმა მეცნიერული ანალიზის შემდეგ. ყურადღება მიექცეს აბრევიატურის სწორად გამოყენების საკითხსაც.

„უმაღლესი მასწავლებლების ბევრ დარგში არ არსებობს სრულყოფილი თანამედროვე სახელმძღვანელო ქართულ ენაზე. მათი

შექმნა ხელს შეუწყობდა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებისა და ტექნიკაში ქართული ენის დამკვიდრებას. პარალელურად უნდა იშალოს სამუშაოები ტერმინოლოგიის დასადგენად სიტყვათმერწყმის დასაზუსტებლად, ძველი ტერმინების შესაცვლელად.

საჭიროა დარგობრივი ლექსიკონების გამოშვება ყველა სფეროში. უნდა გაგრძელდეს სამუშაოები ახალი ტექნიკური ლექსიკონის გამოსაცემად. საჭიროა მთავრობამ ამ მხრივ შესაბამისი დაფინანსება გამოყოს.

აუცილებელია ბუნებისმეტყველების და ტექნიკის წარმომადგენელთა და ენათმეცნიერთა ერთობლივი, მუდმივი და დაუღალავი მუშაობა."

მომხსენებლის აზრით, უნდა შეიქმნას ენის სინმინდის დაცვის ფონდი და გაიმართოს ამ პრობლემაზე რესპუბლიკის მასშტაბის კონფერენცია.

ჟურნალისტიკა გივი ბოჯგუამ თანამედროვე ქართულ ენაში უცხო სიტყვებისა და კალკების მოძალეებაზე გაამახვილა ყურადღება, რის დასაძლევადაც, უწინარესად, ხელისუფლებამ უნდა გაატაროს ღონისძიებები. კონსტიტუციის მიხედვით, ქართული სახელმწიფო ენაა, ამიტომ სახელმწიფომ, მთავრობამ უნდა იზრუნოს მის გასაჯანსაღებლად. მანვე უნდა შექმნას სავალდებულო დანესებულებანი დედაენის სინმინდის დასაცვად.

საჭიროა „ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ბაზაზე შეიქმნას და გამოიცეს მცირე ზომის, დიდტირაჟიანი, პოპულარული, იაფი ლიტერატურა და მიენოდოს საზოგადოებას. ყოველი გაზეთის, ჟურნალის, რადიოს, ტელევიზიის რედაქციებში დამკვიდრდეს ენის სინმინდესთან დაკავშირებული წერილების გამოქვეყნება და გადაცემების მოწყობა. ამასთან, ყველგან აღდგეს შტატიანი სტილისტის მიწვევა.

უნდა გაამახვილდეს ყურადღება რადიო და ტელეჟურნალისტიკის (კერძოდ, წამყვანების) შემოქმედებითი მუშაობის დასახვეწად, მათი მეტყველების გასაუმჯობესებლად. სადამსჯელო ზომებიც არ აწყენდათ.

გარკვეული სანქციები უნდა დავუნესოთ იმ მწერლებს, რომლებიც წინასწარგანზრახვით აუტიფრებენ ენას და წამლავენ ახალგაზრდობას. ასევე, უნდა მოვექცეთ უზნეო გამომცემლებსაც...— დასძინა გივი ბოჯგუამ".

კონფერენციამ მიიღო მიმართვა და მწვავე დისკუსია გაიმართა.

მანანა გიგინეიშვილმა, გვანცა კოპლატაძემ, ზურაბ ჭუმბურიძემ, ნელი გურგენიძემ, თამაზ ებანოიძემ... აღნიშნეს, რომ ქვეყანაში სახელმწიფო ენის დაცვის პოლიტიკა არ არსებობს. პირიქით, ქართული ენის დაკნინების, დაქცევის პოლიტიკა მიმდინარეობს. განდევნილია მეტყველების ნაწილები, თუნდაც თანდებულები. ფაქტობრივად, ქართული ენა მეორეხარისხოვან ენად იქცა, რადგან პრივილეგირებულია ინგლისური ენა, რომლის ცოდნის გარეშეც საქართველოს მოქალაქე სამსახურს ვერ იშოვის თავისივე სახელმწიფოში, უფრო მეტიც, მას სამსახურიდან დაითხოვენ.

კონფერენციაზე ხაზი გაესვა იმას, რომ უმართებულოა მეგრულ და სვანურ ენებზე, რომლებიც ქართველური ენებია, წიგნების თარგმნა და გამოცემა. მაგალითად დაასახელეს მეგრულად „ვეფხისტყაოსნისა“ და სახარების თარგმნა.

ითქვა ისიც, რომ ასეთ ვითარებაში წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების შექმნა დაგეგმრება. აუცილებელია სახელმძღვანელოების განხილვა და საფუძვლიანი კრიტიკული წერილების გამოქვეყნება. შეკრებილთა სულისკვეთება ერთიანი იყო – ახალგაზრდობა უნდა შემობრუნდეს რუსთაველის, სულხან-საბა ორბელიანის, დავით გურამიშვილის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიასა და აკაკის, იაკობ გოგებაშვილის, ვანო მაჩაბელის, ვაჟას და გალაკტიონის ენისკენ. ქართული ენა არის მათი კულტურის საუნჯე, სული და გული, და თუკი ქართული ენა მოკვდება, მოკვდება ქართველი ერიც, და ღმერთმა ნუ ქნას, ჩვენი თაობა ამას მოესწროს.

**საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიშვნელობა
ასოციაციის ეგიდით გამართული კონფერენციის მონაწილეთა
მიმართვა**

საქართველოს პრეზიდენტს, ბატონ **მიხეილ სააკაშვილს**;

პარლამენტის თავმჯდომარეს, ბატონ **დავით ბაძრაძეს**;

მეცნიერებისა და განათლების მინისტრს, ბატონ **დომიტრი შაშკინს**;

კულტურისა და ძეგლთა დაცვის მინისტრს, ბატონ **ნიკოლოზ რურუას**;

მთელს ქართულ საზოგადოებას

ქართული ენა საფრთხეშია!

მისი გადარჩენისთვის ზრუნვა ყველა ჭეშმარიტი ქართველის ვალა! მთელი სამყარო ჩვენთვის, ადამიანებისათვის, ენაში და ენით არსებობს. მთელი ჩვენი ცოდნა ენით გამოითქმის. ადამიანის სულიერ-გონითი სამყაროც ენაშია დაუნჯებული.

ერი უკვდავია, თუ ის საკუთარ ენაზე ლაპარაკობს. უკვდავია ის კულტურა, რომელიც ამა თუ იმ ენაზე იქმნება. უკვდავია ეროვნული ტრადიციები, ადათ-წესები, ჩვეულებები, ყველაფერი ის, რაც ერის სულიერ საგანძურს შეადგენს.

ენა ინახავს და მომდევნო თაობებს გადასცემს მთელ იმ სიმდიდრესა და გამოცდილებას, რაც ერს საუკუნეების განმავლობაში შეუქმნია რელიგიური, მეცნიერული თუ მხატვრული ტექსტების სახით. ამ აზრით, ენა ხალხის კოლექტიური მეხსიერებაა.

ყოველ ენას აქვს მყარი ლექსიკური ფონდი და გრამატიკული წყობა, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ინარჩუნებს თავისთავადობას, რაც ამ ენის სიმდიდრეა. რასაკვირველია, იგი როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, ვითარდება და მდიდრდება. ენაში ჩნდება ახალი სიტყვები (ნეოლოგიზმები), იქმნება ახალი კომპოზიციები. ენის გამდიდრების ერთ-ერთი წყაროა უცხო ენებიდან შემოსული სიტყვები და ფრაზეოლოგიზმები. ისინი თან მოჰყვება ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვას. ამ პროცესს ვერც ერთი ენა ვერ ასცდება.

მაგრამ არ შეიძლება ენის ახალი სიტყვებით გამდიდრების თვითდინებაზე მიშვება. არ შეიძლება უცხო ენიდან შემოვიდეს ისეთი სიტყვები, რომელთა შესატყვისები უკვე არსებობს ენაში და ხშირად უკეთაა გამოხატავს სათქმელის შინაარსს. მიუღებელია ენის დაბინძურება ბარბარიზმებით, ვულგარიზმებით, ჟარგონებით, დიალექტიზმებით. მართალია დიალექტიზმებს ქართული მწერლობის კლასიკოსებიც იყენებდნენ პერსონაჟთა მეტყველებაში, მაგრამ იქაც კი დიდი სიფრთხილითა და ზომიერებით. რაც შეეხება დანარჩენ „იზმებს“, რომლებიც უმოწყალოდ აბინძურებდნენ ენას, მათ წინააღმდეგ (ყოველ შემთხვევაში, ილია ჭავჭავაძის დროიდან) უკომპრომისო ბრძოლა იყო გამოცხადებული.

კომუნისტური მმართველობის დროს საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან არსებობდა ენის ნორმების დაცვის სახელმწიფო სამთავრობო კომისია, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ხელმძღვანელობით, რომელიც ადგენდა და იცავდა სალიტერატურო ენის ნორმებს და ყოველი ახალი სიტყვის შემოტანა ხანგრძლივი წინასწარი განხილვის შემდეგ ხდებოდა.

ენის ნორმების დაცვას ემსახურებოდა, ასევე, ენის სახელმწიფო პალატა.

სამწუხაროდ, დღეს არც ერთი არსებობს და არც – მეორე. ენაში ახალი სიტყვების შემოსვლა თვითდინებაზეა მიშვებული, თვალდათვალ ირღვევა მშობლიური ენის სტრუქტურა, სინტაქსი, ლარიბდება უმდიდრესი ლექსიკური ფონდი, თანდათანობით მეჩხერდება სინონიმთა სიმრავლე და მრავალფეროვნება. სამწუხაროდ, ჩვენი საზოგადოების უდიდეს ნაწილს სალიტერატურო ენის საფუძვლიანი შესწავლის, მოვლისა და დაცვის სურვილიც კი აღარ გააჩნია.

დღეს ბილწსიტყვაობენ ჟურნალ – გაზეთები, რადიო – ტელევიზია, მხატვრული ლიტერატურა, ბილწსიტყვაობა ისმის სცენიდან, თვით პარლამენტის სხდომათა დარბაზიდანაც კი.

ერის წინაშე მთელი სიმწვავით დადგა პრობლემა, რომელზეც ჩვენთვის უცხოა დულო პოეტი ანა კალანდაძე მიგვანიშნებდა: „ბილწისიტყვაობას ქვეყნისათვის ნარკომანიაზე არანაკლები ზიანის მოტანა შეუძლია“.

ენის შერყვნა აბინძურებს მეტყველების კულტურას. განსაკუთრებით უარყოფით გავლენას ახდენს ახალგაზრდობაზე. მოძალებული ვულგარიზმი, ბილწისიტყვაობა ვნებს მათ სულიერებას, ამღვრევს ტრადიციულ მენტალიტეტს და საფრთხეს უქმნის ადამიანთა შორის კეთილგანწყობილებასა და თავაზიან ურთიერთობას.

ენის სინმინდეს საშიშროებას უქმნის პირველი კლასიდან უცხო ენის შესწავლის დაწყების მცდელობა. მოზარდი, რომელიც უცხო ენაზე დაიწყებს სწავლას, მშობლიურ ენას ყოველდღიური მეტყველების დონეზე დაეუფლება მხოლოდ, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ბარბარიზმები და ვულგარიზმები, ჟარგონები და კალკები მისი მეტყველების ბუნებრივი შემადგენელი ნაწილი იქნება.

სამწუხაროდ, გამოჩნდნენ ადამიანები, რომლებიც დაუფარავად და დაბეჯითებით ამკვიდრებენ აზრს: რაკი დღეს თითქმის მთელი მსოფლიო ინგლისურად ლაპარაკობს, რა საჭიროა ქართული ენის სწავლება და მის სინმინდეზე ზრუნვა, დროა საქართველოს სახელმწიფო ენად ინგლისური გამოაცხადოთ.

მდგომარეობა მეტისმეტად საგანგაშოა! მივმართავთ ყველას, პირველ რიგში, ხელისუფლებას, ქართველ სტუდენტობას, ახალგაზრდობას, შემოქმედებით ინტელიგენციას, საზოგადოების ყველა ფენას, ყველას, ვისაც უყვარს თავისი ქვეყანა, თავისი კულტურა, თავისი სულიერება, ვიზრუნოთ მშობლიური ენის სინმინდეზე. „ერის ცხოვრება, მისი დიდება, მის ისტორია დაცულ არს ენით“, ან: „რა ენა წახდეს, ერიც დაეცესო“, – გვმოდვრავდა გრიგოლ ორბელიანი. არსებითად იმავებს ბრძანებდა ილია ჭავჭავაძე: „მტერობა ენის, არს მტერობა ქვეყნის“.

ჩვენი კონფერენცია ენის სინმინდის დაცვის საკითხებს ეძღვნება, მაგრამ ამ პრობლემას მარტო კონფერენციის ჩატარება როდი ჰყოფნის. მას პრაქტიკული ქმედებები სჭირდება.

ამიტომ ვაყენებთ წინადადებას:

შემუშავდეს ქართული ენის დაცვისა და განვითარების სოციალური, ეკონომიკური და სამართლებრივი სახელმწიფო პროგრამა.

რეალურად ამოქმედდეს საქართველოს კონსტიტუციის ის მუხლი, რომელიც ქართულ ენას სახელმწიფო ენის სტატუსს ანიჭებს და მის მოვლა-პატრონობას მოითხოვს.

შეიქმნას დამატებითი კანონები, კანონქვემდებარე აქტები სახელმწიფო ენის დაცვისა და განვითარების შესახებ.

შეიქმნას სტრუქტურა, რომელიც სახელმწიფო დონეზე უზრუნველყოფს დედაენის სინმინდის დაცვას.

გალრმავდეს და გაუმჯობესდეს ქართული ენის გრამატიკისა და სტილისტიკის სწავლება როგორც საშუალო სკოლებში, ისე უმაღლეს სასწავლებლებში.

დაუბრუნდეს იაკობ გოგებაშვილის „დედაენას“ უალტერნატივო სახელმძღვანელოს სტატუსი პირველკლასელთათვის.

მტკიცედ იქნას დაცული ქართული ენის ნორმები სახელმწიფო დაწესებულებებში, რადიო-ტელევიზიებში, ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებსა და გამოცემლობებში.

საზოგადოებრივ არხზე სპეციალური გადაცემები მომზადდეს ენის სინმინდის საკითხებზე, აღდგეს მეტყველების კულტურის კურსი უმაღლეს სასწავლებლებში, გამოიცეს მეცნიერულად დამუშავებული სხვადასხვა ტიპის ლექსიკონები.

ეს ჩამონათვალი, ცხადია, არ არის სრული. იმედი გვინდა ვიქონიოთ, რომ ჩვენი წინადადებები გათვალისწინებული იქნება ქართული ენის დაცვისა და განვითარების სახელმწიფო პროგრამაში.

ძვირფასო თანამემამულენო! ქართველებო! ვიზრუნოთ მშობლიური ენის გადარჩენისათვის! შეგახსენებთ იუნესკოს საგანგაშო განცხადებას, იმის შესახებ, რომ გლობალიზაციის პროცესებიდან გამომდინარე, მსოფლიოში არსებული 7 ათასამდე ენიდან ნახევარზე მეტს სიკვდილი ემუქრება. საშუალო გაანგარიშებით ყოველ ორ კვირაში ერთი სალაპარაკო ენა კვდება. თუ ყოველმა ჩვენგანმა ქართული ენის სინმინდის დაცვა სისხლხორცეულ საქმედ არ მიიჩნია, დღეს იქნება თუ ხვალ მკვდარ ენებს შორის შეიძლება ქართული ენაც აღმოჩნდეს.

ნუ ვიზამთ ამას! ნუ წავალთ ჩვენი ენისა და ერის თვითლიკვიდაციის გზით!

ლია კიკნაძე

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები

ყოველი ხელნაწერი, რომელი საუკუნისაც უნდა იყოს იგი, უნიკალურია, რადგან გარკვეული ისტორიული და კულტურული გარემოს პროდუქტია. უნიკალურია იმიტაც, რომ აქვს თავისი ბედი – შექმნისა და ჩვენამდე მოღწევის თვითმყოფადი ისტორია. საუკუნეებიდან მომდინარე ნაკლული და დაზიანებული ხელნაწერები ნათლად ღალადებენ, თუ რა ქართველებმა გადაიარეს მათ თავზე, მათში არსებულ ანდერძ-მინაწერები კი ამხელენ ხელნაწერების თავგადასავალს – მოძრაობის გზებს, შეკვეთებისა და მფლობელების ვინაობას, მათ ფიზიკურ და სულიერ მდგომარეობას, მნიშვნელოვან ფაქტებსა და მოვლენებს, არცთუ იშვიათად, ტყვეობისა და დახსნის პერიპეტიებს და ა. შ.

ყველაფერი ეს, რასაკვირველია, ვრცელდება „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერებზეც, რომელთა რაოდენობა არცთუ მცირეა, რადგან ყველა ქართული ოჯახი ცდილობდა საკუთრად ჰქონოდა ეს ბრძნული წიგნი, მათი განუყრელი თანამგზავრი ჭირსა და ლხინში. ცხადია, მის გადანერა-გამრავლებაზეც ბევრი ზრუნავდა, ძირითადად შეძლებული და წარჩინებული ადამიანები. შესაბამისად, პოემის ხელნაწერები მრავლად უნდა ყოფილიყო ძველ საქართველოში, მაგრამ ძნელბედობის ჟამს, რაც მოჰყვა თამარ მეფის ბრწყინვალე ეპოქას, აყვავებული ქვეყანა გარეშე მტრების შემოსევების შედეგად აოხრდა და გაპარტახდა. ხელნაწერებიც ისევე განადგურდა, როგორც მატერიალური კულტურის სხვა ძეგლები. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ შექმნის დროიდან და მომდევნო საუკუნეებიდან (XIII–XVII სს.) ჩვენამდე არც ერთ ხელნაწერს არ მოუღწევია, ასე თუ ისე სრული ხელნაწერები მოგვეპოვება მხოლოდ მე-17 საუკუნიდან, მათზე ძველი გვაქვს თითო-ოროლა სტროფითა და ტაეპით შემონახული მინაწერები ძველ ხელნაწერებზე და ძალზე მცირე – ეპიგრაფიკული მასალის სახით.

სულ ჩვენამდე „ვეფხისტყაოსნის“ 220-მდე ხელნაწერმა მოაღ-
ნია (ფრაგმენტების ჩათვლით), რომელთა დიდი ნაწილი (115-მდე
ხელნაწერი და ფრაგმენტი) დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენ-
ტრში, მცირე რაოდენობა – ჩვენი ქვეყნის სხვა სიძველეთსაცავებ-
ში. 15-მდე ხელნაწერია საზღვარგარეთის სიძველეთა ცენტრებში
(რუსეთში, ინგლისში, საფრანგეთში).

მოღწეული ხელნაწერები განსხვავებულია შედგენილობის,
შექმნის დროისა და ენობრივი თავისებურებების მიხედვით. ცნო-
ბილმა რუსთველოლოგმა სარგის ცაიშვილმა გასული საუკუნის
60-იან წლებში შეისწავლა არსებული ხელნაწერები – გამოყო კრი-
ტიკული (აკადემიური) ტექსტის დადგენისათვის მეტ-ნაკლებად
გამოსადეგი ნუსხები, დააჯგუფა ისინი რედაქციულად და მოგვცა
შედგენილობის მიხედვით მათი კლასიფიკაცია, კერძოდ პროლო-
გის, საკუთრივ პოემის და ეპილოგის საფუძველზე.¹ პოემის შედგე-
ნილობის მიხედვით ხელნაწერებში რთული ვითარებაა – ამჟამად
გამოიყოფა დამატებათა და გაგრძელებათა სხვადასხვა პლასტი
(ფენა), ინტერპოლაციები (ჩამატებები, ჩართული სტროფები სხვა
პირების, ინტერპოლატორების მიერ), გაგრძელებათა მთელი ციკ-
ლები (ხვარაზმელთა ამბავი, გმირთა ანდერძები, მათი გარდაცვა-
ლების ამბავი და ა.შ.). „ვეფხისტყაოსნის“ გაგრძელებებისგან და-
მოუკიდებელი თხზულებაც კი შეუქმნიათ („ომანიანი“ – ტარიელის
შვილის, სარიდანის ძის, ომანის თავგადასავალი).

პოემის ტექსტი შედგენილობის მიხედვით 5 ჯგუფად იყოფა:
ძველი ანუ ვრცელი რედაქციისა, ვახტანგ VI-ის ნაბეჭდი ტექსტი-
დან მომდინარე მოკლე რედაქციისა, კომპელაციური, 1841 წლის
გამოცემის შემცველი და ე.წ. არტანუჯული.

ვრცელი, ანუ ძველი ხელნაწერები შეიცავენ პოემის ძირითად
ნაწილზე დართულ ინდო-ხატაელთა ამბავს, რომელშიც მოთხ-
რობილია ფარსადან მეფის გარდაცვალება, ინდოეთის დარბევა
ხატაელთა მიერ, ტარიელისა და მისი ძმადნაფიცების ომი ხატა-
ელებთან და გამარჯვება, ტარიელის გახელმწიფება და ქორწი-
ლი. რუსთველოლოგების აზრით, ინდო-ხატაელთა ამბავი პოემის
ორგანული ნაწილია, მანამდე ჩვენამდე მოღწეულია არა თავდა-

¹ ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორია, I, 1970; II ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები, 1970წ.

პირველი, არამედ რესტავრირებული სახით¹ ინტერპოლაციის მიერ. ამიტომაც მასში მრავლადაა მხატვრულად და იდეურად სუსტი სტროფები, შეიმჩნევა აზრობრივი შეუსაბამობაც ძირითად ნაწილთან.² მიუხედავად ამისა, ინდო-ხატაელთა ამბავი შეტანილია პოემის თანამედროვე გამოცემებში, რადგან ერთგვარად აესებს პოემის შინაარსს და კომპოზიციურად კრავს და ამთლიანებს მის სიუჟეტს.

გარდა ინდო-ხატაელებზე თხრობისა ვრცელი რედაქცია შეიცავს ე.წ. „ხვარაზმელთა ამბავს“ (ტარიელის დასწრეობა, ხვარაზმელთა შემოსევა და ინდოეთის აკლება, ავთანდილის და ფრიდონის დახმარება მტერთან ბრძოლაში, ტარიელის მომჯობინება, ხვარაზმშას შეპყრობა, გამარჯვებულთა ლხინი, მეგობრების დაბრუნება თავ-თავიანთ სამფლობელოებში), რასაც ერთვის ტარიელისა და ავთანდილის ანდერძები სიკვდილის წინ (ზოგ ხელნაწერში ერთის ნაცვლად ორ-ორი, ზოგში – სამ-სამი), მათი გარდაცვალება და ფრიდონის მიერ მეგობრების დატირება. ბოლოს მოხმობია ეპილოგისეული სტროფები, რასაც ასრულებს სტროფი: „გასრულდა მათი ამბავი, ვითა სიზმარი ღამისა...“

„ხვარაზმელთა ამბავი“ ძველ ხელნაწერებში ერთნაირი მოცულობისა არ არის: ზოგან მოკლეა და ზოგან – ვრცელი. მაგალითად, 1688წ. ხელნაწერში (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის შ 2829) 116 სტროფითაა წარმოდგენილი, რასაც ემატება ანდერძებისა და გმირთა გარდაცვალების შემცველი 39 სტროფი. ამ შედგენილობას იცავს უძველესი თაღოვანი ხელნაწერი, გადანერილი პოეტისა და იმერეთის მეფის მდივნის მამუკა თავაქარაშვილის მიერ 1646 წელს (ხელნაწერის ეროვნული ცენტრი H 599). იმავე აშედგენილობისაა მე-17ს. ხელნაწერი Q 261-ც (ე.წ. „ხოვლელის ნუსხა“).

„ხვარაზმელთა ამბავი“ უფრო სრულადაა წარმოდგენილი რამდენიმე ხელნაწერში (ხელნაწ. ეროვნ. ცენტრის H 2074, H 54, A363). აქ გვაქვს 164 სტროფი (მოგვიანებით არშიებზე ჩაწერილი სტროფების ჩათვლელად), რომლებსაც ემატება 75 სტროფი – გმირთა ანდერძები და გარდაცვალების აღწერა.

კიდევ უფრო გაზრდილია გმირთა ანდერძების მოცულობა ე.წ. „ზაზასეულ“ ხელნაწერში (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის Q

¹ ცნობილი ფაქტია, რომ ხელნაწერებში ყველაზე მეტად ზიანდება დასაწყისი და ბოლო ფურცლები, შესაბამისად მათზე მოთავსებული ტექსტი.

² იხ. პოემის 1989წ. გამოცემის გ. კარტოზიას შესავალი წერილი, გვ. 6.

1082). მასში ხვარაზმელთა ამბავს უჭირავს 160 სტროფი, გმირთა ანდერძებსა და გარდაცვალებას – 136.

საინტერესოა ერთი შერეული ტიპის ხელნაწერი (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის H 757), რომელიც ძირითადად მოიცავს I ტიპის ვრცელ ვარიანტს (H 54), ბოლო თავები კი „ზაზასეული“ ხელნაწერიდან არის გადმოტანილი. 1671 წ. შექმნილი ეს ხელნაწერი პოემის ყველაზე ვრცელ ტექსტს შეიცავს (2129 სტროფი) და როგორც ვრცელი, ანუ ძველი რედაქციის ნიმუში, გამოსცა ს. ყუბანეიშვილმა 1956 წელს.

თავისებურებას ამჟღავნებს მე-17 საუკუნი II ნახევრის სხვა ხელნაწერიც (შ4499): აქ ტარიელის ანდერძებს ემატება კიდევ ერთი მესამე ანდერძი, რომელიც იოსებ თბილელს შეუთხზავს. ეს უნდა იყოს უკანასკნელი ჩანართი ანდერძი.

„ხვარაზმელთა ამბავი“ აშკარად პოემის გამგრძელებელთა ნახელავია, რის გამოც არ შეაქვთ პოემის თანამედროვე გამოცემებში.

„ვეფხისტყაოსნის“ ვრცელი (ძველი) რედაქციის ხელნაწერები დიდად მნიშვნელოვანია, რადგან მათ საფუძველზეა შესაძლებელი პოემის კრიტიკული (აკადემიური) ტექსტის დადგენა.

ვახტანგ VI-ემ კარგად იცოდა ინტერპოლატორთა საქმიანობა – პოემაში მრავლად ჩართული და დართული სტროფები და გამოცემაზე მუშაობისას კრიტიკულად შეხედა არსებულ ხელნაწერებს. მან, შეხედულებისამებრ, გაცხრილა დედანი ხელნაწერი „ყალბი“ სტროფებისგან და 1712 წ. პოემა გამოსცა შემოკლებული სახით – ინდო-ხატაელთა ამბავი არ შეიტანა გამოცემაში, ძირითადი ნაწილი შეამოკლა (შეიცავს 1587 სტროფს). უკვე გარკვეულია,¹ რომ ეს მოკლე რედაქცია მიღებული „ზაზასეული“ ხელნაწერია (Q 1082) შემოკლების შედეგად, რასაც ერთვის რამდენიმე სტროფი სხვა ხელნაწერებიდან. ვახტანგის ამ გამოცემიდან მომდინარე ხელნაწერები ყველაზე მრავალრიცხოვანია. მათი რიცხვი 90-ს აღწევს.

კომპილაციური რედაქცია პოემისა ასეთი შედგენილობისაა: ვახტანგისეულ მოკლე რედაქციას ემატება ძველი, ანუ ვრცელი რედაქციის ბოლო ნაწილის – „ინდო-ხატაელთა“ ან „ხვარაზმელთა ამბავის“ გარკვეული მონაკვეთები.

1841წ. სანქტ-პეტერბურგში მარი ბროსეს თაოსნობით დ. ჩუ-

1 ს. ცაიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორია, I, თბ., 1970, გვ. 314.

ბინაშვილის და ზ. ფალავანდიშვილის თანამშრომლობით, ასევე პირველი ქართველი რუსთველოლოგის, თეიმურაზ ბატონიშვილის დახმარებით განხორციელდა „ვეფხისტყაოსნის“ II გამოცემა. გამოცემა ძირითადად ეყრდნობა ვახტანგ VI-ის ნაბეჭდ პოემას, მაგრამ მისგან სხვაობს მოცულობით – მასში 50-ით მეტი სტროფია ნარმოდგენილი (1637 სტროფი). დამატებული სტროფების ძირითადი წყაროა ოქსფორდში, ბოდლეს ბიბლიოთეკაში დაცული მე-17ს. ილუსტრირებული ხელნაწერი, ე.წ. „თარხან-მოურავისეული“ (ჭ 27). აქედან აღებულია 46 სტროფი, დანარჩენი 4 კი – სხვადასხვა ხელნაწერებიდან. ეს გამოცემა დაედო საფუძვლად 6 ხელნაწერს, რომლებიც საქართველოს სიძველეთსაცავებშია დაცული.

რაც შეეხება „არტანუჯულ ვარიანტს“, იგი ჩამოყალიბდა გვიან, XIX საუკუნეში, ვახტანგისეული გამოცემის საფუძველზე. მისი ჩამოყალიბების გზა ასეთია: გიორგი ეგნატეს ძე თუმანიშვილმა პოემის ნაბეჭდ ტექსტს დაუმატა მის მიერვე შეთხზული 17 სტროფი (6 მიწერილია სხვადასხვა ადგილას ქვემო არშიაზე, 11 კი – კომპაქტურად). მათში მოკლედაა გადმოცემული ინდო-ხატაელთა ამბავი, რაც ძალზე ძუნწადაა ვახტანგის გამოცემაში. ეს ხელნაწერია H 1079, რომელიც დავით რექტორს გ. თუმანიშვილისთვის გადაუწერია ვახტანგის გამოცემიდან 1823წ. (ახლავს ანდერძი). 1827წ. პეტრე ლარაძის მიერ აქედან გადანერილ ნუსხაში (შ 4732) არშიებზე განთავსებული თუმანიშვილისეული სტროფები უკვე ტექსტშია შეტანილი თავ-თავის ადგილზე. ე.წ. „არტანუჯული ვარიანტიდან“ (პეტრე ლარაძის ხელნაწერიდან) მომდინარეობს 12 ხელნაწერი, მათგან 11-ს აქვს პ. ლარაძის ანდერძში, რომელშიც ნათქვამია, რომ გიორგი თუმანიშვილმა „კერძოთა არტანუჯისათა“ მოიძია უძველესი ხელნაწერი (აქედან სახელწოდება „არტანუჯული“). დღეს რუსთველოლოგები იზიარებენ აზრს, რომ „პეტრე ლარაძის ბუნდოვანი ცნობა უძველესი არტანუჯული დედნის შესახებ ლეგენდაა“. მაშასადამე, გ. თუმანიშვილი მე-19 საუკუნის ინტერპოლატორია, რომელმაც 17 სტროფი ჩართო პოემის მოკლე რედაქციაში. „არტანუჯული ვარიანტი“ საინტერესოა იმით, რომ ნათლად გვიჩვენებს ინტერპოლატორების შექმნა-გავრცელებას. აღსანიშნავია ისიც, რომ გადამწერ დავით რექტორს პოემის ტექსტი გაუმართავს ანტონ კათალიკოსის ენობრივი ნორმების მიხედვით.

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები, როგორც უკვე ითქვა, მხოლოდ მე-17 საუკუნიდან არის მოღწეული. მათი რიცხვი 25-მდე აღწევს,

XVIII საუკუნისაა 5 ხელნაწერი (ვახტანგის გამოცემიდან მომდინარე ხელნაწერების ჩაურთველად), დანარჩენი XIX-XX საუკუნეებს განეკუთვნება. მიუხედავად გვიანდლობისა მათი ნაწილი საკმაოდ მნიშვნელოვანია, რადგან მათში ვრცელი რედაქციაა წარმოდგენილი (გადანერვილია ძველი ხელნაწერებიდან).

ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერებზე ადრინდელია ცალკეული მინაწერები ძველ ხელნაწერებზე. ყველა მათგანი, ერთის გარდა, დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. მოვიყვანო რამდენიმე: ერთ ძველ (XII-XIII ს.) ხელნაწერზე (შ 3480) გვაქვს მინაწერი: „ვა, სოფელო, რაშიგან ხარ...“ (2 ტაეპი). მეცნიერთა აზრით, იგი XIV საუკუნეშია შესრულებული; ბერთის სახარება (X ს.), რომელიც ამერიკის შეერთებულ შტატებშია დაცული (მასაჩუსეტის შტატში, ქ. ბოსტონის მახლობლად), არის მინაწერი XV ს. ხელით: „მართლად იტყვის მოციქული, შიში შეიქმს სიყვარულსა“. H 1796-ზე 2 ტაეპია მინერული XVI ს. ხელით: „ღმერთმან თუმცა ენა ჩემი ქებად შენდა უშენოსა“ – გვაქვს ერთადერთი ეპიგრაფიკული წარწერაც (2 სტროფი): „ციხეს ვზი ეგზომ მაღალსა...“ მინერულია ვანის ქვაბის მონასტრის კედელზე XV ს. ხელით.

რაც შეეხება ცალკეულ ხელნაწერებს, უპირველეს ყოვლისა, დავასახელებთ ორფურცლიან ფრაგმენტს, რომელსაც 1963წ. მიაკვლიეს კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის სამეცნიერო ექსპედიციის წევრებმა პროფესორ ილია აბულაძის ხელმძღვანელობით. ყველაზე ადრინდელი ორი ფურცელი გამოყენებული იყო სრულიად უმნიშვნელო ხელნაწერის ყდის გასამაგრებლად. ფრაგმენტი თარიღდება XVI საუკუნის მიწურულით და XVII საუკუნის დამდეგით. რედაქციულად ხელნაწერთა ვრცელ, ანუ ძველ ჯგუფს განეკუთვნება.

ყველაზე ძველი თარიღიანი ხელნაწერი 1646 წელსაა შექმნილი სამეგრელოში, ლევან II დადიანის კარზე, ცნობილი პოეტისა და იმერეთის მეფის მდივნის მამუკა თავაქარაშვილის მიერ. ტყვედ ჩავარდნილი მამუკა 23 წელი ცხოვრობდა დადიანის კარზე და მისი დაკვეთით შექმნა, სწორედ, პოემის ეს ნუსხა, რომელიც ილუსტრირებულია გადამწერისავე ხელით. ოცდაცხრამეტ ილუსტრაციაში, რომლებიც ასახავენ „ვეფხისტყაოსნის“ ცალკეულ ეპიზოდებს, შედის შოთა რუსთველის, ლევან დადიანის და გადამწერის პორტრეტებიც. ე. თავაიშვილის დიდი ძალისხმევით ხელნაწერი ბოლო მფლობელისგან შეიძინა წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზო-

გადოებამ, ამჟამად დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (H 599).

ძალზე საინტერესო ხელნაწერია ე.წ. „ზაზასეული“ (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის Q 1082), რომელიც 1660-იან წლებში შექმნა პოეტმა და კალიგრაფმა იოსებ ტფილელმა. დამკვეთია ქართლის დიდი ფეოდალი სარიდანი და სახლთუხუცესი ზაზა ფანასკერტელი (აქედან – სახელწოდება). ზაზას სიკვდილით დასჯის შემდეგ (იბრძოდა მეფის, ვახტანგ V-ის უფლებების შეზღუდვისათვის) მისი ოჯახი დაარბიეს და ხელნაწერი მეფის ოჯახის კუთვნილება გახდა, კერძოდ, ლევან მირზასი, რაც ასახულია გადაკეთებულ ანდერძში. შემდეგ ხელნაწერი მეფე-პოეტის ვახტანგ VI-ის ხელში გადავიდა, რომელმაც იგი მზითევში გაატანა თავის ასულს, თამარს, თეიმურაზ II-ის მეუღლეს. ბოლოს ხელნაწერი ერეკლე II-ის ოჯახში მოხვდა. ერეკლე II-მ, ტრადიციისამებრ, ხელნაწერი საყვარელ ასულს, თეკლეს გაატანა მზითევში და ასე აღმოჩნდა იგი ვახტანგ ჯამბაკურ-ორბელიანის ოჯახში – ვახტანგისა და თეკლეს ვაჟმა ალექსანდრე (პუშლია) ორბელიანმა ეს უძვირფასესი ხელნაწერი აჩუქა საქართველოს მთავარმართებელ მ. ვორონცოვს 1853 წელს, რომ მისი კეთილგანწყობა დაემსახურებინა. ხელნაწერმა დიდი გზა განვლო, სანამ საქართველოს დაუბრუნდებოდა. ეს მოხდა 1935 წელს. ხელნაწერს ჰქონდა შოთა რუსთაველის პორტრეტი, რომელიც ხელნაწერიდან ამოიღეს და გაყიდვა დაუპირეს. XXს. 20-იან წლებში შემთხვევით წააწყდნენ გასაყიდად გამზადებულს, დაიხსნეს (ცნობილმა მეყვავილემ მიხ. მამულაშვილმა გადაიხადა მისის საფასური) და ადგილი მიუჩინეს ხელოვნების მუზეუმში.

„ზაზასეული“ ხელნაწერი მრავალმხრივადაა საინტერესო: ტექსტი ვრცელი (ძველი) რედაქციისაა, რომელსაც დამატებული აქვს ორი ინტერპოლატორის მიერ შეთხზული სტროფები. ერთი ინტერპოლატორია გადამწერი იოსებ ტფილელი, რომელსაც ტარიელისა და ავთანდილის ანდერძები შეუთხზავს და პოემაში ჩაურთავს (რამდენიმე სტროფი ძირითად ნაწილშიც ჩაუმატებია) და მეორე, ნაწუჩა ციციშვილი, ცნობილი პოეტი. ჩანართი სტროფები მათი ინიციალებითაა აღნიშნული.

როგორც უკვე ითქვა, ეს ხელნაწერი გამოიყენა ვახტანგ VI-მ თავისი გამოცემისათვის – შეამოკლა და დაბეჭდა 1712 წელს. ხელნაწერის ღირსებაა ისიც, რომ შესანიშნავადაა გაფორმებული: ნაწერია სპარსულ ქალაღზე, ტექსტი ჩასმულია ოთხკუთხა

ფერადოვან ჩარჩოში. ფურცლების არშიები გადმოტანილია სხვა ხელნაწერიდან და შემკულია ოქროთი დაფერილი ყვავილოვანი გრაფიურებით. სათაურიანი ფურცელი სხვადასხვაგვარადაა გაფორმებული, მისი მთელი არე, რომელზეც ტექსტია დაწერილი, დაფარულია წვრილყვავილოვანი ორნამენტით, ზემო ნაწილში კი თავსამკაულია, შესრულებული სპარსულ სტილში.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ფარგლებს გარეთ „ვეფხისტყაოსნის“ არა ერთი და ორი ხელნაწერი იქნა გატანილი. ჟამთა სიაყის გამო სამშობლოდან გადახვენილ ქართველებს ხელნაწერი თან მიჰქონდათ, როგორც სულიერი საზრდო. ზოგსაც უცხოელები იძენდნენ, ასეთები განსაკუთრებით მომრავლდნენ საქართველოში XIX საუკუნის 20-იანი წლებიდან. ასე მოხვდა პოემის ხელნაწერები რუსეთში, ინგლისში, საფრანგეთში... ზოგი მათგანი დაუბრუნდა საქართველოს, ნაწილი კი დღესაც იქ არის: 9 ხელნაწერი რუსეთშია დაცული (8 პეტერბურგის სიძველეთსაცავებში, 1 – მოსკოვში), 2 ხელნაწერი – პარიზში (ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში), 2 – ოქსფორდში (ბოდლეს ბიბლიოთეკაში).

რუსეთიდან დაბრუნებულ ხელნაწერთა შორისაა ე.წ. „ბეგთაბეგისეული“, გადანერილი 1680წ. ცნობილი მწერლისა და კალიგრაფის, მეფის მდივნის ბეგთაბეგ მარტიროზაშვილის მიერ. იგი შექმნილია მეფე გიორგი XI-ის დაკვეთით, რომელსაც არ დაუშურებია წარსაგებელი, რომ ხელნაწერი „ფრიად კეთილ და შუენიერ“ ყოფილიყო, როგორც გვაუწყებს ანდერძი. ხელნაწერი მართლაც მდიდრულადაა გაფორმებული – ტექსტი ჩასმულია ოთკუთხა ფერადოვან ჩარჩოში, არშიები კი ოქრომელნით მოხატული ყვავილოვანი და ცხოველისგამოსახულებიანი გრაფიურებითაა შემკული. ტექსტი წარმოგვიდგენს პოემის ერთ-ერთ ყველაზე ვრცელ რედაქციას. ხელნაწერი გაურკვეველ ვითარებაში მოხვედრილა მოსკოვში, სადაც უნახავს და შეუძენია კახეთის სახლთუხუცესს, ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილს და 1793 წელს საქართველოში ჩამოუტანია, მაგრამ მისი თავგადასავალი ამით არ დასრულებულა. შემდგომი მფლობელის ხელში 1917 წლის შემდგომ იგი ძლივს გადაურჩა გაყიდვასა და ინგლისში გატანას. ე. თაყაიშვილის დიდი ძალისხმევით შედეგად ხელნაწერი საქართველოში დარჩა. ამჟამად საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია დაცული (H 54).

ასევე მნიშვნელოვანია ვრცელი რედაქციის ტექსტის შემცველი ხელნაწერი, რომელიც შექმნილია XVII საუკუნის I ნახევარში ანო-

ნიმი გადამწერის მიერ. იგი დაწერილია სპარსულ ქალაღზე, რომლის არშეები საუცხოოდაა მოხატული ყვავილებითა და ადამიანის ფიგურებით, სათაურები და სტროფთა დასაწყისები ოქრომელნი-თაა ნაწერი, ხელნაწერი ჩასმულია ოქროსვარაყიან ტვიფრულ ყდა-ში. იგი მოხვედრილა მოსკოვში, რა ვითარებაში – უცნობია. საქარ-თველოს გადმოცეა 1922 წელს. ამჟამად ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრშია დაცული (H 2074).

სხვა ბედი ხვდა წილად ე.წ. „თარხან-მოურავისეულ“ ხელნაწერს (XVIII.), რომელიც ვრცელი რედაქციის ტექსტს შეიცავს და შემკუ-ლია 21 ილუსტრაციით. მის მფლობელს, ელენე ერისთავს, თარხან-მოურავის მეუღლეს, ე. თაყაიშვილის თხოვნის შემდეგ სურვილი გასჩენია ხელნაწერი გადაეცეა საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზო-გადოების მუზეუმისთვის, მაგრამ საქმე გაჭიანურებულა. ელენე ერისთავის გარდაცვალების შემდეგ მის შთამომავლებს ხელნაწე-რი გაუყიდიათ. ამჟამად იგი დაცულია ოქსფორდში, ბოდლეს ბიბ-ლიოთეკის უორდროპის ფონში (ქ 27).

იქვეა დაცული სხვა XVIII. ხელნაწერიც (ქ 17), ე.წ. „მზეხათუნი-სეული“, რომელიც ასევე პოემის ვრცელ რედაქციას შეიცავს. იგი შემკულია 48 ილუსტრაციით, რომელთა ქვემო გვერდები უჭირავს ლექსებს ქართულ, სპარსულ, ლეკურ და თურქულ ენებზე, რაც ხელნაწერის რთულ თავგადასავალზე მიუთითებს. ხელნაწერის ერთ-ერთი მფლობელი ყოფილა იმერეთის მეფის, დავითის ასული მზეხათუნი (აქედანაა სახელწოდება).

პარიზში, ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში, ორი ხელნაწერია და-ცული. ერთი 1702 წელსაა გადანერილი და ვრცელ რედაქციას შეიცავს (P – 10), მეორე 1811 წელს განეკუთვნება და მოკლე რე-დაქციას წარმოგვიდგენს (P – 12). ეს უკანასკნელი გადანერილია იოანე იალღუბისძის მიერ.

XVIII ს. I ნახევრის ხელნაწერებიდან განსაკუთრებულ ყურადღე-ბას იმსახურებს ე.წ. „პელაგია წერეთლისეული“, რომელიც მნიშვნე-ლოვანია როგორც შედგენილობით, ისე შემკულობით და აქვს ძალზე საინტერესო თავგადასავალი. ხელნაწერში 87 მინიატურაა, შესრუ-ლებული ორი ქართველი მხატვრის მიერ. როგორც უკვე გარკვე-ულია, მინიატურები ხელნაწერში გადმოტანილია სხვა, უფრო ძველი ხელნაწერიდან და რადგან ძველი ხელნაწერი ფორმატი უფრო მცო-რე ყოფილა, მათ ირგვლივ შემოწებებული აქვთ ქალაღდის ზოლები ახალი ხელნაწერის ფორმატთან გასათანაბრებლად.

ხელნაწერის შექმნისა და მოძრაობის ისტორია ასეთია: ხელნაწერი შექმნილია იმერეთის მეფე სოლომონ I-ის დაკვეთით. იგი მეფეს მზითევში გაუტანებია თავისი ასულის, დარეჯანისთვის. დარეჯანის მეუღლე, იმერეთის ცნობილი ფეოდალი ქაიხოსრო აბაშიძე, რუსეთის საქართველოში დამკვიდრების დიდი მოწინააღმდეგე, რუსის ჯართან ერთ-ერთი ბრძოლის დროს დაღუპულა 1810 წელს, ხოლო მისი ვაჟი, ივანე აბაშიძე, 1819-1820 წლების იმერეთის აჯანყების ერთ-ერთი თავკაცი გამხდარა. ივანეს ქალიშვილი ეკატერინე აბაშიძე, აკაკი წერეთლის დედა, აჯანყების დროს პატარა გოგონა იყო, რომელიც დედასთან (ელისაბედ გურიელი), ბებია დარეჯანთან და ძმასთან ერთად რუსეთის გზას გაუყენეს. იმერეთიდან გაქცეულმა ივანე აბაშიძემ თავი გურიაში მეუღლის ბიძას, ქაიხოსრო გურიელის ოჯახს შეაფარა. მას თან წაუღია ყველაზე ფასეული რაც ჰქონდა, მათ შორის დედის, დარეჯანის, ნამზითვი ეს „ვეფხისტყაოსანი“ (ამჟამად დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში № 5006). რუსის ჯარს გურიაში დაწყებული აჯანყებაც ჩაუხშვია და ივანე აბაშიძეს და ქაიხოსრო გურიელს თურქეთში გადახვენა გადაუწყვეტიათ, მალე, 1822 წელს, ივანე მოკლეს ახლციხეში, 1829 წელს ქაიხოსროც გარდაიცვალა თურქეთში. ხელნაწერი მოგვანებით გურიელის მეუღლემ მზითევში გაატანა თავის ქალიშვილ პელაგიას, რომელიც მისთხოვდა გენერალ როსტომ წერეთელს. ასე გახდა ხელნაწერი „პელაგია წერეთლისეული“.

„ვეფხისტყაოსნის“ სხვა რამდენიმე ხელნაწერის თავგადასავლის შესახებ მოთხრობილია ექვთიმე თაყაიშვილის შესანიშნავ „მოგონებებში“ (ქ. „მნათობი“, №7-11, 1958წ.) და მათზე დაყრდნობით – ზურაბ ჭუმბურიძის წიგნში „ქართული ხელნაწერების კვალდაკვალ“.

ლიტერატურის ინსტიტუტის რუსთველოლოგიის განყოფილება

რუსთველოლოგიური პრობლემატიკის ფართოდ და საგანგებოდ დამუშავების მიზნით 1957 წლის შემოდგომაზე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში *ძველი ქართული ლიტერატურის* განყოფილებიდან გამოიყო და შეიქმნა *რუსთველოლოგიის განყოფილება*, რომელმაც იარსება 2006 წლის ზაფხულამდე. შემდეგ იგი გადაკეთდა *რუსთველოლოგიური კვლევის ცენტრად*.

განყოფილებას 1966 წლის ოქტომბრამდე (ინსტიტუტის დირექტორად გადასვლამდე) სათავეში ედგა ალექსანდრე ბარამიძე. მის შემდეგ განყოფილებას ხელმძღვანელობდნენ: სარგის ცაიშვილი (1966-1989 წწ.), რევაზ სირაძე (1989-1991), რევაზ თვარაძე (1991-1995), ლევან მენაბდე (1995-2002), ბოლოს – ისევ რ. სირაძე (2002-2006).

მეცნიერ-თანამშრომლები იყვნენ: გაიოზ იმედაშვილი (1957-1995), ივანე ლოლაშვილი (1957-1971), სარგის ცაიშვილი (1957-1966), მერი გუგუშვილი (1957-2004), სერგეი სერებრიაკოვი (1957-1993), ლია ანდლულაძე (1958-2006), რიმა ფირცხალაიშვილი (1958-2006), მზია ჩაჩავა (1959-1966), ნანა ზუნდაძე (1959-1960), კობა იმედაშვილი (1959-1962), იოსებ მეგრელიძე (1959-1996), მარიამ კარბელაშვილი (1960-1994), ბორის დარჩია (1960-1978, 1985-2006), შალვა ღლონტი (1962-1970), გურამ შარაძე (1967-1973, 1976-1979), ნოდარ ნათაძე (1963-1969), შოთა ჩიჯავაძე (1970-1981), იზოლდა ნაქაძე (1970-2006), ზვიად გამსახურდია¹ (1975-1993), ნესტან სულავა (1976-1999), რუსუდან ბარბაქაძე (1978-1986), ნოშრევან ჯიშკარიანი (1979-1988), კახა ჯამბურია (1981-1993), თამარ გრძელიძე (1984-1995), ნინო კირთაძე (1987-1996), თემურ ნუცუბიძე (1989-1995), სოლიკო ცაიშვილი (1989-2006), ლელა ხაჩიძე (1989-1995), თამარ ტაბიძე (1990-1998), მადონა უჯმაჯურიძე (1990-1998), თამარ ხედელიანი (1992-2006), ია ანთაძე (1993-2006), ლაშა ხეცურიანი (1997-2006), ქეთევან ტრაპაიძე (2001-2006), ლია კარიჭაშვილი (2001-2006), ნესტან რატიანი (2004-2006), მერაბ ლალანიძე (2004-2005).

ესენი, რამდენიმეს გამოკლებით, განყოფილებაში მოსვლისას ახალგაზრდა, დამწყები მეცნიერნი იყვნენ. ბევრმა მათგანმა წინ ინსტიტუტის, კერძოდ, რუსთველოლოგიის ასპირანტურის კურსი გაიარა.

ლაბორანტის შტატზე მუშაოდნენ: მიხეილ ნანეიშვილი (1970-1972), როდამ ზანდუკელი (1972-2001), დარეჯან დანელია (1976-1999), მაია ჭარხალაშვილი (1981-1997), თათია პაჭკორია (1992-1997).

---

1 ზ. გამსახურდია მთავრობაში არჩევის შემდეგ, 1991 წლის 1 იანვრიდან, განყოფილებაში ნახევარ განაკვეთზე დარჩა და თავის კუთვნილ ხელფასს თბილისის ვაკის რაიონის ჩვილ ბავშვთა სახლს ურიცხავდა. ინსტიტუტიდან გათავისუფლდა მასთან „ფაქტურად შრომითი საქმიანობის განწყვეტის“ გამო (ინსტიტუტის დირექტორის ბრძანება № 33 პ, 1993 წლის 22 ოქტომბერი).

განყოფილება ჩამოყალიბებისთანავე „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დადგენისათვის მეცნიერული საფუძვლების მომზადებას შეუდგა, რომლის თაღარიგი ინსტიტუტმა წინა წლებიდან დაიჭირა. უპირველესად ფართო მუშაობა გაჩაღდა პოემის ხელნაწერთა და ბეჭდურ ვარიანტთა გამოცემისათვის, რომელშიც ჩაება, როგორც ინსტიტუტის სხვა (უფრო ძველი ქართული ლიტერატურის) განყოფილებათა თანამშრომლები, ისე მოწვეული პირები.

1956 წელს ს. ყუბანეიშვილმა თითო ხელნაწერის მიხედვით გამოსცა „ვეფხისტყაოსნის“ სრული ტექსტი ყველა ჩანართი და დანართი სტროფებითა და ეპიზოდებით, 1959 წელს – „ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა სტროფული შედგენილობა“, სადაც აღნუსხულია ხელნაწერთა მონაცემები თითოეული სტროფის შესახებ.

1956 წლის აღნიშნული ვრცელი გამოცემის მიხედვით შედგა და 1960-1963 წლებში ოთხ ნაკვეთად გამოვიდა პოემის ხელნაწერთა ვარიანტები, რომლის ამონერასა და შემონახვაზე მუშაობდნენ: ს. ყუბანეიშვილი, ვ. ბააკაშვილი, რ. ბარამიძე, ა. გვახარია, მ. გუგუშვილი, გ. იმედაშვილი, ლ. კეკელიძე, ი. ლოლაშვილი, ი. ლორთქიფანიძე, ნ. მახათაძე, ლ. მეგრელიშვილი, რ. მიმინოშვილი, გ. მიქაძე, შ. ონიანი, ს. სერებრიაკოვი, ს. ციაშვილი, თ. ჭყონია, მონვეულები – დ. ბრეგაძე, გ. კალანდარიშვილი, მ. მახათაძე, ქ. სანიკიძე. ამონერილი მასალები გააერთიანეს და გამოსაცემად მოამზადეს პირველი ნაკვეთი ს. ყუბანეიშვილმა, მეორე – ლ. კეკელიძემ, მესამე – მ. გუგუშვილმა, მეოთხე – ი. ლოლაშვილმა.

მომდევნო, 1964, წელს ამას მოჰყვა „ვეფხისტყაოსნის ძირითად გამოცემათა ვარიანტების“ წიგნი, რომლის მასალები ამონერეს ვ. ბააკაშვილმა, ნელი მახარაძემ და რ. ფირცხალაიშვილმა, გამოსაცემად მოამზადა ვ. ბააკაშვილმა. მასში აისახა ყველა კრიტიკული გამოცემა 1961 წლის ჩათვლით. წიგნს ერთვის ბ. დარჩიას შედგენილი სტროფთა საძიებელი.

ი. მეგრელიძის ხელმძღვანელობით ბ. დარჩიასა და ნანილობრივ მ. კარბელაშვილის მიერ დამზადდა და ტომებად აიკინდა „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა ფოტოპირები ორ-ორ ცალად (მეორე ცალები შემდეგ გადაეცა „ვეფხისტყაოსნის“ ვრცელი აკადემიური ტექსტის დამდგენ კომისიას).

1957 წელს გამოდის გ. იმედაშვილის დიდტანიანი წიგნი – „რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ანოტირებული ბიბლიოგრაფია“.

ამ წიგნზე დაყრდნობით დამუშავდა მთელი რუსთველოლოგიური ლიტერატურა: სტროფთა მიხედვით ბარათებზე იქნა ამონერილი ყველა მოსაზრება, რომლებიც პოემის ტექსტის დადგენასა და გაგებას ეხება. ცალკე ბარათებზე დამზადდა და ანბანის რიგზე დალაგდა სალექსიკონო მასალა. ასევე, ბარათებზე იქნა შედგენილი „ამირანდარეჯანიანის“, „ვისრამიანის“, „თამარიანისა“ და ე. წ. „აბდულ-მესიანის“ სიტყვათა სიმფონია. ამ მასალათა ამონერასა და დალაგებაზე მუშაობდნენ: ლ. ანდლუაძე, კ. იმედაშვილი, რ. ფირცხალაიშვილი, ნ. ხუნდაძე, მ. ჩაჩავა, შ. ლლონტი.

1958 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილებასთან შეიქმნა და რუსთველოლოგიის განყოფილების ბაზაზე 1959 წლის შემოდგომიდან მუშაობას შეუდგა „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერულ-კრიტიკული ტექსტის დამდგენი კომისია ილ. აბულაძის, ალ. ბარამიძის, ი. გიგინეიშვილის, კ. კეკელიძის, ა. შანიძის (თავმჯდომარე), გ. წერეთლისა და მ. ებრაელიძის (მდივანი) შემადგენლობით.

1962 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან წამოყალიბდა ახალი, გაფართოებული, აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისია, ხელმძღვანელობდა ალ. ბარამიძეს დაევალა პოემის 1957 წლის გამოცემის გადამუშავება შანიძესა და ალ. ბარამიძეს მოკლე კომენტარებით, ლექსიკონითა და ვარიანტებით.

ა. შანიძესა და ალ. ბარამიძეს, ისე როგორც წინა კომისიას, ეხმარებოდნენ: ი. ლოლაშვილი, რომელიც უშუალოდ მონაწილეობდა ტექსტის დადგენაში, მ. კარბელაშვილი, – ამზადებდა დადგენილი ძირითადი ტექსტის ვარიანტებს, ბ. დარჩია – ამზადებდა ჩანართთა და დანართთა ვარიანტებს, მ. ჩაჩავა – თავს უყრიდა ბარათებზე ამონერილ რუსთველოლოგიურ ნააზრევს და გადაბეჭდილი სახით კომისიას აწვდიდა.

კომისიის მიერ დადგენილი „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი ტომი გამოვიდა 1966 წელს, პოემის დაწერის 800 წლისთავის იუბილეს დროს. იგი მოიცავს რუსთველისეულად მიჩნეულ ტექსტს და ხელნაწერთა და გამოცემათა ძირითად ვარიანტებს, ხოლო მეორე ტომი, რომელშიც შევიდა ჩანართი და დანართი სტროფები და ეპიზოდები თავიანთი ვარიანტებით, აღარ დაბეჭდილა, რადგან აქვე უნდა მოთავსებულიყო ორივე ტომის ლექსიკონი და კომენტარები, რომელთა მომზადება ა. შანიძემ თავად დაიწყო, მაგრამ მისი შესრულება ვეღარ მოასწრო.¹

„ვეფხისტყაოსნის“ ვარიანტების ნაკვეთებმა და ამ მეცნიერულ-კრიტიკულმა გამოცემამ ახალი ეტაპი შექმნეს პოემის ტექსტის დადგენასა და გაგებაში.

რუსთველოლოგიის განყოფილება „ვეფხისტყაოსნის“ შესწავლას ფართო მასშტაბით შეუდგა. კვლევის საგანი გახდა არა მარტო საკუთრივ „ვეფხისტყაოსანი“ და მისი ავტორი, არამედ მათთან მიმართებით მათი წინამორბედი, თანამედროვე და მომდევნო ხანის მთელი ქართული ლიტერატურა, ქართული კულტურა, რუსთაველის ადგილი მსოფლიო კულტურის საგანძურში და ა. შ.

განყოფილებამ დააარსა გამოცემათა სერია – „რუსთველოლოგიური ძიებანი“ (თავმჯდომარე ალ. ბარამიძე, სწავლული მდივანი ი. მეგრელიძე). ამ სერიით გამოვიდა 12 წიგნი. განყოფილება ძველი ქართული ლიტერატურის განყოფილებასთან ერთად სცემდა კრებულებს, რომლებსაც „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“ ერქვა, შემდეგ – „ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები“ (ბოლო, VII-VIII, ტომები 1976 წელს ერთ წიგნად გამოვიდა).

რუსთველოლოგიის განყოფილების თანამშრომლები თავიანთ ნაშრომებს სისტემატურად აქვეყნებდნენ ინსტიტუტის სხვა პერიოდულ გამოცემებში – „ლიტერატურული ძიებანი“, „ლიტერატურა და ხელოვნება“, „კლასიკური და თანამედროვე მწერლობა“, „კრიტიკიუმი“, „შოთა რუსთველი“ (1966, 2000 წწ.), რომელსაც შემდეგ ეწოდა „რესთველოლოგია“, ალ. ბარამიძის დაბადების 70, 80, 90-ე და მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილ და სხვა კრებულებში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სამეცნიერო ჟურნალებში („აკადემიის მოამბე“, „საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე“, ენისა და ლიტერატურის სერიის „მაცნე“), რეს-

1 ბადრი შარვაძემ ჯერ 2005 წ. ცალკე გამოსცა პირველი ტომის ტექსტი (ვარიანტების გარეშე), მომდევნო, 2006 წელს ორივე ტომი დაბეჭდა სრულად, ოღონდ არა ცალ-ცალკე, როგორც კომისიის მიერ იყო გათვალისწინებული, არამედ გაერთიანებულად (ჩანართები ძირითად ტექსტში თავთავის ადგილას შეიტანა). ტომს დაურთო ა. შანიძის მიერ შედგენილი „ვეფხისტყაოსნის ლექსიკონი“, რომელიც მისი თხზულებანის & ტომშია (1986) მოთავსებული და აგრეთვე პოემის ს. იორდანიშვილისეული რუსული პნკარედი.

პუბლიკის, მაშინდელ საბჭოთა და უცხოურ ჟურნალ-გაზეთებში. ბევრი მათგანის ნაშრომები ცალკე წიგნებად გამოვიდა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია **ალ. ბარამიძის** ღვაწლი. იგი, რომელიც თავისი მეცნიერული საქმიანობის გარიჟრაჟიდან დღენიდავ თავს დასტრიალებდა რუსთველსა და მის პოემას, ათეული წლების განმავლობაში ძველი ქართული მწერლობის კვლევის ერთ-ერთი მეთაური იყო, რუსთველოლოგიის განყოფილების ხელმძღვანელობის ჟამსაც 'ყველივე ამას კვლავ დიდი წარმატებით აგრძელებდა. 1958 წელს გამოვიდა მისი მონოგრაფია „*შოთა რუსთველი*“, რომელიც შეესაბამებოდა და გადამუშავებული სახით შემდეგ კიდევ ორჯერ (1966 და 1975 წწ.) გამოიცა. მასში შეჯამებული, სისტემურად დალაგებული და საფუძვლიანად განხილულია ყველა რუსთველოლოგიური პრობლემა. ამ წიგნს 1978 წელს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის პრემია მიეკუთვნა.

ალ. ბარამიძე უმაღლეს ეხმარებოდა 'ყველა მნიშვნელოვან სიახლეს რუსთველოლოგიის დარგში. ამგვარია აღნიშნული პერიოდის მისი ნაშრომები, რომლებიც შემდეგ მისავე ნარკვევების მე-4 და მე-5 ტომებში (1964, 1971 წწ.) შევიდა: „ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი“, „ვეფხისტყაოსნის ზაბოლოცკისეული თარგმანის შესახებ“, „გიორგი ნადირაძე, რუსთველის ესთეტიკა“, „შ. ხიდაშელი, ჰუმანიზმის ზოგიერთი საკითხი ფეოდალური ხანის ქართულ მწერლობასა და ვეფხისტყაოსანში“, „ვეფხისტყაოსნის ახალი პ. ინგოროყვას, 1953 წლის გამოცემა“, „პ. ინგოროყვას თხზულებათა კრებულის პირველი ტომის გამოქვეყნების გამო“, „ქართული საერო ლიტერატურის რუსთველამდელი და რუსთველისდროინდელი ძეგლების ჟანრობრივ თავისებურებათა შესახებ“, „ვეფხისტყაოსნის ჟანრის განსაზღვრისათვის“, „ახალი რუსთველოლოგიური ლიტერატურა: 1. მართალი სამართალი, 2. რუსთველის საბოგრაფიო საკითხები, 3. რუსთველის პოეტური ხელოვნების საკითხების გარშემო, 4. „Реплика по поводу статьи проф. П. Н. Беркова“ და სხვა.

„ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა და ბეჭდურ ვარიანტების მომზადებასა და ინსტიტუტში „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენი კომისიის მუშაობასთან დაკავშირებით განყოფილებაში განსაკუთრებით გაცხოვრდა პოემის ტექსტოლოგიური საკითხების კვლევა, უპირველესად, ხელნაწერების შესწავლა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია **ს. ცაიშვილის** გამოკვლევები, რომლებიც ადრე ცალკე წიგნებადაც გამოიცა, ხოლო 1984 წელს შეკრებილი და გაერთიანებული სახით „*წერილებისა და გამოკვლევების*“ პირველ ტომად დაიბეჭდა. მასში აღნუსხული და განხილულია პოემის მთელი ხელნაწერული მემკვიდრეობა, შედგენილობის, კერძოდ სტროფული შედგენილობის, მიხედვით, მოცემულია მათი კლასიფიკაცია, კვლევის არეშია მოქცეული უამრავი ტექსტოლოგიური საკითხი.

მ. კარბელაშვილის წიგნში „ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ისტორიული კლასიფიკაციისათვის“ (1977) გამოყოფილი და შესწავლილია პოემის ნუსხათა სტილისტური რედაქციები; აღდგენილია მზებათუნისეული ხელნაწერის ტიპის რედაქციის პროლოგის პროტოგრაფი და რედაქციული თვალსაზრისით გარკვეულია პოემასთან მისი კავშირი. ღმრთისწაორობის იდეის ევოლუციის მიხედვით განხილულია ხელნაწერების რედაქციათა სიძველე-სიახლე, ე. წ. რთული წაკითხვების მიხედვით ნაჩვენებია ხელნაწერთა თავისებურებანი და მათი წარმომავლობა.

„ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერების და მათი რედაქციული თავისებურებანი შესწავლილია **ბ. დარჩიას** ნარკვევებში: „ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ვარიანტების გამოქვეყნების გამო“ (ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, IV, 1973), „ვეფხისტყაოსნის გაგრძელებათა პ. კარბელაშვილისეული პუბლი-

კაციის რედაქციული სახის დადგენისათვის" (იგივე კრებული, V, 1973), „ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერის ორი ფურცელი" (იგივე კრებული, VI, 1974), „ვეფხისტყაოსნის თავნაკლული პროლოგის წარმოშობის შესახებ" (იგივე კრებული, VII-VIII, 1976), „ვეფხისტყაოსნის ნაკაშიძისეული ხელნაწერის ტიპის რედაქციის თავისებურებანი და მისი შექმნის დრო" („მაცნე", 1975, № 3), „ვეფხისტყაოსნის კეხელიანთ ტიპის ნუსხები" (იგივე ჟურნალი, 1978, №1), „ხატაელთა ამბის ხელნაწერის ფრაგმენტი" (იგივე ჟურნალი, 1980, № 4) და სხვა (აქედან რამდენიმე შევიდა ავტორის ნიგნში: რუსთველოლოგიური გამოკვლევები, I, თბ., 2010), „ვეფხისტყაოსნის" მამუკა თავაქარაშვილისეული ხელნაწერის რედაქციული დახასიათება" (პირველი ნაწილი, „რუსთველოლოგია", III, 2004; მეორე ნაწილი, „რუსთველოლოგია", IV, 2005-2006).

მის ნიგნში „ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა რედაქციები გავრძელების მიხედვით" (1975) რედაქციული თვალსაზრისით დამუშავებულია ხატაელთა, ხვარაზმელთა, გმირთა ანდერძებისა და გარდაცვალების ამბები. ამ მონაკვეთის მიხედვით მოცემულია „ვეფხისტყაოსნის" ხელნაწერთა კლასიფიკაცია, დადგენილია ძირითადი რედაქციული ჯგუფების ურთიერთმიმართება და წარმომავლობა.

გ. შარაძე არქეოგრაფიული და ნაწილობრივ რედაქციული თვალსაზრისით განიხილა „ვეფხისტყაოსნის" ზაზასეული და წერეთლისეული ხელნაწერები (გადაბეჭდილია მის ნიგნში „არქეოგრაფიული ძიებანი", 1973). **რ. ფირცხალაიშვილი** მაშისნაველა „ვეფხისტყაოსნის" არტანუჯული ხელნაწერები („მაცნე", 1973, №3), **ი. ნაქაძე** – მ. ნაკაშიძისეული და მისი მიმდევარი ნუსხები (ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VII-VIII,), ლექსიკონების შემცველი „ყრბალული" („მოთა რუსთველი", 2000) და სხვა ნუსხები („ლიტერატურული ძიებანი", XXII 2001).

„ვეფხისტყაოსნის" გამოცემებზე საუბარია **ს. ცაიშვილის** დასახელებულ ნიგნში. **გ. შარაძე** აქვეყნებს წერილს – „ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი რუსთველის კაბინეტში" (შესულია ავტორის ნიგნში „არქეოგრაფიული ძიებანი"). **ბ. დარჩია** – „ვეფხისტყაოსნის გამოცემები მშობლიურ ენაზე" („მნიგნობარი-82", 1983), **თ. ხვედელიანი**: „კონსტანტინე ჭიჭინაძე – რედაქტორი" („კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა, 2000), **ლ. კარიჭაშვილი** – „ვეფხისტყაოსნის" ორი გამოცემის შესახებ" („რუსთველოლოგია", II, 2003. განხილულია დ. კარიჭაშვილის გამოცემები).

***

მრავალი გამოკვლევაა გამოქვეყნებული „ვეფხისტყაოსნის" ტექსტის დადგენასა და გაგებაზე. ამაზე ხშირად არის მსჯელობა ზემოთ დასახელებულ ზოგიერთ ნაშრომში, მაგრამ ამჯერად აღვნიშნავთ ისეთებს, რომლებიც საგანგებოდ ტექსტოლოგიურ საკითხებს ეძღვნება.

ასეთია **გ. იმედაშვილის** წერილები: „ვეფხისტყაოსნის „მოცალეობა", „ზოგი რამ რუსთველის შვიდი მნათობის შესახებ", „ორი მზე ვეფხისტყაოსანში", „რუსთველის ლომი და მზე", „მზიანი ღამე ვეფხისტყაოსანში" და სხვა, რომლებიც შესულია ავტორის ნიგნში – „ვეფხისტყაოსანი და ძველი ქართული მწერლობა" (1989).

ი. ლორაშვილი: „ვეფხისტყაოსნის ერთი სტროფის „ჩემი აწ ცანით" გამო" („ლიტერატურული გაზეთი", 5/II-1960), „ჰომეროსი, შავთელი, რუსთაველი" (შესულია ავტორის ნიგნში „მრავალკარედი", 1984), „თარგმანება ვეფხისტყაოსნის ზოგიერთი

ტაეპისა, 1. „ესე გუჰარი“, „ესეგვარი“ თუ „ესე გვარი“; 2. „სახითა“ თუ „ხასითა“; 3. ორი კონიექტორი – „ფლიდობა“ და „გააფრდილებს“ („მაცნე“, 1965, №3) და სხვა.

ი. მეგრელიძე: „ვეფხისტყაოსნის ლექსიკის საკითხები“: 1. „გრდემლი ტყეში“ („ცისკარი“, 1958, №9); 2. „მეცხრე სტროფის საკითხები: ამბავი სპარსული, ნათარგმანები, ობოლი (მარგალიტი), საგოგმანები, გრდათქმა, ხელმძქმენი, დამართება, ები, ნები, განები თუ ლამაზმანები“ („ცისკარი“, 1959, №3); 3. „კურტაქი, საკურტაქი“ („ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, II, 1964); 4. „ვეფხისტყაოსნის ერთი ადგილისა და სიტყვა „რვალის“ მნიშვნელობის დაზუსტებისათვის“ („ლიტერატურული გაზეთი“, 27. V. 1960); 5. „კარაბაქი, ჩაკარაბაქება“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XV, 1963); 6. „კვლევა „კარაბაქ-ჩაკარაბაქების“ გამო“ (გაზ. „თბილისი“, 27. I. 1969); 7. „ჭოჭმანი, საჭოჭმანები“; „ლაყბობა, ვილაყბოთანი“; 8. „ჭავლი წყლისა“ („შოთა რუსთველი“, 1966); 9. „ვეფხ-ტიგრ-სიტყვათა ქართული ვარიანტები“ („ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები“, V, 1973); 10. „რუსთველისა და ვეფხისტყაოსნის მართლწერა“ („ლიტერატურული გაზეთი“, 20. VIII. 1962). 11. „ერთი აფორიზმის შესწორების გამო“ („ლიტერატურული საქართველო“, 27. V. 1966) და სხვა.

ს. ცაიშვილის „წერილებისა და გამოკვლევების“ მეორე წიგნში (1985) შესულ გამოკვლევებში: „ფილოლოგიური შენიშვნები“, „ვეფხისტყაოსნის დაბოლოების საკითხისათვის“, „ვეფხი“ და „ჯიქი“ ვეფხისტყაოსანში“ და სხვა.

მ. გუგუშვილის წიგნში „ვეფხისტყაოსნის პროლოგის საკითხისათვის“ (1958) განხილულია პოემის პროლოგის სტროფული შედგენილობა, რომელია რუსთველისეული და რომელია ჩანართი. ნაჩვენებია პროლოგის მიმართება პოემასთან, დაძებნილია თანმხვედრი ადგილები. ამავე საკითხს დაუბრუნდა ავტორი შემდეგ სტატიაშიც: „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგში გამოთქმულ თეორიულ შეხედულებათა პოემაში მხატვრულად დადასტურების საკითხისათვის“ (რუსთველოლოგია, ^{XXII}, თბ., 2003). აქვე დავასახელებთ მის წიგნს: „მარგალიტი წყობილი, ვეფხისტყაოსანი, გარდათქმული პროზად ყანვილთათვის“ (2000).

ცალკე წერილებიდან აღსანიშნავია (ლ. ძონენიძის თანაავტორობით): „ვეფხისტყაოსნის 281-ე სტროფის შესახებ“ („მნათობი“, 1962, №11), „შენიშვნები 67-ე და 68-ე სტროფების ტექსტზე“ („ცისკარი“, 1964, №1), „ვეფხისტყაოსნის ენის სპეციფიკა და პოემის ლექსიკის ზოგიერთი საკითხი“ („შოთა რუსთაველი“, 1966), „ტექსტოლოგიური შენიშვნები“ („მაცნე“, 1970, № 1), „ვეფხისტყაოსნის ერთი სტროფის ნაკითხვისა და გაგებისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი“, 2 (XVII), 1987) „ვეფხისტყაოსნის 122-ე სტროფის პირველი სტრიქონის გაგებისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი“, 3 (XVIII), 1989) და სხვა.

ნ. ნათაძე: „ვეფხისტყაოსნის ერთი (305-ე) სტროფის შესახებ“ („მნათობი“, 1962, №5), „შენიშვნა ვეფხისტყაოსნის ტექსტზე“ („ცისკარი“, 1962, № 10), „ვეფხისტყაოსნის პროლოგის კომენტარისათვის (მიჯნურობის სტროფები)“ („საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე“, 1963, №2), „რუსთაველის „პანთეონის“ თეორია და ვეფხისტყაოსნის ტექსტი“ („ლიტერატურული საქართველო“, 30. VIII. 1963). „ვეფხისტყაოსნის სამი ადგილის გაგებისათვის“ („შოთა რუსთველი“, 1966) და სხვა.

რ. ფირცხალაიშვილი: „ვეფხისტყაოსნის ზოგიერთი ადგილის ნაკითხისათვის“ („ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები“, ^{AI}, 1962), „ტავტოლოგიური რითმის შესახებ ვეფხისტყაოსანში“ (იგივე კრებული, ^{AI}, 1964), „ვეფხისტყაოსნის ახალი გამოცემისათვის“ (იგივე კრებული, V, 1973), „ზოგი რამ

ვეფხისტყაოსნის რითმის შესახებ" („შოთა რუსთველი", 1966), „ვეფხისტყაოსნის რითმის ზოგიერთი საკითხი" (კრებ.: „ქართული ლიტერატურის საკითხები", 1966), „ვეფხისტყაოსნის ეპილოგის ერთი ცნების („საკამათებლად") გაგებისათვის („ლიტერატურული ძიებანი", XIX, 1998), „ინდო-ხატაელთა ამბავი – „ვეფხისტყაოსნის" მოუკვეთელი ნაწილი", („ლიტერატურული ძიებანი", XXI, 2000), „„ვეფხისტყაოსნის" ეპილოგის პრობლემატიკიდან" (რუსთველოლოგია, ^, 2003) და სხვა.

შ. ღლონტი: „კვლავ „დანაბას" გარშემო" („თბილისი", 31. I. 1966), „რას ნიშნავს ვეფხისტყაოსნის „ერთსახე" ("ლიტერატურული საქართველო", 20. ^VIII. 1965) და სხვა.

შ. ჩიჯავაძე: „აკადემიის მოამბეში" – „ვეფხისტყაოსნის ერთი ადგილის (1248. 4) დაზუსტებისათვის" (1964, ტ. 33, №2), „ვეფხისტყაოსნის ერთი ტაეის (1279. 1) გაგებისათვის" (1964, ტ. 34, №3), „ორი სიტყვის მნიშვნელობის საკითხისათვის ვეფხისტყაოსანში" (1964, ტ. 36, №3), „„ვეფხისტყაოსნის" ერთი სტროფის (320) გამო" (1969, ტ. 55, №2), „„უდილაღოს" განმარტებისათვის „ვეფხისტყაოსანში" (1969, ტ. 56, №1), „„ლაშქარი" და „სპა" ვეფხისტყაოსანში" (1972, ტ. 68, №1), „„სახ-ლი" და „ქვაბოვანი" ვეფხისტყაოსანში" (1973, ტ. 69, №3), „„ხელი" და „ბინდ-ბანდი" ვეფხისტყაოსანში" (1974, ტ. 73, №3), „„ხადუმი" ვეფხისტყაოსანში" (1974, ტ. 76, №1); სხვაგან – „ვეფხისტყაოსნის სამი ტაეისი გაგებისათვის" („სკოლა და ცხოვრება", 1964, №2), „ვეფხისტყაოსნის ერთი სიტყვის („მოუზრუნვეს") განმარტებისა და წაკითხვისათვის" („მაცნე", 1966, №5), „ვეფხისტყაოსნის ორი სიტყვის („შეულრ-ნა", 1969, ტ. 55, №2), „„ლიტერატურული აჭარა", 1966, №5), „ვეფხისტყაოსნის ერთი სიტყვის („შრომა") განმარტებისათვის" („სკოლა და ცხოვრება", 1966, №8), „რას ეწოდება „სადილი" ვეფხისტყაოსანში" („ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში", 1969, №9), „სალამი დავიყვებო" (იქვე, 1974, №2), „„ნაჭედი მათრახი" ვეფხისტყაოსანში" („ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში", 1977, № 3), „ვეფხისტყაოსნის ორი ადგილის („წამოისხა" და „ზედა ტანისა") დადგენისათვის" („მაცნე", 1978, №3), „„ციხე" და „პატიმარი" ვეფხისტყაოსანში" („ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში", 1979, № 2). ამავე თემაზე წერილები აქვს გამოქვეყნებული რაიონულ გაზეთებში – „ნიანგი" („განთიადი", ვანი, 16. ^IV. 1966), („კოლმეურ-ნე", სიღნაღი, 25. VI. 1966), „მიდამოდა" („მცხეთა", 19. VI. 1966), „ფილოსოფოსი თუ ფილასოფოსი" („სოციალისტური რუსთავი", 23. VII. 1966), „ვარდისმკრეფობით" („სამგორი", გარდაბანი, 11. ^IX. 1966), „შეჟღერნა" (იქვე, 18. ^IX. 1966) და სხვა.

ბ. დარჩია: „ფისტიკაური სტროფი ვეფხისტყაოსანში" („შოთა რუსთველი", 1966), „„ზმა" სიტყვის ერთ-ერთი მნიშვნელობისათვის ვეფხისტყაოსანში" („ძველი ქართული მწერლობის საკითხები", ^III, 1968), „თანინი მრავლობითის მოქმედებითი ბრუნვა ვეფხისტყაოსანში" („მაცნე", 1970, №6). ყველა გადაბეჭდილია მის ნიგ-ნში – „რუსთველოლოგიური გამოკვლევები, I" (2010).

მზანვე გაარკვია, რომ აფორიზმი „ცემა გმართებს გამზრდელისა, რა 'ცმა ნახო აეად ზრდილი!", რომელიც მიეკუთვნებოდა შოთა რუსთველს, დავით გურამიშვილს და ხალხურადაც იყო გამოცხადებული, სინამდვილეში ვახტანგ მეექვსისაა (ყურ. „ცისკარი", 1969, № 12. გადაბეჭდილია მის ნიგნში: „ვახტანგ მეექვსის პოეტუ-რი მემკვიდრეობა", 1986). ასევე გაარკვია, აფორიზმი „სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაცისაგან!", რომელიც რუსთველისეულად მიაჩნდათ (მათ შორის ილია ჭავჭავაძესაც), სინამდვილეში ხალხურია (შოთა „რუსთველი", 2003. შევიდა მისი „რუსთველოლოგიური გამოკვლევების" პირველ ნიგნში).

ს. სერგერიაკოვი: „სისყმე – ჟოვენს: რუსთველიდან პროვანსელ ტრუბადუ-

რებამდე" („ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები", V, 1973).

ზ. გამსახურდია: „ვეფხისტყაოსნის სრულყოფილი გამოცემისათვის" (მესამეი ავტორის ნიგნში: „წერილები, ესსეები", 1991).

მ. კარბელაშვილი: ავტორის დასახელებული ნიგნიდან მეხუთე თავი – „მეორი-სამეგრე განსჯისა", „წერილი რედაქციას" (ალმანახი „ქართული მწერლობა", 1990, № 1) და სხვა.

ლ. ანდელუაძე: „დათობა" ვეფხისტყაოსნის სამიჯნურო კონცეფციით („რუსთველოლოგია", IV, 2005-2006).

ლ. კარიჭაშვილი: „ვეფხისტყაოსნის" სადავო ტაეპის შესახებ" (გაზ. „განათლება", 7-13 მარტი, 2002), „ვეფხისტყაოსნის" „ყმა", „მოყმე", „ჭაბუკი" („რუსთველოლოგია", IV, 2004).

განყოფილებამ ცალკე წიგნებად გამოსცა ძველ და ახალ მკვლევართა ნაშრომები, რომლებიც „ვეფხისტყაოსნის" ტექსტოლოგიურ საკითხებს ეხება. **გ. იმედაშვილმა** გამოაქვეყნა თეიმურაზ ბაგრატიონის „განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა" (1960), **ი. ნაქაძემ** – „ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ლექსიკონები" (1976), რომელშიც თავმოყრილია და თავიანთი ვარიანტებითურთ წარმოდგენილი XVIII-XIX საუკუნეთა ხელნაწერებზე დართული ლექსიკოგრაფიული განმარტებანი, **მ. გუგუშვილმა** და **ლ. ძონენიძემ** – ნ. მარის „ვეფხისტყაოსნის ტექსტის საკითხები" (1965), **ს. ცაიშვილმა** და **გ. შარაძემ** – ვ. ბერიძის „ვეფხისტყაოსნის კომენტარი" (1974).

***

განყოფილება იკვლევდა რუსთველის ფილოსოფიურ და რელიგიურ საკითხებს. წარმოჩენილია მისი ქრისტიანული მსოფლმხედველობა.

ალ. ბარამიძის მონოგრაფიაში „შოთა რუსთველი" შეჯამებულია ამ მხრივ ჩატარებული კვლევა-ძიება.

ი. ლოლაშვილის ნაშრომში „რუსთველის მსოფლმხედველობის ისტორიული და ეროვნული საწყისები" („შოთა რუსთველი", 1966) გაანალიზებულია კლასიკური ხანის საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრება და ფილოსოფიურ-თეოლოგიური აზროვნების თავისებურებანი. ნაჩვენებია, რომ მწერლის ქრისტიანული მსოფლმხედველობა ქართულ ეროვნულ საფუძვლებზეა აღმოცენებული.

გ. იმედაშვილის მონოგრაფიაში „ვეფხისტყაოსანი და ქართული კულტურა" (1968) ნათელყოფილია პოემის მხატვრული კონსტრუქციის, პოეტიკისა და რუსთველის იდეოლოგიის ქართულ კულტურასთან ორგანული კავშირი.

რუსთველის პოეტიკისა და მსოფლმხედველობის საკითხებს ეხება **გ. იმედაშვილის** გამოკვლევები, რომელთაგან ზოგი შემოთავს იყო დასახელებული: „ვეფხისტყაოსანი და ქართული სინამდვილე", „ვეფხისტყაოსნის პარალელები მეათე საუკუნის ქართულ ჰიმნოგრაფიაში", „ზოგი რამ რუსთველის შვიდი მნათობის შესახებ", „ორი მზე ვეფხისტყაოსანში", „რუსთველის ლომი და მზე", „მზიანი ღამე ვეფხისტყაოსანში", „ასტრალური სინამდვილე ვეფხისტყაოსანსა და „იგორის ლაშქრობის ამბავში" და სხვები, რომლებიც გაერთიანებულია ავტორის ხსენებულ ნიგნში – „ვეფხისტყაოსანი და ქართული მწერლობა".

რუსთველის ქრისტიანული მსოფლმხედველობის ცალკეული გამოვლინებანი დახასიათებულია **ს. ცაიშვილის** ნაშრომებში: „დიდი პოეტი და ჰუმანისტი", „ვახტანგ VI" რუსთველური მიჯნურობის შესახებ", „ნაშრომები ვეფხისტყაოსნის ავ-

ტორის მსოფლმხედველობაზე", "ფილოლოგიური შენიშვნები" („გამოკვლევები და წერილები“, IV) და სხვებში.

რუსთველოლოგიის განყოფილებაში მუშაობისას რუსთველის ფილოსოფიურ საკითხებს არაერთი ნაშრომი უძღვნა ნ. ნათაძემ, რომლებიც ერთიან მონოგრაფიად გამოაქვეყნა – „რუსთველური მიჯნურობა და რენესანსი“ (1966). მასში ნაჩვენებია „ვეფხისტყაოსანში“ ასახული სიყვარულის მსგავსება რუსთველის ეპოქის სამიჯნურო პოეზიასთან, მისი მოტივების მიმართება არაბულ, ტრუბადურულ და დანტეს პოეზიასთან. ავტორის დასკვნით, რუსთველის მსოფლმხედველობის საფუძვლები საძიებელია როგორც ქრისტიანულ, ისე ნეოპლატონურ მოძღვრებებში, უმეტესად – უკანასკნელში.

ს. სერებრიაკოვმა განიხილა „ვეფხისტყაოსნის“ სიყვარული და აღმოსავლურ პოეზიასთან შედარების მიზნით რუსულად თარგმნა და გამოსცა იბნ-სინას (ავიციენას) ტრაქტატი სიყვარულზე (1977).

ბ. დარჩია: „მარგალიტის“ ერთი სიმბოლური მნიშვნელობა ვეფხისტყაოსანში“ („შოთა რუსთველი“, I, 2000), „ნება-სურვილისა და მისი შესრულების საკითხი „ვეფხისტყაოსანსა“ და ბიბლიაში“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIII, 2002). ესენიც გადაბეჭდილია მისი „რუსთველოლოგიური გამოკვლევების“ პირველ წიგნში.

თ. ხვედელიანი: „რასა ვინ ეძებთ, რას აქნევთ? ბედია მაყივნებელი“ (ბედისწერა „ვეფხისტყაოსანში“) („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIII, 2002).

ქ. ტრაპაძე: „მარგალიტის სახე-სიმბოლო „ვეფხისტყაოსანში““ („კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა“, 2001, №4), „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი ბიბლიური პარალელისათვის“ („რუსთველოლოგია“, IV, 2005-2006).

რუსთველის მსოფლმხედველობის ეზოტერული საფუძვლებია დამუშავებული ზ. გამსახურდიას ნაშრომებში. წიგნში „ვეფხისტყაოსანი ინგლისურ ენაზე“ (1984) განხილულია პოემის რელიგიურ-ფილოსოფიური ტერმინები და მისი თარგმანები ინგლისურ ენაზე.

„ვეფხისტყაოსნის“ ქრისტიანობასთან მიმართების საკითხები გაანალიზებულია აგრეთვე ზ. გამსახურდიას ნარკვევებში: „რუსთაველი და ანტონ I“, „თამარიანი და ვეფხისტყაოსანი“, „რუსთველის ანთროპოლოგიის ერთი პრობლემა“ და სხვებში, რომლებიც დაბეჭდილია მის წიგნში „წერილები, ესსეები“.

დასმული თვალსაზრისით განსაკუთრებით აღსანიშნავია ზ. გამსახურდიას მონოგრაფია „ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება“ (1991). ავტორი ავითარებს ვახტანგ მეექვსისა და დავით გურამიშვილის შეხედულებას „ვეფხისტყაოსნის“ ალეგორიულობის შესახებ. მისი დასკვნით, იგი არის ერთგვარი სინთეზი სინკრეტული ეზოტერიზმისა და ასახავს ინიციაციის სიბრძნის ძირითად იდეებს იმ ფორმით, რომელიც დამახასიათებელი იყო ქართული საღვთისმეტყველო აზროვნებისა და მითოლოგიისათვის.

მ. კარბელაშვილმა ზემოთხსენებულ თავის წიგნში წარმოაჩინა მეფის ღმრთისწინაშეობის იდეის ასახვა შოთას პოემაში. მანვე მნიშვნელოვანი შრომები გამოაქვეყნა „ვეფხისტყაოსანში“ დამონმებულ იურიდიულ-ეთიკური ტერმინების შესახებ „ორი ბიბლიური პარალელი „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი ეპიზოდისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი“, I (XVI), 1987), „ვეფხისტყაოსნის „უსისხლოდ“ ტერმინის იურიდიული და ეთიკური ასპექტები“ („ქართული მწერლობის საკითხები“, 1993), „მედუზას თავი და პერსეუსის ფარი“ (გაზ. „მამული“, 1993, №36). რუსთველის ეთიკურ-პოლიტიკურ შეხედულებებს იკვლევს ნაშრომებში: „რუსთველის „ესე ამბავი სპარსულის“ ინტერპრეტაციისათვის“ („მნათობი“, 1989, №11), „არ, ალთქ“

მულობა არ ვარგა" („ლაშარი“, 1990, №2), „ვეფხისტყაოსნის ავტორი „ოქროს“ ხანისა საქართველოს ისტორიის კონტექსტში“ („აკადემიის მოამბე“, 1990, №139, №2), შოთა რუსთველისა და ყუთლუ არსლანის „პიროვნებათა იდენტურობის კაციისათვის“ (იგივე მოამბე, 1991, ტ. 141, №2), „...ყოველი დამალული:“ („მამული“, 1991, №12), „...საქმე ცხადად გამოცხადდეს...“ („მამული“, 1991, №14), „უმირის, პლატონ სიტყვა დამატონ“ („მამული“, 1992, №5).

„ვეფხისტყაოსნის“ სასულიერო მწერლობასთან მსოფლმხედველობრივი მიმართების საკითხებია შესწავლილი ნ. სულავას გამოკვლევებში: „ვეფხისტყაოსნის „არსთა მხედი““ („მაცნე“, 1975, №3), „რუსთაველის მსოფლმხედველობის საკითხები (ვეფხისტყაოსნისა და სასულიერო პოეზიის პარალელები და შენიშვნები)“ („მაცნე“, 1976, №2), ზოგიერთი ქრისტიანული ცნება „ვეფხისტყაოსნისა“ და ძველ ქართულ სასულიერო პოეზიაში“ („ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, VII-VIII, 1976) და სხვა.

„ვეფხისტყაოსნის“ ფილოსოფიურ-რელიგიურ საკითხებს ეხება აგრეთვე მისი გამოკვლევები „ლოცვა ავთანდილისა“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XX, 1999), „განგების რუსთველური კონცეფცია“ („შოთა რუსთველი“, 2000), „მსგავსია იდეის ზრდილისა“, „კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა“, 1998, №2) და სხვა, რომლებიც გადაიბეჭდა მის წიგნში „ვეფხისტყაოსანი“ – მეტაფორა, სიმბოლო, ალუზია, ენიგმა“ (2009).

სოლ. ცაიშვილის სტატიაში „რუსთაველის მხატვრული აზროვნების თავისებურებათა შემეცნებისათვის“ („მნათობი“, 1986, №3) მოცემულია „ბაძვის“, „სახის“, „ხატის“, „იგავის“, „ვალის“ რელიგიურ-ფილოსოფიური ინტერპრეტაცია და გამოტანილია დისკვნა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ პოეტური სამყარო ეროვნულ-ისტორიული მსოფლმხედველობის უნივერსალიტებს უკავშირდება.

რუსთველოლოგიის განყოფილების ხელმძღვანელობისას რ. თვარაძემ დაამუშავა რუსთველის მსოფლმხედველობის საკითხები (მისი ფილოსოფიურ-რელიგიური მიმართება ნეოპლატონიზმთან, ფსევდო დიონისე არეოპაგელის შრომებთან), რუსთველის სიყვარულის რენესანსული ბუნება და ა. შ. ავტორის შეხედულებანი და დისკვნები ნაწილობრივ აისახა მის წიგნში „ქართული ლიტერატურის ისტორია, I^ა“ (2001).

რუსთველის აღმსარებლობისა და „ვეფხისტყაოსნის“ ბიბლიური წყაროების შესწავლის ისტორიას წარმოგვიდგენს ლ. მენაბდე („შოთა რუსთაველი“, 2000).

„ქრისტიანული სამების საკითხებისათვის „ვეფხისტყაოსანში““ – ასე ჰქვია მ. გუგუშვილის სტატიას („ალექსანდრე ბარამიძე-100“, 2002).

რუსთაველის მსოფლმხედველობის საკითხებზე მსჯელობა ხშირად არის განყოფილების თანამშრომელთა იმ ნაშრომებშიც, რომლებიც „ვეფხისტყაოსნის“ ესთეტიკური, მხატვრულ-გამომსახველობითი და მითოლოგიურ-ფოლკლორული თვალთახედვით განხილვას ეძღვნება.

გ. იმედაშვილის წიგნში „ვეფხისტყაოსანი და ქართული კულტურა“ დადგენილია რუსთველის ეთიკურ-ესთეტიკური იდეალები, სტილის, მხატვრული აზრისა და მეტყველების თავისებურებანი... განსაზღვრულია ამ თვალსაზრისით შოთას პოემის მნიშვნელობა ქართველი ერის, ქართული და მსოფლიო ეპიკური პოეზიისათვის.

ს. სერგებიაკოვის წიგნში „დროისა და ჟამის პრობლემისათვის ვეფხისტყაოსანში“ (1990) მ. ბახტინის თეორიის შუქზე პოემა მონოგრაფიულად შესწავლილია ე. წ. „ლიტერატურული დროის“ მიხედვით. გაანალიზებულია ტერმინები „ჟამი“, „ხანი“,

„დრო“, რომლებიც ადამიანის მიერ დროის შესახებ წარმოდგენების უძველეს საფეხურებს ასახავს. ავტორის დასკვნით, „ვეფხისტყაოსანში“ დროის მეტაფორიზაცია იმდენად ძლიერად და საინტერესოდ არის მოცემული, რომ თავისი ნიშან-თვისებით ის შეიძლება თანამედროვე რომანის ჟანრს დავუახლოვოთ.

რ. ბარბაქაძის წიგნში „ფერის მხატვრული ფუნქცია ვეფხისტყაოსანში“ (1993) საკითხი გაფართოებულად, ახალი რაკურსით არის დამუშავებული და მნიშვნელოვან სიახლეებს შეიცავს. ავტორის დასკვნით, „ვეფხისტყაოსანში“, რომელიც აზროვნების შინაგანი სტრუქტურით დასავლური კულტურის არეალშია მოქცეული, მხატვრულ გამომსახველობათა არსენალით, რომელთა შორის ფერს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს, ძალზე დიდ კავშირს აღმოსავლური კლასიკური მწერლობის პოეტიკასთან ამჟღავნებს.

თ. ტაბიძემ „მაცნეში“ გამოაქვეყნა სტატიები შავი (ლურჯი), 'ვითელი და წითელი ფერების სიმბოლიკათა შესახებ „ვისრამიანსა“ და კლასიკური ხანის ორიგინალურ ძეგლებში (1989, №2, 4; 1991, №4), რომლებიც „ვეფხისტყაოსანსაც ეხება.

ბ. დარჩია ბეჭდავს წერილებს: „სიცილი ვეფხისტყაოსანში“ („ლიტერატურის თეორიისა და ესთეტიკის საკითხები“, 1968, №4) და „კომიკური „ვეფხისტყაოსანში““ („რუსთველოლოგია“, V, 2008-2009).

„ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება“ – ასე ჰქვია **მ. გუგუშვილის** წერილს (ჟურნ. „მიჯნა“, 2000, №3).

ლ. ხეცურიანის სტატიაში „რიტორიკა „ვეფხისტყაოსანში““ („კლასიკური და თანამედროვე მწერლობა“, №3, 2000), სადაც გამოყოფილია თავები: „ტერმინისათვის“, „რიტორიკა ანტიკურ ფილოსოფიასა და ქრისტიანულ თეოლოგიაში“, პოემის რამდენიმე ეპიზოდია გაანალიზებული. პოემის სხვა ეპიზოდი ასევეა გაანალიზებული მის სტატიაში: „ხვარაზმშას შვილის ინდოეთს მისლვა საქორწილოდ და ტარიელისაგან მისი მოკვლა“ („რუსთველოლოგია“, IV, 2005-2006).

კ. ჯამბურიას ნაშრომში „ბედით დაწყევლილ გზაზე“ („ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1991, № 6) განხილულია ბედისწერის საკითხი რუსთველის, დ. გურამიშვილის, ნ. ბარათაშვილისა და გ. ტაბიძის შემოქმედებაში.

თ. ხვედელიანი: „ასმათის სახის გააზრებისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი, XXVI, 2005).

მ. უჯმაჯურიძე: „ელეგიური ნაკადი „ვეფხისტყაოსანში““ („რუსთველოლოგია“, XXIII, 2004).

***

„ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული ანალიზი მოცემულია ალ. ბარამიძისა და გ. იმედაშვილის დასახელებულ წიგნებში, ს. ცაიშვილის ნარკვევსა „რუსთაველის პოეტიკა“ (წერილები და გამოკვლევები, VI) და სხვა მის ნაშრომებში.

ამავე საკითხებს ეძღვნება რითმაზე გამოქვეყნებული **რ. ფირცხალაიშვილის** სტატიები, აგრეთვე მისი შემდეგი ნაშრომები: „რუსთველის ეპითეტის ზოგიერთი საკითხი“ („მაცნე“, 1971, №4), „ვეფხისტყაოსნის“ პოეტურ შედარებათა ზოგიერთი საკითხი“ (ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები, IV, 1973), „ვეფხისტყაოსნის“ პოეტური ფრაზეოლოგიიდან“ (იგივე კრებული, VI, 1974), „ვეფხისტყაოსნის“ იდეური არსის შესახებ“ („რუსთველოლოგია“, IV, 2005-2006) და სხვა.

შ. ღლონტის წერილები „რუსთველის მხატვრულ სახეთა რეალისტური ბუნებისათვის“ (ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში, 1968, №4), „რუსთაველის

მხატვრული ოსტატობის ენობრივი საშუალებანი" (გაზ. „სახალხო განათლება“, 1966, №19), „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული საკითხის სპეციფიკისათვის" („ლიტერატურული საქართველო", 1966, №27), „რუსთაველის მხატვრული ფრაზოლოგია" (გაზ. „სახალხო განათლება", 1966, №36), „დიდებული მეტაფორები" („ცისკარი", 1966, №3), „ვეფხისტყაოსნის" სინონიმთა" („სკოლა და ცხოვრება", 1966, №4), ფანტასტიკურის მხატვრული ფუნქციისათვის „ვეფხისტყაოსანში" („ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში", 1967, №1), მისი ნივთი „ვეფხისტყაოსნის" ფრაზოლოგიური ლექსიკონი" (1968).

შ. ჩიჯავაძის წერილებში, რომლებიც „ვეფხისტყაოსნის" ტექსტის დადგენას ეხება, საუბარია ზოგიერთ მხატვრულ ხერხზე: „ვეფხისტყაოსნის პოეტიკიდან („ვარდის მკრეფობით)" („ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში", 1967, №1), „ვეფხისტყაოსნის ორი მეტაფორის შესახებ" („მაცნე", 1969, №1), „სინეკდოხა „ვეფხისტყაოსანში" („აკადემიის მოამბე", 1971, ტ. 61, №3), „ვეფხისტყაოსნის ორი მეტაფორის გაგებისათვის" (იქვე, 1973, ტ. 71, №1), „ტროპის ერთი სახე „ვეფხისტყაოსანში" (იქვე, 1980, ტ. 97, №2), „ვეფხისტყაოსნის პოეტიკიდან (რუბი, სისხლის ცრემლები, ლიტოტეცია)" („მაცნე", 1975, №2) და სხვა.

8. კარბელაშვილმა მრავალი სტატია უძღვნა „ვეფხისტყაოსნის" პოეტური ენის („განთიადი", 1988, №5), სიუჟეტისა და კომპოზიციის საკითხებს, რომლებიც განხილულია ფოლკლორსა და მითოლოგიასთან კავშირში.

***

რუსთველოლოგიის განყოფილების საგანგებო კვლევის საგანია რუსთველისა და მისი პოემის ქართულ ხალხურ ზეპირსიტყვიერებასთან ურთიერთმიმართება.

ი. მეგრელიძის 1960 წელს ქართულ და რუსულ ენებზე გამოცემულ ნიგნში „რუსთაველი და ფოლკლორი" თავმოყრილი და გაანალიზებულია გადმოცემები რუსთველის შესახებ, უხვი მასალებით დასაბუთებულია „ვეფხისტყაოსნის" სიუჟეტის ორიგინალობა, ნაწვენებია, რა სახით გადავიდა პოემა და მისი აფორიზმები ხალხურ შემოქმედებაში, ყურადღება ექცევა იმასაც, თუ რა უნდა გამოეყენებინა პოეტს კლასიკური მწერლობისა და ხალხური სიტყვიერებიდან.

ს. ცაიშვილის წერილში „ხალხური „ტარიელიანის" პირველი ჩანაწერი" („წერილები და გამოკვლევები", II) ამგვარი ჩანაწერი დაფიქსირებულია „ვეფხისტყაოსნის" მე-17 საუკუნის ხელნაწერში.

ფოლკლორისა და მითოლოგიის მონაცემები მოხმობილია ზ. გამსახურდიას დასახელებულ ნიგნებში. ნაშრომში „ვეფხისტყაოსანი და წმინდა გიორგის კულტი" საგანგებოდ არის განხილული: „წმინდა გიორგის კულტი საქართველოში", „წმინდა გიორგი ქართულ მითოლოგიაში", „წმინდა გიორგის კულტის გამოძახილი „ვეფხისტყაოსანში", „წმინდა გიორგი იკონოგრაფიაში, ფოლკლორში, „ვეფხისტყაოსანში".

შ. ჩიჯავაძე ცდილობს, „ვეფხისტყაოსნის" ფანტასტიკურ ამბებს რეალური სინამდვილე მოუძებნოს და აქვეყნებს წერილებს: „ქაჯ პერსონაჟთა საკითხისათვის ვეფხისტყაოსანში" („ლიტერატურული ტყუილი თუ რეალური სინამდვილე" („თელავის პედ. ინსტიტუტის შრომები", 1964, V), „სად არის ვეფხისტყაოსნის ხატაეთი" („აკადემიის მოამბე", 1971, ტ. 62, № 2), „გრძნეული" ვეფხისტყაოსანში" (იქვე, 1973, ტ. 72, №3), „მცირე რუსთველოლოგიური შენიშვნა" („ქაჯის" შესახებ) („ძველი ქართუ-

ლი მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხები", *IV*, 1973), „არსებობდა თუ არა ქაჯეთი“ („ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1975, №2) და სხვა. მწერლობის მხატვრული თვალსაზრისით. საამისოდ თანამედროვე ტიპოლოგიურ კვლევათა ასპექტში მიმართავს ფოლკლორს: „ხალხური ვეფხისტყაოსნის სტრუქტურა და ტიპოლოგია“ („აკადემიის მოამბე“, 1980, ტ. 97, №3), „ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის მითოლოგიური ძირები (გენეზისი და სემანტიკა)“ (იგივე „მოამბე“, 1982, ტ. 105, №3), „ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის მითოლოგიური ინტერპრეტაციისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი“, 1983), „ვეფხისტყაოსნის კომპოზიციის საკითხისათვის“ („დასახელებული მოამბე“, 1986, ტ. 122, №2), „ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის პრობლემისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი“, *VI* (XVII), 1987) და სხვა. ავტორის დასკვნით, როგორც „ვეფხისტყაოსნის“, ასევე დასავლეთ ევროპული სარაინდო რომანის, კომპოზიციას საფუძვლად უძევს ჯადოსნური ზღაპრის მოდიფიცირებული ინვარიანტი. რუსთველის რომანი შუასაუკუნეთა სარაინდო რომანთანგან იმ მნიშვნელოვანი თავისებურებებით განსხვავდება, რომ იგი მსოფლიოში პირველი ორგმირიანი რომანია. აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით მ. კარბელაშვილმა თარგმნა ვლადიმერ პროპის ცნობილი ნაშრომი, „ზღაპრის მორფოლოგია“, დაურთო წინასიტყვაობა და 1984 წელს ცალკე წიგნად გამოსცა.

ნ. კირთაძე საკვლევი თემიდან – გმირის პრობლემა ჯადოსნურ ზღაპარსა და „ვეფხისტყაოსანში“ – გამოაქვეყნა წერილები: „ჯადოსნური ზღაპრის გმირი“ („მაცნე“, 1990, №4), „ზღაპრის სამყაროში“ („ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1991, №2).

აღნიშნული პრობლემიდან **თ. ხვედელიანმა** გამოაქვეყნა სტატიები: „დავარის სახის ინტერპრეტაციისათვის“ („შოთა რუსთველი“, 2000), „ზღაპრული პერსონაჟები „ვეფხისტყაოსანში“ და მათი მხატვრული ფუნქცია“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXII, 2001), „განძი უხილავი“ და მისი მხატვრული ფუნქცია „ვეფხისტყაოსანში“ („მაცნე“, 2001, №1-4), „მზეთუნახავი“ და მისი ფუნქცია „ვეფხისტყაოსანში“ (რუსთველოლოგია, *VI*, 2003), „ზესთასოფელი ქართულ ფოლკლორში და „ვეფხისტყაოსნის“ „მუნ“ სამყარო“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIV, 2003). ეს ნაშრომები შევიდა **თ. ხვედელიანის** წიგნში: „ვეფხისტყაოსნის“ მითოსურ-ფოლკლორული სამყარო“ (თბ., 2007).

* * *

განყოფილების თანამშრომლები „ვეფხისტყაოსანთან“ დაკავშირებით იკვლევენ რუსთველის წინაპრობლემებს, თანამედროვე და მომდევნო ხანის ქართულ ლიტერატურას, მის მხატვრულ თავისებურებებს. ამ საკითხებს დიდი ადგილი უჭირავს **ალ. ბარამიძისა** და **გ. იმედაშვილის** დასახელებულ წიგნებში, **ი. ლორთქიფანიძის** გამოკვლევებში: „კლასიკური ხანის (X-XIII სს.) ფრაგმენტები, არმოღწეული ძეგლები და უცნობი ავტორები“, „პომეროსი, შავთელი, რუსთაველი“, რომლებიც შესულია ავტორის წიგნში „მრავალკარგი“ (1984).

ამ მხრივ **ს. ცაიშვილის** გამოკვლევებიდან აღსანიშნავია: „რუსთაველის გავლენა XVI-XVIII საუკუნეთა მწერლობაზე (თეიმურაზ I)“, „ვახტანგ VI რუსთველური მიჯნურობის შესახებ“, „პირველი ლექსიკოგრაფიული შრომები ვეფხისტყაოსანზე“ („წერილები და გამოკვლევები“, II) და სხვა.

მ. გუგუშვილის წიგნში „პოლემიკა რუსთველის გარშემო“ (1966) განხილულია XV-XVIII საუკუნეების მწერლობაში რუსთველის გარშემო დადასტურებული იდე-

ური პოლემიკა და ნაჩვენებია ამ ხანის ლიტერატურაზე რუსთველის გავლენის ძირითადი ტენდენციები, ხოლო ნიგნში „რუსთველი გალაკტიონის პოეზიაში“ (1975) ამ თვალსაზრისით შესწავლილია გალაკტიონის მთელი პოეტური მემკვიდრეობა, მისი ლექსების სხვადასხვა რედაქციები და მრავალრიცხოვანი ვარიანტები, გამოვლენილია მათში რუსთველის სული, მხატვრული სახეები, შორეული პოეტური ასოციაციები და რემინისცენციები.

ავტორის სხვა გამოკვლევებიდან აქ აღსანიშნავია: „ვეფხისტყაოსნის გავლენა თეიმურაზ I-ის პოეზიაზე“ („მაცნე“, 1970, №6), „რუსთაველის გავლენა ნ. ციციშვილის „ბარამგურიანზე““ („ძველი ქართული ლიტერატურისა და რუსთველოლოგიის საკითხები“, V, 1973), „შ. რუსთაველი და მისი ვეფხისტყაოსანი არჩილის შემოქმედებაში“ (იგივე კრებული, VI^ა, 1974), „ვეფხისტყაოსანი და იოსებ ზილბინაის ანონიმური ვერსია“ (იგივე კრებული, VII-VIII, 1976), „ანტონ I და ვეფხისტყაოსანი“ („საზოგადოებრივი კრებული“, 1990, №7. თანაავტორი ლ. ძონენიძე), „სასულიერო საზოგადოება და ვეფხისტყაოსანი“ („მნათობი“, 2000, №3-4), „სასულიერო საზოგადოების დამოკიდებულება ვეფხისტყაოსნისადმი“ („შოთა რუსთველი“, 2000) და სხვა.

„ვეფხისტყაოსნის“ 1712 წლის ვახტანგისეული გამოცემის მბეჭდავის, მიქელის, ვინაობის დადგენისათვის რ. ფირცხალაიშვილი აქვეყნებს ვრცელ ნერილს („მაცნე“, 1984, №2, 3) და იკვლევს კავკასიძეთა გვარის მდივან-მნიგნობართა მთელ თანობებს.

ნ. ჯიშკარიანი აქვეყნებს სტატიებს: „სპარსი-სპარსულის“ მნიშვნელობისათვის *^{აა} საუკუნის ქართულ საერო პოეზიაში“ („აკადემიის მოამბე“, 1978, ტ. 90, №3), „მიჯნურის სახე ვეფხისტყაოსანსა და სპარსულ რომანტიკულ ეპოსში“ („თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, აღმოსავლეთმცოდნეობა“, 1986).

***

განყოფილების კვლევის საგანი იყო „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები და მთარგმნელები უცხო ენებზე. ამ საკითხებს ალ. ბარამიძის მონოგრაფიაში „შოთა რუსთველი“ ცალკე თავი ეთმობა. საგანგებოდ განიხილავს ზაბოლოცკისეულ თარგმანს.

რუსულ ენაზე თარგმანები და მრავალი უცნობი თარგმანი და მთარგმნელი გამოავლინა ლ. ანდელუაძემ. იგი „ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთველოლოგიის საკითხების“ მე-5 ნიგნში (1973) იძლევა ცნობარს „ვეფხისტყაოსანი რუსულ ენაზე“, ჩამოთვლის მთარგმნელებს, ურთავს მოკლე ბიბლიოგრაფიულ ცნობებს და უთითებს თავის ნაშრომებს, სადაც ვრცლად განიხილავს მათ შემოქმედებას. ეს მთარგმნელებია: კ. ბალმონტი, ს. შარტი (მიკირტუმოვი), ნ. რეულო (მზარეულოვი), გ. ცაგარელი, პ. პეტრენკო, შ. ნუცუბიძე, კ. ოვანოვი, ი. ბარტდინსკი, ი. ევლახოვი, ა. ნავროცკი, ი. გრინევსკაია, ა. ჩაჩიკოვი (ჩაჩიკაშვილი), პ. ანტოკლსკი, კ. ლიბსკეროვი, ს. კლიჩკოვი, (ლეშენკოვი), ო. რუმერი, ვ. დერუგინი, დ. თურქია, ბ. სერგებიაკოვი, ა. 'ანჩელი, შ. ლორთქიფანიძე, ი. თხორუფესკი, დ. მიხალკოვსკი, დ. კვინიხიძე, ი. ჩანცევი, მ. ლიპკინი, ე. ბოლხოვიტინოვი, დ. ჩუბინაშვილი, გ. ნინამძღვრიშვილი, ა. სარაჯიშვილი, ნ. მარი, შ. დავიდოვი (დავითაშვილი), ს. იორდანიშვილი, ს. სერგებიაკოვი.

აქვეა ჩამოთვლილი ის პირები (ა. აბაშიძე, ი. მეუნარგია, ა. არჯევანიძე, ა. იოსელიანი, სტაროსელსკი, გოლდინი, კოვანი, ალ. სურკოვი, უტკინი, კირპოტინი, მ. ლიტურა, ო. ნანეიშვილი), რომლებიც თავისუფალი, პროზაული თარგმანის ავტორებია ან თარგმნის ცდას მიაწერენ.

ლ. ანდლულაძეს გამოქვეყნებული აქვს მრავალი საჟურნალო და საგაზეთო წერილი, სადაც განხილულია რუსი და რუსულენოვანი მოღვაწეების შეხედულებანი რუსთაველსა და მის პოემაზე. მანვე 1972 წელს გამოსცა წიგნი „ბალმონტი და საქართველო“, რომელიც მნიშვნელოვნად გადაამუშავებული და შეესწავლილი სახით 2001 წელს (ასევე წიგნად) დაიბეჭდა მოსკოვში.

ლ. ანდლულაძემ თავი მოუყარა თავის ნარკვევებს და 2008 წელს გამოსცა წიგნი: „რუსთველით აღდგენილი სიამაყე“, სადაც შესულია თავები: „ბალმონტი ქართული კულტურის კონტექსტში“, „ვეფხისტყაოსანი რუსულ ენაზე ბალმონტამდე“, „რუსთაველი ბალმონტამდელ პრესაში“, „ბალმონტის ადგილი ქართულ ლიტერატურულ სამყაროში“, „XIX-XX სს. რუსთველოლოგები“, „რუსთაველი სიმბოლისტებთან“ და სხვა. ძირითადად რუსთველსა და ბალმონტთან დაკავშირებით დახასიათებულია: გრიგოლ რობაქიძე, მიხაი ზიჩი, ნიკო მარი, ალექსანდრე სვანიძე, კიტა აბაშიძე, პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, ალექსანდრე აბაშელი, იაკობ ნიკოლაძე, ვაჟა-ფშაველა, იოსებ გრიშაშვილი, გალაკტიონ ტაბიძე, ნიკო ფიროსმანაშვილი, გიორგი ლენინიძე, შალვა აფხაიძე, შალვა დადიანი, ვალერიან გაფრინაშვილი, ალექსანდრე 'ანჩელი, თამარ ამირეჯიბი, სანდრო შანშიაშვილი, იონა მეუნარგია, გიგო დიასამიძე, შალვა ქართველიშვილი, ია ეკალაძე, ჯაჯუ ჯორჯიკია, ძმები ზდანევიჩები, ნიკოლო მიწისვილი, ტიტე მარგველაშვილი, დავით კვიცარიძე, სვანიძეები, დეკანოზიშვილები...

ს. სერგებრიაკოვის ნაშრომში „Передача некоторых художественных образов поэмы Ш. Руставели в русских переводах“ („ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, №11, 1964) მხატვრულ სახეთა თვალსაზრისით გაანალიზებულია პ. პეტრენკოს, შ. ნუცუბიძისა და ნ. ზაბოლოცკის თარგმანები. ჟურ. „Литературная Грузия“-ში გამოქვეყნებულ მის წერილებში განხილულია „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგული (1965, №9) და ვ. ურუშაძის ინგლისური (1970, №9) თარგმანები.

გ. შარაძე ავლენს მასალებს „ვეფხისტყაოსნის“ ი. მეუნარგიას ფრანგულ თარგმანსა და ბელა ვიკარის თარგმანის მომზადებაზე (არქეოგრაფიული ძიებანი).

ზ. გამსახურდიას ზემო დასახელებულ წიგნში „ვეფხისტყაოსანი“ ინგლისურ ენაზე რელიგიურ-ფილოსოფიური თვალსაზრისით მეცნიერულ-კრიტიკულად შესწავლილია მ. უორდროპის, ვ. ურუშაძის, რ. სტივენსონისა და კ. ვიეიენის თარგმანები. იმავე საკითხებზეა საუბარი ზ. გამსახურდიას წერილში - „პასუხის პასუხი, ანუ აუცილებელი განმარტება რ. სტივენსონს“ (შესულია ავტორის წიგნში: „წერილები, ესსეები“).

„ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანებსა და მთარგმნელებზე საუბარია აგრეთვე ი. მეგრელიძის, ს. ციშვილისა და სხვათა წერილებში.

***

განყოფილებაში ცალკეული ნაშრომები შეიქმნა რუსთველის ბიოგრაფიის, პორტრეტის, მის სხვა თხზულებათა არსებობისა და „ვეფხისტყაოსნის“ დაწერის თარიღის თაობაზე. ეს საკითხები შეჯამებული სახით წარმოდგენილია ალ. ბარამიძის მონოგრაფიაში „შოთა რუსთველი“. ალ. ბარამიძე ეხმაურება ამ საკითხებზე გამოქვეყნებულ ნაშრომებს („ნარკვევები“, V). ი. ლოლაშვილი აქვეყნებს წიგნს: „რუსთაველი და თამარის ისტორიკოსთა ვინაობის პრობლემა“ (1961), სტატიას - „ზმა“ მგოსანთა“ („მრვალკარედი“).

ს. ციშვილი ქმნის რუსთაველის ბიოგრაფიულ ესკიზს, ცალკე სტატიაში განიხილავს ქვაბისხევის ბაზილიკის კედელზე დახატულ შოთას პორტრეტს („წერილები და გამოკვლევები“, II).

„ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის ბიოგრაფიულ პრობლემატიკას ეძღვნება რ. ფირცხალაიშვილის ორი ნიგნი – „ახალი მასალები შოთა რუსთაველის ბიოგრაფიისათვის“ (1987) და „კვლავ რუსთაველის ბიოგრაფიული პრობლემის გარშემო“ (1994), რომლებშიც წარმოდგენილია ახალი დოკუმენტური მასალები შოთაძეთა გვარისა და ძველი საქართველოს უდიდესი სახელმწიფოებრივი სიმბოლოების – სეფე ჯვარხატისა და ჯვარისმტვირთველთა შესახებ. ავტორის დასკვნით, „ვეფხისტყაოსნის“ შემქნელი შოთა რუსთაველი თორელთა გვარს განეკუთვნება (როგორც ეს მანამდე ს. ცაიშვილსა და ნ. შოშიაშვილს მეჭურჭლეთუხუცესთა ისტორიის შესწავლის შედეგად მიაჩნდათ), შოთაძენი კი ამ გვარისა და შოთა რუსთაველის შთამომავლები არიან, რომლებსაც და მათ მომდევნო თაობებს, ადრინდელი წინაპრების მსგავსად, ნმინდა გიორგის ნაწილიანი ჯვრის მუდმივი მცველ-მზღებლების თანამდებობა ეჭირათ. ამ გვარმა ეს თანამდებობა ერთიანი საქართველოს მონარქიის დაშლამდე შეინარჩუნა, ხოლო შემდეგ მისი წარმომადგენლები ამ სეფე-სიმბოლოს დასაცავ-შესანახავად XIX საუკუნემდე არ მოშორებან.

რ. ფირცხალაიშვილი სწავლობს იმ საისტორიო წყაროებს, რომლებშიც სახელი „შოთა“ დასტურდება. ამგვარია სტატიები – „აძიკვის ბარელიეფის წარწერაში მოხსენიებული შოთას ვინაობისათვის“ („შოთა რუსთაველი“, 2000), „ჭიაბერის დაწერილის ცნობათა კავშირი რუსთაველოლოგიურ პრობლემატიკასთან“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIV, 2003).

***

განყოფილება საგანგებო ყურადღებას აქცევდა რუსთაველოლოგიის ისტორიის შესწავლასა და ამზადებდა მასალებს რუსთაველოლოგიის მეცნიერული კურსის შესაქმნელად. გარდა ზემოთ აღნიშნული ტექსტოლოგიური ხასიათის ნაშრომებისა, დაიბეჭდა: ს. იორდანიშვილის - „ვეფხისტყაოსნის ბალმონტისმიური რუსული თარგმანი“ (1964), ი. მეგრელიძის მიერ მომზადებული ნიგნები: გ. ბერიძის - „რუსთაველოლოგიური ეტიუდები“ (1961), მ. გვგებურიძის - „რუსთაველი, პეტრინი, პრელუდები“ (1961), ნ. მარის - „Об истоках творчества Руставели и его поэме“ (1964) და „Вопросы „Вепхисткаосани“ и „Висрамиани“, იუსტ. აბულაძის - „რუსთაველოლოგიური ნაშრომები“ (1967), „რუსთაველოლოგიური რჩეული ლიტერატურა“ სამ ნიგნად (1979, 1980, 1982).

ი. მეგრელიძემ 1970 წელს გამოსცა ნიგნი „რუსთაველოლოგები“, სადაც ნაჩვენებია ქართველ და უცხოელ მწერალთა, მთარგმნელთა, მეცნიერთა და ყველა სხვა გარდაცვლილ მოღვაწეთა დამსახურება „ვეფხისტყაოსნისა“ და მისი ავტორის შესწავლისა და პოპულარიზაციის საქმეში, დაწყებული ვახტანგ მეექვსიდან XX საუკუნის 70-იან წლებამდე.

მ. გუგუშვილმა ლ. ძონენიძესთან ერთად გამოსცა ნ. მარის ნიგნი – „ვეფხისტყაოსნის ტექსტის საკითხები“ (1965), მანამდე – წერილების სერია ამ მეცნიერსა და მის რუსთაველოლოგიურ ნააზრევზე („საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე“, 1962, № 2; „ლიტერატურული ძიებანი“, XIV, 1962; XV, 1963; „ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, VII, 1964; კრებ.: „აკადემიკოსი ნიკო მარი–120“, 1968 და სხვა). ლ. ძონენიძესთან ერთად გამოაქვეყნა აგრეთვე სტატია – „იური მარის გამოუქვეყნებელი რუსთაველოლოგიური წერილები“ („ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, II).

მ. გუგუშვილმაც გამოსცა ნიგნი – „ალექსანდრე სარაჯიშვილი რუსთაველოლო-

გი" (1987), სტატიები – „ილია ჭავჭავაძე და „ვეფხისტყაოსანი“, „ვეფხისტყაოსანი“ და მე-19 საუკუნის ქართველი მოღვაწენი“ და სხვა, რომლებიც შესულია მის წიგნში „წერილები ლიტერატურაზე“ (1990). კიდევ: „გუგოლ ბერიძის რუსთველოლოგიური ნააზრევნი“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XIX, 1998).

გ. შარიძემ ცალკე წიგნებად გამოსცა: „ევეგენი ბოლხოვიტინოვი პირველი რუსი რუსთველოლოგი“ (1978), „პლატონ იოსელიანი რუსთველოლოგი“ (1980), „დავით ჩუბინაშვილი რუსთველოლოგი“ (1982), „მარი ბროსე და ვეფხისტყაოსანი“ (1983). თეიმურაზ ბაგრატიონის, მიხაი ზიჩის და ბელა ვიკარის რუსთველოლოგიურ ღვაწლზეა საუბარი მის წიგნებში: „თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, შემოქმედება“ (1974), „მიხაი ზიჩი და ქართული კულტურა“ (1978), „მასალები ბელა ვიკარის არქივიდან“ (1981).

მ. ჯანაშვილის ღვაწლს ეხება **კ. იმედაშვილის** წერილი – „მოსე ჯანაშვილი როგორც რუსთველოლოგი“ („ძველი მწერლობის საკითხები, I). **შ. ღლონტი** აქვეყნებს წერილს – „აკაკი შანიძე, როგორც რუსთველოლოგი“ („ძველი ქართული მწერლობის საკითხები, II). **თ. ხვედელიანის** წერილებია: „კ. კეკელიძე – რუსთველოლოგი“ („ქართული ენა და ლიტერატურა არაქართულენოვან სკოლებში“, 1998, №2), „კ. ჭიჭინაძე – რედაქტორი“ (კლასიკური და თანამედროვე მწერლობა“, 2000, №3). **ლ. კარიჭაშვილი**: „დავით კარიჭაშვილი – რუსთველოლოგი“ („მაცნე“, 2001, №1-4).

სვ. შოთაძეს ეხება **რ. ფირცხალაიშვილის** სტატია: „პირველი მეცნიერული სიტყვა რუსთველის შესახებ“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIII).

რუსთველოლოგიური მეცნიერების პრობლემატიკაზე მსჯელობს **ნ. სულავა** წერილში „რუსთველოლოგია – გუშინ, დღეს, ხვალ“ („ლიტერატურული საქართველო“, 22-28 ივნისი, 2001).

ლ. ანდელუაძე აქვეყნებს სტატიას: „რუსთაველის საზოგადოების შექმნის ეტაპები“ („რუსთველოლოგია“, II, 2003. გადაბეჭდილია მის წიგნში: „რუსთველით აღდგენილი სიამაყე“).

განყოფილებაში ერთხანს მიმდინარეობდა რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ბიბლიოგრაფიის შედგენა. **გ. იმედაშვილი** აგრძელებდა თავის ანოტირებულ ბიბლიოგრაფიას. **რ. ფირცხალაიშვილმა** აღნუსხა 1956-1962 წლის შემოდგომამდე გამოშლული ლიტერატურა, **ბ. დარჩიამ** – 1962-1968 და 1971 წლების ლიტერატურა, რომლებიც აისახა წიგნებში: „რუსთველოლოგიური ლიტერატურა, II, 1957-1965 წწ. ანოტირებული ბიბლიოგრაფია“ (თბ., 2002) და „რუსთველოლოგიური ლიტერატურა, IV, 1967-1980 წწ. ანოტირებული ბიბლიოგრაფია“ (თბ., 2009). 2004-2005 წლებში გამოსაცემად მომზადდა 1966 (საიუბილეო) წლის ანოტირებული რუსთველოლოგიური ლიტერატურა (წიგნი III), რომელშიც შევიდა **გ. იმედაშვილისა** და „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიურ ტექსტის დამდგენ კომისიის მიერ მომზადებული ანოტირებული ლიტერატურა. მათ დაემატა და მნიშვნელოვნად შეივსო **ბ. დარჩიასა** და „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენ კომისიის მიერ შედგენილი ბიბლიოგრაფიები. ანოტაციები მოამზადეს: **გ. არაბულმა**, **ბ. დარჩიამ**, **ლ. კარიჭაშვილმა**, **თ. ხვედელიანმა** და **ნანილობრივ ი. ნაჭაძემ** **ბ. დარჩიას** ხელმძღვანელობით. სამუშაოდ ამ წიგნის გამოცემის პერსპექტივა არ ჩანს. იმ მოტივით, რომ რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ბიბლიოგრაფიას ადგენს „ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისია, რუსთველოლოგიის განყოფილებამ 1972 წლიდან ამ საქმეზე ხელი აიღო, რაც, რა თქმა უნდა, გაუმართლებელია. მხოლოდ **ლ. კარიჭაშვილმა** შეადგინა 2003 წლის რუსთველოლოგიური ბიბლიოგრაფია („რუსთველოლოგია“, IV, 2006).

1966 წელს გამოვიდა ს. ცაიშვილისა და ნ. ნათაძის წიგნი „შოთა რუსთაველი და მისი პოემა“. მასში მოკლედ განხილულია ძირითადი რუსთველოლოგიური საკითხები და ფაქტობრივად რუსთველოლოგიის მოკლე კურსია¹. მეცნიერული სიღრმისა და მასშტაბურობით გამოირჩევა გ. იმედაშვილის წიგნი – „ვეფხისტყაოსანი და ქართული კულტურა“. მიუხედავად იმისა, რომ ალექსანდრე ბარამიძის მონოგრაფიასთან („შოთა რუსთაველი“) ერთად ეს მონოგრაფიული ნაშრომებიც არსებობს, რუსთველოლოგიის სრული მეცნიერული კურსის შექმნა მომავლის საშურ საქმედ რჩება.

განყოფილების თანამშრომლებს რუსთველოლოგიურ თემებზე გამოქვეყნებული აქვთ უამრავი რეცენზიები, გამოხმაურებანი, პოპულარული წერილები. გამოდიოდნენ რადიოთი, ტელევიზიითა და საჯარო ლექცია-საუბრებით. კონსულტაციას უწევდნენ „ვეფხისტყაოსნის“ მთარგმნელებს, გაზეთებისა და ჟურნალების რედაქციებს, საშუალო სკოლებს. რუსთველოლოგიურ თემებზე დაიცვეს საკანდიდატო დისერტაციები: ს. ცაიშვილმა, მ. გუგუშვილმა, ლ. ანდლულაძემ, რ. ფირცხალაიშვილმა, მ. კარბელაშვილმა, ბ. დარჩიამ, ზ. გამსახურდიამ, ნ. სულავამ, რ. ბარბაქაძემ, თ. ნუცუბიძემ, სოლ. ცაიშვილმა, სადოქტორო დისერტაციები – ს. ცაიშვილმა, მ. გუგუშვილმა, ი. მეგრელიძემ, შ. ლლონტმა, ნ. ნათაძემ, ზ. გამსახურდიამ, თ. ხვედელიანმა.

***

რუსთველოლოგიის განყოფილების თანამშრომლებს საინსტიტუტო თემატიკური გეგმითა და, კიდევ მეტად, გეგმის გარეშე დიდი მუშაობა აქვთ განუხლები „ვეფხისტყაოსნისაგან“ დამოუკიდებელი ქართული ლიტერატურის, განსაკუთრებით, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის შესასწავლად.

რუსთველოლოგიის განყოფილების ხელმძღვანელობის დროს, 1959 წელს, ალ. ბარამიძემ გამოაქვეყნა მონოგრაფია „სულხან-საბა ორბელიანის ცხოვრება და ლიტერატურული მოღვაწეობა“, წერილები „ამირანდარეჯანიანის“, „ქილილა და დამანას“, თეიმურაზ პირველის, ლესია უკრაინკას, ი. ჭავჭავაძის, ვაჟა-ფშაველას, კ. კეკელიძის, ი. გრიშაშვილის, გ. ლეონიძის შემოქმედებათა შესახებ, ვრცელი რეცენზია „მერჩულეს გარშემო“ და სხვა ლიტერატურული წერილები და გამოხმაურებანი, რომლებიც მეცნიერის „ნარკვევების“ მე-4, მე-5 და სხვა ტომებში შევიდა. რუსთველოლოგიის განყოფილებაში მუშაობის უამს ი. ლოლაშვილმა გამოაქვეყნა წიგნები: „ძველი ქართველი მეზობენი, ¹, ჩახრუხაძე, ქება მეფისა თამარისი“ (1957), „სულხან-საბა ორბელიანის ლიტერატურული მოღვაწეობიდან“ (1959), „ჩვენი საუნჯის“ მეორე ტომი (1960), „სულხან-საბა ორბელიანის თხზულებათა მესამე წიგნი (1963), „ძველი ქართველი მეზობენი, ^{II}, იოანე შავთელი, აბდულმესიანი, თამარ მეფისა და დავით სოსლანის შესხმა“ (1964), „იოანე პეტრიწი, სათნოებათა კიბე“ (1968), „ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლიტერატურული მემკვიდრეობა“ (1968), „სწავლანი და სიბრძნენი ფილოსოფოსთან“ (1969), „დავით სოსლანის აკლდამის საიდუმლოება“ (1971), გამოკვლევები, რომლებიც შემდეგ ავტორის კრებულში „მრავალკარედ“ (1984) შევიდა: „გაბრიელ მცირის „მეშუარული თხრობანი“, „გრიგოლ ჩახრუხაძის ცინაობისათვის“, „როდის დაიწყო „გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება“, „ქართული წარმართული საკულტო ტაძრები კამბეჩოვანში“. კიდევ: „მიქაელ-ფსელოსის

1 მიახლოებით ამგვარივეა 1966 წელს ს. ცაიშვილის მიერ მოსკოვში რუსულ ენაზე გამოცემული წიგნი: „Витязь в тигровой шкуре“ Шота Руставели“.

ფილოსოფიურ-ეგზეგეტიკური ტრაქტატი „პირმშოისათვის“ („ძველი ქართული მწერლობის საკითხები“, XI), გაბრიელ მცირის „მემუარული თხრობანის“ პუბლიკაცია (კრებ.: VIII საუკუნის ქართული მწერლობის საკითხები, I, 1965), „არისტოტელე სტაგირელის გარშემო“ („მაცნე“, 1968, №6), „დამატებანი და გასწორებანი ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსთა „დაკარგული“ დედნების აღმოჩენის გამო“ („მნათობი“, 1969, №7) და სხვა.

გ. იმედაშვილის ნაშრომებიდან აღსანიშნავია: „ძველი ქართული მხატვრული ენისა და სტილის მიჯნაზე“, „ამირანდარეჯანიანი“, „სირინოზიანი“, „ეკლესიასტეს ერთი მოტივი „სიბრძნე-სიცრუისაში““, რომლებიც შესულია მის ნიგნში „ვეფხისტყაოსანი და ძველი ქართული მწერლობა“. **გ. იმედაშვილმა** 1984 წელს ცალკე ნიგნად დასტამბა ვრცელი მონოგრაფია „იოსებ იმედაშვილის ცხოვრების გზაზე“.

ი. მეგრელიძის კვლევის არეშია მოქცეული ძველი, ახალი და უახლესი ქართული მწერლობისა და ენის საკითხები, რომელთა შესახებ უამრავ წერილებსა და შენიშვნებს აქვეყნებს. ცალკე ნიგნების სახით დაბეჭდილია: „იაკობ გოგებაშვილი და ახალი ქართული ენა, სახელმძღვანელოები, გრამატიკის საკითხები“ (ორი გამოცემა – 1973, 1988), „ჯემალ ნოღაიდელი“ (1977), „ჭოლო ლომთათიძე“ (1979), „Ю. Н. Марр, И. В. Мегрелидзе, К. И. Чайкин, Переписка по вопросам иранистики и грузиноведения“ (1980), „მცირე თეატრალური ლექსიკონი“ (1980), „Иосиф Орбели“ (ორი გამოცემა – 1983, 1987), „ეგნატე ნინოშვილი“ (1984), „სიძველეები ლიახვის ხეობაში“ ორ ნიგნად (1984, 1997), „გუგუზნავეები“ (1987), „ექვთიმე თაყაიშვილი, ცხოვრება და მოღვაწეობა“ (1989) და სხვა.

ქართულ ფილოლოგიურ და ისტორიულ მეცნიერებაში შეტანილი მნიშვნელოვანი წვლილისათვის და ფილოლოგთა ახალგაზრდა კადრების აღზრდაში დამსახურებისათვის 1981 წელს ი. მეგრელიძე დაჯილდოვდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „ივანე ჯავახიშვილის სახელობის მედლით“. იაკობ გოგებაშვილზე გამოცემული ნიგნისათვის „იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიურმა საზოგადოებამ“ 1993 წელს ი. მეგრელიძეს მიანიჭა „იაკობ გოგებაშვილის სახელობის პრემია“, ხოლო მეცნიერული დამსახურებისათვის „ქართველ მწერალთა და ლიტერატურისმცოდნეთა დამოუკიდებელმა კავშირმა“ 1995 წელს – ვაჟა-ფშაველას სახელობის პრემია.

ს. ცაიშვილის გამოკვლევები „რუსუდანისა“, ვახტანგ მეექვსის, დავით გურამიშვილის, იოსებ თბილელის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ი. ჭავჭავაძის, ვაჟა-ფშაველას, ნ. ლორთქიფანიძის, გ. ტაბიძის, კ. გამსახურდიას, ტ. ტაბიძის, გ. ლეონიძის და მრავალ სხვათა შესახებ სხვადასხვა დროს ცალკე სტატიებად, ნიგნებად და კრებულებად გამოქვეყნდა, ხოლო ბოლოს თავმოყრილად წარმოდგენილია მის ნიგნებში „გამოკვლევები და წერილები, II“ და „წინამორბედნი და თანამედროვენი“ (1986). ამ ორი ნიგნისა და ზემოთ ნახსენები „წერილებისა და გამოკვლევების“ პირველი ნიგნისათვის ს. ცაიშვილმა 1969 წელს აკად. კ. კეკელიძის სახელობის პრემია მიენიჭა.

რუსთაველოლოგიის განვითარებაში მუშაობისას **გ. შარაძემ**, გარდა დასახელებული ნაშრომებისა, ოთხი ნიგნი გამოაქვეყნა თეიმურაზ ბაგრატიონზე: „თეიმურაზ ბაგრატიონი, ცხოვრება“ (1972), „თეიმურაზ ბაგრატიონი, II, შემოქმედება“ (1974), „თეიმურაზ ბაგრატიონი, ბიბლიოგრაფი და კოლექციონერი“ (1974), „თეიმურაზ ბაგრატიონი, ნიგნი ლექსიკონი“ (1979). დაბეჭდა წერილები: „იონა ხელაშვილის ბიოგრაფიისათვის“ („აკადემიის მოამბე“, 1969, ტ. 54, № 1, ძველი ქართული მწერლობისა და რუსთაველოლოგიის საკითხები“, VI, 1974) და სხვა. ნაწილი სტატიების შესულია მის ნიგნში – „არქეოგრაფიული ძიებანი“.

მ. გუგუშვილმა მონოგრაფიულად შეისწავლა თეიმურაზ პირველის ცხოვრება

და მოღვაწეობა და ორ წიგნად გამოსცა: „თეიმურაზ პირველის ცხოვრების გზა“ (1979) და „თეიმურაზ პირველი, შემოქმედებითი პორტრეტი (1981). მანვე ნარკვევები უძღვნა ნოდარ ციციშვილს, ონანა მდივანს, დიმიტრი ბაგრატიონს, ვახტანგ მეექვსეს, ქეთევან წამებულს, მეცნიერებს – ნ. მარს, ე. თაყაიშვილს, კ. კეკელიძეს, ალ. ბარამიძეს, შ. რადიანს, თანამედროვე მწერლებს – ო. ჭელიძეს, ო. მამფორიას, მ. ქარლიძესა და სხვებს, რომლებიც შესულია მის წიგნში – „წერილები ლიტერატურაზე“ (1990). ადრე ალ. გვახარიასთან ერთად გამოაქვეყნა „აბდულმესიანის უცნობი კომენტარები („საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე“, 1960, № 2). ბოლო დროს დაბეჭდა: „ონანა მდივანი და მისი „ბარამგულიჯანიანი““ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXII, 2001), „ნოდარ ციციშვილის „ბარამგულიჯანიანი““ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIII, 2002), „სათაურის საკითხისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIV, 2003) და სხვა. ლ. ძონენიძესთან ერთად დაბეჭდა სტატია: „ნიკო მარის არქივიდან“, რომელიც ეხება „ამირანდარეჯანიანს“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXV, 2004).

ს. სერგებრიაკოვი: წიგნი – „ძველქართულ-რუსული ლექსიკონი (ოთხთავის ორი ძველი რედაქციის მიხედვით)“ (1962), სტატია – „ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქციის ზოგიერთი ფილოლოგიური საკითხი“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XV, 1964) და სხვა.

შ. ლონტის გარდაცვალების შემდეგ გამოქვეყნდა მისი წიგნები: ერთში – „ენისა და პოეტიკის საკითხები“ (1970) განხილულია ნ. ბარათაშვილის პოეტიკის ძირითადი მოვლენები, მ. ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელის“ იდეურ-მხატვრული თავისებურებანი და ი. გოგებაშვილის როლი ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დამკვიდრებაში. მეორეში – „ლიტერატურული სილუეტები“ (1972) საუბარია თანამედროვე ქართველი მწერლების – კ. გამსახურდიას, გ. ჭაბიძის, ი. გრიშაშვილის, გ. ლეონიძის, კ. კალაძის, ი. აბაშიძის, ლ. ასათიანის, ლ. ავალიანის შემოქმედებათა ცალკეულ საკითხებზე, აფხაზეთში ქართული მწერლების განვითარების მნიშვნელოვან მომენტებსა და მხატვრული სახისა და ტიპოურობის ურთიერთობის პრობლემებზე.

შ. ჩიჯავაძე: „სიბრძნე-სიცრუისას“ ტექსტის დადგენისათვის“ („ლიტერატურული ძიებანი“, V, 1963), „ზოგიერთი საკითხი თეიმურაზ მეორის შემოქმედებიდან“ („VIII საუკუნის ქართული მწერლობის საკითხები“, 1965) და სხვა.

ნ. ჯიშკარიანი: „ხაყანის წერილები და მათი მნიშვნელობა ქართული კულტურის ისტორიისათვის“ („მაცნე“, 1978, № 2), „ქართული ჰიმნოგრაფიისა და XII ს. საერო სახოტო პოეზიის ურთიერთმიმართების ზოგიერთი საკითხი“ („მაცნე“, 1980, № 2), „ნიზამის პოეტური სამყარო აკად. კ. კეკელიძის ნააზრევის მიხედვით“ (თსუ შრომები, ლიტერატურათმცოდნეობა, 1981), „სპარსული პოეზიის სათავეები“ („კრიტიკა“, 1986) და სხვა.

რ. ფირცხალაიშვილი 1978 წელს წიგნად გამოაქვეყნა მონოგრაფია „იოსებ თბილელი და მისი „დიდმოურავიანი““. დაბეჭდა სტატიები: „ძველი ქართული პოეზიის ისტორიიდან (ფავლენიშვილის „ვახტანგიანი“)“ („ლიტერატურული ძიებანი“, 1 [XVI], 1987), „ბრძოლა გიორგი სააკაძის წინააღმდეგ XX საუკუნის დასასრულს“ (გაზ. „კალმასობა“, 1998, №3, 5, 6, 8, 9, 13), „ორბელიანთა ნაკვალევზე (დავით ორბელიანი)“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXV, 2004), „ერთი უცნობი წყარო გიორგი სააკაძის პრობლემისა“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXVI, 2005).

ბ. დარჩიამ გამოაქვეყნა პოლემიკური წერილები „ქილილა და დამანას“ თარგმანის თაობაზე („განთიადი“, 1989, № 3; 1990, №9). გამოსაცემად მოამზადა ვახტანგ მეექვსის პოეტურ თხზულებათა სრული კრებული. გამოსცა წიგნები: „ვახტანგ

მეექვსის პოეტური მემკვიდრეობა" (1986) და „ვახტანგ მეექვსის პოეტური მემკვიდრეობა" (1988). ბაგრატ ბატონიშვილზე დაბეჭდა ნარკვევები: „მასალები ბაგრატ ბატონიშვილის (მუხრან ბატონის) ბიოგრაფიის შესახებ" („ქართული მწერლობის საკითხები", 1993), „ბაგრატ მუხრანბატონის ანტიმამადაიანური თხზულება" („რელიგია", 1996, №10-11-12), „ბაგრატ მუხრანბატონის ბიოგრაფიული ცნობები" („მნიგნობარი-99", 1999). ეს და სხვა მასალები შესულია 2011 წელს გამოსულ მის წიგნში: „ბაგრატ ბატონიშვილი (მწერლის თხზულებითურთ)". გამოაქვეყნა იაკობ შემოქმედელის პოლემიკური პოეტური თხზულება „უსჯულოს მოამადისა და ქრისტიანთა გაბაასება" („რელიგია", 1995, № 4-5-6) და მასზე სტატიები („მაცნე", 1994, №1-4; „ფილოლოგიური ძიებანი", 1995; „რელიგია", 1995, №1-2-3; 1998, №1-2) იაკობ შემოქმედელსა და მის სხვა თხზულებებს მიუძღვნა: „იოსებ თბილელისა და იაკობ შემოქმედელის გაბაასება" („მაცნე", 1993, №1), „იაკობ შემოქმედელი-მნიგნობარი" („მნიგნობარი-2000"), „იაკობ შემოქმედელი" [ბიოგრაფია] (გაზ. „კრიმანჭული", 2001, № 3, 4, 5, 6), „იაკობ შემოქმედელის მცირე ზომის თხზულებანი" („ალექსანდრე ბარამიძე-100", 2002) და სხვა. მანვე წამოაყენა მოსაზრება, რომ აქამდე შავთელის „აბდულმესიხანად" წოდებული თხზულება ეკუთვნის იაკობ შემოქმედელს და არის არჩილ მეორისა და, საერთოდ, მეფეთა და ქრისტიანობისათვის თავდადებულ პირთა ხოტბა. თვით შავთელის „აბდულმესია" დაკარგულია. ამ საკითხზე მისი ნაშრომები დაბეჭდილია: გაზ. „კალმასობა" (1997, №10, 11, 12; 1998, № 1, 2, 4, 8), „ნაკადულის სალიტერატურო გაზეთი" (1998, №21), ჟურ. „რელიგია" (1999, XXI, 2000). ეს და სხვა ნარკვევები შევიდა მის მონოგრაფიაში „იაკობ შემოქმედელი", რომელიც გამოვიდა 2010 წელს და მიენიჭა სრულიად საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის ისტორიულ-ლიტერატურული პრემია. ბ. დარჩიას სტატია „არჩილის ერთი ნაწარმოების გაგება" (1998, №9). მანვე ცალკეული წერილები უძღვნა ეხება მეფე-პოეტის ვრცელ ლექსს „მეფეთა საქებელნი და სამხილებელნი" და სხვა.

კ. ჯამბურიამ რამდენიმე ნაშრომი გამოაქვეყნა იოანე ბატონიშვილის „კალმასობის" მხატვრულ თავისებურებებზე: „კალმასობის" მხატვრული კონსტრუქცია" („კრიტიკა", 1983, №4), „იოანე ბატონიშვილის „კალმასობის" ჟანრული თავისებურებანი" („მაცნე", 1984, №3), „ნეტარ იყვნენ დევნილნი სიმართლისანი „კალმასობის" მთავარი გმირი" („ცისკარი", 1985, № 9). მანვე ცალკეული წერილები უძღვნა ახალ და თანამედროვე ლიტერატურულ საკითხებს: „მკითხველო, ხომ არ მოგეწყინა" [„კაცია ადამიანის?" შესახებ] („ლიტერატურა და ხელოვნება", 1991, № 2), „გრიგოლ რობაქიძის წინასწარმეტყველება" („ქართული მწერლობა", 1990, № 2), „პოეტი და პიროვნება" [ტიციან ტაბიძე] („მნათობი", 1986, №8), „ვატერპოლო" და ა. შ..." [გურამ დოჩანაშვილის ნაწარმოები] („კრიტიკა", 1985, № 3) და სხვა.

ზ. გამსახურდიამ შექმნა გამოკვლევები - „ქება და დიდებები ქართულისა ენისაი" და „საქართველოს სულიერი მისია" („წერილები, ესკეზები", 1991).

ლ. ხაჩიძე აგრძელებდა ქართულ ჰიმნოგრაფიაზე მუშაობას. დაბეჭდა: „უცნობი ქართველი ჰიმნოგრაფი" („ლიტერატურული საქართველო", 10.11. 1990), „ეფრემ მცირის უცნობი თარგმანი" („მაცნე", 1991, № 1), „პარიზული ხელნაწერი - გეორგიკა -5 და მისი სიახლენი" („ლიტერატურა და ხელოვნება", 1993, № 1), „ეფრემ მცირე - საგალობელთა მთარგმნელი" („სკოლა და ცხოვრება", 1993, № 7), „იოანე მინჩხის ახლად აღმოჩენილი საგალობლები" („ლიტერატურული საქართველო", 4.1. 1991), „ეფრემ მცირე და ქართული მარხვანი" („ლიტერატურა და ხელოვნება", 1993, № 3), „ეფრემ მცირის მოღვაწეობის ახალი ასპექტი" („სკოლა და ცხოვრება", 1993, №8) და სხვა.

უამრავი სტატია გამოაქვეყნა ნ. სულავამ. უმეტესობა ქართული ჰიმნოგრაფიის მონოგრაფიულ შესწავლას ეძღვნება: „ნათლის ტროპიკა ქართულ ჰიმნოგრაფიაში“ („ლიტერატურული ძიებანი“, 1983), „გალობანი ანჩისხატისანი“ („ბალავერი“, 1991, № 1-6), „ანტონ კათალიკოსი ქართველ ჰიმნოგრაფთა შესახებ“ („რელიგია“, 1996, № 10-11-12), „არსენ ბულმაისიმისძის ჰიმნოგრაფიული მოღვაწეობიდან (მარტყოფის მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატისადმი მიძღვნილი საგალობლები)“ („მაცნე“, 1996, № 1-4), „საღმრთო ზილვა ქართულ ჰიმნოგრაფიაში“ („მნათობი“, 1997, № 1-2), „თამარ მეფის იამბიკოები“ („კლდეკარი“, 1997, № 1), „ერი საზეპურო...“ („ცისკარი“, 1997, № 5), „ტბელ აბუსერისძის „გალობანი სამთა იოანეთა““ („რელიგია“, 1997, № 7-8-9), „იოანე შავთელის „გალობანი ვარძიისა ღმრთისმშობლისანი““ („მაცნე“, 1997, № 1-4), „არსენ ბულმაისიმისძე – „გალობანი წმიდისა მოციქულისა ნინოისნი“ (ლიტერატურული საქართველო“, 1997, № 5), „„გალობანი წმიდისა შიოისნი“ – არსენ ბულმაისიმისძე“ (სალიტერატურო გაზეთი“ (1997, № 3), „არსენ ბულმაისიმისძის ლიტერატურული შეხედულებანი“ (ალიტერატურული საქართველო“, 1997, № 16), „ღვთისმშობლის სახე დიმიტრი მეფის პოეზიაში“ („მნათობი“, 1997, № 8), „მას ახარებდა ანგელოზი ფრთოსანი“ (ალიტერატურული საქართველო“, 1998, № 5), „რომელმან ცას აღვირ-ახსნა“ (კურდანაი)“ (გაზ. „კალმასობა“, 1998, № 7), „„მე თამარ, მჩენი ტომთაი დავეთერთაით...“ („კალმასობა“, 1998, № 8), „საბა სვეტიცხოვლის ვინაოისათვის“ („მნიგნობარი“, 1998), „აბუსერიძე ტბელი – XIII ს. კრებულის (A-85) რედაქტორ-შემდგენელი“ („მაცნე“, 1998, № 1-4). „არსენ ბულმაისიმისძის ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებანი“ (ალიტერატურა და ხელოვნება“ (1997, № 3), „აბუსერიძე ტბელის საგალობლის ზოგიერთი სიმბოლოს შესახებ“ („კალმასობა“, 1998, №12), „ფილიპე ბეთლემი“ (ალიტერატურული ძიებანი“, XIX, 1998), „არსენ ბულმაისიმისძის „გალობანი წმიდისა მოციქულისა ნინოისნი“ (ალიტერატურა და ხელოვნება“, 1999, №1), „აბუსერიძე ტბელი – მრავალმხრივი შემოქმედი“ (აბუსერიძე ტბელი–800“, 1999), „წმიდა მეფე თამარი. იამბიკონი, კომენტარი დაურთო ნ. სულავამ“ (გაზ. „თბილისის სასულიერო აკადემია და სემინარია“, 5. V. 1999), „დიმიტრი მეფე – იამბიკოები (ტექსტები)“ (ჟურ. „საყდარი“, 1999, № 2), „იოანე ქონქოზისძე“, („მაცნე“, 1999, № 1-4). „ნიკოლოზ გულაბერისძის საგალობლები“ („მნიგნობარი“, 2000), „შოი მღვიმელი დემეტრე მეფის იამბიკოებში“ (ალიტერატურული ძიებანი“, XXI, 2000), „სტეფანე სანანოისძე“ („მაცნე“, 2000, №1-4). ეს და სხვა სტატიები შესულია ავტორის ნიგნებში: „XII-XIII საუკუნეების ქართული ჰიმნოგრაფია“ (2003) და „ქართული ჰიმნოგრაფია: ტრადიცია და პოეტიკა“ (2006). სხვა თემებზე: ალ. ორბელიანის „უმანკო სისხლი“ და ჰაგიოგრაფიული მწერლობის ტრადიციები“ (კრებული: „მიძღვნა ალ. ორბელიანის ხსოვნას“, 1997), „გრიგოლ ორბელიანის „ფსალმუნი““ (იგივე კრებული, „II, 1998) და სხვა.

ი. წაქაძემ გამოაქვეყნა სტატიები პეტრე ლარაძის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე: „რამდენიმე შტრიხი პეტრე ლარაძის ცხოვრებიდან და შემოქმედებიდან“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIII, 2002), „პეტრე ლარაძის შემოქმედებიდან“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXIV, 2003; წერილი მეორე, იგივე კრებული, XXV, 2004), „ვეფხისტყაოსანი“ – პეტრე ლარაძის ერთ-ერთი ნაწარო“ („რუსთველოლოგია“, III, 2004), „პეტრე ლარაძის ცხოვრებიდან“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXVI, 2005).

მ. უჯმაჯურიძე: „დავით გურამიშვილის რელიგიური ლირიკა“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXV, 2004), „ელეგიური მოტივები ვახტანგ მეექვსის ლირიკაში“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XXVI, 2005).

ლ. ანდელუაძე: „მოღვაწენი ქსნის ერისთავთაგან“ („კრიტიკიუმი“, 2002, № 7).

მანვე სათაურით „პოეტი მამულიშვილი“ გამოაქვეყნა წიგნი ნოდარ ჯაფარიძის პოეზიასა და საზოგადოებრივ საქმიანობაზე (2007).

საინსტიტუტო გამოცემებში დაიბეჭდა ლ. მენაბდის ნაშრომები: „ვახუშტი ბაგრატიონის თარგმანები“ („კალმასობა“, 21. X. 1997), „ძველი ქართული ლიტერატურის შესწავლის ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა (თეიმურაზ ბაგრატიონიდან ივანე ჯავახიშვილამდე)“ („ლიტერატურული ძიებანი“, XIX, 1998), „ძველი ქართული ლიტერატურული ურთიერთობანი“ (იქვე, XXI, 2000), „პაპუნა ორბელიანის „ამბავნი ქართლისანი““ (იქვე, XXII, 2001).

დასასრულ, უნდა დავძინოთ: აქაც უმთავრესი ნაშრომებია აღნიშნული. მცირე გამოწკლისის გარდა, არაფერი გვითქვამს საგაზეთო წერილებზე, ცალკეულ რეცენზიებსა და გამოსხაურებებზე, საიუბილეო, საენციკლოპედიო და პოპულარულ წერილებზე, ლექცია-საუბრებზე, სამეცნიერო სესიებსა და სიმპოზიუმებში მონაწილეობაზე, სამეცნიერო საბჭოებსა და კომისიებში მუშაობაზე, პუბლიცისტურ წერილებსა და პოლიტიკურ საქმიანობაზე და ა. შ.

***

როგორც ვთქვით, რუსთველოლოგიის განყოფილებამ იარსება 2006 წლის ზაფხულამდე. ამ დროს ის გადაკეთდა ლიტერატურის ინსტიტუტის „რუსთველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრად“. ხელმძღვანლად კონკურსის წესით აირჩიეს რევაზ სირაძე, ხოლო იმავე წლის ოქტომბერში ასევე კონკურსის წესით აირჩიეს: უფროს მეცნიერ თანამშრომლად მარიამ კარბელაშვილი, მეცნიერ – თანამშრომლებად – ნანა გონჯილაშვილი, ლია კარიჭაშვილი და თამარ ხვედელიანი. არსებობდა აგრეთვე მთავარი მეცნიერ-თანამშრომლის ერთი საშტატო ერთეული, მაგრამ ისე, რომ კონკურსი არ გამართულა, ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორმა იგი გააუქმა.

მინაწერი: ეს მიმოხილვითი სტატია დაინერა 2002 წლის დასაწყისში, რათა იგი შესულიყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დაარსების 60 წლისთავისადმი მიძღვნილ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ისტორიის ამსახველ საიუბილეო წიგნში (შეივსო მოგვიანებით). გვევალეობოდა, აგველრიცხა შესრულებული სამუშაოები, მიღწევები და არა მათი კრიტიკული შეფასებანი. ეს იუბილე მაშინ არ შედგა, პირიქით, მალე მეცნიერებათა აკადემიამ რღვევა განიცადა და ამიტომ არც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის, არც ლიტერატურის ინსტიტუტის ისტორიები და არც ეს ნარკვევი აღარ დაბეჭდილა.

ლიტერატურის ინსტიტუტის რუსთველოლოგიურ კვლევა-ძიებათა უმთავრესი საკითხები კრიტიკულად განხილულია ჩვენს წიგნებში: „უეიცობის, პლაგიატობისა და განუკითხაობის წინააღმდეგ რუსთველოლოგიაში“ (თბ., 2008) და „რუსთველოლოგიური გამოკვლევები, I“ (თბ., 2010).

ალექსანდრე ლორია

ბიბლიოთეკართა პირველი პროფესიული ჟურნალი

ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია საკმაოდ დიდ პერიოდს მოიცავს, მისი საწყისები (რომ არ ჩავთვალოთ წინა პერიოდის ცნობილი ცდები) XIX საუკუნის პირველ ნახევარს განეკუთვნება, ეს ის ხანაა, როდესაც რუსეთის იმპერიაში, რომელშიც საქართველოც შედიოდა, ბურჟუაზიული ურთიერთობები იწყებს დამკვიდრებას. როგორც ცნობილია, „პერიოდიკა ბურჟუაზიული საზოგადოების პირმშოა“. მისი ფართოდ გავრცელება უშუალოდ ბეჭდვის შემოღებასთანაა დაკავშირებული.

ყველა ქვეყანაში პერიოდული ორგანოს დაარსებას ყოველთვის წინ უძღოდა მოსამზადებელი ეტაპი. უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებაში უნდა გაჩენილიყო ამის მოთხოვნილება, რაც თანდათან გაღვივდებოდა და მტკიცე გადანყვეტილებად იქცეოდა. ის საზოგადოებრივად აუცილებელ ხასიათს იძენდა. ილია ჭავჭავაძის თქმით: ჟურნალი ერთი რომელიმე კაცის ნებით არ იბეჭდება, ამის საჭიროებას ცხოვრება გვიჩვენებს.

მომნიფებულმა მოთხოვნილებამ, მოყოლებული XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, განაპირობა პერიოდული ორგანოების მომრავლება საქართველოში. ძირითადად ეს იყო საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ჟურნალ-გაზეთები, რომლებსაც, საერთოდ, უდიდესი მაცოცხლებელი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოებისათვის. რაც შეეხება პროფესიულ ჟურნალებს, იგი შედარებით გვიან ჩნდება.

მიუხედავად იმისა, რომ საბიბლიოთეკო დარგის ჟურნალის დაარსების აზრი საკმაოდ მომნიფებული იყო, ჩვენს დღეებამდე ეს საქმე არ მოგვარებულა.

ერთ დროს (1934-1940წ.წ.) ე.წ. რესპუბლიკურ ბიბლიოთეკაში (ახლანდელი საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა) გამოიცემოდა „შრომები“, რომლებშიც მეტად მნიშვნელოვანი სამეცნიერო და მეთოდოლოგიური სტატიები იბეჭდებოდა. ამ გამოცე-

მის შეწყვეტის შემდეგ მთელი დატვირთვა მეთოდოლოგიური ნერწყვის გამოცემაზე გადავიდა. ისინი უხვად იბეჭდებოდა, უმეტესად ნათარგმნი ან გადმოკეთებული, რაც დიდად უწყობდა ხელს სპეციალისტთა პროფესიული დონის ამაღლებას და დაოსტატებას. თბლისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში ბიბლიოთეკათმცოდნეობის სპეციალობის შემოღების შემდეგ (1938 წ.) შესამჩნევად გამოცოცხლდა საქმიანობა საბიბლიოთეკო თეორიაში. იგი აღმავლობის გზას განსაკუთრებით 50-იანი წლების დასასრულს დაადგა, როდესაც მას ბიბლიოთეკათმცოდნეობის კათედრა ჩაუდგა სათავეში ცნობილი სპეციალისტის, დიდი პრაქტიკული გამოცდილების მეცნიერის დოც. ნ. ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობით.

ბიბლიოთეკათმცოდნეობის კათედრისა და რესპუბლიკური ბიბლიოთეკის თანამშრომლობით დიდი მუშაობა ჩატარდა თეორიული ბაზის შესაქმნელად. თანდათანობით ფართოვდებოდა და ძალას იკრებდა ბიბლიოთეკათმცოდნეობისა და ბიბლიოგრაფიის ფაკულტეტი. სტუდენტთა მომზადება, სპეციალისტთა გადამზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება განსაკუთრებულ ზრუნვას მოითხოვდა მეთოდოლოგიური და მეცნიერული პროდუქციის შესაქმნელად. გამოიცემოდა სახელმძღვანელოები, სამეცნიერო კრებულები, ტარდებოდა კონფერენციები და სემინარები, რომელთა მასალები ცალკე ქვეყნდებოდა. ამგვარი ინტენსიური მუშაობა ხელს უწყობდა საბიბლიოთეკო დარგის მკვეთრ გაუმჯობესებას.

ამ პერიოდში არაერთხელ დაისვა საკითხი, განახლებულიყო რესპუბლიკური ბიბლიოთეკის „შრომების“ გამოცემა, მაგრამ ეს იდეა ვერ განხორციელდა. მიზეზად შემოქმედებითი ძალების სისუსტეს აცხადებდნენ, რაც თავშივე მცდარი აზრი იყო. ამ დროს კათედრაზე უკვე თავმოყრილი იყო საკმაოდ ძლიერი გუნდი როგორც ცნობილი სპეციალისტების, ისე ახალგაზრდა მკვლევრებისა. ბევრ მათგანს სათანადო სამეცნიერო ხარისხი ჰქონდა. სამეცნიერო-მეთოდოლოგიური მუშაობა დიდ სამეცნიერო ბიბლიოთეკებშიც მიმდინარეობდა: მეცნიერებათა აკადემიის, ი. ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტის, რესპუბლიკური ტექნიკური, რესპუბლიკური სამედიცინო, ავტონომიური რესპუბლიკების.

რაკი „შრომების“ განახლება არ ხერხდებოდა, დაისვა საკითხი, იქნებ როგორმე მოხერხებულიყო პროფესიული ჟურნალის დაარსება, მაგრამ იმ ხანებში სათანადო თანხების გამოყოფა არ მოხერხდა.

ვითარება თანდათან გაუარესდა: დაიხურა სპეციალური ფაკულტეტი, გაუქმდა სპეციალისტთა მომზადება როგორც პედაგოგიურ, ისე კულტურის უნივერსიტეტებში, შეწყვიტა არსებობა ბიბლიოთეკათმცოდნეობისა და ბიბლიოგრაფიის კათედრამ, აღიკვეთა შესაბამის დარგებში სამეცნიერო ხარისხის დაცვა. ფაქტობრივად, დაირღვა საბიბლიოთეკო სისტემა. კატასტროფულად შემცირდა ბიბლიოთეკების რაოდენობა. ხელმძღვანელობა ვოლუნტარისტული გახდა. ერთხანს არც კვალიფიკაციის ამაღლებასა და სპეციალისტთა გადამზადებაზე ზრუნავდა ვინმე. მხოლოდ ახლახან გამოცოცხლდა ამ მხრივ საქმიანობა (ეროვნული სამეცნიერო ბიბლიოთეკა, თბილისის მთავარი ბიბლიოთეკა), თუმცა ეს არ არის საკმარისი. ზოგან ერთგვარად ამოქმედდნენ ცენტრალურ-მთავარი ბიბლიოთეკები, რომლებმაც განაახლეს სასემინარო საქმიანობა, გამოჩნდა მეთოდური გამოცემებიც (პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, სამეცნიერო ბიბლიოთეკა), მაგრამ ყოველივე ეს იმდენად მცირე და არამასშტაბურია, რომ მას არ შესწევს უნარი, ხელი შეუწყოს საკადრო პოლიტიკის აღმავლობას.

შეიძლება ითქვას, რომ 2000 წლისათვის საბიბლიოთეკო საზოგადოებაში მომნიშვნელო იყო მოთხოვნილება, დაარსებულიყო პროფესიული ჟურნალი, მით უმეტეს, რომ გაჩნდა გრანტების მოპოვების შესაძლებლობა, თუმცა ამისათვის დიდი ჯაფის განევა იყო საჭირო.

ამრიგად, სუბიექტურ ფაქტორებს ობიექტურიც დაემატა, რამაც საბოლოოდ გადაწყვიტა ჟურნალის დაარსების ბედი.

საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის, საბიბლიოთეკო ასოციაციისა და მაშინ აქტიურად მოქმედი ბიბლიოთეკების დირექტორთა საბჭოს ინიციატივითა და მონდომებით, 2000 წელს გადაწყდა, დაარსებულიყო პროფესიული ჟურნალი „საქართველოს ბიბლიოთეკა“.

შემუშავდა ჟურნალის პროგრამა, რომელიც ყველა დამფუძნებელმა მოიწონა. სამოქმედო პროგრამაში გაცხადებული იყო, რომ „ჟურნალის პროგრამა არ იფარგლება მხოლოდ საბიბლიოთეკო საქმით და საკმაოდ ფართო სპექტრს მოიცავს. როგორც ცნობილია, ბიბლიოთეკა, საერთოდ, არ წარმოადგენს მხოლოდ კულტურის სფეროს შემადგენელ ნაწილს. მას დიდი ადგილი უჭირავს სამეცნიერო, საგანმანათლებლო, ინფორმაციულ, საგამომცემლო, საზოგადოებრივი ორგანიზაცია-გაერთიანებებისა და სხვადასხ-

ვა საწარმოო-ღაწესებულებათა საქმიანობაში. ეს თემატრიკა და საკითხთა განუხაზღვრელ სფეროს მოიცავს და ამიტომ თითქმის ყველა დარგის სპეციალისტს მიეცემა საშუალება ჩვენთან ითანამშრომლოს... ჟურნალში გაშუქებული იქნება როგორც თეორიული, ისე მეთოდური და პრაქტიკული საკითხები. დიდი ადგილი დაეთმობა ინფორმაციებს ადგილებიდან, კორესპონდენციებს, ჩვენი და უცხოეთის ქვეყნების ბიბლიოთეკების გამოცდილებას, საბიბლიოთეკო სისტემის აგებასა და მართვას, კადრების მომზადება-გადამზადებას საკონონმდებლო-იურიდიულ, საძიებო-ინფორმაციულ, საბიბლიოთეკო დოკუმენტების ფორმირებისა და დაცვის, მკითხველთა მომსახურებისა და ინფორმირების, ორგანიზაციულ, ფინანსურ, მატერიალურ-ტექნიკურ და სხვა საკითხებს“.

ჟურნალი გამოაქვეყნებს ბიბლიოგრაფიულ სიებს, ცნობებს ახალი გამოცემების შესახებ. რეცენზიებს, კრიტიკულ გამოხმაურებებს, ინტერვიუებს, მკითხველთა მოსაზრებებსა და წინადადებებს. მოგონებებს, თემატიკის გათვალისწინებით ადგილს დაუთმობს მწერლების ნაწარმოებებს და დარგის მუშაკთა მხატვრულ შემოქმედებას. აგრეთვე ყოველგვარ რეკლამას“.

ჟურნალი მთელი ათი წლის განმავლობაში ზუსტად ასრულებდა თავის პროგრამას, რაზედაც მეტყველებს გამოქვეყნებული მასალის მრავალფეროვნება.

საწყისი კაპიტალის მოპოვება ბიბლიოთეკართა ასოციაციამ იკისრა (პრეზიდენტი ირაკლი ლარიბაშვილი). ჟურნალი დააფინანსა საქართველოში ამერიკის შეერთებულ შტატებში საელჩომ, მაგრამ ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი. პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის (მაშინდელი გენერალური დირექტორი ლ. ბერძენიშვილი) აქტიური მხარდაჭერა რომ არა, ძნელი წარმოსადგენია, რა ბედი ეწეოდა ახლად დაარსებულ პერიოდულ ორგანოს.

ბატონი ლევან ბერძენიშვილი იყო ინიციატორი ჟურნალის სა-რედაქციო კოლეგიის შექმნის, რედაქტორის კანდიდატის ნამოყვანების, ბეჭდვის დაწყებისა და სხვა მრავალი საქმის თავის მომხმე-ლი. დიდი ჯაფის შედეგად მან მოახერხა ჟურნალისათვის შეეძინა „მინი პოლიგრაფიული“ დანადგარი. ბატონი ლევანი ყოველმხრივ ეხმარებოდა ჟურნალს, ვიდრე ამ საქმისათვის ახალგაზრდებს მო-ვამზადდებდით, პირადად მან იკისრა ტექნიკური ოპერაციების წარ-მოება – ტექსტის აკრეფა, დასურათება, დაკაბადონება, აკინძვა, ყდაში ჩასმა, ბევრი რამ გვასწავლა, გვიჩვენა და დაგვაკვლიანა.

სარედაქციო კოლეგიის ყველა წევრი და ბიბლიოთეკის რამდენიმე თანამშრომელი დაულალავად საქმიანობდნენ ჟურნალზე დაბეჭდვაზე. ტექნიკური პროცესები სულ მათი ხელით სრულდებოდა. განსაკუთრებით დიდი ჯაფა დაადგა ჟურნალის დირექტორ მზია რაზმაძეს, რომელიც ორგანიზაციულ საქმიანობასთან ერთად ფიზიკურადაც კი მუშაობდა.

ახლად დაარსებული ჟურნალის რედაქცია საბიბლიოთეკო დარგის გამოცდილი სპეციალისტებისაგან შედგა, მაგრამ თითქმის არავის არ ჰქონდა ჟურნალის გამოცემის გამოცდილება. ესენი იყვნენ: ალექსანდრე ლორია (მთავარი რედაქტორი), გურამ თაყნიაშვილი (მდივანი, მთ. რედაქტორის მოადგილე), გულნარა სტურუა (სამეცნიერო-მეთოდური და კორექსონდენტებთან მუშაობის კოორდინატორი), ნანა ქავთარაძე (საქმის მწარმოებელი და კორექტორი), ჟურნალის თანამდგომნი (საბჭოს წევრები) იყვნენ თვალსაჩინო მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწენი: ნოდარ ამალლობელი, შოთა აფაქიძე, რევაზ ლლონტი, სესილი გოგიბერიძე, მალხაზ ზაადიშვილი, დავით თარხნიშვილი, ნანა კანდელაკი, ალექსანდრე კარტოზია, ლია ნადარეიშვილი, თემურ ჟღენტი, ვახტანგ სართანია, აკაკი სიხარულიძე, ბაკურ სულაკაური, ირაკლი ღარიბაშვილი.

პირველ ნომერშივე ჟურნალის გამოსცლას მიესალმნენ საქართველოს პარლამენტის განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის კომიტეტის თავმჯდომარე აკადემიკოსი ნოდარ ამალლობელი, კულტურის მინისტრი სესილი გოგიბერიძე, განათლების მინისტრი პროფ. ალექსანდრე კარტოზია, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის გენერალური დირექტორი პროფ. ლევან ბერძენიშვილი, აკადემიკოსი თამაზ გამყრელიძე, სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის კულტურისა და ხელოვნების უნივერსიტეტის პროფ. თემურ ჟღენტი.

რამდენიმე ნომრის გამოქვეყნების შემდეგ გადანაცვდა, ჟურნალი ტექნიკურად გაემზადებინა და დაესტამბა გამოცემის „კოლორს“, რომელმაც უზრუნველყო ჟურნალის მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე გამოცემა, გაუმჯობესა გამოსახულების შეკინძვის, დიზაინი და დაკაბადონების ხარისხი, დღითიდღე უმჯობესდებოდა ჟურნალის შინაარსობრივი მსარეც.

პირველი ნომრები ქვეყნდებოდა ტირაჟით – 1000-1500 მაგრამ შემდეგ თანდათან მცირდებოდა ეს მაჩვენებელი, რაც გამოწვეული იყო სახსრების სიმცირითა და საქართველოში საბიბლიოთეკო სის-

ტემის მკვეთრი შემცირებით. აშშ. საელჩოს მიერ გამოყოფილი თანხა გვავალებდა, რომ ჟურნალები უფასოდ დაგვერიგებინა ბიბლიოთეკებისთვის, მისი რეალიზაციით შემოსული ფული კი იმდენად მცირე იყო, რომ ძალიან ჭირდა კვლავწარმოებისთვის სახსრების მოპოვება. ეს იწვევდა დრო და დრო ჟურნალის მოცულობისა და ტირაჟის შემცირებას. რედაქციის მუშაკებს, გარდა კომერციული დირექტორისა, რომელსაც ხელფასი ეროვნული ბიბლიოთეკის ბიუჯეტიდან ეძლეოდა, ჯამაგირი არ ჰქონდათ დანიშნული.

ამჟამად შემცირებული სარედაქციო კოლეგიის წევრების საქმიანობა მთლიანად ენთუზიაზმზეა დამოკიდებული.

ჟურნალი „საქართველოს ბიბლიოთეკა“ საზოგადოებრივი ორგანოა და თავის თავს თვითონ ირჩენს. მართალია, ინდემნარმე „ალი“ არის გამომცემელი, მაგრამ ეს ფორმალურად, სინამდვილეში კი ჟურნალის საქმიანობა კოლექტიურ ურთიერთობაზეა აგებული და ენთუზიაზმით არსებობს.

საბიბლიოთეკო ჟურნალი თემატურად მრავალფეროვანია: ამიტომაც მას არაერთი საინტერესო განყოფილება აქვს, მაგალითად: მეცნიერული კვლევა-ძიებები, ოფიციალური დოკუმენტები, ღირსეული წინაპრები, პროფესია და პროფესიონალები, ჩვენი ბიბლიოთეკის წარსული და აწმყო, უცხოეთის ბიბლიოთეკები, საერთაშორისო საბიბლიოთეკო ურთიერთობანი, საბიბლიოთეკო კონტაქტები, წიგნი და მკითხველი, წიგნის ისტორია, საბიბლიოთეკო საქმის ისტორია, საბიბლიოთეკო ფონდების ორგანიზაცია, საძიებო საშუალებები, საბიბლიოთეკო კადრები, კორესპონდენციები, მეთოდური სამსახური, მოგონებები და გახსენება, იუბილეები, ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვები, ჩვენი პოლიგრაფია, მწერალი ბიბლიოთეკის სტუმარი, რეცენზიები, პუბლიკაციები, ინფორმაციები, ჩვენი მხატვრული შემოქმედება, ქრონიკა, საცნობოდ საკითხავი და სხვადასხვა სოციალურ-ყოფითი საკითხები.

ჟურნალში თვალსაჩინო ადგილი ეთმობა ლიტერატურათმცოდნეობის, ლინგვისტიკის, ენის სინამდის, ისტორიის, პედაგოგიკის, ფსიქოლოგიის, სამართალმცოდნეობის, ეკოლოგიური განათლების, სოციალური ორიენტაციის, ხელოვნების, კულტურის გაცვლისა და სხვა საკითხებს, რომლებიც საბიბლიოთეკო მოღვაწეობისა და კვლევის ინტერესების ფარგლებში შედის.

ბიბლიოთეკების დასახმარებლად ყოველი წლის ბოლო ნომერში ქვეყნდება მომავალი წლის საიუბილეო და ღისრსშესანიშნავი

თარიღების კალენდარი, მრავალ ნომერში მოცემულია მეთოდური მითითებები და კონსულტაციები.

განსაკუთრებით საპასუხისმგებლოა ის განყოფილებები, რომლებშიც მოთავსებულია სამეცნიერო-კვლევითი პუბლიკაციები. სხვადასხვა დროს აქ წარმოდგენილი იყვნენ ცნობილი საბიბლიოთეკო-ბიბლიოგრაფიული პროფილის მეცნიერები და მეთოდისტები: ფ. ყურაშვილი, ნ. გურგენიძე, ო. ოსაძე, ნ. მუსერიძე, გ. თაყნიაშვილი, ა. ლორია, ი. ფილაური, მ. ტოგონიძე, ლ. ყაულაშვილი, მ. სურმავა, მ. ჭელიძე, ნ. მელქაძე, ნ. მჭედლოშვილი, თ. ჩხენკელი, ნ. ჩხენკელი, ი. ღარიბაშვილი, თ. იოსავა, ც. წერეთელი, ნ. ქავთარაძე და სხვანი.

ჟურნალში თავიანთი ნაშრომები გამოაქვეყნეს სხვადასხვა დარგის მეცნიერ-მკვლევრებმა: ფილოლოგებმა, ისტორიკოსებმა, სოციოლოგებმა, მუზეუმთმცოდნეებმა, პედაგოგებმა, პოლიგრაფებმა, მწერლებმა, ჟურნალისტებმა, ხელოვნებათმცოდნეებმა, კულტუროლოგებმა, მენეჯერებმა და სხვ.

მასში თანამშრომლობდნენ უცხო ქვეყნების სპეციალისტები: გორან ბელერსტამი, შტეფან ბიუტნერი, კედრინ ელვარდსი, შეილა იტინერი, სტივენ ჯონსი, ინგო კოლასი, ტრევენ ნაიტი, ნაურ-ალიევი, ენგელბერტ პლასმანი, ჰელენ ჰორი, ვილი შერმანი, მერლინ შმიტი, ოსტინ ვურსილდი.

რედაქცია გულისყურით ეკიდება მეცნიერული ლიტერატურის ინფორმაციებისა და რეცენზიების გამოქვეყნებას. ამდენად, ის საინტერესოა სხვადასხვა დარგის სპეციალისტებისათვის, მაგრამ განსაკუთრებით დიდ მოწონებას იმსახურებს ის მასალა, რომელიც უშუალოდ საბიბლიოთეკო დარგის მუშაკებისათვისაა განკუთვნილი. ჟურნალში ადგილი დაეთმო დაეთმო წიგნისა და საბიბლიოთეკო საქმის გამოჩენილ მოღვაწეებს: დ. ყიფიანს, ზ. ფალავანდიშვილს, „ტილისის საჯარო ბიბლიოთეკის“ პირველ ხელმძღვანელებს: გ. ტოკარევსა და ა. ბერუეს; ახლანდელი ეროვნული ბიბლიოთეკის ყოფილ დირექტორებს: გ. გეხტმანს, ვ. კანდელაკს, ნ. ჭელიძეს, ა. კავკასიძეს, ა. ძიძიგურს. სტატიები მიეძღვნა საბიბლიოთეკო დარგის თვალსაჩინო მოღვაწეებს: ვ. ბროსეს, ი. ციციშვილს, ნ. ლორთქიფანიძეს, ვ. უზნაძეს, ნ. აკერმანს, თ. მაჭავარიანს, ო. კასარაძეს, მ. მელაძეს, ე. თოხაძეს და სხვ. რედაქციას მხედველობიდან არ გამორჩენია საბიბლიოთეკო დარგის რიგითი მოღვაწეები, რომლებსაც საიუბილეო თარიღები შეუსრულდათ.

ამგვარი მრავალფეროვნება ჟურნალის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღირსებას წარმოადგენს. „საქართველოს ბიბლიოთეკის“ სიძნელეები უმეტესად ტექნიკურ მონაცემებთანაა დაკავშირებული. განსაკუთრებით დასანანია, რომ მისი პერიოდულობა და მოცულობა საკმაოდ შეზღუდულია, გამოდის კვარტალურად, რაც გამოწვეულია საჭირო სახსრების მოძიების სირთულით და არა მასალის სიმცირით.

„საქართველოს ბიბლიოთეკის“ შესახებ არაერთი გამოხმაურება ყოფილა პრესაში. მას საკმაოდ მაღალ შეფასებას აძლევენ. პირველი, განსაკუთრებით ვრცელი წერილი გამოქვეყნდა საქართველოს მწერალთა კავშირის გაზეთ „ჩვენს მწერლობაში“ (2002, 18-25 იანვარი), ეს იყო გოგოლა მდივნის სტატია „ამ ჟურნალს თაობები ელოდნენ“.

დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ჟურნალს არ გაუცრუებია საბიბლიოთეკო დარგის მუშაკთა მოლოდინი. არსებობის 10 წლის განმავლობაში იგი მთელი შემართებით, პროფესიულად, ენთუზიაზმით, ცხოვრებისეულ მოვლენებთან მჭიდრო კავშირითა და სიახლის შეგრძნებით ეწეოდა მოღვაწეობას და ამ სულისკვეთებით განაგრძობს არსებობას დღესაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

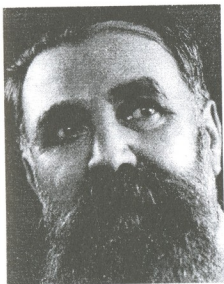
1. ჟურნალი „საქართველოს ბიბლიოთეკა“ 2000, №1.
2. საქართველოს ბიბლიოთეკა, 2010, №3.
3. გაზეთი „ჩვენი მწერლობა“, 2002, 18-15 იანვარი.
4. ჯ. ჭ უ მ ბ უ რ ი ძ ე, ქართული კრიტიკის ისტორია, მე-3 გამოც., თბ., 2003.

მარინე სხირტლაძე

„მე, გალაკტიონი ვარ

- ვერ გიცანი, ჩემო გალაკტიონ.
  - რასაკვირველია, ვერ მიცნობდით“¹.
- (ამონარიდები საარქივო ჩანაწერებიდან)

გალაკტიონ ტაშიძე 120

1934 წლის 17 ივნისს მწერალთა კავშირის გაფართოებული პლენუმის მე-3 სხდომა პოეზიის შემოქმედებითი საკითხების გარკვევას ეძღვნება. საქართველოს ჰყავს პოეტი გალაკტიონ ტაშიძე, გადანყვეტილება კი ასეთია:

„დღემდე ჩვენ ვერ შევძელით პოეზიის არსებითი პრობლემების გადაჭრა, ჩვენ ყურადღებიდან გამოგვეპარა პოეტური სახის სტრუქტურის სპეციფიურობა, საკითხი პოეტური ჟანრებისა და

¹ ი. ვ. ვართაგავა, პ.ფ. 265, ა.1. ს.16.

კერძოთ ლირიკისა, საკითხები პოეტური სინტაქსის, რიტმისა და სხვათა შესახებ.... პოეზია საგრძნობლად რჩება უკან იმ სიწმინდეში, რომელშიც ჩვენ ვიმყოფებით „პოეზიის ჩამორჩენა უდავო ფაქტია“¹.

„უნდა მივიღოთ მხედველობაში ისიც, რომ გალაკტიონის პოეზიის, სწორედ აყვავების ხანაში სასტიკად შეიბოჭა „პოეზია“ პოლიტიკით“, – იგონებს პოეტის მეგობარი ლიდია მეგრელიძე (რომელსაც თავად გალაკტიონი ლიდია ლესნაიას უწოდებს), – არა თუ დიდი პოეტისათვის, უბრალო ადამიანისთვისაც კი ძალიან ძნელია ეპოქიდან ეპოქაში ბუნდოვანი გრძნობებით გადასვლა. გალაკტიონი გზაჯვარედინზე იდგა, ეს იყო მისთვის საბედისწერო წლები... მას ერთი ამხანაგიც არ ჰყავდა ისეთი, ხელი მოეკიდა მისთვის და ეთქვა: „გალაკტიონ, ძმაო, რას დაფიქრებულხარ, გახედე ჩვენი ბედის ვარსკვლავს საიდან გვინათებს. ჩადექი მებრძოლი პოეტების რიგებში... მე ვხედავდი გალაკტიონის გარშემო რა მდგომარეობა იყო შექმნილი... მწერალთა კავშირში სხვადასხვა დაჯგუფების მწერლები იყრიდნენ თავს. ამ ნიადაგზე კარგახანს გაგრძელდა ჩვენს კავშირში გაუტანლობა და ერთმანეთისადმი მტრული მიდგომა...“ კიდევ ზედ ერთვოდა ამისთანა განწყობილებას ის, რომ გალაკტიონს იმ დროს „მეფე პოეტს“ ეძახდნენ და თვითონაც ამაყად იქცეოდა“².

„გალაკტიონი, როგორც ბახი მსოფლიო მუსიკაში, – განმარტოებით იდგა“³.

იმავდროულად აქტიურად იყო ჩართული საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

1955 წელს საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის პოეტების სექციის ბიუროს თავმჯდომარედ აირჩიეს.

„მე პოეტების სექციის თავმჯდომარედ ამირჩიეს!

მე ამ სამუშაოს გავუძლევი, მაგრამ პირობების შექმნით, ყურადღებიანი მოპყრობით“⁴.

„მეფე პოეტის“ ადამიანური სურვილი ყურადღების მიპყრობისა, ხშირად თვითნებურ სიამაყედ აღიქმებოდა, ცხადია, ეს ბევრს არ სიამოვნებდა.

1 მწერალთა კავშირი, ფ.8,ა.1,ს.385.

2 ლიდია მეგრელიძის პ.ფ. 123,ა.1,ა.69.

3 იპ.ვართაგავა, პ.ფ. 265,ა.1,ს.16.

4 მწერალთა კავშირი, ფ.8,ა.1,ს.1743.

„მუდამ დაძაბულ, ნერვიულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა...“
ვკითხულობთ ლიდია მეგრელიძის მოგონებაში.

„მე მუდამ მაოცებდა მისი მშვიდი და წყნარი ხასიათი...“ – წერს
თბილისის სასულიერო სემინარიის მასწავლებელი იპოლიტე ვარ-
თაგავა ყოფილი მოსწავლის შესახებ.

ამ ჩანაწერებთან ერთად საქართველოს იუსტიციის სამინისტ-
როს ეროვნული არქივის ლიტერატურისა და ხელოვნების გან-
ყოფილებაში გალაკტიონ ტაბიძის წინააღმდეგობრივი ხასიათის,
ცხოვრებისა და შემოქმედების ამსახველი არაერთი საინტერესო
დოკუმენტია დაცული, ამ დოკუმენტების მნიშვნელობა გალაკტი-
ონის გენიალობაშია, – მუდამ ვაწყდებით რაღაც ახალს, რაც კიდევ
ერთხელ გვარწმუნებს, თუ რა შეუცნობელია ეს ფენომენი.

მწერლობას ქვეყნის იდეოლოგიის როლი დაეკისრა, მასვე დაევა-
ლა პარტიის პროპაგანდა გაენია. გალაკტიონი ბავშვივით გულუბ-
რყვილოა, მაგრამ ადვილად მანიპულირებადი არ არის.

„მე ხომ სრულად ლაპარაკი არ ვიცი...“

„მე იმდენად არ ვიცი ლაპარაკი, რომ კაცს ხშირად ვერ ვაგე-
ბინებ“, – აი, მისი არტისტული პოზა, რომ თავი აარიდოს საჯარო
გამოსვლებს – შეგვიძლია ასე ვიფიქროთ. ამის საფუძველს გვაძ-
ლევს მწერალთა კავშირის ფონდში დაცული მისი ვრცელი გამოსვ-
ლების სტენოგრაფიული ჩანაწერები. გალაკტიონმა იცის როგორ
„შეფუთოს“ „პარტიული სიტყვებით“ „მთავარი სათქმელი“. არქივ-
ში დაცულია 1935 წელს რევოლუციურ მწერალთა საერთაშორი-
სო კონგრესზე გალაკტიონ ტაბიძის მიერ წარმოთქმული სიტყვის
სტენოგრაფიული ჩანაწერი.¹

იგი აცხადებს:

„ამ საერთაშორისო კონგრესზე მე გამოვდივარ, როგორც საქარ-
თვლოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის წარმომადგენელი“.

„ქართული კულტურის აღორძინება, კერძოდ, ლიტერატურისა,
საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებიდან იწყება“ – ამ სიტყვების
მიღმა კი ვრცლად და საფუძვლიანად მიმოიხილავს თხუთმეტსა-
უკუნოვან ქართულ ლიტერატურას, საუბრობს მისი განვითარების
ეტაპებზე, მდიდარ თემატიკაზე, მხატვრული შემოქმედების ფორ-
მათა სიდიადეზე.

¹ მწერალთა კავშირი, ფ.8,ა.1,ს.470.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების გაფართოებული პლენუმის სხდომაზე საუბარია – თუ როგორ მიმდინარეობდა გალაკტიონ ტაბიძის, როგორც საბჭოთა პოეტის, ფორმაციის პროცესი.

„გავიხსენოთ თუ როგორ ესმოდა რევოლუციამდე გალაკტიონ ტაბიძეს პოეტისა და ცხოვრების დამოკიდებულება, ხელოვნებისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობა.

გაკალტიონ ტაბიძე ამქვეყნად ვერ ხედავდა პოეტის სწორს. პოეტი მისთვის იყო ახალი ღმერთი. პოეტი, მისი გაგებით, ისეთი მოვლენა იყო, რომელსაც არ ყავდა თანაბარი მთელ სამყაროში არც ვარსკვლავთა შორის, არც ბარში („შემოქმედება“).

რევოლუციამდე გალაკტიონ ტაბიძისათვის იყო „პოეზია უპირველეს ყოვლისა“ ამ დროს გალაკტიონ ტაბიძე ლაპარაკობდა იმის შესახებ, რომ მის პოეზიას საზრდოს აძლევს მარტოობა, პასიური დამოკიდებულება ცხოვრებისადმი. „როცა ხალხში ვარ, მეკარგება რწმენა, ხალისი, როცა მარტო ვარ, მაქვს სამგოსნო წმინდა ტაძარი („ჩემი ქნარი“).

დღეს გალაკტიონ ტაბიძე სულ სხვაგვარად სვამს ამ საკითხს, მაგრამ იგი არა მარტო სვამს ამ საკითხს, არამედ სწყვეტს მას... გალაკტიონ ტაბიძის გაგებით, ეხლა პოეტი თავის საქმის ინჟინერია, რომლის შემოქმედებითს დროშაზე სწერია „ახალ დღეთა აგება“.

შეიცვალა გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებითი მეთოდი. მან ძირითადად უკვე თავი დააღწია სინამდვილის იდეალისტური ათვისებას. მის პოეზიაში მოცემული გვაქვს რევოლუციონური რომანტიზმის ელემენტები. მაგრამ აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ გალაკტიონ ტაბიძეს ჯერ კიდევ არ დაუფლებია მთლიანად რევოლუციონური რომანტიზმი... ავიღოთ პოეზიის ერთი მხარე, როგორიც არის შედარება, გალაკტიონ ტაბიძის შედარებებს უაღრესი ჰიპერბოლა ახასიათებს. მისთვის კოლექტივში გაერთიანებული გლეხების თითები დაფნის თითებია, ნასახლარი – თეთრი დევი, მსოფლიო რევოლუცია – კოსმიური გრიგალის თქმები და სხვა.

...მასში ჯერ კიდევ ძლიერია აბსტრაქციული მიდგომა თემისადმი.¹

გამოდის, რომ რევოლუციამდე გალაკტიონისათვის იყო „პოეზია უპირველეს ყოვლისა“ და „პოეტი ღმერთი“ რევოლუციის შემდეგ კი – პოეტი ინჟინერია. აი, ის ძირითადი საკითხი, რაც დაუსვამს

1 ფ. 8, ა. 1. ს. 185.

და გადაუწყვეტია პოეტს. ამაზე „დიდი „ფორმაცია“ წარმოუდგენელია, ასე მხოლოდ გალაკტიონს შეუძლია იხუმროს.

გალაკტიონმა თამაში „ისწავლა“, მას თავისი წესები აქვს, იცის როგორ მიაპყროს მსმენელის ყურადღება მისთვის საინტერესო საკითხისადმი, როგორ გამოიწვიოს ტაშით გამოხატული ემოცია.

1951 წ.13 ოქტომბერი. საქართველოს საბჭოთა მწ. კავშირის გამგეობის XII პლენუმის მე-6 სხდომა.¹

დღის წესრიგი: ლიტერატურის თარგმნის საკითხი.

მდგომარეობა: „ზოგჯერ უკვე დაბეჭდილი წიგნი ლებულობს უარყოფით შეფასებას“.

გადაწყვეტილება: „აუცილებელია განხილვა როგორც ორიგინალური ნაწარმოების, ისე თარგმანების... არც ერთი თარგმანი არ უნდა მოდიოდეს გამომცემლობაში გამოსაცემად, ვიდრე მწ.კავშირის სათანადო სექცია არ განიხილავს და თავის ვიზას რომ უნდა დაიბეჭდოს, ზედ არ დაადებს“.

ამონარიდები გალაკტიონ ტაბიძის გამოსვლიდან:

„ძვირფასო ამხანაგებო, უპირველეს ყოვლისა ნება მომეცით ბოდიში მოვიხადო, რადგანაც ძალიან ავად ვარ, მაგრამ ძვირფასი ამხანაგების ხათრით გამოვდივარ სიტყვით (!).

აქ საუბარი არის თარგმანების შესახებ... ამას წინათ მოსკოვის სახელმწიფო გამომცემლობამ გამოსცა ჩემი წიგნი.... ამ წიგნში არის თარგმანი ჩემს მიერ 1935 წელს პარიზში დაწერილი ლექსისა. ლექსს ჰქვია „ოქრო“. ეს თარგმანი გახლავთ პოსტუპალსკის. ამნაირად ამხანაგებო, ბევრი თარგმანი მშვენივრად არის გაკეთებული... ჩვენ ყოველმხრივ უნდა შევუწყოთ ხელი ამ ნიჭიერ ახალგაზრდობას, რომელიც მუშაობს ამ დარგში, თორემ ისე, როგორც ტოტლებენმა მიატოვა ირაკლი, მიგვატოვებენ ისინი(სიცოლი).

ერთი საკითხიც, ბოდიშს ვიხდი, გამიგრძელდა სიტყვა... მაგრამ სად არის ჩემი პოემები?... დაწერილი მაქვს არა ერთი, არამედ 50 პოემა, სულ თანამედროვე, 50-მდე პოემა რატომღაც გადაუთარგმნელი დარჩა, როგორ ფიქრობთ, ამხანაგებო, სასურველია თუ არა ეს პოემები გადაითარგმნოს?... (ხმები: საჭიროა!).

არ შეგვარცხვენს. ვთხოვ პრეზიდიუმს ხალხის ეს მოთხოვნილება მიიღოს საყურადღებოდ...

1 ფ.8,ა.1,ს.1401, ფ.26-29.

მაშ, გაუმარჯოს ამხანაგებო, დიად იდეას, უკვდავ იდეას წაღეს
თა ძმობისას! ხანგრძლივი ტაში“.

1955 წ. 26 იანვარი. საქართველოს საბჭოთა მწერალთა კავში-
რის გამგეობის II პლენუმი. საუბარია ქართული მწერლობის ჩა-
მორჩენილობის შესახებ.

გალაკტიონ ტაბიძე: „ამხანაგებო, მე მინდა გავიხსენო ერთი
მომენტი პირველი ყრილობიდან, ე.ი. ოცი წლის წინანდელი ამ-
ბავი მინდა მოგახსენოთ, როცა ჩვენი მწერლების დელეგაცია
გამეგზავრა მოსკოვში. მე ამ დელეგაციაში მონაწილეობას არ ვი-
ღებდი ავადმყოფობის გამო. ჩვენი დელეგაცია ესტუმრა ამხანაგ
სტალინს. ამხანაგები მოუთმენლად ელოდნენ დარბაზში ამხანაგ
სტალინის შეხვედრას, გაიღო კარი, გამოვიდა ამხანაგი სტალინი,
მიიხედ მოიხედა და იკითხა – სად არის გალაკტიონიო. რას ნიშ-
ნავს ეს ამხანაგებო? ნიშნავს თუ არა ეს უზომო, დიდ ყურადღებას
ქართველი პოეტისადმი? რასაკვირველია ნიშნავს...პირადად ჩემთ-
ვის დარბაზები არ ამიშენებია, მე ვმუშაობდი სიყვარულით ჩემი
მწერლობისადმი, საერთო საქმისადმი, რევოლუციისადმი...დიდმა
ყურადღებამ და ხალხის სიყვარულმა შემაძლებინა მე გულწრფე-
ლად მემუშავნა და დამეწერა 25 ტომი, რომლებიც დაბნეულია და
მხოლოდ 7 ტომის გამოცემა მოვახერხე.

მე-2 ყრილობაზე განწყობილება ჩემდამი ოდნავ სხვანაირი იყო,
მას რალაც შესუსტებული ხასიათი ჰქონდა, ვერ იყო ისეთი, რო-
გორც შეეფერება საქართველოს სახალხო პოეტს... ყოველივე ეს
მაიძულებს გამოვთქვა სურვილი იმის შესახებ, რომ მეტი ყურად-
ღება იყოს ჩვენდამი, თორემ ამის გარეშე ჩვენ ვერაფერს ვერ გა-
ვაკეთებთ... დაისვა საკითხი პოემების შესახებ, როგორ შეიძლება
ნახევარმა საუკუნემ განვლო და პოემა არა გვექონდეს? მე პირადად
50 პოემა მაქვს, მაგრამ გაბნეულია სხვადასხვა წიგნებში.

ხმა დარბაზიდან (ხ.ბერულავა): 50 პოემა ქართულ ლიტერატუ-
რაში მთლად არ არის.

გალაკტიონ ტაბიძე – როგორ არა, მას შესწავლა უნდა... ჩვენ
გვექონდა ამის შესახებ თათბირი... მწერალთა კავშირის წარმომად-
გენელი-წარმომადგენელია მწერლობისა და უნდა იცოდეს, რას
ლაპარაკობს... ჩვენი მუშაობა უაღრესად დამოკიდებულია ხალხ-

ზე, ე.ი. ანგარიში უნდა გაეწიოს მკითხველს, რას მოითხოვს მკითხველი და თუ, მაგალითად, მკითხველს არ მოსწონს წიგნი, ჩვენ მაინც ვაჩეჩებთ და ვაჩეჩებთ (დარბაზში საერთო სიცილი). ეს არ არის საჭირო, ჩვენ უნდა მივანოდოთ მკითხველს ის წიგნი, რაც მას სწყურია. უნდა გამოიცეს ის წიგნი, რომელიც საჭიროა. ასე არ არის ბატონებო? (ხმები: მართალია!)".

„სულითა და გულით გისურვებთ, ამხანაგებო ისეთ მუშაობას, როგორც საჭიროა მასისთვის, ჩვენი ქვეყნისთვის. ის დროშა, რომელიც ქართულ პოეზიას ეჭირა დღემდე, არ დაგვეხაროს დაბლა! (დარბაზში მქუხარე ტაში)“.

„ცხოვრების სასწორი, ეშაფოტები, სინამდვილე და მირაჟები ერთმანეთს ენაცვლება“¹.

„მხოლოდ მე ერთი გადავრჩი მგზავრი...“ – შენიშნავს პოეტი.

„მაშ ჩაიარე, გალაკტიონ, ამ დიდ გამზირზე, ყველას გაულიმე, ყველას სიყვარულით მოავლე თვალი, შენ მაინც ვერავინ გაგიგებს...სულერთია...“²

საყურადღებო დეტალი.

არქივში დაცულია მწერალთა კავშირის წერილი ზ.ფალიაშვილის სახელობის თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრის დირექტორის მოადგილისადმი:

„ამხ. შ. ქუთათელაძეს

თქვენს ა.წ. 1-ლი აპრილის მომართვაზე გაცნობებთ, რომ თქვენ მიერ მოცემული აბრეშუმის ტიულმალინის მოქარგული ფარდა ჩატანეს გალაკტიონ ტაბიძის ცხედარს საფლავში.

სამწუხაროდ მწერალთა კავშირის აპარატიდან ვერავინ მოახერხა მთანმინდაზე ასვლა, რომ ეს ფარდა წამოეღოთ.

გიგზავნით ამ ფაქტის დამადასტურებელ აქტს. დანართი – აქტი 1 ფ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების

კავშირის საქმეთა მმართველი

ირ. ქავჭავაძე“³

1 იპ. ვართაგავა, პ.ფ. 265, ა.1. ს.16.

2 ლიდია მეგრელიძის პ.ფ. 123, ა.1, ა.69.

3 მწერალთა კავშირი, ფ.8, ა.1, ს.2028.

ქ. თბილისი

ჩვენ, ქვემოთ ამისა ხელისმომწერნი, ვადასტურებთ, რომ გა-
ლაკტიონ ტაბიძის ცხედარზე გადაფარებული ტილოს მოქარგული
ფარდა, რომელიც ეკუთვნოდა ზაქარია ფალიაშვილის სახელობის
თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრს, მიცვალებულს ჩააყო-
ლეს საფლავში.

მწერლები: კ. გოგიაშვილი

ზ. შერეზადიშვილი

ჯ. ჩარკვიანი

ნ. ჩხეიძე

რესპუბლიკის დამსახურებული

არტისტი ნ. ხორავა“.

ტრილოგია „გელადის“ გედი

კონსტანტინე
გამსახურდია
120

„მთვარის მოტაცების“ დასრულების შემდეგ კონსტანტინე გამსახურდიამ ახალი რომანის წერა დაიწყო.

ეს იყო „ვეროპა გალიაში“, რომელშიც ასახული უნდა ყოფილიყო ევროპის სინამდვილე, ბრძოლა რესპუბლიკური ესპანეთისათვის, რაც მაშინ უალრესად მოდური თემა იყო.

„ლიტერატურული საქართველო“ უკვე აქვეყნებდა ცალკეულ თავებს.

ლავრენტი ბერიას ეს რომანი არ მოსწონდა, მაგრამ მწერლის ჩანაფიქრს მიესალმა.

მწერალი პირობას აძლევდა ხელისუფლებას, რომ „მთვარის მოტაცების“ ნაკლს ამ რომანში გამოასწორებდა.

მაგრამ ქვეყანაში სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა:

1937 წლის 3 მარტს ცეკას პლენუმზე სტალინმა სახელმწიფო ტერორი გამოაცხადა – განსხვავებული აზრის პირებთან კამათი დასრულდა, მათი ლიკვიდაცია უნდა მომხდარიყო.

15 მაისს, ქართველი ბოლშევიკების X ყრილობაზე, ბერიამ იგივე თეზა გაიმეორა და ქართული მასალებით, ქართული გვარ-სახელებით დააკონკრეტა, თავს დაესხა ტროცკისტებს, ცისფერყანწელებს, ლეფელებს, აკადემიური ჯგუფის წევრებს, არიფიონს...

სხვებთან ერთად მწვავედ გააკრიტიკა კ. გამსახურდიას გეგმა, რომელიც ფაშისტური ელფერის მეზობელი ნაციონალისტი, თუმცა მწერლის დიდი ნიჭიც ალიარა და თქვა, საჭიროა მისი ხალხის სამსახურში ჩაყენება.

ამის შემდეგ დაიწყო კ. გამსახურდიას სასტიკი კრიტიკა. მწერალი თავს იცავდა, ხშირად სიტყვით გამოდიოდა, სტალინსა და ბერიას განადიდებდა, მიმართავდა ცეკას, მაგრამ ამაოდ.

შინსახკომში უკვე წამების შედეგად ათქმევინეს ლიდა გასვიანს, ბუდუ მდივანს, ნიკოლო მინიშვილს, დავით წერეთელს, არჩილ მიქაძეს, დავით ლომინაძეს, გერმანე მგალობლიშვილს, ტიცციან ტაბიძეს, მიხეილ ჯავახიშვილს, რომ კონსტანტინე იზიარებდა ფაშისტურ იდეებს.

პარალელურად პრესასა და მწერალთა კავშირში გაძლიერდა მწერლის დევნა. ალბათ აგენტურის მონაცემებიც უხვად ექნებოდა ხელისუფლებას, რომელთაგან ზოგის ვინაობა ცნობილია.

დახვრიტეს მწერლის ორი ძმა – ალექსანდრე და ვიქტორი, პირველი მეუღლის – რებეკა ვაშაძის ძმა სიმონი.

თითქოს გამოუვალი სიტუაცია შეიქმნა, რადგან უკვე დაპატიმრებული იყო მრავალი პარტიული მუშაკი თუ ხელოვანი. ვერავის გაეგო, ვინ იყო დამნაშავე, ან ვის რის გამო იჭერდნენ.

ასეთ დროს ბერიამ გამოიძახა კონსტანტინე და დაავალა დაენერა რომანი სტალინზე.

ამ მნიშვნელოვან ფაქტს, რაც მწერლის სიცოცხლის გადარჩენას ნიშნავდა, თუ რა წყალქვეშა მდინარება უძლოდა – ჩვენთვის უცნობია.

შეხვედრას ესწრებოდა ილია თავაძე, შემდეგში ცეკას მდივანი.

ეს იყო მაშველი რგოლი, რომელიც განწირულ მწერალს ხელი-სუფლებამ გადმოუგდო.

კონსტანტინეს უნდა აესახა ბელადის ბავშვობის წლები და რევოლუციური წარსული, კავკასიური პერიოდი ტურუხანის მხარეში გადასახლებამდე, ე. ი. 1913 წლამდე.

ამ დროს უკვე დაწერილია ბერიას მონოგრაფია სტალინის რევოლუციურ ბრძოლაზე (რისთვისაც ლენინის პრემია მიენიჭა), შალვა დადიანის პიესა „ნაპერწყლიდან“, გიორგი ლეონიძის „ბავშვობა და ყრმობა“, ალიო მირცხულავას „სამშობლო ბელადისა“ და ა. შ., ე. ი. მკვირდება სტალინის პიროვნების კულტი, სტალინის მესიანისტური სახე.

ბელადს განსაკუთრებით აინტერესებდა თავისი მოღვაწეობის კავკასიური პერიოდის გაშუქება, თავისი როლის წარმოჩენა.

ბერიაშვიტს ამიტომ მიაქცია ყურადღება ამ საკითხს, რაც კიდევ უფრო გაზრდიდა მის ავტორიტეტს ბელადის თვალში.

მაგრამ ამ თემაზე მუშაობის ნებას ყველას როდი აძლევდნენ. აქაც ფილტრაციის მკაცრი პრინციპი მოქმედებდა.

ბერია კარგად იცნობდა კონსტანტინეს, მის ბიოგრაფიას, **„მთვარის მოტაცებას“** და, მიუხედავად მწერლის სახელის საყოველთაო ანათემისა, სწორედ მას მისცა საპასუხისმგებლო დავალება.

წარმოიდგინეთ – როგორი საფრთხილო იყო სტალინის ცხოვრების ასახვა და ისიც 1937-1938 წლებში!

ცხადია, ბერია მხოლოდ თავისი ინიციატივით გადაწყვეტილებას ვერ მიიღებდა. იგი უეჭველად შეთანხმებული იქნებოდა თავად სტალინთან, რადგან რესპუბლიკის ხელმძღვანელს ყველა არხით მხოლოდ უარყოფითი ინფორმაციები მისდიოდა კონსტანტინეზე. ქვეყანას კი მაშინ ფაქტიურად მართავდა არა ცეკა, არამედ – ჩეკა.

ბერია რისკზე ვერ წავიდოდა, მითუმეტეს, რომ მალე თვითონ გახდა რეპრესირების ობიექტი და მხოლოდ სწრაფმა მანევრირებამ იხსნა დაღუპვისაგან.

კონსტანტინე **„მთვარის მოტაცების“** ავტორი იყო და ბერია ვარაუდობდა, რომ ეს ახალი ნიგნიც წარმატებული იქნებოდა. ეს ერთი მხრივ ნიშნავდა ანტისაბჭოთა მწერლის ბოლშევიკების სამსახურში ჩაყენებას, მეორე მხრივ – მწერლის ოფიციალურ აღიარებას, მის არა მხოლოდ გადარჩენას, არამედ – შემოქმედებისათვის საჭირო პირობების შექმნასაც.

კონსტანტინემ მიიღო ხელისუფლების წინადადება, თუმცა ამბობდა, ასეთ დიდ პიროვნებაზე როგორ შევძლებ შესაფერი ნიგნის დაწერასო. მაგრამ იყო რამდენიმე ფაქტორი, რაც გაუადვილებდა მუშაობას.

როგორც მოგეხსენებათ, კონსტანტინე ფრ. ნიცშეს სამყაროდან მოდიოდა. მას მუდამ აინტერესებდა დიდი, განსაკუთრებული, ზეციური ძალისა და უნარის პიროვნებები, რომელთაგან განსაკუთრებით ხიბლავდა ნაპოლეონი და გოეთე.

ახლა საშუალება ეძლეოდა, კიდევ ერთი დიდი პიროვნების ცხოვრება აესახა, მისი თვალთ დაენახა ეროვნული პრობლემატიკა.

გარდა იმისა, რომ მწერალი უმწეო მდგომარეობაში იყო, აქ კიდევ ერთი ფაქტორი მოქმედებდა: სტალინი ცხადდებოდა დიდ რე-

ვოლუციონერად, ჩაგრულთა მამად, რომელმაც შეცვალა ისტორიის მდინარეება. ხოლო მის მიერ ჩადენილ დანაშაულობებზე, ნისასტიკესა და ტირანიაზე არც საზოგადოებამ და არც კონსტანტინემ ჯერ არაფერი იცოდა.

კონსტანტინეს თვალში ბელადი წარმოსდგა ნაციონალურ სტიქიონად, რომელმაც დაამხო რომანოვების რუსეთი, როგორც სავარსამიძემ სლანსკი – ჩრდილოეთის ტახტზე მჯდომარე.

31 ივლისს „**ლიტერატურული საქართველო**“ ბექდავს ბესო ჟღენტის წერილს – „**კ. გამსახურდიას შემოქმედებითი გზა**“. კრიტიკოსი უარყოფითად აფასებს მწერლის ძველ ნაწერებს, მაგრამ იწონებს „**მთვარის მოტაცებას**“.

ცხადია, ბესო ჟღენტი ამ სტატიას თავისი ინიციატივით არ დაწერდა, რომც დაეწერა – არავინ დაბეჭდავდა.

ამის შემდეგ მწერალმა თავი დაანაბა რომანს „**ევროპა გალიაში**“. ეს რომანი დაუმთავრებელი დარჩა. თავი მიაწება თანამედროვეობას და თუ რამდენიმე თვის წინ აცხადებდა, მთავარი თანამედროვეობაა, ისტორიულ მასალაზე მუშაობა ნაკლებად საინტერესოაო – ახალმა სიტუაციამ სწორედ ისტორიაში გადაიყვანა.

აქ უფრო დაზღვეული იქნებოდა იდეოლოგიური გადაცდომებისაგან და ნაციონალურ განწყობილებასაც ბოლშევიკური ეპოქისათვის მისაღები კონტექსტი ექნებოდა.

ბელადს ორი წლის შემდეგ უსრულდებოდა 60 წლისთავი და წიგნი ამ დროისათვის გამოცემული უნდა ყოფილიყო.

კონსტანტინემ ისარგებლა ხელისუფლების კეთილგანწყობით და ბელადის თემაზე როდი დაიწყო მუშაობა, არამედ – ჯერ დაწერა „**ხოგაის მინდია**“, ხოლო 1938 წლის შემოდგომასა და 1939 წლის გაზაფხულზე – „**დიდოსტატის მარჯვენა**“.

შეიძლება ეგონა, რომ ხელისუფლება აღარ მოსთხოვდა პირობის განაღდებას. ბერია ხომ აღარ იყო რესპუბლიკის ხელმძღვანელი. მაგრამ ასე არ მოხდა და მწერალმა სწრაფად შეთხზა ტრილოგია „**ბელადის**“ პირველი წიგნი, თუმცა მასალებს ადრევე კრებდა და არჩევდა ხელისუფლების დახმარებით. ასევე ადრე ჰქონდა მოფიქრებული რომანის კონსტრუქცია, რასაც გაცნობილი იყვნენ სხვადასხვა ინსტანციაში.

კონსტანტინეს კრიტიკა შენელდა, მაგრამ არ შეწყვეტილა. არც უნდობლობა აღმოფხვრილა. ერთი მხრივ, დაიბეჭდა დიმიტრი ბენაშვილისა და აკაკი განერელიას ვრცელი, მხარდამჭერი, ობიექ-

ტური წერილები, მეორე მხრივ – 1938 წლის 2 ოქტომბერს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარმა სერგო გოგლიძემ ეჭოვსა და ბერძნულ გაუგზავნა მოხსენებითი ბარათი №47.289. კომისარი ითხოვდა გამოჩენილ ქართველ მოღვაწეთა, მათ შორის კონსტანტინეს, დაპატიმრების სანქციას.

ბერიამ ამ ბარათს მსვლელობა არ მისცა.

* * *

„დიდოსტატის მარჯვენა“ და **„ბელადი“** 1939 წელს გამოიცა. **„ბელადის“** ტექსტი სახელგამის წარმოებას ჩაბარდა 1939 წლის 2 ნოემბერს. დასაბეჭდად ხელი მოეწერა 9 დეკემბერს, ხოლო სასიგნალო ეგზემპლარები მზად იყო 15 დეკემბერს.

რედაქტორი იყო ილია თავაძე, ცეკას მდივანი, მხატვარი – ლადო გრიგოლია.

ნიგნი წითელ ყდაში იყო ჩასმული, მდიდრულად გაფორმებული და საუკეთესო ქალაქში დაბეჭდილი.

განმეორებით 1940 წელს გამოსცა სახელგამმა, მცირეოდენი ცვლილებით.

სომხურ ენაზე თარგმნა სურენ ავჩიანმა.

ამის შემდეგ ეს რომანი არ დაბეჭდილა, არც რუსულად თარგმნილა და არც II და III ნიგნები დაწერილა.

* * *

„ბელადი“ ოსტატურად არის დაწერილი, დახვეწილია ენა და სტილი, კარგად არის დახატული ქართლის პეიზაჟები, ეფექტურად არის მოხმობილი ისტორიული რეალიები, საინტერესოა და დასახსომებელი ცალკეული პერსონაჟები (მაგ., ლავროვი, მიხა ქილიფთარი, უფლისა, მამუკა და გაგა არაბულები). მაგრამ აკლია სიმძაფრე და შთაგონება. უფერულია ცალკეული დიალოგები და პერსონაჟები (მაგ., ჯულაშვილის მშობლები – კეკე და ბესო).

„ბელადი“ უფრო გონებით არის შეთხზული, ვიდრე გულით, **„დიდოსტატის მარჯვენის“** სტილური ინერციით.

ნიგნში მთავარია სოსო ჯულაშვილის თვალთახედვის ფორმირების პროცესი, თუ როგორ ყალიბდება ყრმის ბუნებაში თავისუფლებისაკენ სწრაფვა და განსაკუთრებულობის შეგრძნება (სოსო ამირანია, დევებს ხოცავს, უნდა ქვეყანა გააოცოს, ქვეყანა გადააკეთოს, სიზმრად ხედავს ვახტანგ გორგასალს, სააკაძეს, ერეკლე

მეორეს), რასაც წარმოქმნის ქართული ნაციონალიზმი და გმირული სული.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა წიგნის კონსტრუქცია და კონცეფცია.

ნაციონალიზმის გამომხატველია მოხუცი მიხა ქილიფთარი (პროტოტიპი – პავლე ინგოროყვა) – ყოფილი ხალხოსანი, „ახირებული“ მწიგნობარი, რომელსაც 1801 წლის შემდგომი პერიოდი ქართველი ხალხი ისტორიიდან ამოშლილად მიაჩნია და უკანასკნელ პაგრატიონს მხოლოდ სიძულვილით ახსენებს.

მას ხუთი შვილი ჰყოლია და ხუთივე დაღუპვია.

აქვს დიდი, მაგრამ უსისტემო ცოდნა, ფენომენური მეხსიერება, მაგრამ ფაქტების მიღმა ვერ იხედება.

სამღვდელოება სძულს, თუმცა XI საუკუნიდან ქილიფთარები ღვთის მსახურები ყოფილან.

მის წინაპარს, შიოშ ქილიფთარს, გადაურჩენია დავით აღმაშენებელი, როცა მეფე გელათის გალავნიდან გადმოვარდნილა.

სემინარიიდან რომ მოხსნეს, ატენში პატარა ბალი და ვენახი გააშენა, როგორც სიზმარში კონსტანტინე სავარსამიძემ და ცხადში ვახტანგ კორინთელმა.

პატარა სოსოს მიხამ შეაყვარა საქართველოს ტრაგიკული წარსული, აჩუქა „ვეფხისტყაოსანი“ და ასწავლა ქართული ანბანი.

პირველი სიტყვა, რაც სოსომ დაწერა, იყო „აგა“ და ეს სიტყვა არაფერს ნიშნავდა!

ასე არაფერზე (ლათინურად ნიჰილ, – აქედან – ნიჰილიზმი) არის დაფუძნებული ჯულაშვილის ცოდნა, რაც შეიძლებოდა სიმბოლურ ფაქტად ექცია მწერალს.

მიხა ქილიფთარი მეცნიერებასა და ცხოვრებაში ისევე წაგებულია და დამარცხებული, როგორც საქართველო.

მოხუცის გოდებასა და ისტორიის ბედისწერას ერთვის ხევსური არაბულების გმირული სული, სიძულვილი გადაგვარებული ბატონებისა და რუსებისადმი.

სოსოს ფეხი აადგმევინა უფლისა არაბულმა:

მოხუცმა გვიმრა ააფრიალა, რაც ჩვილს უცნაურ ფრინველად მოეჩვენა, ფეხი წადგა და წაეპოტინა.

ეს „უცნაური ფრინველი“ და მისი შეპყრობის ინსტინქტური სურვილიც შეიძლებოდა სიმბოლურ ფაქტად ქცეულიყო.

კომუნიზმიც ხომ ასეთი ქიმერა და თვალსაჩუქარი აღმოჩნდა!

„ცუდი ხალხია რუსები“, – ეტყვის სოსოს თანაკლასელი, **„წარმართი“** გაგა არაბული, ვინც **„სისხლსა და ფოლადს“** ეთამაშება

უფლისა და მამუკა რუსების ხელით იღუპებიან, ისევე ისჯებიან, როგორც თავისუფლებისათვის მებრძოლი საქართველო.

უსამართლობის გრძნობას ყრმას კიდევ უფრო უმძაფრებს მასწავლებელი ლავროვი, რომელიც მოსწავლეებს ეუბნება – რქიანი ვირი და ჭკვიანი ქართველი არ შემხვედრიაო, თქვენ სულით რუსებად უნდა აღგზარდოთ!

თავისუფლებისაკენ სწრაფვას კეტავს არა მხოლოდ ნაციონალური, არამედ სოციალური ბარიერიც, რაც ორი ფუქსავატი ჭაბუკის – თამაზ ამილახვრისა და ზურაბ მუხრანბატონის სახით არის ნაჩვენები.

მათი ვერაგობა და მხეცობა დროის მოთხოვნათა შესაბამისად ჰიპერბოლიზებულია.

ავტორი არაფერს გვეუბნება ჯულაშვილის პირველ ეროტიკულ განცდებზე. ცხადია, იგი მხოლოდ პერსონაჟის ასაკით როდი იყო შეზღუდული. ბუნებრივია, ამ სფეროში ფანტაზირების უფლებას თავისთავს ვერ მისცემდა.

ამ დანაკლისს ავსებს თამაზ ამილახვარისა და ზურაბ მუხრანბატონის თავაშვებული ვნება, რუსიკოს თვითმკვლელობის ცდა, რათა რომანში ყოფილიყო რომანული პასაჟები.

ტფილისში სასწავლებლად წასვლის წინ სოსოსა და მის მეგობრებს მიხა ქილიფთარი ანდერძად გადასცემს თავის მოწოდებას, იმ იდეას, რომელსაც თავს სწირავდა, მაგრამ ვერ ასრულებდა.

„ისეთი კოცონი უნდა გააჩაღოთ, მთელმა ქვეყანამ დაინახოს შურისგების ალი“, ე. ი. მომავალი რევოლუცია, იმპერიის დამხობა გაგებულია როგორც ქართველთა შურისძიება რუსულ ძალმომრეობაზე!

წინა დღეს კი ბავშვებს ატენის სიონი აჩვენა, ცეცხლით გარუჯული, გაცრეცილი, წვიმიტა და ფრინველთა სკორეთა ნაბილწული მეფეთა და წინაპართა სილუეტები.

ერთ კედელზე ამოკვეთილი წარწერა XI საუკუნეში ორი ქართველის ნამებას იუნწყებოდა.

ეს ატენის სიონი და მორღვეული გალავანი პერსონაჟთა თანამედროვე საქართველოა.

ასე ყალიბდება ყრმა ჯულაშვილის არსებაში თავისუფლებისაკენ სწრაფვა და ქვეყნის შეცვლის სურვილი.

ასე მთავრდება ტრილოგიის პირველი წიგნი.

„დიდოსტატის მარჯვენის“ გამო მწერალთა ყრილობაზე ვალერიან გაფრინდაშვილი კონსტანტინეს ჯადოქარს უწოდებდა. მაგრამ ოფიციალური არ ჩქარობდა და არჩევდა **„ბელადის“** პროპაგანდას.

კომპარტიის XIII ყრილობაზე კანდიდ ჩარკვიანი და ირაკლი აბაშიძე ახსენებდნენ **„ბელადს“** და არა **„დიდოსტატის მარჯვენას“**. **„დიდოსტატის მარჯვენა“** ჩრდილში მოექცა.

1940 წლის 7-9 იანვარს მწერალთა კავშირში სასწრაფოდ მოენყო **„ბელადის“** განხილვა.

მომხსენებელი იყო ახალგაზრდა კრიტიკოსი დიმიტრი ბენაშვილი.

სიტყვით გამოვიდნენ – პავლე ინგოროყვა, სერგო კლდიაშვილი, ლევან ასათიანი, დავით სულიაშვილი, სიმონ ჩიქოვანი, ალიო ადამია, ბესო ჟღენტი.

წიგნს მაღალი შეფასება მისცეს, მაგრამ გამომსვლელთა სიტყვას აკლდა პათოსი. თითქოს ყველა რალაც ვალს იხდიდა. თუ **„მთვარის მოტაცების“** განხილვაზე შენიშვნები საკმაოდ იყო, აქ ყველა თავს იკავებდა.

დისპუტი ვრცლად გააშუქა **„ლიტერატურულმა საქართველომ“**.

9 მაისს უნივერსიტეტმა მოაწყო განხილვა, რომელიც გახსნა პროფ. არჩილ ხარაძემ.

ამჯერად განხილვა საზეიმო სხდომას უფრო ჰგავდა.

მომხსენებელი აქაც დიმიტრი ბენაშვილი იყო.

გამოვიდნენ – პროფ. მოსე გოგიბერიძე, პროფ. კონსტანტინე კაპანელი, დოც. ვ. კაკაბაძე, დოც. სერგო ჭილაია.

ხელისუფლება ხელს უწყობდა, რათა რუსულ ენაზე სწრაფად ეთარგმნათ **„დიდოსტატის მარჯვენა“** და **„ბელადი“**.

ამ მიზნით მწერალი 1940 წლის თებერვალ – მარტსა და მაისში მოსკოვში იმყოფებოდა.

აქ იგი მიიღო სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარმა ლავრენტი ბერიაშვილმა, დიდხანს ესაუბრა და დაეხმარა, რათა წიგნების ტირაჟი გაეზარდათ. ეს კი ჰონორარის მომატებასაც ნიშნავდა.

როგორც ჩანს, იყო ცდა, რომ კონსტანტინე წარედგინათ ახლად დაარსებულ სტალინურ პრემიაზე, რათა ისიც ისევე წარმოეჩინათ საკავშირო არენაზე, როგორც ივანე ჯავახიშვილი და შალვა დადიანი.

მაგრამ ვითარება მაისში ძლიერ შეიცვალა. მოსკოვში ხელმეორედ ჩასულ მწერალს აღარ დახვდა გულთბილი ატმოსფერო. მამაცობამ ახალი რეცენზირება მოითხოვა, მაგრამ რეცენზენტები ვერ იშოვნეს.

წიგნების არათუ დაბეჭდვა, თარგმნაც კი მომავლისთვის გადაიდო. „არეულია მათი თავი და ტანიო“, – სწერდა გაბრაზებული კონსტანტინე ალ. აბაშელს.

სიტუაციის შეცვლის მიზეზი ის იყო, რომ სტალინს არ მოეწონა კონსტანტინეს რომანი, მე ჩვეულებრივი ბავშვი ვიყავიო.

მაგრამ უფრო ნამდვილი მიზეზი ის უნდა ყოფილიყო, რომ მწერალს მოუხდა მოვლენების შელამაზება და ესთეტიზება. იგი ხომ რეალისტური სიზუსტით ვერ აჩვენებდა ჯულაშვილის ბავშვობას, დედას და მამას, სჭირდებოდა ფანტაზირება, პერსონაჟთა გამოგონება. ხოლო ზოგ რეალურად არსებულს ვერც ახსენებდა (მაგ., სოსო ირემაძეს).

სტალინისათვის არც ის უნდა ყოფილიყო მისაღები, რომ გამოყვანილია შოვინისტი რუსი ლავროვი, რუსთმოდულე ხევსური არაბულები, ნაციონალისტი მიხა ქილიფთარი.

* * *

სტალინმა ასევე გზა გადაუკეტა კონსტანტინეს კინოსცენარ „დავით აღმაშენებელს“, რომლის განხილვა მთელი წელი გრძელდებოდა (მაგ., სახკინმრეწვეში, მწერალთა კავშირში, სხვადასხვა პირთა მიერ).

ამ თემასაც ცეკას წინადადებით მოჰკიდა ხელი. საბჭოეთი ომისათვის ემზადებოდა და სჭირდებოდა პატრიოტიკა, ისტორიის პეროიკა, გმირული ბრძოლების სურათები.

სცენარი ყველამ დადებითად შეაფასა და ჰონორარიც ავანსად მთლიანად უნდა აეღო.

მაგრამ სტალინი ასე არ ფიქრობდა.

ბელადმა 1940 წლის 11 ოქტომბრის წერილში მხარი დაუჭირა ანტონოვსკაიას და ჩორნის სცენარს გიორგი სააკაძეზე, რომლის მიხედვით მალე მიხეილ ჭიაურელმა ცნობილი ფილმი გადაიღო.

კინოს ხომ მაშინ ხელისუფლება განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდებოდა.

ცხადია, სტალინისათვის მონარქი დავით აღმაშენებელი ვერ იქნებოდა სანიმუშო მოღვაწე. მას უფრო გიორგი სააკაძე აინტერე-

სებდა – ქართველ კონდოტიერ ბოლშევიკთა წინაპარი, ვინც დამპყრობელთა ჯარებს მოუძღოდა.

კონსტანტინეს კი ეგონა, რომ პარალელს გაავლებდა დავითსა და სტალინს შორის, რომ თითქოს ბელადმა ისე აღადგინა ქვეყანა XX საუკუნეში, როგორც დავითმა XII საუკუნეში. არადა, – სტალინმა ხომ მშვენიერად იცოდა, რომ ეს ასე არ იყო. ამიტომაც ეჭვით უყურებდა დავით აღმაშენებლის თემას. ეს განსაკუთრებით ნათელი გახდა მოგვიანებით, როცა კონსტანტინეს კრიტიკის ქარცეცხლი დაატეხეს ქართველმა და რუსმა მწერლებმა, დააბრალეს რუსების იგნორირება, მეფეთა როლის გაზვიადება, არქაისტობა, ხალხის დაკნინება, გაუხსენეს ნაციონალისტობა.

დავით აღმაშენებლის სახეში სტალინი ქართული ნაციონალიზმის ფარულ პროპაგანდას ხედავდა, მაგრამ მოეწონა **„დიდოსტატის მარჯვენა“**, რომელიც მას ბერიას დავალებით სიმონ ჯანაშიამ გადასცა.

რაც შეეხება **„ბელადს“**, მისი დამთავრება მწერლისათვის არავის უთხოვია. ამას ალბათ არც ავტორი ნაღვლობდა, რადგან უკვე წერდა ახალ ტრილოგიას – **„დავით აღმაშენებელს“**. სტალინს კარგად ახსოვდა კონსტანტინე გამსახურდიას წიგნი, რომელსაც არ ახსენებდნენ. მაგრამ, თავს ესხმოდნენ. **„დავით აღმაშენებელს“** და მის ავტორს ომის შემდეგ ლამის შინაპატიმრობა დაუწესეს, თუმცა გამარჯვებული საბჭოეთის ბელადი მწერლის დაკავების ნებას არ იძლეოდა, მიუხედავად ჯერ კ. ჩარკვიანისა და შემდეგ ა. მგელაძის თხოვნისა.

დიდაზული მეცნიერი და შესანიშნავი პედაგოგი

ძვირფასო ქალბატონო, ნანა! მოგესალმებით თქვენ, ცნობილ ქართველ მეცნიერს, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს, მეცნიერების დამსახურებულ მოღვაწეს, ექვთიმე თაყაიშვილის სახელობის საისტორიო საზოგადოების თავმჯდომარეს და გილოცავთ დაბადების 80 და სამეცნიერო მოღვაწეობის 60 წლისთავს.

დიდია თქვენი ღვაწლი ქართული ისტორიული მეცნიერების წინაშე. თქვენი მონოგრაფიები, ორიგინალური გამოკვლევები უეჭველად შევა ქართული საისტორიო მეცნიერების ოქროს ფონდში.

მხოლოდ თქვენი ინტელექტუალური შესაძლებლობებისა და გონებრივი სიძლიერის ადამიანს შეეძლო თავისი საკვლევადიებო საქმიანობა წარემართა ისეთი ურთულესი პრობლემისაკენ, როგორებიცაა: ქართველთა ეთნოგენეზის პრობლემა, ვინ იყვნენ ჩვენი შორეული წინაპრები, ანუ პროტოქართველები, როგორი იყო პროტოიბერული სამყარო, ვინ იყვნენ მუშეკები, ანუ მოსხები, როგორი იყო საქართველოს ძველი ისტორიის ეთნოპოლიტიკური პრობლემები და ა. შ. ეთნოკულტურული პარალელების დაძებნას ეძღვნება თქვენი წიგნი „სამხრეთ კავკასია და ახლო აღმოსავლეთი“, რომელმაც ისტორიკოსთა უმაღლესი შეფასება დაიმსახურა.

ასევე მაღალ შეფასებას იმსახურებენ დიდი პროფესიონალიზმითა და მეცნიერული ორიგინალობით გამორჩეული თქვენი მოხ-

სენებები და გამოსვლები როგორც რესპუბლიკურ, ისე საერო და საეკლესიო კონფერენციებზე.

ქართული მეცნიერების წინაშე თქვენი დიდი ღვაწლი აღინიშნა ექვთიმე თაყაიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილისა და გიორგი მელიქიშვილის სახელობის პრემიებით. თქვენს დიდ სამეცნიერო საქმიანობას სათანადო შეფასება მისცა საქართველოს მთავრობამ, რაც გამოიხატა კიდევ „ღირსების ორდენით“ თქვენს დაჯილდოებაში.

ქალბატონო ნანა! თქვენ არა მარტო დიდებული მეცნიერი ბრძანდებით, არამედ შესანიშნავი პედაგოგიც. უკვე რამდენიმე ათეული წელია, რაც მთელი ენერგიითა და გატაცებით ემსახურებით სტუდენტი ახალგაზრდობის აღზრდის კეთილშობილურ საქმეს.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს თქვენი ადამიანური კეთილშობილება, მოყვასისადმი ქრისტესმიერი სიყვარული, თანადგომა, თანაღმობა, მხარდაჭერა.

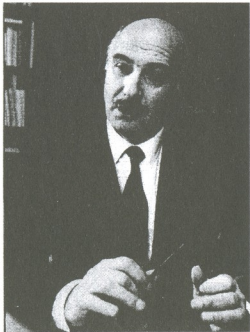
განსაკუთრებით მაღლიერებას გამოეხატავთ თქვენს მიმართ ჩვენს ასოციაციასთან აქტიური თანამშრომლობის გამო. თქვენ დღიდან ასოციაციის გამგეობის შექმნისა მისი უცვლელი წევრი და არაერთი საინტერესო ღონისძიების ინიციატორი და უშუალო მონაწილე ბრძანდებით.

ქალბატონო ნანა! ღმერთს თქვენთვის არაფერი დაუკლია, არაფერი დაუშურებია, მომხიბლავი გარეგნობით დაწყებული დიდი ინტელექტუალურ-გონებრივი შესაძლებლობებით დამთავრებული.

ღმერთსა ვთხოვთ, ასეთი შემართებით კიდევ დიდხანს იყოთ, იცოცხლოთ და იჯანმრთელოთ!

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.

ბატონო ნოდარ,
დიდი პატივისცემით მოგესალმებათ თქვენ, გამოჩენილ ქართველ მეცნიერს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს, საქართველოს ლიტერატურათმცოდნეობის აკადემიის ერთ-ერთ დამფუძნებელსა და ვიცე-პრეზიდენტს, ეგრისის აკადემიის, საქართველოს მწერალთა შემოქმედებითი კავშირის, საქართველოს ჟურნალისტთა ფედერაციის გამგეობის წევრს, ჟურნალისტთა კავშირის, ილია ჭავჭავაძის, ვაჟა-ფშაველას, გალაკტიონის, სერგეი მესხის პრემიების ლაურეატს, „ოქროს ფრთისა“ და „ივერიის“ პრიზების მფლობელს და გილოცავთ დაბადების 80 და სამეცნიერო მოღვაწეობის 60 წლისთავს.

დიდია თქვენი ღვაწლი და დამსახურება ქართული ჟურნალისტიკისმცოდნეობის, ჟურნალისტიკის ისტორიის შესწავლასა და თანამედროვე ჟურნალისტიკის განვითარებაში.

თქვენ მრავალმხრივი ინტერესების მქონე მკვლევარი ბრძანდებით, რასაც ცხადყოფს თქვენი 170-ზე მეტი ნაშრომი, წიგნები და მონოგრაფიები. უმნიშვნელოვანესია თქვენი „ნარკვევები ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიიდან“, „ილია ჭავჭავაძის „ივერია“, „ეტიუდები“ „ილია ჭავჭავაძის პუბლიცისტიკა“, „ვაჟას პუბლიცისტიკა“, „გალაკტიონი – რედაქტორი და გამომცემელი“ და მრავალი სხვა მნიშვნელოვანი გამოკვლევა. გალაკტიონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მიზანმიმართული კვლევით დაამკვიდრეთ ლიტერატურათმცოდნეობის ახალი დარგი „გალაკტიონოლოგია“, რომლის უმნიშვნელოვანესი შენაძენია თქვენი წიგნი „გალაკტიონი“.

საქართველოს
ქვეყნული
ბიბლიოთეკა

წლების განმავლობაში თქვენ ხელმძღვანელობდით თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტს. თქვენ მიერ აღზრდილი კადრები დღეს წარმატებით მოღვაწეობენ ჟურნალისტიკის სხვადასხვა სფეროში.

თქვენ ჩვენთვის ისეთივე დიდი მატერიალური ბრძანდებით, როგორც თქვენი აღზრდილი და დაფრთიანებული სტუდენტებისა და კოლეგებისათვის. მომხიბვლელია თქვენი ბუნებრივი კეთილშობილება, დიდი ტაქტი, არტისტიზმი და არისტოკრატიზმი, გამოზომილი სიტყვა-პასუხი, იუმორითა და კეთილშობილებით შეზავებული. თქვენ აღზრდილი ხართ ისეთი დიდი ადამიანების გარემოცვაში, როგორებიც იყვნენ კალისტრატე ცინცაძე, გალაკტიონი, კორნელი კეკელიძე, ტიცუან ტაბიძე... თითოეული მათგანი ხომ თითო ეპოქაა ქართულ ცნობიერებაში!

ყოველი ჩვენთაგანის წარმოდგენაში თქვენ ბრძანდებით დაკვირვებული და ამბულეზული ადამიანი, საოცრად კეთილმოსურნე და თქვენს ირგვლივ მყოფთა კარგი საქმეებისკენ ნამქეზებელი. თქვენთვის დამახასიათებელია მოვლენებსა და პრობლემებში ტაბიძეებისეული სიღრმისეულად წვდომის უნარი.

საქართველოს მწიგნობართა ასოციაციას ეამაყება, რომ ბრძანდებით მისი გამგეობის წევრი, აღმანახ „მწიგნობრის“ მთავარი რედაქტორი და უანგაროდ ემსახურებით ქართული წიგნის პროპაგანდის საქმეს.

გილოცავთ თქვენი ცხოვრების ამ ღირსსახსოვარ თარიღს, რომელსაც, ასე მრავალმხრივ ვალმოხდილი, მხნედ ეგებებით.

თქვენნაირ პიროვნებას, ვინც ოპტიმიზმს სხვებს უნერგავს, გამხნეება არ სჭირდება, მაგრამ მაინც ვიტყვით: 80 წელი – ეს მხოლოდ მორიგი აღმართია. გვწამს, კიდევ მრავალ აღმართს აივლით ასევე მხნედ, ღირსეულად, სამაგალითოდ.

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.

რეალური მკვლევარი

პიტიუნტის უძველესი საეპისკოპოსოს ადგილმდებარეობა

(IV-VII ს.ს. ისტორიული და ლიტერატურული თხზულებების მიხედვით)

ნიკეის 325 წლის მსოფლიო საეკლესიო კრების მუშაობაში მონაწილეობდა პიტიუნტის (ქართულად ბიჭვინთის) საეპისკოპოსოც. მონაწილეთა სიაში ის ნეოკესარიის და ტრაპიზონის საეპისკოპოსოებთან ერთად დასახელებულია პოლემონის პონტოში შემავალ ეპარქიად. მონაწილეთა ბერძნულ ნუსხაში ეს პროვინცია მე-17 ადგილზე არის მოყვანილი [1, გვ. 3] და მის შესახებ ამ ნუსხის ქართული თარგმანი ასეთ ინფორმაციას იძლევა: „XVIII. პოლემონის პონტოსი. 108. ლონგინოზ ნეოკესარიისა, 109. დომნოს ტრაპეზუნტისა, 110. სტრატოფილოს პიტიუნტისა“.

კრების მონაწილეთა სიის ცნობებზე თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში საყოველთაოდ არის გავრცელებული ის მოსაზრება, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე, აფხაზეთის რეგიონში, ჯერ კიდევ IV საუკუნეში მოქმედებდა ბიჭვინთის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საეკლესიო ცენტრი, რომლის ეპისკოპოსი სტრატოფილოსი მონაწილეობდა ნიკეის პირველი მსოფლიო კრების მუშაობაში. აღნიშნული მოსაზრების წამოყენებისას რატომღაც ყურადღება არ მიექცა ერთ წინააღმდეგობას, რომელსაც სიის ციტირებული ფრაგმენტი შეიცავდა. კერძოდ, მასში პიტიუნტი პოლემონის პონტოს შემადგენელ პუნქტად არის დასახელებული. პოლემონის პონტო კი ბიზანტიის იმპერიის ერთ-ერთი მსხვილი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის – პონტოს დიოცეზის პროვინციას წარმოადგენდა, რომელიც შავი ზღვის სანაპიროს აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარეობდა. ის უშუალოდ ესაზღვრებოდა ლაზეთის სამეფოს, რომლის ტერიტორიაზეც განთავსებულია პიტიუნტი, ანუ ბიჭვინთა.

ძნელი წარმოსადგენია, რომ პოლემონის პონტოს პროვინციისთვის მიეკუთვნებინათ იმ გეოგრაფიული პუნქტის საეპისკოპოსო, რომელიც მოსაზღვრე ლაზიკის ზღვისპირეთის მეორე ბოლოში მდებარეობდა და ძალზე დიდი მანძილით იყო მისგან დაცილებული. ამ შეუსაბამობის მიუხედავად, აღნიშნული საბუთის სანდოობა ეჭვს იწვევს, ვინაიდან კრების მონაწილეთა სიებმა ჩვენამდე ბერძნულის გარდა კიდევ ხუთ ენაზე (ლათინური, სირიული, არაბული, სომხური და კოპტური) შედგენილი ნუსხით მოაღწიეს და ყველა მათგანის მონაცემები ერთმანეთს თანხვდება [1, გვ. 3-4]. ამასთან ერთად ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ამ საბუთის შემდგენლებს არაფერი უშლიდათ ხელს, რომ პიტიუნტი სიაში ლაზეთის შემადგენელ პუნქტად წარმოედგინათ, თუკი ნამდვილად ის ამ სამეფოს ეკუთვნოდა.

მონაწილეთა სიის გამოვლენილი წინააღმდეგობა, შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში აიხსნას, თუ დავუშვებთ, რომ ლაზიკის პიტიუნტის გარდა, ამავე სახელწოდების სხვა პუნქტი პოლემონის პონტოშიც არსებობდა. ასეთი დაშვება სავსებით რეალური ჩანს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ IV-V საუკუნეებში ერთნაირი სახელწოდების გეოგრაფიული პუნქტების არსებობა ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენდა. თვალსაჩინოებისთვის აქ შეიძლება მაგალითად მოვიყვანოთ სია, რომელშიც წარმოდგენილია სახელების მქონე IV-V საუკუნეების ქალაქები მათი შესაბამისი პროვინციებით: ჰერაკლია (თრაკიასა და პაფლაგონიაში), კესარია (კაპადოკიაში, პალესტინასა და მავრიტანიაში), ნეაპოლი (კიპროსზე, იტალიაში, პალესტინასა და სირიაში), ფილადელფია (ლიდიასა და პალესტინაში) და ა.შ. [2, გვ. 479-487].

თავისი ახსნა მოეძებნება იმ ფაქტსაც, რომ დღეისათვის მხოლოდ საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ბიჭვინთა არის ცნობილი, მაშინ როდესაც ისტორიულ პოლემონის პონტოს ტერიტორიაზე ამგვარი სახელწოდების პუნქტის არსებობის ყოველგვარი კვალი არის ნაშლილი. როგორც ეტყობა, მასაც იგივე ბედი ეწია, რაც IV-VI საუკუნეებში განიცადა ბიზანტიის ბევრმა წვრილმა ქალაქმა. მონათმფლობელური ურთიერთობის რღვევამ განაპირობა მათი მასობრივი გაქრობა. ამ პერიოდისთვის, მაგალითად, მაკედონიაში 130 ქალაქიდან არსებობა მხოლოდ 60-მა გააგრძელა; საბერძნეთში მათი რაოდენობა ორჯერ, ხოლო ზოგიერთ რეგიონში

კი უფრო მეტჯერ შემცირდა (ელევთეროლაკონის ოლქში 18 ქალაქიდან მხოლოდ 3 დარჩა) [3, გვ. 58]

ცხადია, რომ თუ პონტოს ბიჭვინთა მართლაც წვრილი ქალაქების გაქრობის მასობრივ პროცესს შეეწირა, VI საუკუნის ან მასზე ადრეულ წერილობით წყაროებში ის მაინც უნდა ყოფილიყო მოხსენებული ამ პროვინციის შემადგენლობაში. შესაბამისი წყაროების განხილვამ დადებითი შედეგი გამოიღო და დაგვარწმუნა, რომ ასეთი ქალაქის არსებობაზე მხოლოდ ნიკეის 325 წლის მსოფლიო კრების მონაწილეთა სია როდი მიუთითებდა.

ჩვენი ყურადღება პირველ რიგში მიიქცია ანტიკური ისტორიოგრაფიის უკანასკნელი წარმომადგენლის ამიანე მარცელინის (დაახლ. 330-400) „ისტორიის“ ცნობებმა. აქ შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროს მიმდებარე პროვინციები შემდეგი სახით არის აღწერილი: „ბითინიის ნაწილს იქით პონტოს და პაფლაგონიის მხარეებია გადაჭიმული, რომლებშიაც არის დიდრონი ქალაქები: ჰერაკლეა, სინოპე, პოლემონიონი, ამისოსი, აგრეთვე ტიოსი და ამასტრისი... [კიდევ არის] კერასუნტი... და ორი კუნძული, რომლებზეც არის მოთავსებული არა უსახელო ქალაქები ტრაპეზუნტი და პიტიუნტი“ [1, გვ. 108-109].

დასახელებული ქალაქების უმრავლესობა პონტოს დიოცეზის ქალაქებს განეკუთვნებოდა და მათ რიცხვში, როგორც ვხედავთ, პიტიუნტიც მოიხსენიება. ის ამიანეს დროისათვის საკმაოდ სახელოვანიც ყოფილა. მოულოდნელი ჩანს მისი, ისევე როგორც ტრაპიზონის კუნძულზე განლაგება, მაგრამ როგორც არ უნდა იყოს, ამიანეს ეს ცნობა ადასტურებს VI საუკუნემდე პონტოში პიტიუნტის სახელწოდების მქონე ქალაქის არსებობას.

პიტიუნტი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროს ნავსადგურად ჩანს ბიზანტიელი ისტორიკოსის ზოსიმეს (VI ს. მიწურული) „ახალი ისტორიიდანაც“. ის ზღვისპირეთის იმ ქალაქებს შორის მოიხსენიება, რომლებიც 256 წელს სკვითების ყაჩაღური თავდასხმების ობიექტები გახდნენ. ტექსტის თანახმად სკვითებმა „ბოსფორელებს გამოართვეს ხომალდები და გადავიდნენ აზიაში... ამ ხომალდებით მიაღწენ ფაზისს, სადაც, როგორც ამბობენ, აშენებული იყო ფაზისის არტემიდას საკურთხეველი და აიეტის სასახლე. მათ სცადეს ამ საკურთხეველის აღება, მაგრამ უნაყოფოდ; ამის შემდეგ პირდაპირ წავიდნენ ბიჭვინთისკენ. ეს ციხე აიღეს მათ დაუბრკოლებრივ,

მთელი მისი მცველი ჯარი განყვიტეს და განაგრძეს გზაგადაღობა. ლად მიადგნენ ზღვით ტრაპეზუნტს, დიდსა და ხალხმრავალ ქალაქს" [1, გვ. 268-269].

ციტირებული ფრაგმენტიდან ნათლად ჩანს, რომ სკვითებს ბოსფორელების ხომალდებით ჯერ ბოსფორის სრუტე გადაულახავთ, და ამ გზით მოხვედრილან აზიურ ნაწილში, ანუ შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე. შემდეგ ამ სანაპიროს პარალელური გადაადგილებით, არცერთ ნავსადგურში არ შეჩერებულან და მიუღწევიათ ქალაქ ფაზისამდე. აქ მარცხი უწვევიათ და „პირდაპირ ბიჭვინთისკენ“ წასულან. ამ ბიჭვინთაში ანუ პიტიუნტში რომ პონტოს და არა ლაზიკის ქალაქი იგულისხმება, ეს ჩანს იმ ქალაქის დასახელებიდან, რომელსაც მიადგნენ პიტიუნტიდან გზის გაგრძელებისას (გზა განაგრძეს). ეს ქალაქი ტრაპეზუნტია, რომელშიც მოხვედრა გზის გაგრძელებისას მხოლოდ მაშინ შეიძლებოდა, როდესაც სკვითების გადაადგილება განხორციელდებოდა მარშრუტით ფაზისი – ბიჭვინთა (პონტოსი) – ტრაპიზონი.

კუნძულზე მდებარე ქალაქად ასახელებს პიტიუნტს აგრეთვე ცნობილი საეკლესიო ისტორიოგრაფი თეოდორიტი კვირელი (393-457), მაგრამ ამიანე მარცელინესგან განსხვავებით, ის უფრო კონკრეტულად მიუთითებს მის ადგილმდებარეობაზე. ამას ის აკეთებს იმ გეოგრაფიული პუნქტების დასახელებისას, რომელიც გაიარა კონსტანტინეპოლიდან გაძევებულმა პატრიარქმა იოანე ოქროპირმა. მისი სიტყვებით იოანე ოქროპირი „არმენიის ერთ პატარა და უდაბურ დაბაში გადააგზავნეს: ამ დაბის სახელია კუკუსოს. ხოლო იქიდან წამოიყვანეს და პიტიუნტში გადაასახლეს: ეს არის უკიდურესი საზღვარი პონტოსი და რომაელთა სამფლობელოსი, უველურესი ბარბაროსების მეზობლად. მაგრამ კაცთმოყვარე უფალმა არ ინება, რომ ეს ძლევამოსილი მოღვაწე იმ პატარა კუნძულზე ყოფილიყო წაყვანილი: კომანაში რომ იყო, [უფალმა] ის გადაასახლა სამუდამო და უმწუხარო სამყაროში" [1, გვ. 224].

ციტირებული ცნობის უტყუარობა ეჭვს არ იწვევს, ვინაიდან ავტორი იოანე ოქროპირთან დაახლოებულ პირად ითვლება [1, გვ. 208] და, ცხადია, კარგად უნდა ყოფილიყო გარკვეული მისი გადაადგილების მარშრუტი. აქედან გამომდინარე, ამ ცნობის დიდ ღირებულებაზე ორი აზრი არ შეიძლება არსებობდეს. ირკვევა, რომ პიტიუნტი მართლაც შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე მდე-

ბარეობს და თანაც იმ უკიდურეს აღმოსავლეთ ნაწილში, სადაც ბიზანტიელთა სამფლობელოც თავდებოდა და შავი („პონტოს“) ზღვაც.

სვიდას ლექსიკონის (Xს.) ავტორი, თუმცა ზუსტად მიჰყვება თეოდორიტი კვირელს („პიტიუსი – დაბა-ქალაქი პონტოს მარჯვნივ მდებარე, რომაელთა სახელმწიფოს საზღვარზე“ – [4, გვ. 321], მაგრამ თავის მხრივ ერთი მცირე, მაგრამ მნიშვნელოვანი დამატება მოჰყავს. ეს მცირე დამატება, რომელიც გამოიხატება სიტყვებით „მარჯვნივ მდებარე“, პიტიუნტს ერთმნიშვნელოვნად შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროს აკუთვნებს და ამით გამორიცხავს მის გაიგივებას ამავე ზღვის ფაქტობრივად ჩრდილო ნაპირზე განთავსებულ ლაზიკის ქალაქთან.

თეოდორიტი კვირელის ცნობას პიტიუნტის შესახებ იმეორებს გიორგი ალექსანდრიელი (VII ს.) თავის თხზულებაში „ცხოვრება იოანე ოქროპირისა“, რომელშიც მან თავი მოუყარა ყველა წინანდელი ავტორის ცნობას იოანე ოქროპირის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ. ეს თხზულება სხვადასხვა დროს ორჯერ ითარგმნა ქართულ ენაზე. უფრო გვიანდელ თარგმანში, რომელიც ეფრემ მცირეს (XI ს.) ეკუთვნის, პიტიუნტთან დაკავშირებული ეპიზოდი ასე არის გადმოცემული: „რამათა მუნით პიტკონად წარიყვანონ, რომელ იგი არს ოჳერ ქმნილი ქალაქი, მარჯუენით კერძო კიდესა პონტოჲსა ზღვსასა, დასასრულსა ბერძენთა მთავრობისასა, მოკიდული ბარბაროზთა და მძევარეთა ნათესავთაჲ“ [5, გვ. 30]

ციტირებული ფრაგმენტის მიხედვითაც პიტიუნტი შავი ზღვის სამხრეთ ნაპირზე არის განთავსებული, ვინაიდან ბიზანტიელები ამ ზღვაზე დასავლეთის კიდიდან დაკვირვებისას ჩრდილო ნაპირს მის მარცხენა მხარედ, ხოლო სამხრეთ ნაპირს მარჯვენა მხარედ მიიჩნევდნენ. ასეთი განთავსება კი გამორიცხავს ამ პიტიუნტის ლაზეთის პიტიუნტთან გაიგივების შესაძლებლობას, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ფაქტობრივად შავი ზღვის ჩრდილოეთ ნაპირზე მდებარეობდა.

ეფრემ მცირის თარგმანისაგან განსხვავებით, უფრო ადრეულ თარგმანში, რომელმაც ჩვენამდე 968წ. გადანერგილი ნუსხის სახით მოაღწია. კიდეც უფრო დაკონკრეტებულია პიტიუნტის ადგილმდებარეობა. შესაბამისი ფრაგმენტის თანახმად „დაანესეს ბრძანებაჲ ბოროტი... რამათა სწრაფვით მოიყვანოს იოვანე პიტიონტად, ად-

გილსა ოხერსა ფრიად ტოტზანოს შინა, და არს იგი კიდესა თანა ზღვსა მის პონტიასასა და დასასრული არს პონტიასა და ბერძენთა ჯელმწიფეებისაჲცა, და არს ესე ბარბაროზთა უკეთურთა" [5, გვ. 30]

თარგმანის ეს ვარიანტი, როგორც ვხედავთ, ზუსტად იმეორებს თეოდორიტი კვირიკელის ცნობებს იმის შესახებ, რომ პიტიუნტი მდებარეობს როგორც შავი ზღვის, ისე ბიზანტიელთა სამფლობელოს ბოლოში, ველური ბარბაროსების ახლოს და მეზობლად. ამასთან ერთად აქ „ტოტზანოს“ სახელწოდებით დამატებით მითითებულია ის კონკრეტული „ადგილი“, სადაც აღნიშნული ქალაქი არის განთავსებული.

„ტოტზანო“, როგორც ეს ილია აბულაძემ აჩვენა, რთული სიტყვაა, რომლის პირველი ნაწილი „ტო“ ბერძნული არტიკლია, ხოლო მეორე ელემენტი „ტზანოს“ ჭანთა და მეგრელთა სახელწოდებაა. აქ რომ ჭან-მეგრელთა ქვეყანაა დასახელებული, ამას ილ. აბულაძის თანახმად ანალოგიური სომხური წყაროებიც ადასტურებენ, სადაც „ტზანოს“ შესატყვისად ჭანეთ-ეგრისია დასახელებული. როგორც ჩანს, ბერძნულ დედანში დასახელებულ ჭან-მეგრელთა ქვეყნის სახელწოდებაში ქართველი მთარგმნელი ვერ გაერკვა და ამიტომ ის თარგმანში დედნის ფორმით მოიყვანა [5, გვ. 31]. ეს დეტალი ძალზე საყურადღებოა, ვინაიდან პიტიუნტის ძველქართულ მიწა-წყალზე მდებარეობას არა ქართველი მთარგმნელი, არამედ ბერძენი ავტორი, ე. ი. გიორგი ალექსანდრიელი აღნიშნავს.

ის ფაქტი, რომ წყაროებში პიტიუნტის ადგილმდებარეობასთან დაკავშირებით მოიხსენიება შავი ზღვის სამხრეთი სანაპირო, ამ ზღვის და ბიზანტიელთა სამფლობელოს დასასრული და ჭანეთის ქვეყანა, ერთმნიშვნელოვნად იმ გარემოებაზე მიუთითებს, რომ ეს დასახლება პოლემონის პონტოს ქალაქს წარმოადგენდა (ამ ორი პიტიუნტის ერთმანეთისგან გამოსარჩევად შემდგომში ადგილმდებარეობის მიხედვით პირობით ჭანეთის ქალაქს – ჩრდილოეთ პიტიუნტის სახელწოდებით მოვიხსენიებთ).

განხილული წყაროების საფუძველზე, ჩვენი აზრით, ნამდვილად დასტურდება, რომ VI-VII საუკუნეებზე ადრეულ პერიოდში პოლემონის პონტოს პროვინციის შემადგენლობაში შეყვანილი ჭანეთის ტერიტორიაზე პიტიუნტის სახელწოდებით არსებობდა ქალაქი, რომლის ანალოგიურ სახელწოდებასაც ატარებდა ლაზეთის სამეფოს ზღვისპირეთის ჩრდილოეთ ნაწილში განთავსებული ქალაქი. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, 325 წლის ნიკეის მსოფლიო

კრების მონაწილეთა შორის დასახელებულ პიტიუნტის საეპისკოპოსოში სწორედ პოლემონის პონტოს ქალაქის, ე.ი. სამხრეთ პიტიუნტის საეპისკოპოსო უნდა ვცნოთ.

აღნიშნული დასკვნის მართებულობას ჩვენს მიერ წარმოდგენილი არგუმენტები სავსებით უნდა აკმაყოფილებდნენ, მაგრამ საკითხის ერთმნიშვნელოვნად და საბოლოოდ გარკვევისათვის გადაწყვეტად უნდა ჩაითვალოს კიდევ ერთი ისტორიული წყაროს ცნობა. მხედველობაში გვაქვს იმპერატორ იუსტინიანეს (482-565) 535 წლის ნოველა, რომელიც ორი პროვინციის – ჰელენოპონტის და პოლემონის პონტოს გაერთიანებას ეხება. ამ აქტთან დაკავშირებით სათითაოდ ჩამოთვლილია თითოეულ მათგანში შემავალი ქალაქი. თუ ჰელენოპონტში 8 ქალაქია დასახელებული, პოლემონის პონტოში მათი რიცხვი 5 ქალაქითა და 2 „უფრო ციხე-სიმაგრეებში ჩასათვლელი“ დასახელებით შემოიფარგლება: „პოლემონის პონტოში შედის ხუთი სხვა ქალაქი: ნეოკესარია, კომანა, ტრაპეზუნტი, კერასუნტი და პოლემონიონი (პიტიუნტი და სებასტოპოლისი ხომ უფრო ციხე-სიმაგრეებშია ჩასათვლელი, ვიდრე ქალაქებში)“ [6, გვ. 33].

იუსტინიანეს ნოველის თანახმადაც, როგორც ვხედავთ, პიტიუნტი პოლემონის პონტოში შემავალ დასახლებას წარმოადგენს, რაც ერთხელ კიდევ ადასტურებს გარკვეულ ისტორიულ ეტაპზე სამხრეთ პიტიუნტის არსებობას (პოლემონის პონტოში შედის აგრეთვე მეორე ციხე-სიმაგრეც, რომელიც ლაზიკის სებასტოპოლისის ანალოგიურ სახელს ატარებს). უკვე ის ფაქტი, რომ პიტიუნტს (ისევე როგორც სებასტოპოლისს) მიუხედავად იმისა, რომ ის უმნიშვნელო დასახლებას წარმოადგენს („უფრო ციხე-სიმაგრეებშიც ჩასათვლელი, ვიდრე ქალაქებში“), ნოველაში მაინც მოიხსენიებენ, ეს მხოლოდ იმ გარემოებაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ამ სახელწოდების პუნქტი პოლემონის პონტოს ტერიტორიაზე არის განთავსებული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, წარმოუდგენელია, რომ სხვა რეგიონის ციხე-სიმაგრემდე დაკნინებული ნაქალაქარი, თუნდაც რაღაცა მოსაზრებით, ადმინისტრაციულად ასე დაცილებული პროვინციისათვის მიეკუთვნებინათ. ამასთან ერთად ციტირებული ფრაგმენტიდან ისიც ნათლად ჩანს, რომ პიტიუნტს, ისევე, როგორც გაქრობის გზაზე დამდგარ ბიზანტიის სხვა ქალაქებს, უკვე საბოლოოდ დაკარგული აქვს მუნიციპალური მოწყობილობა და ციხე-სიმაგრედ გადაქცეული თავისი არსებობის ბოლო წლებს ით-

ვლის. შესაბამისად ნოველის ბოლოში ორივე პროვინციის ქალაქების ჯამურ რაოდენობად 13 პუნქტი არის დასახელებული და მასში არ შედის როგორც სამხრეთი პიტიუნტი, ისე სამხრეთი სებასტოპოლისი [6, გვ. 37].

ნოველა განსაკუთრებულ ყურადღებას იმითაც იქცევს, რომ მასში ორი პროვინციის ქალაქებთან ერთად მეზობელი ლაზეთის დასახლებებიც არის ჩამოთვლილი პეტრას, არქეოპოლისის, როდოპოლისის, სკანდისის, სარაპანისის და მუხირისის სახით (ტექსტში პირველ ქალაქად, მეორე და მესამე უდიდეს ციხე-სიმაგრედ, ხოლო დანარჩენები უფრო მცირე გამაგრებულ პუნქტებად არიან კვალიფიცირებული) [6, გვ. 33].

ამ დასახლებების რიცხვში რატომღაც არ არის მოხსენიებული ჩრდილოეთი პიტიუნტი და ჩრდილოეთი სებასტოპოლისი. შესაძლოა ეს იმით იყოს განპირობებული, რომ იმ დროს ისინი ბიზანტიელებს ჰქონდათ დაკავებული და ამიტომაც დაპყრობილი ჭანეთის ანალოგიით, ნოველის შემდგენლებმა არც მათი დასახლება ჩათვალეს საჭიროდ (ლაზეთის შემდგომ პოლემონის პონტოს მეზობლად ქალაქების დაუსახლებლად ხმელეთის ჭანეთის ის ნაწილი მოიხსენება, რომლის დაპყრობაც იუსტინემ მოახერხა 527-535 წლებში). თუმცა ამ პუნქტების მოხსენიება-არმოხსენიებას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. მთავარი არის ის, რომ ნოველა ერთმანეთისგან მკაცრად გამიჯნავს პოლემონის პონტოსა და ლაზეთის ქალაქებს და პირველის შემადგენლობაში მხოლოდ მის ტერიტორიაზე განთავსებულ პუნქტებს ასახელებს. ამიტომაც ცხადია, რომ ამ პროვინციას ტერიტორიულად ასე დაცილებულ ჩრდილოეთ პიტიუნტს ვერავითარ შემთხვევაში ვერ მიაკუთვნებდნენ, რომ მის შემადგენლობაში ასეთი სახელწოდების პუნქტი ისედაც არსებობდა.

პიტიუნტის საეპისკოპოსოს ქვეშარიტი ადგილმდებარეობის გამოვლენა თავისთავად ნიშნავს, რომ ადრეული ქრისტიანობის მძლავრი კერა ფუნქციონირებდა ქართველი ტომებით დასახლებულ ზღვისპირეთის არა ჩრდილოეთ, არამედ სამხრეთ ნაწილში. მიუხედავად იმისა, რომ პიტიუნტის საეპისკოპოსო ბერძნულ ეპარქიას წარმოადგენდა, მას დიდი როლი უნდა ეთამაშა ჭან-მეგრულ მოსახლეობაში ქრისტიანული რწმენის გავრცელების საქმეში.

ამასთან ერთად, ისიც უნდა იქნას გათვალისწინებული, რომ ამ რეგიონში მხოლოდ ეს საეპისკოპოსო როლი ასრულებდა სასულიერო-საგანმანათლებლო ცენტრის ფუნქციებს. მის თანადროულად

და, როგორც ეტყობა, ტერიტორიულადაც საკმაოდ ახლოს ფუნქციონირებდა განათლების ისეთი მნიშვნელოვანი კერა, როგორც იყო კოლხეთის რიტორიკული სკოლა.

VI ს. გამოჩენილი ბერძენი ფილოსოფოსი და რიტორი თემისტიოსი (317-388), რომელმაც რიტორიკული განათლება კოლხეთის სკოლაში მიიღო, ამ ფაქტს ასე აღნიშნავს: „რიტორიკის ნაყოფნი მოვნყვიტე გაცილებით უფრო უჩინარ ადგილას, ვიდრე ეს ჩვენი ადგილია, არა წყნარსა და ელინურ ადგილას, არამედ პონტოს ბოლოში, ფაზისის მახლობლად“ [1, გვ. 50]. იქ ის გაგზავნა მამამ, ცნობილმა ფილოსოფოსმა ევგენიოსმა, რომელმაც თემისტიოსის მონშობით „თვითონაც თავისი განთქმული ფილოსოფია სწორედ იქ შეიძინა“ [1, გვ. 51]. ამ სკოლაში ბერძნებთან ერთად განათლებას ადგილობრივი კოლხებიც და მათი მეზობელი სომხებიც იღებდნენ და სამხედრო ხელოვნების დაუფლების ნაცვლად სწავლობდნენ „იმას, თუ როგორ გაიწვრთნა რიტორიკულ ხელოვნებაში და როგორ ბრწყინვალე ელინთა დღეობებზე“ [1, გვ. 50-51].

სამუხუხროდ, დღეისათვის არც კოლხური სკოლის ზუსტი ადგილმდებარეობა არ არის ცნობილი, მაგრამ ის, რომ სამხრეთ პიტიუნტთან ახლოს ფუნქციონირებდა, ამაზე მიუთითებს ორივეს მდებარეობა „პონტოს ბოლოში“. ერთ რეგიონში კი ერთდროულად ქრისტიანული საეპისკოპოსოს და რიტორიკული სკოლის არსებობას განსაკუთრებული როლი უნდა ეთამაშა ქართველი ერის სასულიერო და კულტურული ცხოვრების ერთ-ერთ ადრეულ ეტაპზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გეორგიკა, ტ. I, ტექსტი გამოსცეს ალ. გამყრელიძემ და ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1961.
2. История Византии, т. I, м., 1967.
3. Г. Л. Курбатова. „Основные проблемы внутреннего развития византийского города в IV-VII в.в.“, л., 1971.
4. გეორგიკა, ტ. IV, ტექსტი გასმოცა ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1952.
5. ი. ლ. აბულაძე, შრომები, III, თბ., 1982.
6. გეორგიკა, ტ. II, ტექსტი გასმოცა ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1965.

უფლის კვართის გამოსახულებანი ჯრუჭისა და თეთროსნის დავითნებში

ქრისტიანულ ღმრთისმეტყველებაში ფსალმუნის წმიდა წერილის – სახარების შემდეგ თავისი მნიშვნელობით მეორე ადგილი უკავია. თანამედროვე მსოფლიოში შუა საუკუნეების პერიოდში შექმნილი 1000-მდე ილუსტრირებული ფსალმუნია ცნობილი. ქართული დავითნიც მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია. ჩვენამდე ორმა უხვად ილუსტრირებულმა მანუსკრიპტმა მოაღწია. ესენია: ჯრუჭის ფსალმუნი (H-1665) და თეთროსნის დავითნი (H-75). ისინი დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში. როგორც ერთის, ისე მეორის თარიღი XIII-XV საუკუნეებს შორის მერყეობს, ვარირებს.

მეცნიერებს დღემდე უკვირთ, რომ ისეთი სახოტბო საგალობლების ტექსტი, როგორიც ფსალმუნია, როგორ იქცა მხატვართათვის უშრეტი შთაგონების წყაროდ და მაღალი სამემსრულებლო ოსტატობით, როგორ ამეტყველდა სახვითი ხელოვნების ენაზე, როგორ მიიღო „მატიერიალური“ ფორმა, თუმცა ცნობილია, რომ უკვე ადრე ქრისტიანული პერიოდიდანვე საეკლესიო მამები განმარტავდნენ ძველი აღთქმის ტექსტებს და ერთგვარად ეგზეგეზიკოსებადაც კი გვევლინებოდნენ, მათში ჰპოვებდნენ ახალი აღთქმისეული მოვლენების წინასახეებს, არქეტიპებს.

ჩემი ყურადღება მიიპყრო 21-ე ფსალმუნმა და განსაკუთრებით მისმა 19-ე მუხლმა, სადაც ნათქვამია: „განიყვეს სამოსელი ჩემი მათ შორის და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი“. წმიდა ათანასე დიდის, ალექსანდრიის მთავარეპისკოპოსის განმარტების მიხედვით, ეს ფსალმუნი იგალობება „შენვენისათვის საცისკროისა „...ამ ფსალმუნს თავად ქრისტე გალობს კაცობრიობის სახელით და ნათლად გამოხატავს, რომ იუდეველთაგან ევნო ჯვარცმის დროს (1,132-133).

ინტერესს იწვევს ის გარემოება, რომ ფსალმუნთა მხატვრულ დეკორატიულ გაფორმებაში წმინდა ძველი აღთქმისეული სცენების გვერდით ჩართულია ახალი აღთქმისეული თემატიკაც ათორმეტ დღესასწაულის ციკლიდან, რომელნიც ძველი აღთქმისეული

ხატ-სახეების არქეტიპებს უნდა წარმოადგენდნენ. ამგვარ თემათაგანი უნდა იყოს „ჯვარცმის“ შემდეგ უფლის სამოსლის გაყოფა და ჯარისკაცთა მიერ კვართზე წილისყრა.

ვიდრე შევეცდები ფსალმუნთა მინიატურებში ამ თემის ასახვის წარმოჩენას, მიზანშეწონილად მიმაჩნია, შევცხო უფლის კვართის სემანტიკას.

უფლის კვართის სიმბოლურობის უმთავრესი საფუძველი ძველ აღთქმაშია საძიებელი. უფლის კვართი და ღმერთის მიერ სამოთხიდან გამოდევნილი ადამისა და ევას სამოსელი ტყავისა ბინარული ოპოზიციია; ისინი ერთმანეთს უპირისპირდებიან, როგორც „პირველი იგი კაცი“, რომელიც აკრძალული ნაყოფის გემოისხილვისა და პირველცოდვის ჩადენის გამო გამოიდევნა სამოთხიდან, და „მეორე იგი კაცი“, რომელმაც გამოისყიდა არა მხოლოდ „პირველი იგი კაცის“, არამედ მთელი კაცობრიობის ცოდვა.

წმიდა ანდრია კრიტელის „დიდი კანონი“ შესაქმის წიგნის ინტერპრეტაციაა, იგი გვაუწყებს: „შემიკერნა ტყავისა სამოსელი ცოდვამან ჩემმან და ღმრთივექსოვილი სამოსელი განმძარცვა. მოსიეს მე სამოსელი კდემისა, მსგავსად ლელვის ფურცელთა, მხილებად თვითმფლობელთა ვნებათა“... „განვბძარე მე პირველი სამოსელი, რომელი პირველითგან მიქსოვა ღმერთმან და ვსძე მე შიშუელი. მმოსიეს მე ხენეში კუართი, რომელი მიქსოვა გუელმან ედემს განზრახვითა და კდემულ ვარ შენგან (2,34-35).

ტყავის სამოსელი ცოდვის სამოსელია, უფლის კვართი „ზეით-გამო ქსოვილია“, წმინდა სამოსელია, რომელიც წილად ხვდა საქართველოს და აქ დაივანა. უფლის კვართი სიმბოლოა ეკლესიის ერთიანობისა. ჯვარცმის შემდეგ უფლის კვართი კი არ დაანანევრეს, არამედ ერთიანად წილი ჰყარეს მასზე. კვართის დაუნანევრებლობა, განუყოფელობა და ერთიანობა ეკლესიის ერთიანობის მაუწყებელია.

აქვე უთუოდ უნდა ითქვას წინასწარმეტყველ ელიას ხალენის შესახებაც, კერძოდ „მოქცევაი ქართლისაი“ გვაუწყებს ამ ხალენის საქართველოში დავანებას, რაც მას წინასწარმეტყველების აღსრულების წინასაფხურად მოგვააზრებინებს, იმის წინასწარ მინიშნებად უნდა იქნეს აღქმული, რომ უფლის კვართი საქართველოში დაივანებდა. „ელიას ხალენი – უფლის კვართი – მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი არის ის სამი ხელშეუხებელი სინმიდე, რომლებიც უფალმა მიუბოძა საქართველოს სხვადასხვა დროს (3, 130).

ჯრუჭის ფსალმუნი

გუაჯოვნენ ჩუენ" (4, 67). ავტორი გამოხატავს განსაკუთრებულ მოწინებას უფლის კვართისადმი:

„ცეცხლმან საღმრთო მან, მზემან სიმართლისამან ქრისტემან სამოსელი თუისი მოგუანიჭა საფარველად ხორცთა და სულთა ჩუენთა, რომელსა ჩუენ ძრწოლით თაყუანის-ვცემთ (4, 67).

მე დავაკვირდი როგორც ქართულ, ისე ბიზანტიურ და მისი წრის ქვეყნების გამოქვეყნებულ ნიმუშებს და ყოველივე ამის შეჯერებამ საინტერესო გასააზრებელი მასალა მომცა და კვლევაც საინტერესო მიმართულებით წაიყვანა. ჯვარცმა, სამოსელის განყოფა, კვართზე წილისყრა — ეს ის თემებია რომლებსაც 21-ე ფსალმუნი მოიცავს და ასევე, ვითარცა ამ წინასწარუწყების აღსრულება გვხვდება სახარებებში: მათე 27,35, მარკოზი 15,24, ლუკა 23,24 და იოანე 19,23-24.

უფლის კვართისა ქართველოში ყოველ თვის იყო გამორჩეული თაყვანისცემის საგანი. ამას მოწმობს XII საუკუნის II ნახევრის საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ნიკოლოზ გულაბერისძის მიერ შექმნილი „საკითხავი სუეტისა ცხოველისა, კუართისა საუფლოისა და კათოლიკე ეკლესიისა“, რაშიც შესხმულია სამი სინმიდე საყდარი უფლისა, ანუ ეკლესია, კვართი უფლისა და სვეტი ცხოველი და ცხოველმყოფელი: „საყდარო უფლისაო, კვართო საუფლოო, სუეტო ცხოველო და ცხოველმყოფელო,

ქრისტეს სამოსელი განიყო ოთხ ნაწილად, რაც არაა შემთხვევითი; ოთხი პატრისტიკაში სიმბოლური რიცხვია: ქვეყანას ოთხი მხარე გააჩნია, ქარს ოთხი მიმართულება, ოთხია სახარება და მახარებლები, ოთხია გუმბათის საყრდენი ბურჯი და ა. შ. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ სამოსლის ოთხ ნაწილად განყოფა, ქრისტეს მოძღვრების სამყაროში ოთხი მხრივ მის განფენაზე მიგვითითებს; რაც შეეხება კვართს, იგი ნაქსოვი იყო. სწორად მას ქსოვდა ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობელი, როცა გაბრიელ მთავარანგელოზი გამოეცხადა სახარებლად. კვართის ერთიანობა ქრისტეს ეკლესიის განუყოფელობაზე, დაუწანევრებლობაზე მიგვითითებს, რაც არა ერთხელ თქმულა მას შემდეგ, რაც კვართზე წილი უყარეს ჯარისკაცებმა და იგი მცხეთელ ებრაელ ელიოზს ერგო, ჩამოიტანა საქართველოში და იმ ადგილას დასაძირკვლდა, სადაც წმიდა სიდონია „კვართშეტკობილი“ დაკრძალეს და მომავალში საქართველოს დედაეკლესიის საძირკვლის ფუნქცია იკისრა.

„მოვლენათა თანამიმდევრობა სინოპტიკოსებთან განსხვავებულიადაა მოთხრობილი, განსხვავებით წმიდა იოანეს სახარებასთან. წმიდა იოანე მოგვითხრობს ქრისტეს სამოსლის განყოფაზე. ედერშიმი აღნიშნავს, რომ „ჩვეულებრივად ფიქრობენ, რომ ასეთი იყო საერთო რომაული ჩვევა“, მოგვიანებით კი, აიკრძალა. წმიდა იოანეს სახარებიდან ცხადი ხდება, რომ სამოსელი ოთხ ნაწილად გაყვეს, ჯვარცმა განახორციელა ოთხმა ჯარისკაცმა (ქუათერნიონ). სხვა მახარებლები ამაზე არ საუბრობენ, მხოლოდ იმით შემოიფარგლებიან, რომ ქრისტეს სამოსელი განიყვეს. წმიდა მათე და წმიდა მარკოზი არ აქცევენ ყურადღებას იმ ფაქტს, რომ აღსრულდა წინასწარმეტყველება, ამას მოგვიანებით წმიდა იოანე მახარებელი მოიხსენიებს...“ (5,457).

შესაბამისად, როგორც ბერძნულ IX საუკუნის ხელდოვოს, ისე 1397 წლის კიევის ფსალმუნებში 21-ე თავთან ჯვარცმის გამოსახულებაა, რომელსაც მოსდევს ჯარისკაცთა მიერ სამოსლის განყოფის სცენა. ანალოგიური სიუჟეტი გადმოცემული ბულგარულ სიმატომიჩის XIV საუკუნის ფსალმუნში. სამივე შემთხვევაში სამი ჯარისკაცი ზის და სამოსელს ანაწევრებს. საკმაოდ უხეში, მძაფრად უარყოფითი მუხტი გადმოდის. ხელდოვოს ფსალმუნში საღებაეების პიგმენტები ამოცვენილია და ერთბაშად ერთიანი შთაბეჭდილების აღთქმა ძნელდება განსხვავებით ტომიჩისა და კიევის ფსალმუნებისაგან.

სვეტიცხოვლის მოხატულობა

კიევის ფსალმუნში გვერდის ქვედა, მარგინალურ არეზე, ნეიტრალურ ფონზე, წითელ ფარის ფორმის ბალიშზე ზის ჯარისკაცი და მუხლებზე დაფენილი აქვს ლურჯი, ოქროს ასისტებით დაფარული ქრისტეს სამოსელი. დანარჩენი ორი ჯარისკაციც ანალოგიურად წითელ ფარის ფორმის ბალიშებზე სხედან და შესცქერიან ცენტრში მჯდომ ფიგურას. იქვე ორი ჯარისკაცის მახვილი დევს.

აღნიშნულ ხელნაწერებზე დაკვირვებამ საინტერესო დასკვნებამდე მიმიყვანა. ქართულ ხელნაწერ ფსალმუნებს თუ მივეყვებით, სადაც 21-ე ფსალმუნის 19-ე მუხლია ილუსტრირებული, ასეთი სახით წარმოჩინდება; ჯრუჭში მინიატურათა ციკლი იხსნება ხარებით, მარიამის ტაძრად მიყვანებით, რასაც მოსდევს ჯვარცმა და უფლის კვართზე წილისყრა და არა სამოსლის განყოფა, ასევეა თეთროსნის დავითშიც. აქ მინიატურები დღეისთვის გადაადგილებულია – 20-ე ფურცელზე კვართზე წილისყრის სცენაა, ხოლო ჯვარცმა 61-ეზეა.

ზემოთ მოხსენიებულ ქართულ დავითნებში 21-ე ფსალმუნი განსხვავებულად გაიაზრება და გადმოიცემა, იკონოგრაფიაც აბსო-

ლუტურად გამოჩეულია, რაც ადგილობრივი ტრადიციებით უნდა იყოს ნაკარნახევი, კერძოდ, როგორც ჯრუჭის, ისე თეთროსნის ფსალმუნებში ჩართულია, როგორც აღვნიშნე ჯვარცმა. ჯრუჭის დავითნში ჯვარცმა წინ უძღვის კვართზე წილისყრის სცენას, ხოლო თეთროსნისაში მინიატურები უსისტემოდაა გაბნეული, პირველობს კვართზე წილისყრის სცენა.

სვეტიცხოვლის მოხატულობა

ორივე ხელნაწერში იკონოგრაფიული სქემა ერთნაირია. კომპოზიციის წინა ნაწილში დაბრძანებულია კვართი. ჯრუჭის დავითნის თეთრ სარჩულზე ლურჯი საღებავი იკითხება. ოქროთია შეოღვილი კვართის სამკლავები, ყოშები, ქობა, თავის გასაყრელ ადგილას კი წითელი საყელოა. დარჩენილი არეები ოქროცურვილია. ერთგვარი ლუსკუმის შთაბეჭდილებას სტოვებს პატარა ხალიჩა, რაზედაც კვართია დაბრძანებული.

ჯრუჭის მინიატურაზე კვართი ლურჯია, თეთროსნისაზე იისფერია და მუქი იისფერი სახეებით არის კაფორმებული. ოქროთია შეოღვილი სამკლავები, ყოშები და ქობ., თითქოს თავის გასაყოფი ადგილიც მოჩანს. ხალიჩის დარჩენილი არე, რომელსაც კვართი ვერ ავსებს, თუ ჯრუჭისაში ოქროთი იყო დაფერილი, აქ ლურჯი ნერტილებითაა შევსებული.

ჯრუჭის მინიატურაზე ვერტიკალურ სასურათე არეზე ფონი ორ ნაწილადაა გაყოფილი, ზემოთ ნეიტრალური ოქროსია, ქვემოთ მუქი ლურჯია. კვართის ირგვლივ განლაგებულია სულ ათი ფიგურა. ქვემოთ აქეთ-იქით ორი ფიგურაა, ვფიქრობ, ერთი ელიოზ მცხეთელია და მეორე ლონგინოზ კარსელი. ამათგან ერთ-ერთი ჩაცმულობის მიხედვით, წარჩინებული სამხედრო პირი უნდა იყოს,

რაც სამოსის ხასიათით ვლინდება: თეთრი შლემი, ბაცი, მისფერი ქიტონი გაფორმებულია მკერდზე ოქროს ნაყშებით და ასევე გულისპირზე, სამკლავებზე, ქობაზე და ყოშებზეც კი. ზედა ნაწილში სამ-სამი ფიგურაა, მათში გამოირჩევიან ჯარისკაცები და ასაკოვანი ადამიანები. აღნიშვნის ღირსია, ის გარემოებაც, რომ ერთ-ერთ შავთმიან, ახალგაზრდა ჯარისკაცს თავს შარავანდედი ადგას და ამდენად, მისი იდენტიფიცირება მიძნელდება.

ვერტიკალურ სასურათე ზოლზე ვითარდება კომპოზიცია თეთროსნის დავითნშიც. ფონი ორ ნაწილიანია, ზედა წითელი და ქვედა კი ლურჯი და ოქროს წერტილებით დაფარული. კვართისაკენ მიმართული აქაც ათი ფიგურაა განლაგებული. ქვემოთ, აქეთ-იქით, ორ-ორნი დაჩოქილან და ზემოთ კი სამ-სამნი დგანან. უმეტესობა მხცოვანია, თავზე თეთრი შლემებით, ჟესტიკულაციაც ანალოგიურია ჯრუჭის მინიატურისა. ერთ-ერთს ხელი კვართისკენ მიუმართავს.

თითოეულ ფიგურაზე ცალკე არ შევჩერდები, მაგრამ არ შემიძლია ერთზე არ აღვნიშნო, ეს არის კვართისკენ მიმართული შარავანდიანი პროფილში გამოსახული ფიგურა. როგორც ცნობილია, შუა საუკუნეებში იშვიათად მიმართავენ პერსონის პროფილში გამოსახვას, უმეტესწილად ეს იუდასთან მიმართებაში გვხვდება და ამ მხრივ იქცევეს ეს ფიგურა ყურადღებას. სამწუხაროდ, ორი ფიგურის სახე წაშლილია, თუმცა, ირკვევა, რომ მათგან ერთი ახალგაზრდაა, ერთი კი მხცოვანი. თუ ჯრუჭის მინიატურაში ჯარისკაცების ხელში მახვილები შეინიშნებოდა, აქ მხოლოდ პროფილში მდგომ ჯარისკაცს უკავია მახვილი.

მინიატურაზე დაკვირვებისას ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, რომ ეს უფრო კვართის თაყვანისცემის სცენაა, ვიდრე წილისყრისა. ამ ფიგურებში თითქოს, ავაზაკი ჯარისკაცები კი არ უნდა შევიცნოთ, არამედ სამხედრო პირები, რომელნიც პატივით ეპყრობიან კვართს და მისდამი თაყვანისცემას, მოწინებასა და კრძალვას გამოხატავენ. კვართმა, ამ უდიდესმა ქრისტიანულმა სიწმიდემ, განწმინდა ავი სულისგან, გონება გაუნათა, სულიერი თვალი აუხილა და კრძალვა და რიდი გამოაჩენინა ჯარისკაცებს, რომელთაც მძიმე მისია ჰქონდათ დაკისრებული, მათ კვართი უნდა დაეყოთ.

საინტერესოა, ყოველივე ზემოთ აღნიშნული როგორ ვლინდება ჯრუჭის მინიატურაზე, რადგან, როგორც აღვნიშნე, იკონოგრაფიული სქემა ორივეგან ერთნაირია, მაგრამ ფიგურები თავიანთი

პოზებით, განლაგებით, ურთიერთდამოკიდებულებით თეთროსნის მინიატურაზე უფრო ერთმანეთთან არიან შეწყმულნი და საერთო იდეა იკითხება კვართის თაყვანისცემისა. აქ კი, თითქოს, დინამიკას მოკლებულნი, ადინამიკურნი, იერატიკულნი არიან და იკითხება ერთგვარი ხისტი მოძრაობის რიტმი, გაშეშებული, შეყინული პოზებით. თითქოს, კვართი ცალკე კომპოზიციაა და ზედა ფიგურები დამოუკიდებლად აღიმგებიან, ვითარცა ზედა ფრიზის კომპოზიციის შემადგენელი ნაწილნი. რალაც ამოუცნობი რიტმი იკითხება თითოეულ ფიგურაში. მთლიანობაში, რასაკვირველია, მაინც კვართის თაყვანისცემის სცენაა. ზოგ მათგანს ღრმად ესმის და სწამს კვართის მნიშვნელობა, ზოგი კი ვერ გარკვეულა და გაშეშებული, ხისტი ფიგურა გაოგნებულად გამოიყურება.

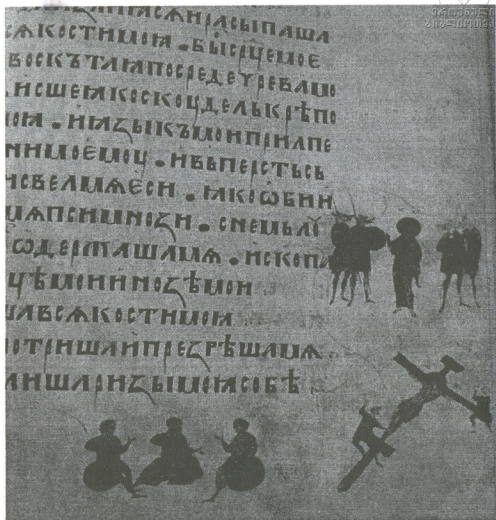

ტომიჩის ფსალმუნნი

მინიატურებს ახლავთ განმარტებითი წარწერები ნუსხურით. ჯრუჭის ფსალმუნში მარცხენა არშიაზე აწერია: „მას ჟამსა შინა მცხეთით მოსრულნი ჰურიანიცა დახუდეს: ჯუარცმასა: უფლისასა.“ ზემოთ – ჯერ მათეს სახარების სიტყვები (27, 35): „განიყვეს სამოსელი: ჩემი მათ შორის: და კუართსა ჩემსა ზედა: განიგდეს ნილი“, შემდეგ კი: „აქა ნილი იგდეს: კუართსა ზედა მაცხოვრისსა: ჰურიათა: და ელიოზს: მოხუდა: მცხეთელსა.“ (6, 33).

ამრიგად, კვართისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება აშკარაა ორივე ფსალმუნში, რაც იმას მოწმობს, რომ იგი უდიდესი ქრისტიანული სიმნიშვნელობა, რელიქვიაა, რომელიც ქართულ დედაეკლესიაშია დასაძირკვლებული.

აღნიშნულ მინიატურებში აშკარად ცხადდება ძველი და ახალი

კიევის ფსალმუნი

ალექსანდრე ურთიერთკავშირი, ანუ დავით წინასწარმეტყველის მომავალი მოვლენების შესახებ უწყება და მახარებელთა მიერ აღწერილი, ქრისტეს მიწიერ ცხოვრებასთან დაკავშირებული მოვლენა, ანუ ის, რაც წინასწარმეტყველმა საუკუნეებით ადრე განჭვრიტა და ახალ წელთაღრიცხვაში გაცხადდა და ვფიქრობ, ამიტომაც მიენიჭა ქართულ ფსალმუნებში ამ თემას განსაკუთრებული მნიშვნელობა და აისახა ფსალმუნის ძველ ალექსანდრეულ სცენათა ილუსტრაციებში.

საინტერესოა, რომ ეკლესიაში დიდი პარასკევის მსახურებისას, გარდამოხსნის დატირებისას, იკითხება როგორც 21-ე ფსალმუნის, ისე ტექსტები ოთხივე სახარებიდან, რომელთა მიხედვითაც ცხადი ხდება სამოსლის განყოფისა და კვართზე წილისყრასთან დაკავშირებული ამბები.

თუ შევადარებთ, ქართულ დავითნებში 21-ე ფსალმუნის 19-ე მუხლის ილუსტრაციებს ბიზანტიურისას, მივხვდებით, რომ სულ სხვადასხვა გააზრებასთან გვაქვს საქმე. თემატიკაც სხვადასხვაგვარადაა წარმოჩენილი, იკონოგრაფიული სქემაც განსხვავებულია. იქ, სამოსელის განყოფას ენიჭება უპირატესობა. რაც, ვფიქრობ, თემის გააზრებისას ადგილობრივ, ეროვნულ ფესვების, მემკვიდრეობის მიერ აღწერილ მოვლენების გააზრებასთან ამჟღავნებს კავშირს.

მე დიდი ხანია ვიკვლევ სვეტიცხოვლისეულ სინმიდეებს და მათზე დაკვირვებამ მიჩვენა, რომ კვართის გამოსახვა არც შემთხვევითია და არც უჩვეულო, რადგან სწორედ სვეტიცხოვლისეულ სინმიდეებში მეორდება ეს თემა. ასე მაგალითად, იენაშის ოთხთავის ყდაზე (ეს ხელნაწერი ამჟამად სვანეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმშია დაცული) გამოსახულია ძელი ცხოველი და მისკენ მიმართული ებიფანე კათოლიკოსი, რაც მიანიშნებს, რომ ეს კოდექსი სვეტიცხოვლისეული წარმომავლობისაა. ჩემი დაკვირვებით, აქაურ წარმომავლობის ხელოვნების ნიმუშებში იჩენს თავს უფლის კვართის გამოსახულებანი, ვითარცა, ერთი მხრივ, როგორც ადგილობრივი სინმიდე და მეორე მხრივ, საფუძველი დედაეკლესიისა.

ტრადიციულად ასე იყო, ეს იქნებოდა ხელნაწერი, ხატი თუ სხვა სინმიდე წარმომავლობის მიხედვით, მასში იმ სინმიდის ნაწილს ჩართავდნენ, რომელსაც იგი ეკუთვნოდა. ასე მაგალითად, თუ ეკლესია აგებულია წმიდა გიორგის სახელზე, იგი წმიდა გიორგის ნაწილზე უნდა დაშენდეს, მაგრამ ცხადია, შეუძლებელია ამდენი ნაწილი არსებობდეს ყველა იმ ეკლესიისთვის, რომელიც ხსენებული წმიდანის სახელზე იგება. ასეთ შემთხვევაში წმიდანის ნაწილის როლს ასრულებს ხოლმე ერთი ქვა, რომელიც ამ წმიდანის სახელზე აშენებული ეკლესიიდან არის აღებული. მიჩნეულია, რომ იგი მატარებელია იმ ძალისა, რომელიც წმიდანის ნაწილს აქვს.

ამის ნათელ მაგალითად უნდა მივიჩნიოთ კვართის ჩართვა ბაგრატიონთა სამეფო ღერბზე, ვითარცა სიმბოლო ქვეყნის ერთიანობისა და დაუნაწევრებლობისა. ასევე მეტად უჩვეულო ფიგურის ჩართვა ჯვარცმის კომპოზიციაში, რომელიც უშუალოდ ცხოველმყოფელი სვეტის მოხატულობაში, სადაც მცხეთელი ელიოზი კვართით ხელში გამოსახულია ჯვარცმულისგან მარცხნივ მწუხარე წმ. იოანე ღმრთისმეტყველის გვერდით. ფიგურის ეს იდენტიფიცირება ბატონ ვახტანგ ბერიძეს ეკუთვნის (7, 160-161).

რაც შეეხება კათოლიკოსის საბრძანისის მოხატულობას, რომელიც ბევრად ადრინდელი უნდა იყოს, ჩვენამდე კათოლიკოს იოანე დიასამიძის დაკვეთით XVIII საუკუნეში შეკეთებულმა და ფრესკებით რესტავრირებულმა მოაღწია. იაკობის კურთხევის სცენაში ცალკე განსაკუთრებულად დევს სუფთა სამოსელი, რომელიც ჩემი აზრით, სწორედ უფლის კვართის პარადიგმაა.

ყურადღებას იპყრობს აგრეთვე წმიდა სიდონიას ხატი. მისი იკონოგრაფიის მიხედვით, ქალწული ყოველთვის მკერდთან „შეტკობილი“ კვართით გამოისახება.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ჩემს ვარაუდს კიდევ უფრო განამტკიცებს, რომ უფლის კვართი სვეტიცხოვლისეულ სინამდევებში გვხვდება და წარმოადგენს ამ თემის ეკლესიოლოგიურ, ანუ ქართული სინამდვილის გააზრებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. წმიდა ათანასე დიდი, ალექსანდრიის მთავარეპისკოპოსი, ფსალმუნთა განმარტება სამ ნაწილად, ნაწილი I, თბ., 2009.

2. წმინდა ანდრია კრიტიკი, დიდი კანონი, ნეკრესის ეპარქიის გამოცემა, 2002.

3. ნიკოლოზ გულაბერიძე, საკითხავი და გალობანი სვეტიცხოვლისანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ნესტან სულავამ, თბ., 2008.

4. პარაკლისი და დაუჯდომელი საგალობელი სუეტისა ცხოველისა, კუართისა საუფლოისა და კათოლიკე ეკლესიისაი, გალობანი სუეტისა ცხოველისანი, თბ., 2007.

5. Толковая Библия или комментарии на все книги св. Писания Ветхого и Нового Завета, Новый Завет, кн.3, Петербургъ 1911-1913.

6. ლ. ოსიფოვიჩი, „ძველი დღეთა“ სვეტიცხოვლის მოხატულობაში, თბ., 2009.

7. ვ. ბერიძე, მცხეთის კათედრალის „სვეტიცხოველი“ და ქართლის მოქცევის სიუჟეტები მის ფრესკებში, საქართველოს მუზეუმის მოამბე, V-B, 1948.

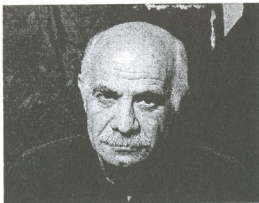

მარიამ ბაჩქალიძე

გრაფიკული ხელოვნების ოსტატი და უზურველი პედაგოგი

გიორგი (გოგი) წერეთელს XX საუკუნის სამოცდაათი-ანელთა თაობის ქართველ გრაფიკოს მხატვართა შორის განსაკუთრებული ადგილი აქვს დამკვიდრებული.

იგი დაიბადა ქ. ლანჩხუთში, 1944 წლის 25 თებერვალს. დედა ადრეულ ასაკში გარდაეცვალა და მამიდამ და ბებია ალზარდეს. მამა, გალაკტიონ წერეთელი, ხის კვეთის

ოსტატი იყო. მხატვრობის ნიჭიც, როგორც ჩანს, მამისგან დაჰყვა, თუმცა ბავშვობის ასაკში ხატვისადმი განსაკუთრებული ინტერესი არ გამოუმჟღავნებია, ხატავდა ისევე, როგორც ყველა ბავშვი. მხატვრობის პროფესიად არჩევა კი მოწიფულ ასაკში, უკვე მეთერთმეტე კლასში სწავლის პერიოდში გადაუწყვტია.

სკოლის დამთავრების შემდეგ გ. წერეთელმა თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემიაში სცადა ხატვის გაგრძელება, თუმცა, როგორც თავად აღნიშნავს, ამისთვის ჯერ მზად არ ყოფილა და პირველ წელს არც გაუმართლა, მაგრამ ბუნებრივია ეს „წარუმატებლობა“ დროებითი იყო. დღევანდელი გადასახედიდან ბატონი გოგი სრულიად სამართლიანად თვლის სამხატვრო აკადემიაში მიღების იმჟამად არსებულ წესს, როდესაც აბიტურიენტისთვის ოცნებად იყო ქცეული პირველივე ცდაზე ამ სასწავლებელში მოხვედრა. ახალგაზრდათა უმრავლესობა რამდენიმე წელი უშედეგოდ ცდილობდა საგამოცდო კონკურსის დაძლევას და ვერ ახერხებდა – ორი, სამი და ზოგჯერ მეტი წელიც კი უხდებოდათ მისაღებ გა-

მოცდებზე გასკლა, იმისთვის, რომ სამხატვრო აკადემიის სტუდენტი ტობას ზიარებოდნენ. ეს სასწავლებელი ჯადოსნური მომზივლელობით იზიდავდა ხატვის ნიჭით დაჯილდოებულ ახალგაზრდებს და გამოცდებზე წარუმატებლობის შემთხვევაშიც კი ისევ და ისევ აბრუნებდა თავისკენ. „აკადემიის კიბეებზე, მამაჩემმა რომ მომიყვანა, ძლივს ავედი, ოფლმა დამასხა... ჩემი ადგილი აქ არ არის, მე აქ რა მინდა-მეთქი, ვფიქრობდი იმიტომ, რომ ჯერ კიდევ არ ვიყავი საიმისოდ მზად. სწორი იყო ის კომისია, რომ არ მიმიღო და როცა მიმიღო, შესაძლოა, მთლად გარკვეული კიდევ არა, მაგრამ უფრო უკეთესად ვიყავი მომზადებული.“ — იგონებს ბატონი გოგი.

1964 წელს გოგი წერეთელი სამხატვრო აკადემიის დაზგური გრაფიკის ფაკულტეტზე იწყებს სწავლას და იმ შესანიშნავი პედაგოგების გარემოცვაში ხვდება, როგორებიც იყვნენ ლადო გრიგოლია, სერგო ქობულაძე და ლადო ქუთათელაძე. თვითთულმა მათგანმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა მის აღზრდაში.

განსაკუთრებული იყო გოგი წერეთლისდამი ლადო გრიგოლიას დამოკიდებულება. პედაგოგმა გამოარჩია იგი თავის მოსწავლეთა შორის, ეს კი არც თუ ხშირად ხდებოდა. იხსენებს რა თავის პედაგოგებს ბ-ნი გოგი აღნიშნავს: „მე ძალიან ახლოს ვიყავი ბატონ ლადო გრიგოლიასთან და ყველაფერს ვხედავდი, ყველაფერი ვიცოდი, დავდიოდი მასთან სახლში. უბრალოდ, არ ვიცი რატომ... მაგრამ რატომღაც გამიმართლა, ძალიან ვუყვარდი. ლადოს ნამდვილად ძნელი გამოთქმა ქონდა, მაგრამ თუ გაიგებდი იმას, რასაც გთხოვდა, შენ უკვე შენს გზაზე იდექი. აკადემია რომ დავამთავრე შემოქმედებით სახელოსნოში დავყავი სამი წელი სერგო ქობულაძესთან. დიახ, სერგოსთან სულ სხვაა, უფრო კლასიკისკენ გადახრაა, მაგალითად თუ ლადო წერდა შრიფტებს, ბატონი სერგო იყო ილუსტრატორი და ლადო იყო გამფორმებელი... ლადო ქუთათელაძეც ხატავდა ილუსტრაციებს, მაგრამ თავისი განსხვავებული სტილი ჰქონდა...“

ეს სამი დიდი გრაფიკოსი თავისი შემოქმედებითი მიღწევების უშურველი გამზიარებელნი იყვნენ თავისი მოსწავლეებისათვის ისევე, როგორც თავის დროზე მათ კიდევ უფრო უფროსი თაობის გრაფიკოსებმა, მათმა აღმზრდელებმა იოსებ შარლემანმა და ევგენი ლანსერემ გაუზიარეს და შეასწავლეს გრაფიკული ხელოვნების მაღალმხატვრული ოსტატობა. სწორედ ამგვარ, მყარ საფუძველზე აღმოცენდა ის ძლიერი ნერგი გრაფიკოსთა თაობებისა, რომელ-

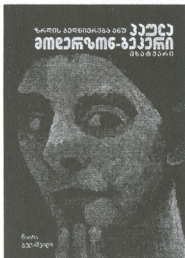
თა სახელების ჩამოთვლისასაც კი წარმოგვიდგება თითოეულის წვლილი იმ საქმეში, რასაც ქართული გრაფიკული სკოლა ჰქვია: ნოდარ მალაზონია, მამია მალაზონია, ოთარ ჯიშკარიანი, ზურაბ ლეჟავა, შოთა კუპრაშვილი, დავით დუნდუა, დინარა ნოდია, ლალი ზამბახიძე, კარლო ფაჩულია, თამაზ ვარვარიძე, ნინო ზაალიშვილი, მალხაზ კუხაშვილი, ლალი ლომთაძე, ნანა ჭურღულია და სხვა.

1972 წელს გოგი წერეთელი თბილისის სამხატვრო აკადემიას ამთავრებს. სტუდენტობის წლებიდანვე

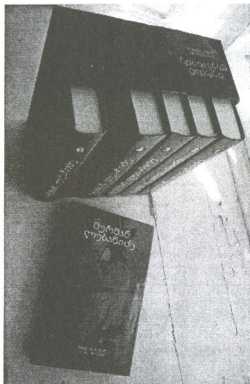
მონაწილეობას გამოფენებში და თავისი თაობის ერთ-ერთ გამორჩეულ ხელოვანად ყალიბდება.

ამავე წლიდან მან სერგო ქობულაძის მიერ დაარსებულ „გრაფიკის შემოქმედებით სახელოსნოში“ დაჰყო სამი წელი. ეს სახელოსნო აკადემია – დამთავრებულ დამწყებ მხატვრებს გრაფიკული ტექნიკების ფლობის პრაქტიკულ საშუალებას აძლევდა, მათი კვალიფიკაციის ამაღლებას ემსახურებოდა და პროფესიონალ შემოქმედად ჩამოყალიბებას უწყობდა ხელს. მოგვიანებით, გარკვეული დროის მანძილზე, გოგი წერეთელი თავადვე უძღვებოდა და აგრძელებდა თავისი მასწავლებლის დანეშებულ საქმეს.

სამწუხაროდ დღეს-დღეობით ამ სახელოსნოს მუშაობა შეჩერებულია. გრაფიკოსთა დღევანდელი თაობა მოკლებულია იმ დიდი სკოლის მადლს, რაზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი. პატრონი გოგი გულისტკივილით ამბობს: „ჩვენ იქ ყველაფერი გვაქვს -- ილაზგები

და საჭირო ინვენტარე მაგრამ დაფინანსება საჭიროა და მისი რემონტი... სამხატვრო აკადემიამ არაფერი გააკეთა მის ასამოქმედებლად იმიტომ, რომ წარსული დროის გამოვლინებად თვლიან... არ ვიცი, ეს წარსული დრო რა არის და ახლანდელი რა, ის კი ნათელია, რომ ხელოვნებას თუ საფუძველი არ აქვს, ვერ განვითარდება. ისიც კმარა, რომ ჩვენდა საგალალოდ, უჩა ჯავახიშვილის ფერწერის სახელოსნო გაიყიდა...

ეს ერთადერთი სახელოსნოა რომელიც შევინარჩუნეთ. ვისაც რაიმე ეთქმის ქართულ გრაფიკაში, აქ ხვენდა თავის ოსტატობას. და ასეთი კერა რატომ უნდა იყოს უმოქმედოდ?!

მხატვარმა სადიპლომო ნა-

მუშევარი, თემაზე „გურია“, ლინოგრაფიურის ტექნიკაში განახორციელა. ეს იყო დიდი ზომის (50X50) თორმეტი ანბეჭდისგან შედგენილი სერია (დიპლომის ხელმძღვანელი – ლადო ქუთათელაძე), რომელმაც მაშინვე მიიპყრო კომისიის ყურადღება და უმაღლესი შეფასებაც დაიმსახურა.

70-იან წლებშივე მოსკოვში შემოქმედებით მივლინებაში ყოფნის დროს გოგი წერეთლის მიერ შექმნილი ლითოგრაფიების სერია, საკავშირო მხატვართა კავშირის რეკომენდაციით, სლოვენიაში, ლუბლიანას საერთაშორისო ბიენალეზე გაიგზავნა. სტუდენტობის წლებიდანვე მოყოლებული მხატვარი ძალზე ბევრ საკავშირო და საერთაშორისო ჯგუფურ გამოფენებში იღებს მონაწილეობას: 1973, 1974, 1978, 1980 წლები ლუბლიანას საერთაშორისო ბიენალე (სლოვენია).

1977 – როსტოვი.

1982 – გრაფიკის საერთაშორისო გამოფენა. დიუსელდორფი, ჰაიდელბერგი (გერმანია).

1982-1983 – გრაფიკის საერთაშორისო ბიენალე. ვენეცია (იტალია).

1983 – გრაფიკის საერთაშორისო გამოფენა. ვარნა (ბულგარეთი).

1986 – საერთაშორისო გამოფენა. კომსომოლსკი ამურზე (რუსეთი).

1986 – ამიერკავკასიის მხატვართა ბიენალე. თბილისი (საქართველო).

1987 – „საქართველოს რეტროსპექტული გამოფენა“. მოსკოვი (რუსეთი).

1982-1989 – გრაფიკის საერთაშორისო გამოფენა. კრაკოვი (პოლონეთი).

1996 – ბრიუსელი (ბელგია).

1989, 1991, 1995, 1997 – საერთაშორისო გამოფენები. კანაგავა (იაპონია).

1997 – პრაღა (ჩეხეთი).

1998 – „საბერძნეთი თანამედროვე ქართულ ხელოვნებაში“. სურათების ეროვნული გალერეა. თბილისი, (საქართველო).

1999 – „ქართული ხელოვნება“, ანტვერპენი (ბელგია).

2002 – „1970-იანელთა ჯგუფური გამოფენა“, ეროვნული გალერეა (თბილისი).

2003 – „ქართული გრაფიკის გამოფენა“. გალერეა ჰობი. თბილისი (საქართველო).

საზღვარგარეთ მოეწყო ასევე მისი რამდენიმე პერსონალური გამოფენაც.

1984 – ბრატისლავა (სლოვაკეთი).

1984 – პრაღა, (ჩეხეთი).

1986 – კომსომოლსკი ამურზე (რუსეთი).

გოგი წერეთლის ნამუშევრები ინახება მსოფლიოს სხვადასხვა მუზეუმებსა და კერძო კოლექციებში:

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი – ეროვნული გალერეა. (თბილისი).

ლუდვიგის მუზეუმი. კიოლნი (გერმანია).

რიო დე ჟანეიროს თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმი (ბრაზილია).

სოფიის თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმი (ბულგარეთი).

კერძო კოლექციები – საქართველო, რუსეთი, ჰოლანდია. გერმანია, ბელგია, აშშ.

მის მიერ შესრულებული მაღალმხატვრული დონით გაბორჩეული ნამუშევრები ბევრჯერ დაჯილდოებულია სპეციალური დიპლომით.

თა და მედლით:

1982 – ვერცხლის მედალი. გრაფიკის საერთაშორისო ბიენალე. ვარნა, ბულგარეთი.

1983 – ვერცხლის მედალი. ამიერკავკასიის ბიენალე. თბილისი, საქართველო.

დაფასდა იქნა მისი პედაგოგიური მოღვაწეობაც.

1985 – საქართველოს დამსახურებული მხატვრის წოდება.

1986 – საქართველოს მხატვართა კავშირის პრიზი წლის საუკეთესო ნამუშევრისთვის. თბილისი.

1999 – საქართველოს სახელმწიფო პრემია.

2002 – ღირსების ორდენი. თბილისი, საქართველო.

თსსა-ის დაარსებიდან 85 წლის საიუბილეო წელს (2007წ.) გოგი წერეთელს წლის საუკეთესო პედაგოგის წოდება მიენიჭა.

გოგი წერეთელს თავისი განსაკუთრებული ხელწერა აქვს შემუშავებული. მისი ადრეული გრაფიკული სერიები განსაკუთრებული ლირიზმითა და პოეტურობით გამოირჩევა. 1990-იან წლებში იგი ძირითადად ნახატის აბსტრაგირების ხერხს მიმართავს, ამ პერიოდში შექმნილი დიდი ზომის ოფორტების სერიები განსაკუთრებული ოსტატობით და ლაქობრივი ფერადოვნებით ხასიათდება, გრაფიკული ლაკონურობით გამოირჩევა და მხატვრის დახვეწილი გემოვნებისა და შინაგანი მაღალი კულტურის გამომხატველი ხდება. დაზგურ გრაფიკაში მრავალფეროვანია მისი ტექნიკა: ოფორტი, ლინოგრაფიურა, ლითოგრაფია...

გოგი წერეთლის შემოქმედება თანაბარწილად მოიცავს დაზგურ და წიგნის გრაფიკას. ზოგჯერ, ცხოვრებისეული სირთულეებიდან გამომდინარე, მასაც ადამიანური სევდა ეუფლება და შემოქმედებაშიც გარკვეული წყვეტილობა, პაუზა ჩნდება, მაგრამ მიუხედავად ყველაფრისა იგი ნამდვილი შემოქმედი და ისევ და ისევ უბრუნდება დაწყებულ საქმეს. მრავალრიცხოვანია დაზგური ნამუშევრები, თუმცა ბოლო წლებში ბატონი გოგი უფრო მეტად წიგნის მხატვრობითაა დაკავებული. მის მიერ გაფორმებული წიგნების რაოდენობა კი რამდენიმე ასეულია. უმთავრესად მხატვარი ქმნის წიგნის მთლიან ორგანიზმს: მაკეტის მხატვრულ ელემენტებსაც და ილუსტრაციებსაც.

წიგნის მხატვრობაში სამხატვრო აკადემიის დამთავრებისთანავე ებმება. 1972 წლიდან, გოგი წერეთელი მუშაობას იწყებს გამომ-

ცემლობა „საბჭოთა საქართველოში“ და სამი ათეულ წელზე მეტია ამ საქმეს ემსახურება. ამ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში სამ ასეულამდე წიგნი შეამკო და თითოეული მათგანი მკითხველისათვის საინტერესო და საყვარელ „განძაღ“ აქცია. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი ბოლო ნამუშევრები, ანუ XXI საუკუნის წიგნები. ამ განვლილ ათწლეულში მხატვარმა ბევრი მნიშვნელოვანი გამოცემა მოამზადა: მურმან ლებანიძის პოეზიის ექვსტომეული, ქართული პოეზიის შედევრები – სამ ტომად, ჭაბუა ამირეჯიბის რომანები: „გიორგი ბრწყინვალე“ (2003 წ.), „დათა თუთაშხია“ (რუსულ ენაზე, 2008 წ.; ინგლისურ ენაზე), მხატვრულად გააფორმა ფერმწერ ესმა ონიანის ალბომი (ესმა ონიანი. ფერწერა, გრაფიკა, პოეზია. – თბ., 2003 წ.), 100 ქართველი უცხოეთში (2011 წ.) და სხვა.

სტუდენტობის წლებიდანვე მხატვრულ ცხოვრებაში ჩაბმული მხატვარი, თბილისის სამხატვრო აკადემიის დამთავრებიდან დღევანდელ დღემდე უწყვეტ შემოქმედებით მოღვაწეობას ეწევა, დაზგური და წიგნის გრაფიკის განვითარების საქმეს ემსახურება და პარალელურად ქართველ გრაფიკოსთა თაობებს ზრდის. თავისი შესანიშნავი პედაგოგების მსგავსად, ისეთივე უშურველობით გადასცემს ახლგაზრდა მხატვარ გრაფიკოსებს თავის ცოდნას და გამოცდილებას, როგორც მას ზრდიდნენ თავისი მასწავლებლები.

გოგი წერეთელი თავის ქვეყანაზე და თავის საქმეზე შეყვარებული ადამიანი და თავისი სამშობლოს ქეშმარიტი მოქალაქეა. იგი მტკივნეულად აღიქვამს საქართველოში განვითარებული პროცესების სიმწვავეს და თავის პროფესიულ სფეროში არსებულ პრობლემებს, განსაკუთრებით კი მომავალი თაობის აღზრდის საკითხი აღელვებს. არ შეიძლება არ გაიზიარო და გულგრილად მიუდგე ყოველივე იმას, რაც მხატვრის წუხილის საგანია და რაც ქვეყნის მომავალზე დაფიქრებული ყოველი ადამიანისთვის მტკივნეულად საფიქრალია. იგი მუდმივად ეძებს კავშირს განვლილ ცხოვრებასა და დღევანდელობას შორის, მომავლის პერსპექტივში გასააზრებლად ბევრი რამაა გასათვალისწინებელი. წუხს ტრადიციებისადმი უგულო დამოკიდებულების გამო, საკუთარის არდაფასებისა და სხვისი არ დასაფასებელის გაფეტიშების გამო. გვსურს ისევ ჩვენი შეხვედრის ჩანაწერი გაგიზიაროთ, რომელიც სერგო ქობულაძის შემოქმედებითი სახელოსნოს ამჟამინდელი მდგომარეობით გამოწვეულ გულისტკენას გამოხატავს: „იქ იყო საფუძველი, იყო

ტრადიცია, სერგოს სული ტრიალებს იქ... უჩა ჯაფარიძე იყო სერგოს მერე... იყო გოგი თოთიბაძე. ახლა ჩვენ აქედან რომ ვუყურებთ სერგოს, ან უჩას ეს უკვე სხვა განზომილებაა, სხვა ხალხია და სხვა კულტურა და სიდიდეებია, ისე კი არ არის, ახლა, რომ ამბობენ უჩა იმას ხატავდა... (იგულისხმება სოც-რეალისტური ნამუშევრები. – მ.გ.). უჩა არის უზარმაზარი კაცი, როგორც მხატვარი და როგორც პიროვნება, ყოველ შემთხვევაში ჩემთვის. ახლა როცა უკვე ასაკში ვარ, მე რომ ვიხსენებ იმ ხალხს, იმისთანას ვერ ვხედავ... ვერც ისეთ ქართველებს ვხედავ, ვერც ისეთ ოსტატებს ვხედავ, სამწუხაროდ, სამწუხაროდ... და რა ვიცი... რომელი ერთი... ადამიანი მაგარი ქართველიც უნდა იყოს, ჭკვიანიც უნდა იყოს და უყვარდეს თავის ქვეყანა და მისთვის აკეთებდეს ყველაფერს. ისე არ არის, ახლა ჩვენ ვირბინოთ სადმე და აქ არ ვიყოთ, ჩვენ ვართ სადაც არის სვანეთის ხატი, სადაც არის ჩვენი ფრესკები, ჩვენი რელიეფები და ჩვენი წიგნი... ჩვენ ყველაფერი გვაქვს... ჩვენ უნდა გავერკვიოთ ჩვენი, ჩვენ რაც გვაქვს, თორემ ფრანგს თავის იარაღით ვერასდროს ვერ დაამარცხებ. ფიროსმანი იმიტომ იყო ძლიერი და იმიტომ იყო, გამოფენაზე „Москва-Париж“ ყველას რომ აჯობა თავისი ნატურმორტიტ და მოსპო მთელი ის ყველაფერი...¹ ცოტა არ უნდა ვიაზროვნოთ?... სამჯერ დავწერე – ფიროსმანი არის განსხვავებული ადამიანი, ფიროსმანს უნდა ჰქონდეს საქართველოში ცალკე მუზეუმი... არ შეიძლება ფიროსმანი იყოს სხვასთან ერთად... ეს არის მოვლენა და გადახედეთ ჩვენს მოძმე ერებს, ან უცხოელებს, ან ვინმეს, ვინმეს... ყველას აქვს. ვან-გოგს სამსართულიანი მუზეუმი აქვს ამსტერდამში, ცრემლი წამომივიდა, გავგიჟდი კაცი და დავწერე ეს, მაგრამ... ვინ უყურებს ამას, ვინ უყურებს? არც მხატვარი უყურებს, არც ის, ვისაც ეკუთვნის ეგ დარგი... ვთქვათ, კულტურა ვისაც ეკუთვნის, მთავრობას არა... აბა ვის?... ეგ არის აზრი, რომელზეც ყველა უნდა დაფიქრდეს... ფიროსმანის მუზეუმი რას გააკეთებს საქართველოსთვის: შემოგვიტანს თანხებს, შემოგვიტანს გრანტებს – სტიპენდიას გასცემ ახალგაზრდებზე (ხელოვან ხალხ-

1 მოსკოვში 1981 წელს გაიმართა გამოფენა „Москва-Париж: 1900-1930“, სადაც უცხოელი მხატვრების გვერდით ფიროსმანის რამდენიმე ნამუშევარიც იყო წარმოდგენილი. დარბაზში, სადაც ფიროსმანი იფინებოდა, მუდამ ხალხმრავლობა იყო. მაყურებელი მონუსხულივით ჩერდებოდა მის ტილოებთან და ყურადღების მიღმა ტოვებდა სხვა, საქვეყნოდ აღიარებული მხატვარების ნამუშევრებს.

ზე მაქვს საუბარი) და შეიძლება გაკეთდეს ხელოვნების ცენტრი და ამაზე მეტი რაღა უნდა გქონდეს ნეტავი... ამისთანა შანსი გადმოგვარდება გიგდო უფალმა და ამას არ აკეთებ... აბა, რა უნდა გააკეთოს სხვა ქართველმა? აი, ჩვენმა მოძმე ერმა სომხეთში გამართეს სარიანის მუზეუმი, თბილისიდან წაიღეს ყველაფერი და იქ მუზეუმი დააარსეს. ბაჟბუქ-მელიქოვი – არც ერთხელ ერევანში არ ყოფილა, მაგრამ იქ გაუსხნეს მუზეუმი... და ჩვენ რას ვაკეთებთ ჩვენითვის?! რაშია იცით საქმე? აი, ვთქვათ, მატისი პარიზში ცხოვრობს და უყურებს ირანულ მინიატურას, ხედავთ ეხლა რა ჭკვიანი კაცია? ფერია... იქ მისთვის მნიშვნელოვანი... ვან-გოგი უცქერს იაპონურ გრაფიურას... ჩვენ რა გვინდა ახლა ევროპაში? ჯექსონ პოლოკმა ვან-გოგით იშრომა, სისხლი ჩააქცია, 41 წლის მოკვდა, ყველაფერი გააკეთა, ჯექსონ პოლოკის ანალოგი აქ ჩვენ არ გვჭირდება... – მე ამას ვამბობდი აკადემიაშიც. ჩვენ უნდა ვუყუროთ სვანურ ხატს, რანაირი თითებია იქ... და რას ქმნის ის, იმის გამკეთებელი.. ფრესკას უნდა ვუყუროთ... ნალენჯიხა რომ გაქვს და ყინწვისი გაქვს.. ყინწვისი რა დონეა – ლეონარდოს გვერდზე შეგიძლია დადო... არა ვარ მართალი?! ამაშია საქმე... ფიქრი აი ეგ არის... აი ეს უნდა ასწავლო სტუდენტებს... და ამ გზაზე ატარო... უფრო მეტს მიაღწევს, ვიდრე ახლა ჩვენ ვაღწევთ... ამერიკაში, ნიუ-იორკში, 1983 წელს გაიხსნა აკადემია და რატომ ხსნის ახლა ამერიკელი აკადემიას? იქ ამ დროს აბსტრაქცია მძვინვარებს, ყველაფერია... ამერიკელები წერენ, რომ იმიტომ კი არ ვხსნით აკადემიას, რომ აბსტრაქციას მივალწიოთო, არა, ჩვენ ყველაფერი მივიღეთ, ყველაფერი გვაქვს, მაგრამ ჩვენ დავკარგეთო მთავარი და წაიყვანეს ახლა იქ სურიკოვის ინსტიტუტის პროფესორები და რეპინის ინსტიტუტისა ლენინგრადიდან. დაიწყეს საფუძვლის აღორძინება... ჩვენ რომ გვაქვს საფუძველი, იმას ახლა ვანგრევთ და რატომ ვიქცევით ასე, ვერ ვხვდები... მე რე ველარ აღვადგენთ იმას, ის რაც გიორგი ჩუბინაშვილმა ჩამოაყალიბა და შექმნა, კოლია კანდელაკია, თუ ნიკოლაძეა, თუ ლანსერეა, თუ შარლემანია... ლადო გრიგოლია... უჩა ჯაფარიძე... სერგო ქობულაძე... ეს კორიფეები... გაიზარდა ამდენი ხალხი... და მოქმედებდნენ და შრომობდნენ და იყვნენ ადამიანები, და მართლა იყო ადამიანობა...”

როგორც პიროვნება გოგი წერეთელი თავმდაბლობითა და სათნოებით გამორჩეული ადამიანია. თავისი შემოქმედების სამ ათეულ

წელზე მეტი ხნის მანძილზე ბევრ წარმატებას მიაღწია – არის საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი, საქართველოს დამსახურებული მხატვარი, თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემიის პროფესორი, მაგრამ შემოქმედებითი წარმატებები იოლად არ მოსულა და ისევე, როგორც საქართველოს ყველა მოქალაქემ, მანაც განვლო ის უმძიმესი წლები, რომელიც ჩვენი ქვეყნის ბოლო ოცწლეულის ისტორიას წარმოადგენს და სულიერად ფაქიზი, შემოქმედი ადამიანისათვის კიდევ უფრო ძნელი გადასატანია. ისევ საკუთარმა შემოქმედებამ იხსნა, თავისი ნიშა დაამკვიდრებინა და ნავსაყუდარი აპოვნინა. როგორც თავადვე აღნიშნავს, მისთვის წიგნის გრაფიკა გარკვეულწილად თავშესაფრად იქცა, წიგნმა გადაარჩინა. თავის მხრივ კი მან თვითონაც გადაარჩინა ქართული წიგნის მხატვრობა და არ მისცა საშუალება იმ „მწვერვალიდან დაშვებულებას“, რომელზეც მისმა წინამორბედმა მხატვრებმა, მისმა მასწავლებლებმა აიყვანეს.

მხატვრის შემოქმედების შესახებ:

ა ლ ი ნ ა ქ ა დ ა გ ი შ ვ ი ლ ი . სულიერებაში სიმახინჯე არ უნდა დამკვიდრდეს, გაზ. „ახალი ერა“, 28 აგვისტო, 2001.

გ ო გ ი წ ე რ ე თ ე ლ ი , კარგი მხატვარი მაშინ ხარ, თუ წიგნიდან წიგნამდე იზრდები. – ინტერვიუ, ესაუბრა ნანა კობაიძე. გაზ. „პარნასი“, 7-20 ოქტომბერი, 2005.

გ ო გ ი წ ე რ ე თ ე ლ ი , თუ ლიტერატურა არ გიყვარს, წიგნის მხატვრობაში ვერ იმუშავებ, ინტერვიუ, ესაუბრა თამარ ქურხული. „ლიტერატურული გაზეთი“, 1-14 ივლისი, 2011, გვ. 13.

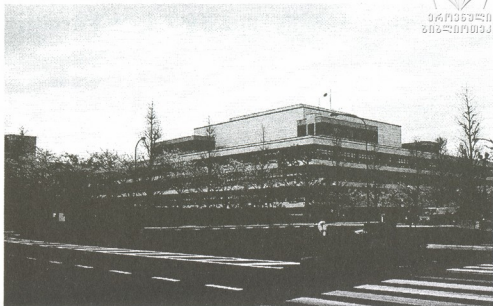
გურამ თაყნიაშვილი

იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა

იაპონიაში პირველი ბიბლიოთეკები გაიხსნა მე-7 საუკუნეში, როდესაც ამ ქვეყანაში გავრცელდა ბუდიზმი. ბუდიზმის სასულიერო პირები იყვნენ ჩინური ენის პირველი მასწავლებლები. შემდგომში ჩინური ენა იქცა იაპონიის სახელმწიფო ენად. ბუდიზმის ეკლესია-მონასტრებში ჩამოყალიბდა პირველი ბიბლიოთეკები, სადაც თავდაპირველად თავმოყრილი იყო ხელნაწერი და ქსილოგრაფიული ნიგნები.

მე-7-8 საუკუნეებში იაპონიაში, მსგავსად ჩინეთისა, სადაც დაიწყო საქალაქო მშენებლობა, აშენდა პირველი ქალაქი ნარა. იქ იაპონელი იმპერატორების ინიციატივით ჩამოყალიბდა ე. წ. „ნიგნისა და ნახატების სამმართველო“. ეს იყო ფაქტორივად პირველი საინფორმაციო ხასიათის ბიბლიოთეკა. იაპონიის კერძო სასწავლებლების ბიბლიოთეკებში თავს იყრიდა ჩინეთიდან შემოტანილი სხვადასხვა შინაარსის ლიტერატურა.

ჩინური იეროგლიფების საფუძველზე ჩამოყალიბდა იაპონური დამწერლობა, რამაც ხელი შეუწყო ეროვნული ლიტერატურისა და კულტურის განვითარებას. მე-17 საუკუნიდან იწყება იაპონიის გაერთიანება ცენტრალური ხელისუფლების გარშემო. მთავრობა ქვეყანას მართავდა ქალაქ ედოდან (ამჟამინდელი ტოკიო). ამავე პერიოდში დაარსდა რამოდენიმე ტიპის ბიბლიოთეკა: სასახლესთან არსებული, ცალკეული ფეოდალური კლანების, კერძო სკოლებთან არსებული, სახელმწიფო და სხვადასხვა ტიპის. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრისათვის იაპონიის ბიბლიოთეკებში ფაქტორივად მყარდება ისეთი წესები და მეთოდები მომსახურებისა, როგორც იყო აშშ-სა და ევროპის ქვეყნებში. ამავე პერიოდში ტოკიოში დაარსდა ნიგნის ინსტიტუტი, რომელიც 1880 წელს გადა-

იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა

კეთდა ტოკიოს საჯარო ბიბლიოთეკად; მოგვიანებით მას ეწოდა იმპერიის ბიბლიოთეკა.

ამ სტატუსით იგი მოქმედებდა მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებამდე. ამჟამად ყოფილი იმპერიის ბიბლიოთეკა წარმოადგენს იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ფილიალს. 1899 წელს იაპონიაში მიიღეს პირველი საბიბლიოთეკო კანონი, რომელიც უფლებას აძლევდა კერძო პირებსა და ორგანიზაციებს ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში გაეხსნათ ბიბლიოთეკები. 1935 წლისათვის იაპონიაში აღრიცხული იყო ყველა ტიპისა და უწყების 6 000-მდე ბიბლიოთეკა. მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ იაპონიის ბიბლიოთეკებში უპირატესად თავს იყრიდა აშშ-ში გამოცემული ლიტერატურა, რომლებშიც ხოტბას ასხამდნენ ე. წ. „დასავლეთის დემოკრატიას“. იაპონიის დიდ ქალაქებში შეიქმნა ე. წ. „საინფორმაციო ბიბლიოთეკები“, რომლებიც აქტიურად ეწეოდნენ ამერიკული ცხოვრების წესის პროპაგანდას.

1951 წელს ტოკიოს უნივერსიტეტში გაიხსნა უმაღლესი საბიბლიოთეკო სკოლა, სადაც სასწავლო პროცესი მიმდინარეობდა მხოლოდ ინგლისურ ენაზე.

1948 წელს იაპონიის პარლამენტმა მიიღო კანონი „იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის შესახებ“, კანონი მომ-

ზადდა ამერიკელი სპეციალისტების დახმარებით, მასში გათვალისწინებული იყო აშშ-ის კონგრესის ბიბლიოთეკის სტრუქტურულ ფუნქციები და მუშაობის ძირითადი მიმართულებები. იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა ერთადერთი ბიბლიოთეკაა მთელს იაპონიაში, რომელიც ფინანსდება სახელმწიფოს მიერ. მისი დირექტორი ფაქტობრივად გათანაბრებულია სახელმწიფო მინისტრის თანამდებობასთან.

ეროვნულ ბიბლიოთეკასთან ფილიალების სტატუსით გაერთიანებულია 34 ბიბლიოთეკა, მათგან 5 ბიბლიოთეკა თავის ფონდში თავს უყრის ძირითადად იაპონურენოვან საბიბლიოთეკო დოკუმენტებს. ამავე ბიბლიოთეკებშია ყველაზე სრულყოფილი სახით წარმოდგენილი აღმოსავლური ძველნაბეჭდი წიგნები. ყოფილი საიმპერატორო ბიბლიოთეკა, როგორც ეროვნული ბიბლიოთეკის ფილიალი, სავალდებულო ცალებს ღებულობს 1872 წლიდან. დანარჩენი 29 ბიბლიოთეკა განეკუთვნება ხელისუფლების ორგანოებსა და სახელმწიფო დაწესებულებებს. ამავე ბიბლიოთეკებში ფუნქციონირებს ქვეგანყოფილება, რომლის ამოცანას შეადგენს პარლამენტის წევრთა მომსახურება, ამჟამად იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა ასეთი სტრუქტურითაა წარმოდგენილი: ადმინისტრაციის განყოფილება, პარლამენტის წევრთა მომსახურების, საერთო საცნობარო, ფილიალების, დაკომპლექტებისა და დამუშავების, საერთაშორისო წიგნგაცვლის ტექნოლოგიური აღჭურვილობის განყოფილებები. 1948 წლიდან ბიბლიოთეკა ღებულობს სავალდებულო ცალებს. ოფიციალური ცალები ბიბლიოთეკაში შემოდის 30 ეგზემპლარის რაოდენობით და გამოიყენება საერთაშორისო წიგნგაცვლისათვის. ბიბლიოთეკა წიგნგაცვლას აწარმოებს მსოფლიოს 45 ქვეყანასთან. ბიბლიოთეკა მკითხველებს ემსახურება 15 წლის ასაკიდან.

ეროვნული ბიბლიოთეკის წლიური დაფინანსება შეადგენს 21,8 მილიარდ იაპონურ იენას. მარტო დაკომპლექტებისათვის გამოყოფილია 3 მილიონი იენა. ამჟამად ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ირიცხება 1000-მდე თანამშრომელი. იგი რთული სტრუქტურისაა: აერთიანებს ცენტრალურ და ბიბლიოთეკა-ფილიალებს. ბიბლიოთეკა გეოგრაფიულად 2 ნაწილადაა გაყოფილი: მთავარი კორპუსი, სადაც ბიბლიოთეკის ადმინისტრაცია და ძირითადი განყოფილებებია, განთავსებულია ტოკიოში. მეორე ნაწილი ბიბლიოთეკისა კი მდებარეობს ქ. კიოტოში. ტოკიოს კორპუსიდან იმართება ქვეყნის

საბიბლიოთეკო ქსელი. კიოტოს კორპუსი ძირითადად გამოყენებულია წიგნსაცავად, აქვეა ელექტრონული ბიბლიოთეკის მართვა-გამართვის ცენტრი, ეროვნული შეერთებული კატალოგი და მკითხველთა მომსახურება დაშორებული რეჟიმით, ბიბლიოთეკასთან ფუნქციონირებს საერთაშორისო საბავშვო ბიბლიოთეკა, რომელიც თანამშრომლობს სასკოლო და საბავშვო ბიბლიოთეკებთან; აქვე იქმნება საბავშვო ლიტერატურის ელექტრონული ბიბლიოთეკა, მკითხველთა მომსახურების ეროვნულმა ბიბლიოთეკამ დაარსების დროიდან, 1950-იანი წლებიდან დაიწყო ეროვნული ბიბლიოთეკის ახალი შენობის აგება. მშენებლობა მიმდინარეობდა ეტაპობრივად და მთლიანად დასრულდა 2004 წელს. მარტო ტოკიოს კორპუსის ფართობი შეადგენს 140 ათას კვმ.

ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ფუნქციონირებს 16 სამკითხველო დარბაზი 1150 ადგილით, წიგნსაცავი ისეა მოწყობილი, რომ მასში ადვილად აღწევს დღის სინათლე.

კანსაის ოლქის შენობა ტოკიოდან დაშორებულია 600 კილომეტრით, მისი ფართობი შეადგენს 60 ათას კვადრატულ კილომეტრს. ამ შენობის 80 პროცენტი მდებარეობს მიწის ქვეშ. ყოველწლიური დასწრება შეადგენს 470. 000-ს, ყოველდღიურად სამკითხველო დარბაზი ამ კორპუსში ემსახურება საშუალოდ 1,7 ათას მკითხველს. კანსაის კორპუსის წიგნსაცავი გათვლილია 20 მლნ ეგზემპლარზე. წიგნსაცავი ორ ნაწილადაა გაყოფილი – ტრადიციული და რობოტიზებული, რომელიც მუშაობს ავტომატიზებული რეჟიმით. შეკვეთების შესრულება წარმოებს რობოტ-მანიპულატორის საშუალებით, რომელიც მოძრაობს სპეციალურ მონორელსზე. ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდზე ყოველწლიური შესვლა შეადგენს 25 მილიონს; ანუ დღეში 70 ათასზე მეტს. ბშა-თი ყოველწლიური გაცემული დოკუმენტების რაოდენობა შეადგენს 27 ათასს. პარლამენტის წევრთა მომსახურების განყოფილება ყოველწლიურად გასცემს 40 ათასამდე ბიბლიოგრაფიულ ცნობას.

ეროვნული ბიბლიოთეკის დაკომპლექტების ძირითადი წყაროა სავალდებულო ცალეები. კერძო გამომცემლები ეროვნულ ბიბლიოთეკაში აგზავნიან თავიანთი გამოცემების მხოლოდ ერთ ეგზემპლარს. ამჟამად ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ითვლება 30 მილიონზე მეტი დაცვის ერთეული, მარტო წიგნების რაოდენობა შეადგენს 10 მილიონამდე ეგზემპლარს; 12 მილიონამდე პერიოდული გამოცემა, 500 ათასი რუკა, 450 ათასი დისერტაცია, 57 ათასი ოპტიკური

დისკი და ა. შ. 1948 წლიდან ბიბლიოთეკა გამოსცემს „იაპონიის ეროვნულ ბიბლიოგრაფიას“, ელექტრონული ფორმით ეროვნული ბიბლიოგრაფია გამოიცემა 1978 წლიდან. ბიბლიოთეკის ელექტრონული კატალოგი შეიცავს 16 მილიონამდე ბიბლიოგრაფიულ ჩანაწერს. ელექტრონული კატალოგი წარმოებს IAPA/MARG-ის ფორმატით. იაპონიის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში დაცული მნიშვნელოვანი კოლექციებიდან აღსანიშნავია:

- იაპონიის თანამედროვე ისტორიისა და კონსტიტუციის კოლექცია;

- იაპონიის ოკუპაციის ამსახველი მასალების კოლექცია;

- კანონებისა და კანონპროექტების კოლექცია;

- რუკების კოლექცია;

- მუსიკალური დოკუმენტების კოლექცია;

- იაპონიის შესახებ საზღვარგარეთული გამოცემების კოლექცია;

- იშვიათი და ძველნაბეჭდი გამოცემების კოლექცია.

ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებსაიტი შედგენილია იაპონურ და ინგლისურ ენებზე. საიტზე გამოტანილია ბიბლიოთეკის საერთო კატალოგი, 60 000-მდე თანამედროვე გამოცემის ბიბლიოგრაფიული ჩანაწერით, იაპონიის პარლამენტის სხდომათა ოქმები და ა. შ. იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ელექტრონული კატალოგის კონცეფცია შეიმუშავეს 1998 წელს. ელექტრონული რესურსების საცნობარო აპარატში გაერთიანებულია როგორც სრულტექსტოვანი, ასევე ბიბლიოგრაფიული ჩანაწერების ბაზები. ცალკეა გამოყოფილი ბაზები: „ილუსტრაციები რარიტეტიდან“, „იაპონიის პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის რარიტეტი“, „იაპონიის ისტორიულ მოღვაწეთა პორტრეტები“ და სხვ. 2004 წელს შეიმუშავეს ელექტრონული ბიბლიოთეკის განვითარების გეგმა, რომლის მიხედვითაც შედგა იაპონიის ეროვნული ინტერნეტ-პორტალი, მასში ინტეგრირებულია მთელი ქვეყნის ელექტრონული რესურსები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლ ო რ ი ა, ა., სურმავა, მ. საბიბლიოთეკო საქმის ისტორია. თბ.; 2006. 184 გვ.
2. Библиотечное дело в зарубежных странах. М.; 1985. -35 с.
3. Мотульский Р В стране цветущей сакуры // Библиотека 2008; – № 1- с 68-73.
4. Веб-сайт : www.ndi.go.ip.

დღივითი შველიძე

საქირო წიგნი მნიშვნელოვან თემაზე

საქართველოში რუსეთის ბატონობის ხანის ამსახველი ყოველი ახალი პუბლიკაცია ცხოველ ინტერესს იწვევს. ეს ინტერესი მით უფრო მძაფრდება, თუკი ნაშრომი დიდწილად აქამდე უცნობ წყაროებს ეყრდნობა, რაც ახლებური დასკვნების გამოტანის შესაძლებლობას იძლევა. სწორედ ასეთთა რიგს მიეკუთვნება ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის რევაზ ლომინაძის წიგნი „რუსული მართვა-გამგეობა საქართველოში“ (ნაწილი I, 1801-1844წ.წ., რედაქტორი – დოქტორი ფ. ლომაშვილი, თბ., ემ-პი-ჯი, 2011).

საისტორიო მეცნიერებისათვის ამ მნიშვნელოვან თემას რ. ლომინაძე მრავალი წელია რუდუნებით იკვლევს, გამოქვეყნებული აქვს არაერთი საინტერესო ნაშრომი, მათ შორის 2000 წელს გამოცემული წიგნი „რუსეთის ბატონობის დამყარება საქართველოში“. ფორმალურად არა, მაგრამ თემატურად და შინაარსობრივად სარეცენზიო წიგნი იმ პირველის გაგრძელებაა. მათ შორის განსხვავება ისაა, რომ თუ პირველში ასახულია მეორეში განხილული საკითხის წინაისტორია და იგი მკითხველთა ფართო წრეზე ორიენტირებული სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის საკითხავი წიგნია, მეორე – საქმიანი ენით დაწერილი, სათანადო სამეცნიერო აპარატით აღჭურვილი ოთხასგვერდიანი მონოგრაფიაა. აქ გამომზეურებულია სათანადო ფაქტები, მოცემულია მათი ანალიზი და გამოტანილია მეცნიერულად დასაბუთებული დასკვნები. მიუხედავად იმისა, რომ წიგნში ნაკლებადაა ბელეტრისტული გადახვევები, იგი საინტერესოდ იკითხება, ვინაიდან მისი თითქმის ყოველი პარაგრაფი დასრულებული მცირე გამოკვლევაა. მათი ერთობლიობა კი ნათელყოფს რუსეთის მიერ საქართველოში დამყარებული პოლიტიკური რეჟიმისა და მართვის ფორმების რაობის და გამგებლობის მეთოდებს, აგრეთვე მათ ევოლუციას 1845 წლამდე.

ნიგნი დაყოფილია სამ თავად. პირველი ეხება რუსული მმართველობის დამყარებას ქართლ-კახეთში. ავტორი დამაჯერებლად განმარტავს, რომ ცნება „მმართველობის დამყარება“ არ არის ერთჯერადი აქტი. იგი ხასიათდება გარკვეული ხანგრძლივობით და არა განხორციელების მომენტალურობით, ანუ ეს არის პროცესი, რომელსაც აქვს დასაწყისი და დასასრული. შესაბამისად, იგი უმართებულოდ მიიჩნევს ამ მოვლენის ერთი კონკრეტული თარიღით გამოხატვას და ასაბუთებს, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში ეს პროცესი 1801 წლის 15 იანვრიდან დაიწყო და 1802 წლის მაისის ბოლომდე გრძელდებოდა. აქვე მოცემულია ამ მმართველობის სტრუქტურა და განსაზღვრულია მისი ხასიათი, აგრეთვე ნაჩვენებია მთავარმართებელ პ. ციციანოვის მიერ მასში შეტანილი კორექტივები.

ნაშრომში წარმოჩენილი მასალა ცხადყოფს, რომ რუსეთის მთავრობა ახლად შემოერთებული ტერიტორიების ადმინისტრაციული მოწყობის საკითხში ყოველთვის თავისი იმპერიული ინტერესებიდან გამომდინარეობდა და ცდილობდა ყველგან რუსული საგუბერნიო მმართველობის დამყარებას რაიმე გამოწვევის გარეშე. მაგრამ სამხრეთ კავკასიაში თავისი ჯერ კიდევ არამყარი პოზიციის, რთული საგარეო-პოლიტიკური ფაქტორებისა და საქართველოს სპეციფიკური სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით, აგრეთვე ქართველი ხალხის მენტალობის რუსულთან სრული შეუთავსებლობის გამო მისი მეტისმეტად გაღიზიანებისაგან თავის არიდების მიზნით, იძულებული იყო დროებით უარი ეთქვა ქართული მმართველობის ყველა ელემენტის იმთავითვე უარყოფაზე. ამიტომ გარკვეული ადგილი დაუთმო ზოგიერთ ძველ ქართულ ინსტიტუტს, ქართულ კანონებსა და ადგილობრივი არისტოკრატიის წარმომადგენლების შეხედულებებს. აღნიშნული საკითხების გამონვლილვითი ანალიზის შედეგად ავტორი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ საწყის ეტაპზე რუსეთის მიერ დამყარებული მმართველობა იყო არა ტიპური საგუბერნიო მმართველობა, არამედ ნარევი, რომლის კომპონენტებსაც რუსული საგუბერნიო და ყოფილი ქართული სამეფოს მმართველობის ელემენტები შეადგენდნენ. ამის მიუხედავად, ეს მმართველობა, როგორც ისტორიკოსი აღნიშნავს, იყო „რუსული ფისკალური, სასამართლო, ადმინისტრაციულ-ბიუროკრატიული და სამხედრო-პოლიციური მექანიზმი რუსი გენერლის – საქართველოს მთავარსარდალ-მთავარმართებ-

ლის სამხედრო-სამოქალაქო დიქტატურის ფორმითა და თვითმმართველობით“.

ნიგნის მეორე თავში განხილულია საქართველოს მმართველობაში განხორციელებული ცვლილებები 1840 წლის ადმინისტრაციულ რეფორმამდე. ნაჩვენებია, რომ ქართველი ხალხის მძაფრი უკმაყოფილება და აჯანყებები აიძულებდა მთავრობას დროდადრო წასულიყო უმნიშვნელო დათმობებზე, მმართველობაში შექმონდა ზოგიერთი ისეთი ცვლილება, რომელიც მას კიდევ უფრო განასხვავებდა რუსული საგუბერნიო მმართველობისაგან. „მაგრამ, – აღნიშნავს მკვლევარი, – ეს მხოლოდ და მხოლოდ ტაქტიკური ხასიათის სვლებს წარმოადგენდა, რაც არ ცვლიდა რუსეთის ადმინისტრაციული პოლიტიკის სტრატეგიულ მიმართულებას – საქართველოს მმართველობის თავისებურებების მოსპობას და რუსული საგუბერნიო მმართველობით მის შეცვლას“. ნაშრომში მოტანილი საქართველოსა და რუსეთის საისტორიო არქივების ფონდებში მოძიებული და სხვა სახის უხვი მასალა ავტორის ამ დასკვნას საკვებით ადასტურებს.

ამავე თავში სათანადო ადგილი დათმობილი აქვს ქართული ეკლესიის მართვა-გამგებლობის რეორგანიზაციის საკითხს. ერთი შეხედვით, ეს საკითხი თითქოს არ უნდა მიეკუთვნებოდეს რ. ლომინაძის მონოგრაფიის თემის პრობლემატიკას ავტორის დამაჯერებელი მტკიცებით, ამ საკითხის ნიგნში შეტანა აუცილებელი იყო, ვინაიდან, „მართალია, საქართველოში ეკლესია არასდროს ყოფილა ქვეყნის ადმინისტრაციული მმართველობის ნაწილი, მაგრამ მისი ავტოკეფალიის მოსპობა და რუსული ეკლესიის სინოდისადმი დაქვემდებარება თავისთავად ნიშნავდა მის შეყვანას იმპერიული მმართველობის სისტემაში, რადგან სინოდი ამ სისტემის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენდა. ამდენად, ეს საკითხიც ჩვენი გამოკვლევის ორგანული ნაწილია“.

ნაშრომის მესამე თავში გაანალიზებულია საქართველო-ამიერკავკასიაში ადმინისტრაციული რეფორმის პროექტები, 1840 წლის რეფორმის არსი და შედეგები და რეფორმის შემდგომი გარდაქმნები. ამ საკითხების გაშუქების კვალობაზე ავტორი ასკვნის, რომ აღნიშნული რეფორმა თვითმპყრობელობის იმ ადმინისტრაციული პოლიტიკის დაგვირგვინებას წარმოადგენდა, რომელიც მანამდე უწყვეტად ხორციელდებოდა. როგორც იქნა, საქართველოში დამყარდა რუსული საგუბერნიო მმართველობა, მაგრამ ამ მმართვე-

ლობამ ისეთი პროტესტები გამოიწვია, რომ მთავრობა იძულებული გახდა უკან დაეხია, ელიარებინა, რომ ამ მხარეში წმინდა რუსული საგუბერნიო მმართველობა და ამ მმართველობის უშუალოდ შეტერბურგიდან განხორციელება არათუ ხელს უწყობდა, არამედ აძნელებდა მისი პოლიტიკის გატარებას, ხელს უშლიდა ამ მხარის შერწყმას რუსეთთან. რ. ლომინაძის დასაბუთებული მტკიცებით, ამის გამო მთავრობამ საჭიროდ ჩათვალა თავისი ადმინისტრაციული პოლიტიკის ტაქტიკური ნაწილის მნიშვნელოვნად გადასინჯვა. მან უარი თქვა მმართველის ზედმეტ ცენტრალიზაციაზე და დროებით გეზი ადგილობრივი სპეციფიკური პირობებისათვის ანგარიშის განევისა და რეგიონის ადმინისტრაციისათვის უფლებამოსიერების კვლავ გაფართოებისაკენ აიღო. ამ ახალი ტაქტიკური კურსის (რომელიც არ ცვლიდა იმპერიის სტრატეგიულ მიზანს) უკვე განხორციელებისათვის 1844 წლის ბოლოს დაწესდა მმართველობის სხვადასხვაგვარი მოდელი – კავკასიის სამეფისნაცვლო, მეფისნაცვლის ძალზე ფართო უფლებამოსილებითა და თვითმმართველობით. ამრიგად, – ასკენის ავტორი, – განხილულ პერიოდში თვითმპყრობელობის ცდამ საქართველოში დაენესებინა წმინდა რუსული საგუბერნიო მმართველობა, მარცხი განიცადა.

რასაკვირველია, ნაშრომის სამივე თავში სათანადო ადგილი ეთმობა საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ დაყოფას, მის ცვალებადობას, რაც მეტად მნიშვნელოვანია როგორც ქვეყნის მართვა-გამგებლობის სხვადასხვა ასპექტის შესწავლისათვის, ისე ისტორიული კარტოგრაფიისათვის.

აღნიშნულ ძირითად საკითხებთან ერთად, წიგნში დაზუსტებულია ან ახლებურად წარმოჩენილია მრავალი კონკრეტული საკითხი. ასეთებია, მაგალითად, საქართველოს მთავარმართველთა უფლებამოსილების ევოლუცია, მოურავის სახელის გაუქმება, სამართლო წყობილება და რუსულ სამართალწარმოებაში ქართული კანონების გამოყენების პრაქტიკა, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის პირველი რუსული გამოცემის თარიღი, საქართველოს მართვა-გამგებლობის მიმართ რუსეთის მმართველ წრეებში არსებული წინააღმდეგობის არსი, საქართველოში რუსი მოხელეების სამართლებრივი და ფაქტობრივი მდგომარეობა... ამ და სხვა საკითხების კონკრეტულმა კვლევამ ისტორიკოსს საშუალება მისცა ახლებურად, უფრო დაზუსტებულად გაეაზრებინა რუსეთის მთავრობის ადმინისტრაციული პოლიტიკა საქართველოში 1801-1844 წლებში.

ნაშრომს დართული აქვს რეზიუმე რუსულ და ინგლისურ ენებში
ვფიქრობთ, რ. ლომინაძის წიგნი დიდ დახმარებას გაუწევს რო-
გორც რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობითა და, ზოგადად, სა-
ქართველოს ისტორიით დაინტერესებულ მკითხველს, ისე მასში
ნამოჭრილ საკითხზე მომუშავე მკვლევრებს.

ძველნაბეჭდი ქართული გამოცემები

2010 წლის მიწურულისათვის ქართველმა მკითხველმა მიიღო საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის მიერ მაღალპოლიგრაფიულ დონეზე დასტამბული „ძველნაბეჭდი ქართული გამოცემები“ (ტომი პირველი). ნიგნში წარმოდგენილია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის კოლექციაში არსებული საქართველოში 1709-1818წ. გამოცემული ნიგნების აღწერილობა.

როგორც წინათქმიდან ვგებულობთ, ძველნაბეჭდი ქართული გამოცემების კოლექციის აღწერილობა ორ ტომად მომზადდა. პირველ ტომში ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით აისახა 1709-1818 წ. საქართველოში არსებული ქართული სტამბების გამოცემები. ნიგნი შედგება სამი ნაწილისაგან – ვახტანგ მეექვსის, ერეკლე მეორისა და იმერეთის სტამბათა გამოცემები, ხოლო მეორე ტომში შევა 1629-1800წ. საქართველოს გარეთ დაბეჭდილი ქართული ნიგნები.

ბიბლიოგრაფიული კრებულის შემდგენლები არიან დალი მაჩაიძე და მანანა სამაშვილი, რედაქტორები – მიხეილ ქავთარია და ფერიდე კვაჭანტირაძე.

საყურადღებოა, რომ ამ გამოცემას თავისი წინამორბედი გააჩნია „ქართული ნიგნის“ (ტომი I) სახით, რომლის შედგენაზეც მუშაობდა საქართველოს ნიგნის პალატის მთელი კოლექტივი და რომელიც დაიბეჭდა 1941 წელს. გამოცემაში თავმოყრილია საბჭოთა კავშირის დიდი ქალაქების (უმეტესად, მოსკოვისა და ლენინგრადის), აგრეთვე საქართველოს სხვადასხვა საცავებში არსებული ძველნაბეჭდი ქართული ნიგნები. ეს იყო დიდი კრებული, რომელზედაც ნიგნის მცოდნეთა თაობები აღიზარდნენ და დღესაც სამაგიდო სახელმძღვანელოა სპეციალისტებისათვის.

დალი მაჩაიძის და მანანა სამაშვილის შედგენილი ბიბლიოგრაფია მათი მრავალი წლის ბეჯითი შრომის შედეგად შეიქმნა. იგი „ქართული ნიგნის“ მეცნიერული ტრადიციების მიხედვით არის შემუშავებული, მაგრამ მაინც სხვა მიზანი აქვს, რითაც განსხვავდება დასახელებული შრომისაგან. „ძველნაბეჭდი ქართული გამოცემები“ მხოლოდ ეროვნული ბიბლიოთეკის (ყოფილი საჯარო

ბიბლიოთეკის) კოლექციათა არქეოლოგრაფიულ აღწერას, მასალის ისტორიულ-ფილოლოგიურ და პოლიგრაფიულ შესწავლას გულისხმობს. სწორედ ეს მომენტი აქვს ამ შრომას სანიმუშოდ და იძლევა იმედს, რომ ჩვენი – სხვადასხვა საცავებში დაცული კოლექციებიც მსგავსადვე აღიწერება. აღწერილობა – ეს ნახევრად უკვე ჩატარებული ფილოლოგიურ-არქეოგრაფიული სამუშაოა. ამიტომაც არის, რომ ყოველივე ასეთი ნაშრომი სპეციალისტთა დიდ ინტერესს იწვევს. წიგნიდან ცხადი ხდება, რომ ძველნაბეჭდი წიგნების მეცნიერული აღწერილობის შედგენა და შესწავლა XX საუკუნიდან იღებს სათავეს. დავით კარიჭაშვილი იყო ის პიროვნება, რომელმაც ხელი მოჰკიდა ძველნაბეჭდ გამოცემათა სისტემაში მოყვანას და მათ ანალიზს. პირველი საცნობარო ისტორიაც მის კალამს ეკუთვნის.

ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში მუხრანბატონთა შტოს ქართველ მეფეთა საქმიანობა განსაკუთრებული იყო. ვახტანგ V, გიორგი XI, ქაიხოსრო, ვახტანგ VI მოღვაწეები არიან, რომელთაც მრავალი საინტერესო კულტურული საქმე ნამოინყეს. მათ შორის მნიშვნელოვანია საქართველოში ევროპული ყაიდის სტამბების დაარსება.

ჩვენს ქვეყანაში ხელნაწერი წიგნის კულტურა საოცრად მაღალი იყო და არაფრით ჩამოუვარდებოდა ბერძნულ-ბიზანტიური ხელნაწერი წიგნის განვითარების დონეს. ხელნაწერი წიგნის მხატვრულ-ვიზუალური გაფორმება უკვე ფაქტია IX საუკუნეში და ოსტატობით არაფრით არ ჩამოუვარდება ბიზანტიურ ხელნაწერ წიგნს. ამიტომ ძველ საქართველოში არსებობდა მყარი საფუძველი გუტენბერგის გენიალური გამოგონების დამკვიდრებისა, მაგრამ ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ავბედობამ და ქართველებმა საკმაოდ დაამუხრუჭა ქართულად წიგნის ბეჭდვის საქმე. მხოლოდ 1629 წელს და ისიც ევროპაში, იტალიაში, რომში, დაიბეჭდა პირველი ქართული წიგნები. მხოლოდ 80 წლის შემდეგ მოხერხდა თბილისში ქართულ ენაზე წიგნის დაბეჭდვა. ეს მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტი უკავშირდება ვახტანგ VI-ეს, რომელიც ამ დროს ჯანიშინის ტიტულით განაგებდა ქვეყანას.

XVIII საუკუნის დასაწყისში ქართლში გააქტიურდა კულტურულ-შემოქმედებითი საქმიანობა. ხელნაწერი წიგნების განახლება და რესტავრაცია, ისტორიული ძეგლების საფუძვლიანი აღდგენა, ევროპულ ცივილიზაციასთან გზების ძებნა ვახტანგ VI-ის მოღვაწეობის ძირითადი მიმართულებები იყო. „სამართლის წიგნის“

წინათქმაში ვახტანგი ერთგვარად აფასებს ქვეყნის პოლიტიკურ სიტუაციას და მეფეთა მოღვაწეობას: „საქართველოს მეფენი რჯერ დიდად ამაღლებულნი და ნებისმიერ თვისისად ბრძანებულან და ბევრჯერ ჟამთა და დროთა ცვალებით ასრე დამდაბლებულან, რომე ოდენ სახელად „მეფე“ რქმევია, თორემ მართებული არა უქნევინებიათ რა... ამის მომსწრები თვითონ მეცა ვარ და სხვანი მრავალნი ხნით ჩემსა უფრონი არიან. თუ მეფეს მეფობა შეეძლოს, ქნას: თუ არა, შეუძლებლად მეფობას უქნელობა სჯობს და ხელის აღება“.

XVIII საუკუნის დამდეგისათვის სიტუაცია შედარებით ნორმალური გახდა. ვახტანგ VI-ემ დიდი სიბრძნე გამოიჩინა – ალლო აულო სიტუაციას და ერთი მხრივ დაუკავშირდა ანთიმოზ ივერიელს, რომელიც რუმინეთში საეკლესიო და კულტურულ ცხოვრებას ხელმძღვანელობდა და, მეორე მხრივ, არჩილის მიერ რუსეთში წიგნის ბეჭდვის პრაქტიკული ნაბიჯები გაითვალისწინა და გამოიყენა. 1709 წელს დაიბეჭდა პირველი წიგნი საქართველოში და ეს იყო სახარება. იმავე წელს დაისტამბა დავითნი და სამოციქულო.

ძველნაბეჭდი ქართული წიგნი საინტერესოა ქართული პოლიგრაფიის განვითარების ხაზის აღდგენისათვის, ქართული დამწერლობის გრაფიკული სრულყოფის საილუსტრაციოდ, დაბოლოს, სტამბის მუშაკთა დამოკიდებულების წარმოსაჩენად.

1709 წლის სახარების სხვა ანდერძებთან ერთად ერთვის ნიკოლოზ ორბელიანის ანდერძი, რომელიც მის რედაქტორულ საქმიანობას გვამცნობს „... მე დედის ძმისწულსა ამა მეფეთასა მოსამართლეთუხუცესის ორბელის ძესა ცოდვილს მღვდელმონაზონს ნიკოლოზს მიბრძანა წიგნების გასწორება და ვერ ურჩევქმენ. და ეს წმინდა სახარება დიდის ჭირითა ბერძენთა დაბეჭდილს სახარებათა შემოწმებითა სიტყვა და ასო მეტ-ნაკლები გავმართე. და ეს საძიებელი არც ერთ ენაში არ იყო; სიადვილისა და ადრე პოვნისათვის ახლა მე გავაკეთე და თუ ხმაი ყოავთა დიად ადვილია. თავისა და მუხლების ანგარიში ნაპირზე უსხეთს და სხვა ნიშნები შიგ ჩართულია და საძიებელი სწორად იქ მიასწავებს და მას მიჰყევით“.

აღწერილობაში ძველ ნაბეჭდ წიგნებთან დაკავშირებით ყოველი დეტალი მოკლედ და ამომწურავად არის განხილული და, რაც ყველაზე საინტერესოა, დასაწყისშივე ავტორები გვეუბნებიან, თუ რამდენი ცალია დაცული რომელიმე წიგნისა და ყველა მათგანია აღწერილ-განახლებული. მაგალითად, 1709 წლის სახარება თერთ-

მეტი ეგზემპლარი ყოფილა დაცული. თერთმეტივე მათგანი ცალკეა აღწერილი და ყოველი მათგანი წარმოჩენილია მთელი სისრულით, იქვე მითითებულია, თუ როდის მოხვდა ბიბლიოთეკაში, რა მდგომარეობაშია იგი, ძველი დასახელებიდან რომელი არ არის ბიბლიოთეკაში. ეს მომენტი სარეცენზიო შრომას გამოარჩევს მსგავსი კრებულისაგან. წიგნს ახლავს საძიებლები.

იმედს გამოვთქვამთ, ეროვნული ბიბლიოთეკის ხელმძღვანელობა მალე უზრუნველყოფს მეორე ტომის გამოცემას.

სინათლე და გულწრფელობა

საკმაოდ მომრავლდა ისეთი ლექსები, რომლებიც გამოცანა-რეზუსების მინამგვანია. ამ ფონზე კიდევ უფრო იპყრობს ყურადღებას მაყვალა ზანდუკელის ლირიკა. იგი გამორჩეულია სისადავე-გულწრფელობით. ცხადია, ეს სულაც არ გულისხმობს სახეობრივი აზროვნების ნიველირებას. პოეტი ღრმად განიცდის მოვლენებს. მას ალელვებს და აფიქრებს წვიმა, რომელიც ფანჯრის მინებს კენკავს, მაგრამ დანახულ-განცდილი იმგვარი ფერისცვალებით ირეკლება ლექსში, რომ მკითხველი იხიბლება და ტკბება. მგოსანი შორს დგას მოჩვენებითი ინტელექტუალობისა და მანერულობისაგან.

ერთხელ კიდევ გადავიკითხე სარეცენზიო კრებული და იმ დასკვნამდე მივედი, რომ მაყვალა ზანდუკელის ლექსებში იგრძნობა ფშავ-ხევსურული პოეზიის ნირი და სიძლიერე. ეს არც მიბაძვაა და არც ნაკითხობიდან მომდინარე უნებლიე დამთხვევა. ასე მგონია, რომ სისხლის ყივილმა ბუნებრივად იჩინა თავი. წინაპართა კოდი უძლებს საუკუნეებს, მამა-პაპათა ხედვასა და გააზრებას ბინდი არ გადაჰკვრია.

პოეტის მრწამსი კარგად არის გამჟღავნებული შემდეგ სტრიქონებში:

„ჩემი ოცნება:
მამულ-ვანახში მსუყე მტევანი,
ვკრეფდეთ ყველანი
კალოზე უხვად პურს ლენავდეს
დედის ლევანი“.

ჩაგულრმავდეთ და გაეშვიფროთ ეს თეზისი. იგი არაერთი სასურველი დასკვნისკენ გვიბიძგებს.

ბევრ საჭირბოროტო საკითხს ეხება ავტორი. ორ ძირითად ასპექტს საგანგებოდ გამოვეყოფ. ეს არის სამყაროს ფილოსოფიური ჭერეცა და „ქმნა სიკეთისა“. სათქმელიც ძალდაუტანებლად, ლამაზად მჟავნდება.

„პურსა ვჭამ დაუყვედრელსა,
არაგვის ძალით ვიზრდები,
ჩემს კალოს ხვალაც გავლენავ,
გზად არვის დავეხიდები“.

ავტორის კონცეფცია აფორისტულად არის მოწოდებული ზიგ-
ნის სათაურშივე – „არასდროს ისე არ ბნელდება, როგორც თენ-
დება“. თეთრისა და შავის, სიკეთისა და ბოროტის ჭიდილი ცხად-
ზე ცხადია. ისიც ფაქტია, რომ ბრძოლა პირველთა გამარჯვებით
მთავრდება. ოპტიმიზმი თავიდან ბოლომდე გასდევს კრებულს.

მ. ზანდუკელის ნაწარმოებში არის ტკივილიც. კარგად ამბობს
ერთგან – „ვაზის რტოსავით გასხეპილი დავრჩი ტკივილთან“. ამ
ურვაშიც სიცოცხლის უზომო სიყვარული იგრძნობა და არა ხელის
ჩაქნევა. კრებულში ბევრი კარგი ლექსია თავმოყრილი. ყურადღე-
ბას იპყრობს სიყვარულისადმი მიძღვნილი რამდენიმე ელეგია.

„საით გასწიე გადაღმა,
რად განმერიდე ტკივილით,
თვალს ბინდი გადაეფარა,
გრძნობა ვანვიმე ტირილით.

რატომ გამძარცვე, ეული
ნისლში ვარ გამოხვეული,
წელზე მარტყიხარ სარტყელი,
ყელზე – შენი თმა ხვეული.

შეუხსნელ საკინძს გაფიცებ,
ვარდობის თვეში გამოჩნდი,
დამალულ განძით აგავსებ,
თუ ვარსკვლავეთში აღმოვჩნდით“.

ზოგიერთ ლექსს ნამდვილად აკლია მხატვრული სრულყოფა.
არცთუ იშვიათია სუსტი რითმები. სასაუბრო მეტყველებისთ-
ვის ნიშანდობლივი მაგალითების მოხმობისას მეტი სიფრთხილე
გვმართებს...

და მაინც: იმედია მაყვალა ზანდუკელი კიდევ არაერთ კარგ ნა-
წარმოებებს შემოგვთავაზებს, ლექსის ტექნიკასაც მეტ ყურადღე-
ბას დაუთმობს.

ეპოქისათვის თვალის გახედვა

ნოდარ ცერცვაძის (ოჩოს) წიგნი „ასეც იყო“ არ მიეკუთვნება მემუარების კლასიკურ ნიმუშთა რიგს და მას ვერც ნოველა-ჩანახატების კრებულს ვუწოდებთ. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნება, ამ ორი მხარის ორიგინალური შერწყმა დაგვეჩინა მასში.

სარეცენზიო კრებულში კარგად ჩანს ჩვენი ცხოვრება, სახელოვან ადამიანთა თუ რიგით მოკვდავთა ყოფა, მათი საქმენი, ვარსკვლავებისკენ მიპყრობილი მზერა და ღიმილი, უშურველი ხელგანვდენა და მეგობრული შეპაექრება.

მწერალი არსებითად თავის თაობაზე გვესაუბრება, მაგრამ ეს მწკრივი მოწყვეტილი როდია ძველ თუ ახალ დაჯგუფებებს.

ჩვენს წინ ცოცხლდება სერგო ზაქარიაძე, არჩილ ცაგარელი, გურამ ასათიანი, თამაზ ალავიძე და ასე შემდეგ. იძერწება ნანი ბრეგვაძის, გოგი ოჩიაურის, ვახტანგ ანანიაშვილის, გიორგი თოთიბაძისა და სხვათა პორტრეტები, მაგრამ არა ენციკლოპედიისათვის ნიშანდობლივი სტილითა და კოპირებით, არამედ ორიგინალური კუთხით, ადამიანურ ღირსებათა აქცენტებითა და ცალკეული მოსათმენი გადახრებით.

ნ. ცერცვაძე პროფესიით გეოლოგი ბრძანდება, მეცნიერებათა დოქტორი, იკვლევს მინერალური და თერმული წყლების წარმოშობასა და გავრცელებას. მისი არაერთი ნაშრომი თარგმნილია სხვადასხვა ენაზე. და აი, ახლა სულ სხვა კუთხით, ახალი ამპლუით წარმოჩინდა – როგორც მწერალი, ბელეტრისტი. წაიკითხავთ ამ წიგნს და ერთხელ კიდევ დარწმუნდებით, რომ ნიჭს ვერ ჩაკლავ, იგი ცხრაკლიტულიდანაც გამოანათებს.

წიგნის ყოველი სტრიქონიდან გამოსჭვივის მამულისა და მოყვასის უზომო სიყვარული. შემთხვევით როდი აფიქსირებს ლატვიელი მეცნიერის კუპცისის სიტყვებს: „საქართველო მთლიანი კურორტია. ეს არის დედამიწის ერთადერთი ადგილი, სადაც მინერალურ წყლებზე წისქვილები მუშაობენ“.

წიგნში ორი ძირითადი პლასტიკური ერწყმის ერთმანეთს. პირველი – კარგად ჩანს კონკრეტული პროფესიის წარმომადგენელთა, კერძოდ, გეოლოგთა საქმიანობა, მათი მიღწევები და დამსახურება;

მეორე – იხატება ყოფითი სურათები, საერთო ვითარება. მრავალი ფაქტის თუ შემთხვევის აქცენტირებით ნათელი წარმოდგენა გვქმნება საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე. რად ღირს თუნდაც ოხურეთელი ჟორა ჭკადუას ოჯახის გაცნობა-დახასიათება.

კრებული იმ მხრივაც არის საყურადღებო, რომ მასში ფიქსირებულია ბევრი უცნობი ფაქტი, ფართო საზოგადოებისათვის საგულისხმო ამბავი. შეგახსენებთ ზოგიერთს. როგორ დაიბადა ძალზე პოპულარული სიმღერა „ქარი გიმღერის ნანასა“. მოვუსმინოთ ავტორს: „პირველი კურსის სტუდენტები საზაფხულო სესიებისათვის ვემზადებით. მე და თემო ნაცვლიშვილი ერთად ვმეცადინეობთ. სალამოსხანისათვის დავიღალეთ, ამდენი ფორმულებისა და დებულებების ზეპირობით თავები დაგვიმძიმდა და შიგ არაფერი შედიოდა. თემურმა აიღო გიტარა და წავილიღინეთ ორ ხმაში. ცოტა ხანში თემომ რაღაც უცნობი მელოდია წაიმღერა, რომელიც ძალიან მოგვეწონა. კარგა დაღამებულს წამოვედით სახლში და მთელი გზა აკვიატებული მელოდია მილიტინებდა ტვინში...“

მეორე დილით, მივედი თუ არა თემოსთან, ვახარე: რა კარგად ჯდებოდა მის ახალ მელოდიაში ანას ლექსი...

თემურმა დაიდო ანას ლექსი პიანინოს სანოტეზე და დაიწყო ახალი სიმღერის დაბადება...”

მონათხრობი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ამ კონკრეტული სიმღერის ისტორიისათვის, არამედ, საერთოდ, ქმნადობის პროცესის თავისებურებათა გასაცნობიერებლადაც.

როგორი იყო ამ სიმღერის პირველი საჯარო შესრულება?

მეგობრები გურამ ლორთქიფანიძესთან (ლორთქიასთან) შეიკრიბნენ. იქ იყვნენ ლაშა ჯანაშია, გურამ თოფურია, თემურ საყვარელიძე, გურამ ბარნოვი და სხვები. სუფრა შეტორტმანებულია და თემომაც დაიწყო. დამთავრდა სიმღერა და, ოი, საოცრებაც, „ყველა მათგანს ცრემლი ჰქონდა თვალზე“.

ახლა გავიხსენოთ 1967 წლის ერთი საღამო.

ნოდარის მეგობრები იყვნენ: ნანი ბრეგვაძე, არჩილ სულაკაური, ედიშერ ყიფიანი და სხვები. მათ გვერდით არიან ბელა ახმადულინა, ბულატ ოკუჯავა, ევგენი ევტუშენკო... ეს უკანასკნელი ნებართვას ითხოვს და კითხულობს ანტისაბჭოთა ლექსს, რომელშიც გამომჟღავნებულია შეძრწუნება, ზიზღი და მრისხანება იმ ვანდალიზმის გამო, რომელიც საბჭოთა ჯარებმა გამოიჩინეს ჩეხოსლოვაკიაში შეჭრის უამს.

ერთი სიტყვით, ყურადღება გამახვილებულია მეტად საგულისხმო ფაქტზე. წიგნში მოთხრობილია იმის შესახებაც, თუ როგორ შეიქმნა გურამ ასათიანის ზოგიერთი ლექსი და გოგი თოთიბაძის რამდენიმე ნახატი.

მსგავსი მაგალითები კიდევ უფრო ზრდის „ასეც იყოს“ ღირსებას.

ნ. ცერცვაძეს ეხერხება ტიპური, მეტყველი დეტალების შერჩევა და მათი მეოხებით მკითხველის მრავალმხრივ ჩაფიქრება. მაგალითად გამოდგება ის ქვეთავი, რომელშიც აღწერილია პატარა ცემში დასასვენებლად ჩასული ბავშვების მიერ პურის ნამცეცების შეგროვება.

ზოგიერთი ეპიზოდი იმგვარად არის მოწოდებული, რომ დასრულებულ ნოველას ედრება. ისინი ავტორის მხატვრულ გემოვნებასა და მაღალ კულტურაზე მეტყველებენ. არაერთი ამბავი, სიტუაცია იუმორისტულად არის წარმოჩენილი. ეს ხელს უწყობს ამაღლებული განწყობილების შექმნას.

დროდადრო სევდაც გვიპრყობს. ყური დავუგდოთ მწერალს: 1945 წელი. ძლიერ უჭირს ხალხს. რეკვიელმა ხვედელიძემ ათი კილოგრამი სიმინდი იშოვა და 13 წლის ვაჟს ნისქვილში წაღება დაავალა. მატარებელში ბიჭს სიმინდი მოჰპარეს. შეძრწუნებულ-შეშინებული ყმანვილი ვერ ბედავს შინ დაბრუნებას, სადაც ექვსი მშვიერი ბავშვი ელოდება ნობათს. ჯერ თბილისის ქუჩები, მერე ქლუხორის უპატრონო ბავშვთა სახლი. საბოლოოდ მეგრულ მწყემსებთან მიკედლება. მისიანებმა ისიც კი არ იციან, ბიჭი ცოცხალია თუ არა...

უფრო ტრაგიკული ამბებიც არის აღწერილი. გეოლოგები მდინარე ყუბანის ერთ შენაკადს აუყვნენ და გაშლილ ხეობას მიადგნენ. ტყეში მიმოფანტულია ერთსართულიანი კოტეჯები. ეს ადგილი საგანგებოდ არის შემორაგული, თითქმის მოწყვეტილია გარე სამყაროს. ავისმომასწავებელი სიჩუმე. რა ხდება? აქ კეთროვნები ცხოვრობენ და წარმოსახვაში ჩნდება დამნაცრებელი სურათები.

გულწრფელად მოგახსენოთ, ძლიერ მაინტერესებდა, როგორ აღწერდა ავტორი იმ ამბებს, რომლებიც ქართულ-აფხაზურ კონფლიქტად არის მონათლული და რომელიც სინამდვილეში რუსეთის ხელისუფლების ავანტიურისტული ქმედების ერთი დეტალია.

ავტორი არ ამახინჯებს კონკრეტულ ფაქტებს. ყოველთვის ცდილობს იყოს ობიექტური. მისთვის აფხაზეთი ისევე ძვირფასი და საყვარელია, როგორც საქართველოს სხვა კუთხეები.

დასასრულს ისიც უნდა ითქვას, რომ კრებულს ნამდვილად ამაშ-
ვენებს ვახტანგ ანანიაშვილის ზეპირი ნოველები, რომლებიც ნო-
დარ ცერცვაძეს ჩაუწერია.

არის ჩამოხლებები, ენობრივ-სტილისტური შეცდომები, მაგრამ
ეს როდია არსებითი.

ნოდარ ცერცვაძის „ასეც იყო“ ის წიგნია, რომელიც სიცოცხლის
იმპულსებს ანვითარებს, ქმნადობისა და ტკობისაკენ გვიბიძგებს,
ინტელექტუალურად გვამაღლებს.

მნიგნობართა ასოციაცია: ფაქტები, მოვლენები, ღონისძიებები...

2010-2011 წლებში საქართველოს მნიგნობართა ასოციაციის რესპუბლიკურმა გამგეობამ გამართა შემდეგი ღონისძიებები:

2010 წელი 24 თებერვალი

მოენყო წარდგენა არჩილ ფრანგიშვილის სადაოლეგნამიჩიშვილის წიგნისა „საუბრები მეცნიერების ფილოსოფიის შესახებ“.

29 აპრილი

მოენყო წარდგენა წიგნისა „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი“.

5 მაისი

რესპუბლიკურმა გამგეობამ მნიგნობარ ქალთა კლუბთან ერთობლივად ჩაატარა მედეა მეზვრიშვილის მოგონების საღამო.

29 სექტემბერი

მოენყო განხილვა ლევან ჩიქავას წიგნისა „XXI საუკუნის პირველი სამხედრო კონფლიქტი ევროპაში“.

14 ოქტომბერი

გაიმართა სამეცნიერო დისკუსია თემაზე „ჯავახეთის ისტორია და თანამედროვეობა“.

დისკუსიას უძღვებოდა პროფესორი ნანა ხაზარაძე.

8 ნოემბერი

მოენყო პროფესორ ლეო ჩიქავას წიგნის „საქართველოს თანამედროვე დემოგრაფიული პორტრეტის“ პრეზენტაცია.

14 დეკემბერი

მოენყო წარდგენა-განხილვა რაფიელ ჩიქოვანის წიგნისა „ნანოტექნოლოგიები თანამედროვე სამყაროში“.

2011 წელი

9 იანვარი

შედგა მწერალ ქეთევან ხარჩილაძე-ასესერის მოთხრობების წიგნის – „30% ფასდაკლებით“, „თეთრი იხვის“ წარდგენა.

17 თებერვალი

საქართველოს მნიგნობართა ასოციაციაში მოენყო საიუბილ

ეოშეხვედრა ისტორიკოს, პროფესორ ნანა ხაზარაძესთან.

24 თებერვალი

შედგა ალექსანდრე რუსეცკის წიგნის „არქიპელაგი კავკასია — მითები და რეალური პოლიტიკის“ პრეზენტაცია.

12 აპრილი

ჩატარდა ქართული ენის დღისადმი მიძღვნილი კონფერენცია თემაზე „ქართული ენა და თანამედროვეობა“.

4 მაისი

გაიმართა დისკუსია თემაზე „ქართული ქრისტიანული კულტურა, როგორც ეროვნული თვითმყოფადობის დამცველი ფენომენი“.

18 მაისი

გაიმართა პროფესორ რევაზ ბალანჩიშვილის წიგნების „ანთროპოლოგიური პედაგოგიკა“ და „ფილოსოფიური და პუბლიცისტური წერილების“ პრეზენტაცია.

3 ივნისი

კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის და საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მწიგნობართა ასოციაციის მიერ მოეწყო წარდგენა ლიამელიქიშვილის რედაქციით გამოცემული კრებულისა „სოციალური უსაფრთხოების ეთნიკური ასპექტები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში“.

15 ივნისი

შედგა საქართველოს ფილოლოგიური მეცნიერებათა აკადემიის კრებულის „ფილოსოფიური ძიებანის“ მე-15 ტომის განხილვა.

16 დეკემბერს

გაიმართა შეხვედრა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორ ვალერი ასათიანთან, საუბარი შეეხებოდა ათონის მთის სინმინდეებს.

21 დეკემბერს

გაიმართა პრეზენტაცია საქართველოს საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრის მიერ გამოცემული წიგნის „სვანეთის ბუნებრივი რესურსები და მისი რაციონალური გამოყენების პერსპექტივები“. პრეზენტაციას უძღვებოდა ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი ირ. ჟორდანია. სიტყვით გამოვიდნენ ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი თ. ურუშაძე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი ლ. ჩიქავა, გეოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი გ. მაღალაშვილი, აკად. ო. ფარესიშვილი და სხვები.

მომზადა ლეილა ბარაბაძემ

ვაჟა-ფშაველა – 150

- იუზა ევბენიძე, „ღვთიური გრძნობითა და ფიქრით“
 მაღლმოსილი მარად უკვდავი მგოსანი ————— 3
 დავით ნოწკოლაური, ლაშარის „ბერძენის ანგელოზი“
 ვაჟა-ფშაველას შეფასებით 15
 გიორგი ჯაპახიშვილი, „გაუქრობელი სანთელი...“ ————— 30
 ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებების
 სიცოცხლისდროინდელი გამოცემები ————— 35

დრო და ადამიანები

- მიხეილ ქავთარიბა, კირიონ II – მკვლევარი და მნიგნობარი – 36

წიგნი და ცხოვრება

- თეიმურაზ ფანჯიქიძე, თომა კემბელის
 „მიბაძვა ქრისტესი“ ————— 51
 მარიამ ნიკლაური, ქართული საბავშვო ლიტერატურა –
 ისტორია და თანამედროვეობა ————— 64
 მიხეილ კოპალეიშვილი, წიგნი, რომელიც ყველას
 გვჭირდება ————— 81

დედაო ენა

- თამარ შანიშელაშვილი, თემატური კონფერენცია:
 ქართული ენა და თანამედროვეობა ————— 84

რუსთველოლოგია

- ლია კიკნაძე, ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები ————— 102
 გორის დარჩიბა, ლიტერატურის ინსტიტუტის
 რუსთველოლოგიის განყოფილება ————— 112

საბიბლიოთეკო ცხოვრება

- ალექსანდრე ლორიბა, ბიბლიოთეკართა პირველი
 პროფესიული ჟურნალი ————— 135

ჩვენი იუბილარები

მარინე სხირტლაძე, „მე, გალაკტიონი ვარ...“ — 143
სოსო სიგუა, ტრილოგია „ბელადის“ პედი — 151

საიუბილეო მისალმებანი

დიდებული მეცნიერი და შესანიშნავი პედაგოგი
(ნანა ხაზარაძე – 80) — 161
მხნედ, ღირსეულად, სამაგალითოდ... (ნოდარ ტაბიძე – 80) — 163

ძიებანი

რაულ ჩაბუნაძე, პიტიუნტის უძველესი საეპისკოპოსოს
ადგილმდებარეობა — 165
ლალი ოსაფაშვილი, უფლის კვართის გამოსახულებანი
ჯრუჭისა და თეთროსნის დავითნებში — 174

ყალბით და ფუნჯით

მარიამ ბაჩიჩილაძე, გრაფიკული ხელოვნების
ოსტატი და უშურველი პედაგოგი — 185

მსოფლიოს მერიდიანებზე

გურამ თაყნიაშვილი, იაპონიის პარლამენტის
ეროვნული ბიბლიოთეკა — 195

წიგნის სამყარო

დიმიტრი შველიძე, საჭირო წიგნი მნიშვნელოვან თემაზე — 200
ნანა თარგამაძე, ძველნაბეჭდი ქართული გამოცემები — 205
ვასილ ცინცაძე, სინათლე და გულწრფელობა — 209
იოსებ გოგორიშვილი, ეპოქისათვის თვალის გასწორება — 211

ძრონიკა

მწიგნობართა ასოციაცია: ფაქტები, მოვლენები,
ღონისძიებები... — 215

გეოგრაფიკული კარტა

საგამომცემლო განყოფილების
გამგე შოთა კობიაშვილი
უფროსი რედაქტორი სოფიო კობიაშვილი
რედაქტორი რუსუდან ბუღისკერია

ტექსტი ააწყო და
დააკაბადონა სოფიო კობიაშვილმა

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.
თბილისი, რუსთაველის გამზ., 40/1. ტ.: 293-29-12, 293-31-79

n 84/48

MTSIGNOBARI

'11

An annual Almanac of Bibliophiles has been issued since 1980 year, it provides articles on books and book's authors, libraries and bibliophiles, researches in the world of books, old books and on book-lovers of different countries and sides.

Editor-in-chief NODAR TABIDZE

Painter ANZOR TODRIA

Ilia Chavchavadze
Georgian Association
Of Book-Lovers

Tbilisi-2011

